

รายงานวิจัย

โครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม้ผลครบวงจรตามแนว
เศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม

The Development of The Social Enterprises in Fruit
Administration According to the Ethical Economics

โดย

มะเสาวดี ไสสาภา และคณะ

ได้รับทุนสนับสนุน โดย

โครงการภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

2561

รายงานวิจัย

โครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม้ผลครบวงจรตามแนว
เศรษฐศาสตร์วิถีธรรม

The Development of The Social Enterprises in Fruit
Administration According to the Ethical Economics

โดย

มะเสาวดี ไสสากา

จารุวัจน์ สองเมือง

ชปรี หะยีหมัด

ได้รับทุนสนับสนุน โดย

โครงการภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

2561

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการใน 4 อำเภอของจังหวัดยะลา ประกอบด้วย อำเภอกรงปินัง บันนังสตา ธารโต และเบตง มีวัตถุประสงค์การวิจัย 8 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาแกนนำเกษตรกรชุมชนผู้ผลิตไม้ผลโดยการนำเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมใช้ในการการบริหารห่วงโซ่มูลค่าไม้ผลครบวงจร 2) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความยั่งยืนและมั่นคงทางการเกษตรและการพัฒนามาตรฐานสวนไม้ผลตามระบบเกษตรนิเวศให้ยอมรับจากชุมชนผู้ผลิตและองค์กรการตลาดทั้งในและต่างประเทศ 3) เพื่อศึกษาห่วงโซ่มูลค่าไม้ผลในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และบรูไน นำผลการศึกษามาวางแผนธุรกิจ เพิ่มศักยภาพในการตลาดส่งออก 4) เพื่อพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศรองรับการบริหารจัดการไม้ผลทั้งระบบ 5) เพื่อศึกษารูปแบบและจัดตั้งหน่วยวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE) ที่เหมาะสมกับชุมชนผู้ผลิตไม้ผลตามแนวทางเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม รองรับธุรกิจไม้ผลทั้งในและต่างประเทศ 6) เพื่อศึกษาสภาพบริหารจัดการโครงการด้านไม้ผลของภาครัฐและแนวทางการบูรณาการโครงการบริหารจัดการไม้ผลของภาครัฐและทุกภาคส่วนในพื้นที่เป้าหมายของโครงการ 7) เพื่อศึกษาและออกแบบชุดความรู้จากการวิจัยเพื่อการเผยแพร่ความรู้แก่กลุ่มเครือข่ายและชาวสวนผลไม้ และ 8) เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยการบริหารไม้ผลระยะที่ 2 โดยขยายพื้นที่ไปใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งสามารถนำเสนอผลการวิจัยโดยสรุปได้ดังนี้

1) การศึกษาสภาพการบริหารจัดการเกษตรไม้ผลในพื้นที่จังหวัดยะลา ได้ทำการศึกษายาไ้ครอบคลุมแนวคิดของห่วงโซ่มูลค่า โดยจำแนกการดำเนินการของสวนเกษตรตามแนวคิดห่วงโซ่มูลค่า ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กิจกรรมสำคัญได้แก่ 1) กิจกรรมหลัก แบ่งกลุ่มกิจกรรมออกได้เป็น 5 ประเด็น ได้แก่ สภาพและการจัดการวัตถุดิบและปัจจัยนำเข้า การดำเนินการเพื่อการผลิต การเก็บเกี่ยวผลผลิต การตลาดและการขาย และการให้บริการทั้งก่อนและหลังการขาย และ 2) กิจกรรมสนับสนุน ประกอบด้วย โครงสร้างพื้นฐานองค์กร การบริหารบุคลากร การพัฒนาเทคโนโลยี และการจัดซื้อ

2) การพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมสำหรับแกนนำเกษตรกรชุมชนผู้ผลิตไม้ผล ได้ผลการศึกษา ใช้ชื่อหลักสูตรว่า หลักสูตรเกษตรวิถีธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการสวนเชิงนิเวศและการรวมตัวเพื่อการส่งออก ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ มี 2 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนากระบวนการทัศน์เกษตรกรไม้ผลในการยกระดับคุณภาพการจัดการสวนสู่การเป็นสวนเกษตรเชิงนิเวศ และ 2) เพื่อส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรในการพัฒนาคุณภาพผลผลิตและการจัดการตลาด หลักสูตรได้ออกแบบการอบรมแบบระยะยาว ใช้การอบรมพร้อมกับการนำไปสู่การปฏิบัติและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มสมาชิก โดยมีจำนวนชั่วโมงในการอบรมทั้งสิ้น 121 ชั่วโมง ประกอบด้วย 6 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ 1) การทำงานคืออโภคิน (การเคารพกตัญญูต่อพระ

เจ้า) 2) ญาอะห์เพื่อความมั่นคงของชีวิต 3) อามานะห์จากการทำงาน 4) วิถีคุณภาพ วิถีการทำงานของมุสลิม 5) ฮาลาล์ด้อยยิบัน และ 6) มุฮาซาบะห์เพื่อการพัฒนา

3) การพัฒนามาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศเป็นกลไกหนึ่งในการยกระดับคุณภาพมาตรฐานไม้ผลของจังหวัดยะลา เพื่อให้สามารถสร้างเอกลักษณ์ของผลผลิตของเกษตรกร สร้างความเชื่อถือให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อผลผลิตของเกษตรกรไม้ผลในจังหวัดยะลา โดยมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศประกอบด้วยประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ 1) นิยามและหลักการของมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ 2) เป้าหมายของการดำเนินงานของระบบมาตรฐาน 3) คุณค่าของระบบมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ และ 4) มาตรฐาน ข้อปฏิบัติของระบบมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ จากการดำเนินการสามารถนำเสนอผลได้ 3 ประเด็นคือ 1) ความสำเร็จจากการดำเนินการ ได้แก่ เกิดการเชื่อมโยงการทำงานให้เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบศาสนกิจ เกษตรกรให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่ม เกษตรกรให้ความสำคัญกับความรู้ เกิดการวางแผนเกษตรครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำไปถึงปลายน้ำคือผู้บริโภค เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศของพื้นที่เพื่อการทำการเกษตรและแนวคิดการจัดการสวนเกษตรที่สร้างคุณภาพ 2) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ สามารถนำเสนอได้ ดังนี้คือ การขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาเกษตรกรระยะปรับเปลี่ยน การขาดความรู้เฉพาะสวนที่มีบริบทแตกต่าง การขาดทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม และ 3) แนวทางการดำเนินการในระยะต่อไป จากสภาพการดำเนินงานที่ผ่านมา สามารถนำแนวทางในการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้กับเกษตรกรโดยเน้นการรวมกลุ่มเพื่อการปรับเปลี่ยนวิถีเกษตร การจัดให้มีโค้ชเพื่อการบริหารจัดการสวน และการมีต้นแบบความสำเร็จในพื้นที่

4) วิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม ผลการจัดตั้งและการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจากการดำเนินการวิจัย คณะวิจัยสามารถจัดตั้งกลุ่มได้ใน 2 รูปแบบ คือการปรับกลไกการทำงานในกลุ่มเกษตรกรที่มีอยู่เดิมเพื่อเข้าสู่การทำเกษตรตามมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ และการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรใหม่ ซึ่งจากการดำเนินงานสามารถจัดตั้งกลุ่มได้ทั้งสิ้นจำนวน 11 กลุ่ม โดยอำเภอบันนังสตา จำนวน 4 กลุ่ม อำเภอธารโต จำนวน 2 กลุ่ม อำเภอเบตง จำนวน 3 กลุ่ม และอำเภอกรงปินัง จำนวน 3 กลุ่ม การดำเนินการของกลุ่มเกษตรกรสามารถนำเสนอผลได้ออกเป็น 4 ประเด็น คือ 1) การปรับกระบวนการทำงานกลุ่ม 2) การจัดการผลผลิตของกลุ่ม 3) การปรับเปลี่ยนการจัดการสวนเพื่อเข้าสู่มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ และ 4) การพัฒนาศักยภาพสมาชิก

5) การดำเนินวิสาหกิจเพื่อสังคมเพื่อการจัดการผลไม้จังหวัดยะลา การนำเสนอโดยแบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็น คือ 1) บริบทสำคัญเพื่อพิจารณาสำหรับการออกแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม 2) รูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมและแนวทางการขับเคลื่อน และ 3) ผลการดำเนินการของวิสาหกิจ จากการดำเนินการของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่อยู่ระหว่างการดำเนินการขอจัดตั้ง ซึ่งได้มีการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ โดยสามารถ

นำเสนอผลการดำเนินการได้ออกเป็น 2 ประเด็นคือ 1) ผลความสำเร็จในการดำเนินการ ได้แก่ การประสานตลาดรับซื้อผลไม้ การรวบรวมผลผลิต คัดแยกและการจัดจำหน่าย โดยแนวทางการขับเคลื่อนเพื่อยกระดับคุณภาพผลผลิตในระยะต่อไปคือ 1) การส่งเสริมบทบาทของกลุ่มเกษตรกรที่ต้องครอบคลุมการให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิก 2) วิสาหกิจเพื่อสังคมจะต้องดำเนินการร่วมกับกลุ่มเกษตรกรในการวางแผนการตลาดอย่างต่อเนื่อง และ 3) วิสาหกิจเพื่อสังคมจะต้องทำความเข้าใจตลาดไม้ผลที่สำคัญเช่น ประเทศจีน เวียดนาม และการแสวงหาตลาดใหม่ๆ เพิ่มเติม

6) การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการตลาด แบ่งออกได้เป็น 2 ประการคือ 1) ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการกลุ่มวิสาหกิจและการควบคุมมาตรฐาน และ 2) ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการผลผลิตและตลาด

7) การบูรณาการหน่วยงานแผนงานภาครัฐ ผลการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็นได้แก่ 1) หน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการทำงาน 2) การทบทวนแผนงาน โครงการภาครัฐ และ 3) แนวทางบริหารจัดการผลไม้ปี 2561 ของจังหวัดยะลา

8) แนวทางการขับเคลื่อนการบริหารจัดการไม้ผลยะลาเพื่อความยั่งยืน ประกอบด้วย 3 กลุ่มกลยุทธ์ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลยุทธ์ที่มีผลต่อการยกระดับราคา ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านผลผลิต ประกอบด้วย การดำเนินการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวนของเกษตรกร คือ การจัดการเรื่องหนอนผลไม้ รูปทรงและขนาดสีและผิวของผลผลิต ด้านวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย การดำเนินการเพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่ม การคัดแยกผลผลิตเพื่อการจำหน่าย การวางแผนจัดการแรงงาน และการจัดการการขนส่งสินค้าของกลุ่ม และด้านการหนุนเสริมของหน่วยงานต่าง ๆ ประกอบด้วย การสร้างการรับรู้เกี่ยวกับตลาดและขนาดตลาดให้กับเกษตรกร การสร้างความเชื่อมั่นต่อผลผลิต และการสร้างช่องทางการสื่อสารและการสร้างเครือข่ายผู้บริโภค กลุ่มที่ 2 กลยุทธ์เพื่อสร้างความเข้าใจกับเกษตรกรถึงปัจจัยที่ไม่ส่งผลต่อการยกระดับราคา ประกอบด้วย ประเด็น รสชาติ การไม่ใช้สารเคมี การออกท้ายฤดูของประเทศ และการต่อรองราคากับผู้ซื้อ และกลุ่ม 3 กลยุทธ์เพื่อสร้างความยั่งยืน ประกอบด้วย การเข้าสู่การทำเกษตรอินทรีย์ การสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับไม้ผลยะลา

Abstract

This action research conducted in four provinces of Yala: Krong Peenang, Bannangsta, Tarn To and Betong was aimed at (1) studying an approach to development of fruit farming leaders through application of protective economics to the fruit value chain; (2) exploring an approach to locally and globally sustainable ecological fruit farming standardization; (3) investigating fruit value chains in Singapore, Malaysia, Indonesia and Brunei in order to make a business plan for excellence in exporting; (4) developing information technology for the whole system of fruit farming and marketing; (5) studying the form of social enterprise (SE) for establishment of an SE unit applicable to the protective economics fruit farming community as well as national and international fruit business; (6) exploring the state of fruit project management by the public sector and an approach to integration of such management and all concerned sectors in the target areas; (7) studying and designing a research knowledge package for distributing to the network and fruit farmers; and (8) stepping forward to conduct the second phase research on fruit management extending the target area covering the three southernmost provinces. The findings indicate the following.

(1) The study on the state of fruit farming management in Yala province was conducted within a framework of value chains by categorizing fruit farming into main activities and supporting activities. The former included states and management of raw materials and factors in importing, production operation, harvesting, marketing and distributing, and pre-post services. The latter covered the corporate structure, personnel management, technology development, and purchase.

(2) A protective economics course for fruit farming leaders was developed. The course was titled Protective Economics for Excellence in Eco-farming and Exporting Collaboration. The aims of the course covered (1) developing a fruit farming paradigm for excellence in eco-farming management, and (2) encouraging founding farmer groups for development of production quality and marketing management. Designed into a long training course with practice and sharing, it took 121 hours covering 6 units: (1) working is worship, (2) congregation for life security, (3) work responsibility, (4) way of productive work, (5) *Halal and Tayyiban*, and (6) *Muhasabah* (retrospection) for development

(3) Development of eco-farming standards was the mechanics of fruit standardization in Yala province in order to make farmers' production unique and trusted among engaged organizations. Eco-farming standardization covered (1) a definition and principles, (2) working outcomes, (3) values, and (4) standards. Implementation of the eco-farming standardization resulted in (1) achievements: engagement of working in worship, farmers' awareness of group significance, farmers' acknowledgement of knowledge, complete planning from source farmers to target consumers, and understanding of the ecology of the farming area and the concept of quality farming; (2) problems and difficulties: discontinuation of farmer development in the length of conversion period, deficiency in specific knowledge of different contexts, insufficient skill at group management; and (3) guides for the next phase focusing on group farming, farming management coaching, and local farming models for sustainability in eco-farming.

(4) Social enterprise could be categorized into two forms: reforming working procedures of existing farmers to eco-farming standards, and encouraging emergence of new eco-farmers. There were total 11 social enterprises covering 4 groups at Bannangsta, 2 groups at Tarn To, 3 groups at Betong, and 3 groups at Krong Peenang. The social enterprises could discover 4 main aspects of their work: (1) a paradigm shift in collaborative work, (2) product management, (3) a shift in farming management for eco-farming standardization, and (4) development of group members' excellence.

(5) Social enterprise implementation for fruit management in Yala indicated (1) key contextual factors in designing a social enterprise, (2) forms of social enterprise and guidelines for development, and (3) social enterprise performances. The in-process social enterprises could achieve in contact with fruit markets, fruit collection, fruit selection and fruit distribution. To enhance fruit quality in the future, the social enterprise should (1) promote farmers' roles in assisting members, (2) collaborate with farmers in continuing marketing planning, and (3) acknowledge main fruit markets such as China and Vietnam as well as seek new markets.

(6) Development of information technology (IT) for fruit farming and marketing could be divided into IT for social enterprise management and standard control, and IT for fruit and market management.

(7) Integration of public sectors indicated three findings: organizations engaged in driving the project, reviewing public sectors' plans and projects, and guidelines for fruit management 2018 of Yala province.

(8) The approach to the drive to sustainable fruit management in Yala included three groups of strategies. The first were pricing-affected strategies including product by reforming farming management: worms, shapes, sizes, colours and skins of fruits; community enterprise by supporting collaboration, fruit selection for distribution, labour management and logistics management; and supportive engagement of organizations in making the fruit farmers aware of markets and market sizes, making trusts in their fruits, and creating communication channels and consumer networks. The second strategies aiming to make farmers aware of factors not affecting pricing covered taste, non-chemical use, fruiting at the season end, and price negotiation with customers. The last strategies focusing on sustainability included starting to be organic farming and creating a new image to Yala fruits.

บทสรุปผู้บริหาร

การวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาสภาพ ปัญหาและความต้องการในการบริหารจัดการสวนไม้ผลของเกษตรกรใน 4 อำเภอของจังหวัดยะลา ได้แก่ บันนังสตา กรงปินัง ธารโตและเบตง ตลอดจนรูปแบบการดำเนินโครงการ กิจกรรมเพื่อพัฒนาการทำการเกษตรของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลการศึกษพบประเด็นสำคัญได้แก่ เกษตรกรส่วนใหญ่ทำการเกษตรแบบผสมผสานปลูกพืชหลายชนิดในแปลงเดียวกัน มีการใช้สารเคมีอย่างจำกัด เวลาในการทำงานในสวนไม่เป็นเวลาและไม่สม่ำเสมอ โดยจะเข้าทำงานในสวนเฉพาะที่มีกิจกรรมเท่านั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ทำเกษตรโดยใช้ความรู้ที่สืบทอดกันมาและการลองผิดลองถูก ขาดการเข้าถึงและใช้ความรู้สมัย ๆ ตลอดจนขาดความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานผลผลิตและการตลาดที่จะส่งผลกระทบต่อราคาผลผลิตที่จะออกสู่ตลาด ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าผลผลิตของเกษตรกรที่ไม่ได้มาตรฐานคิดเป็นร้อยละ 40% และเมื่อกระบวนการคัดแยกขาดประสิทธิภาพทำให้ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์และการยอมรับของตลาด ทำให้ได้ราคาต่ำกว่าพื้นที่อื่นๆ

จากการศึกษาบทบาทของภาครัฐในการพัฒนาเกษตรกร พบว่า ในพื้นที่ที่มีการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงานครอบคลุมทุกกระบวนการทำงานของเกษตรกร แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการทำงานที่กระจุกตัวอยู่กับเกษตรกรเพียงกลุ่มเดียว เกษตรกรอีกหลายกลุ่มยังไม่สามารถเข้าถึงการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้นโยบายในการพัฒนาระดับคุณภาพเกษตรกรมีจำนวนมากแต่เป็นการทำที่ขาดความต่อเนื่องและขาดความยั่งยืน ในขณะที่บางนโยบายส่งผลกระทบต่อค่าผลผลิตของเกษตรกรเช่นการอุดหนุนราคาผลผลิตทางการเกษตรซึ่งทำให้เกิดความผกผันของราคาภายในพื้นที่ การส่งเสริมการทำเกษตรของภาครัฐขาดทิศทางที่ชัดเจนและขาดการสร้างคามเข้มแข็งให้กับเกษตรกรเพื่อรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาประเด็นห่วงโซ่มูลค่า พบว่า ต้นทุนสำคัญในการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรของยะลามาจากค่าขนส่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขนส่งไปยังศูนย์กลางเพื่อการส่งออกไม้ผลของประเทศไทย นอกจากนี้ช่วงเวลาที่การออกของผลผลิตจะเป็นช่วงท้ายฤดูของประเทศทำให้ความต้องการของตลาดน้อยลง ขณะเดียวกันมีการกดราคาจากพ่อค้าคนกลางโดยใช้ข้ออ้างเกี่ยวกับคุณภาพผลผลิต เช่น เรื่องขนาดของผลผลิต การมีหนอนไชซอนผลผลิต เป็นต้น แต่ทั้งนี้เกษตรกรในพื้นที่เบตงก็สามารถใช้ความได้เปรียบจากการมีพื้นที่ติดต่อกับประเทศมาเลเซียและมีนักท่องเที่ยวจากประเทศมาเลเซียเข้ามาในพื้นที่ในการส่งสินค้าออกไปยังประเทศมาเลเซียได้ จากการศึกษาแนวทางการส่งผลผลิตออกไปสู่ต่างประเทศพบว่า สามารถดำเนินการได้ใน 2 รูปแบบ คือ การจำหน่ายเป็นผลไม้สดและการแปรรูป ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการติดต่อคู่ค้าในประเทศปลายทางเพื่อการทำธุรกิจร่วมกัน

การวิจัยนี้ได้ดำเนินการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรผ่านหลักสูตรเกษตรวิถีธรรม ซึ่งมุ่งปรับกระบวนการทัศนคติของเกษตรกรให้เห็นถึงความสำคัญของการทำอาชีพเกษตรกร การนำความรู้ไปใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพของการทำงาน ตลอดจนการทำงานเป็นกลุ่ม โดยบูรณาการเชื่อมโยงกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม จากหลักสูตรดังกล่าวจะกระตุ้นให้เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่มเพื่อการจัดการผลผลิตยกระดับคุณภาพการบริหาร

จัดการสวนเกษตร โดยใช้มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศที่โครงการวิจัยได้พัฒนาขึ้นเป็นกรอบในการดำเนินการ โดยมีเป้าหมายเพื่อการส่งผลไปยังประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์และบรูไน แต่ทั้งนี้จากการศึกษาสภาพการดำเนินการที่ผ่านมาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่ม และกลุ่มที่เกิดขึ้นมักขาดศักยภาพในการขับเคลื่อนการพัฒนา ด้วยเหตุนี้โครงการวิจัยจึงได้ปรับกระบวนการเพื่อการส่งเสริมการรวมกลุ่มโดยเน้นการกำหนดเป้าหมายกลุ่ม การวางแผนงานของกลุ่ม ตลอดจนกลไกเพื่อการพัฒนาสมาชิกกลุ่มภายใต้หลักการของศาสนาเพื่อให้กลุ่มมีศักยภาพในการดำเนินงานและมีความยั่งยืน สำหรับการการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมทางโครงการวิจัยได้ออกแบบกลไกออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนของภาคชุมชนที่จะต้องมีการรวมกลุ่มของเกษตรกรภายในชุมชนในลักษณะวิสาหกิจชุมชน และส่วนระดับจังหวัดที่จะต้องมีการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมในการประสานการทำงานของวิสาหกิจชุมชน ภาคธุรกิจและคู่ค้าในระหว่างประเทศ

ในการดำเนินงานของโครงการวิจัยนี้ได้ทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงหน่วยงานภาครัฐในการเข้าถึงและทำงานร่วมกับเกษตรกร โดยมีการดำเนินการร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในหลายประเด็น เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมภาพลักษณ์ของทุเรียนยะลา การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการสวนแก่เกษตรกร การตรวจสอบคุณภาพดินเพื่อการวางแผนการจัดการสวน การส่งเสริมการขอรับมาตรฐานทางการเกษตร การจดทะเบียนกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบต่าง ๆ การประสานแหล่งทุนเพื่อการบริหารจัดการสวนเกษตรและธุรกิจของกลุ่มเกษตรกร เป็นต้น ซึ่งโครงการวิจัยได้มีการประชุมและปรึกษาหารือกับหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ข
Abstract	จ
บทสรุปผู้บริหาร	ซ
สารบัญ	ญ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญรูป	ฐ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
โจทย์วิจัย	10
วัตถุประสงค์การวิจัย	11
กรอบการวิจัย	12
บทที่ 2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	60
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	60
ขอบเขตการวิจัย	61
ขั้นตอนการวิจัย	61
การวิเคราะห์ข้อมูล	64
บทที่ 4 สภาพสวนเกษตรไม้ผลยะลา การพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม และมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ	65
สภาพการบริหารจัดการเกษตรไม้ผลยะลา	65
การพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมสำหรับแกนนำเกษตรกรชุมชนผู้ผลิตไม้ผล	110
การพัฒนามาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ	129
ผลการดำเนินการยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการสวน	144
บทที่ 5 การดำเนินการวิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อการบริหารจัดการและตลาด และการบูรณาการหน่วยงาน แผนงานภาครัฐ	152
วิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม	152
การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการตลาด	187
การบูรณาการหน่วยงานแผนงานภาครัฐ	193
บทที่ 6 ห่วงโซ่มูลค่าในกลุ่มประเทศ SIMB	229

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 7 สรุปและอภิปรายผล	239
บรรณานุกรม	275
ภาคผนวก	279

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนพื้นที่เพาะปลูกไม้ผลที่สำคัญ ปี 2556-2558.....	1
ตารางที่ 2 แสดงปริมาณผลผลิตไม้ผลเศรษฐกิจจังหวัดยะลา ปี พ.ศ. 2556-2558	2
ตารางที่ 3 แสดงเนื้อที่พืชยืนต้น เนื้อที่เก็บเกี่ยวผลผลิตไม้ผลของจังหวัดภาคใต้ตอนล่าง	3
ตารางที่ 4 แสดงการจำแนกจำนวนไร่และจำนวนต้นไม้ผลแต่ละประเภทของแต่ละพื้นที่	69
ตารางที่ 5 ผลการสำรวจแหล่งต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำของกระบวนการดำเนินการ ของไม้ผลยะลา	99
ตารางที่ 6 แสดงกลุ่มเกษตรกรจำแนกตามอำเภอ	168
ตารางที่ 7 ประมวลปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการไม้ผลยะลา	268

สารบัญรูป

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย	14
รูปที่ 2 ภาพจำลองห่วงโซ่คุณค่า	52
รูปที่ 3 โครงสร้างการบริหารศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพ จังหวัดยะลา	202
รูปที่ 4 Road Map ของโครงการ	203
รูปที่ 5 การสังเคราะห์ประเด็น	270

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดยะลาประกอบอาชีพการเกษตรเนื่องจากมีสภาพดินและสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยจังหวัดยะลามีพื้นที่ถือครองเพื่อทำการเกษตรจำนวน 1,786,297 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 62.33 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด มีครัวเรือนเกษตรกร 71,445 ครัวเรือน ทั้งนี้จำนวนพื้นที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญมากที่สุดคือ ยางพารา จำนวน 1,362,045 ไร่ ข้าว 50,507 ไร่ ถัดมาเป็นกลุ่มไม้ผล ได้แก่ ทูเรียน ลองกอง มังคุด เงาะ โดยมีพื้นที่การเพาะปลูกดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนพื้นที่เพาะปลูกไม้ผลที่สำคัญ ปี 2556-2558

ไม้ผล/ยะลา	เนื้อที่ให้ผล (ไร่)		
	2556	2557	2558
ทุเรียน	44,679	43,806	44,394
มังคุด	7,350	7,318	6,877
เงาะ	4,302	4,085	4,030
ลองกอง	37,668	35,904	35,751
รวม	93,999	91,113	91,052

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดยะลา

จากตารางที่ 1 พบว่า ทุเรียนเป็นไม้ผลสำคัญของจังหวัดยะลา โดยมีเนื้อที่การเพาะปลูกมากที่สุด โดยในปีพ.ศ. 2558 มีพื้นที่ในการเพาะปลูกทั้งสิ้นจำนวน 44,394 ไร่ รองลงมาคือลองกอง ซึ่งมีพื้นที่การเพาะปลูกจำนวน 35,751 ไร่ มังคุดและเงาะเป็นลำดับถัดมา ทั้งนี้พื้นที่การเพาะปลูกไม้ผลของจังหวัดยะลามีทั้งสิ้น 91,052 ไร่

จากพื้นที่การเพาะปลูกไม้ผลดังกล่าว พบว่า ในปี พ.ศ. 2558 มีผลผลิตโดยรวมจำนวน 62,712.18 ตัน ดังปรากฏในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงปริมาณผลผลิตไม้ผลเศรษฐกิจจังหวัดยะลา ปี พ.ศ. 2556-2558

ไม้ผล/ยะลา	ผลผลิต(ตัน)		
	2556	2557	2558
ทุเรียน	18,229	30,007	35,071
มังคุด	4,807	2,078	2,078
เงาะ	2,125	1,977	2,039.18
ลองกอง	9,226	22,404	23,524
รวม	34,387	56,466	62,712.18

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดยะลา

จากตารางที่ 2 พบว่า ทุเรียนเป็นพืชที่ให้ผลผลิตสูงที่สุดสำหรับผลผลิตได้เกษตรไม้ผลของจังหวัดยะลา คือ ในปี พ.ศ. 2558 มีผลผลิตจำนวน 35,071 ตัน ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2557 ที่มีผลผลิตจำนวน 30,007 ตัน รองลงมาคือ ลองกอง ซึ่งมีผลผลิตในปี พ.ศ. 2558 จำนวน 23,524 ตัน ซึ่งมีผลผลิตเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2557 ที่มีผลผลิตจำนวน 22,404 ตัน

สำหรับการใช้พื้นที่เพื่อการเพาะปลูกในจังหวัดยะลานั้น ได้มีการทำการศึกษาโดยธัชชาวินท์ สระอุณ (2558) ซึ่งระบุเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินและประสิทธิภาพการใช้ที่ดินเพื่อการปลูกพืชในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างไว้ว่า ภาคใต้มีเนื้อที่ที่สามารถเพาะปลูกได้เฉลี่ย 19.5 ไร่ต่อครัวเรือน ในจำนวนนี้เกษตรกรใช้ทำการเพาะปลูกพืชได้จริงเฉลี่ย 13.1 ไร่ต่อครัวเรือน คิดเป็นประสิทธิภาพการใช้ที่ดินร้อยละ 67.3 เนื้อที่สามารถเพาะปลูกได้สูงสุดที่จังหวัดตรัง 25.87 ไร่ต่อครัวเรือน รองลงมาคือ ยะลา สงขลา สตูล นราธิวาส พัทลุง และปัตตานี ต่ำสุด 10.42 ไร่ต่อครัวเรือน เนื้อที่ที่ใช้เพาะปลูกพืชได้จริงทั้งหมด สูงสุดที่จังหวัดพัทลุง 17.43 ไร่ต่อครัวเรือน รองลงมาคือ สงขลา ตรัง ยะลา นราธิวาส สตูล และปัตตานี ต่ำสุด 5.43 ไร่ต่อครัวเรือน ประสิทธิภาพการใช้ที่ดิน สูงสุดในจังหวัดพัทลุง เท่ากับร้อยละ 06.15 ซึ่งเกิดจากการปลูกพืชหลายครั้งในรอบปี โดยเนื้อที่สามารถเพาะปลูกได้ 16.42 ไร่ต่อครัวเรือน เกษตรกรสามารถทำการเพาะปลูกพืชได้เฉลี่ย 17.43 ไร่ต่อครัวเรือน รองลงมาคือ สงขลา นราธิวาส ตรัง ยะลา ปัตตานีและสตูลต่ำสุด ร้อยละ 46.04

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2556 อ้างถึงใน ธัชชาวินท์ สระอุณ, 2558: 34-37) ได้นำเสนอผลผลิตต่อไร่ของไม้ผลในจังหวัดภาคใต้ตอนล่างของปี 2555 ไว้ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงเนื้อที่ยืนต้น เนื้อที่เก็บเกี่ยวและผลผลิตไม้ผลของจังหวัดภาคใต้ตอนล่าง

จังหวัด	เนื้อที่ยืนต้น		เนื้อที่เก็บเกี่ยว		ผลผลิต	
	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ตัน	ร้อยละ	กิโลกรัมต่อไร่
ลองกอง						
ตรัง	7426	4.00	6695	4107	10.30	623
พัทลุง	75673	8.40	11023	4377	11.00	404
สงขลา	22689	12.20	20550	5252	13.20	261
สตูล	5371	2.90	4939	2218	5.60	457
ปัตตานี	20790	11.20	19713	4000	10.10	203

จังหวัด	เนื้อที่ยืนต้น		เนื้อที่เก็บเกี่ยว		ผลผลิต	
	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ตัน	ร้อยละ	กิโลกรัมต่อไร่
ยะลา	44615	24.00	37530	9266	23.30	246
นราธิวาส	69474	37.30	66172	10488	26.40	170
รวม	186038	100.00	166622	39708	100.00	360
ทุเรียน						
ตรัง	2409	2.10	2149	1191	3.10	569
พัทลุง	4158	3.50	3587	990	2.60	303
สงขลา	15427	13.20	14920	3581	9.20	240
สตูล	3707	3.20	2510	1259	3.30	544
ปัตตานี	9884	8.40	9117	4600	11.90	558
ยะลา	47159	40.20	43806	18229	47.10	508
นราธิวาส	34465	29.40	27991	8886	22.90	317
รวม	117209	100.00	104080	38736	100.00	420
มังคุด						
ตรัง	3574	6.10	2466	1443	5.40	585
พัทลุง	12067	20.70	11436	5775	21.50	505
สงขลา	5272	9.10	5982	3866	14.40	776
สตูล	2334	4.00	2099	940	3.50	649
ปัตตานี	2887	5.00	2741	1628	6.70	578
ยะลา	7357	12.60	7350	4807	17.90	654
นราธิวาส	24711	42.50	21393	8386	31.20	392
รวม	58202	100.00	52427	26845	100.00	591
เงาะ						
ตรัง	1982	3.40	1860	1481	6.80	747
พัทลุง	6451	11.20	5251	1549	7.10	295
สงขลา	4732	8.20	4340	1601	7.40	369
สตูล	2888	5.00	2888	2137	9.90	740
ปัตตานี	1882	3.30	1853	832	3.80	470
ยะลา	4527	7.90	4302	2125	9.80	494
นราธิวาส	35115	61.00	28690	11941	55.10	423
รวม	57577	100.00	49184	21666	100.00	505

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลผลิตของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีผลผลิตต่อไร่ต่ำกว่าพื้นที่อื่นในจังหวัดภาคใต้ตอนล่าง ซึ่งนอกจากปัญหาคุณภาพการผลิตต่อไร่แล้ว ผลผลิตในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังประสบปัญหาในเรื่องราคาด้วย เนื่องจากปัญหาเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ลุกลามรุนแรง ตั้งแต่เดือนมกราคม 2547 เป็นต้นมา ส่งผลคุณภาพผลผลิตทาง

การเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มไม้ผลมีปัญหาเรื่องคุณภาพมากยิ่งขึ้น เนื่องจากสวนขาดการดูแลรักษา ขณะเดียวกันก็ถูกกดราคาระหว่างการพ้อค้าต่างถิ่นไม่กล้าเข้าไปรับซื้อผลผลิตในหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ไม่กล้าเข้าไปแนะนำส่งเสริมถึงพื้นที่เหมือนแต่ก่อน โดยในปี 2551 กรมส่งเสริมการเกษตรจัดทำ โครงการส่งเสริมพัฒนาการผลิตและตลาดองกองใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้น ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกระทรวงเกษตรฯ จำนวน 2,476,000 บาท เน้นพัฒนาศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนฯ ทั้ง 75 ศูนย์ ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ยะลาและปัตตานี เพื่อยกระดับคุณภาพผลผลิตองกองที่ดีให้เพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกัน ยังช่วยเพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการธุรกิจองกองแก่เกษตรกรเจ้าของสวน และศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนให้เป็นกลไกสำคัญในการปรับปรุงคุณภาพผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าและกระจายผลผลิตสู่ตลาดด้วย ซึ่งจะช่วยให้รายได้ให้แก่ชาวสวนองกองในพื้นที่ได้ เบื้องต้นกรมฯ ได้เร่งถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตองกองคุณภาพแบบเกษตรกรมีส่วนร่วมแก่คณะกรรมการศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชน รวม 225 ราย เพื่อให้เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาคุณภาพผลผลิตองกองแก่สมาชิกและกลุ่มเครือข่าย ทั้งยังจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการศูนย์ฯ การกระจายผลผลิตและการตลาด รวมถึงการจัดการด้านข้อมูล ระบบบัญชี และการเงินด้วย พร้อมกันนี้ยังจัดฝึกอบรมเยาวชนเพื่อพัฒนาคุณภาพองกอง นำร่องจังหวัดละ 15 ราย เน้นการปรับปรุงสวนและพัฒนาผลผลิตอย่างต่อเนื่อง แบ่งเป็น 2 หลักสูตร คือ 1.ตัดแต่งกิ่ง ช่อดอก ช่อผล การเก็บเกี่ยว การคัดขนาด และการบรรจุหีบห่อ 2.การบริหารจัดการศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนฯ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้มีการส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตองกองอีกด้วย ทั้งในรูปแบบองกองบรรจุขวด ซึ่งดำเนินการนำร่องผ่านกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร จังหวัดละ 1 กลุ่ม งบประมาณสนับสนุนกลุ่มละ 50,000 บาท ซึ่งคาดว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการไม่น้อยกว่า 60% จะสามารถผลิตองกองคุณภาพเกรด A และเกรด B ได้เพิ่มขึ้น และศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนฯ 75 ศูนย์ สามารถบริหารจัดการผลผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจำหน่ายองกองได้เพิ่มมากขึ้น (หนังสือพิมพ์เดลินิวส์, 2551)

สภาพปัญหาด้านเสถียรภาพไม้ผลและผลผลิตการเกษตรของสภาเกษตรกรจังหวัดยะลาพบว่า สภาพปัญหามีหลายประการ ซึ่งสามารถแยกได้ 3 ส่วน คือ

- 1) ส่วนของเกษตรกรที่ไม่สามารถผลิตสินค้าการเกษตรให้ได้คุณภาพ
- 2) ส่วนของหน่วยงานส่งเสริมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่สามารถพัฒนาและยกระดับคุณภาพการผลิตของเกษตรกร
- 3) ส่วนของพ่อค้าและผู้ประกอบการที่คงพฤติกรรมเอาเปรียบ และแสวงหากำไรมากเกินไป

สาเหตุของปัญหาเกิดจากปัจจัยหลายองค์ประกอบ เช่น แนวนโยบายของรัฐที่ไม่สอดคล้องข้อกำหนดและระเบียบที่ไม่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ทิศนคติด้านลบของเกษตรกร เจ้าหน้าที่ และพ่อค้าผู้ประกอบการ การขาดการพัฒนาและสร้างเกษตรกรมืออาชีพ การขาดการบูรณาการของหน่วยงาน และอื่นๆอีกมากมาย และการแก้ไขปัญหที่ผ่านมามีส่วนใหญ่อำนาจรัฐได้ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ระยะสั้น เช่นการจัดงบประมาณเพื่อช่วยเหลือด้านราคา ของคณะกรรมการเพื่อแก้ไขปัญหาการเกษตร อันเนื่องมาจากผลผลิตการเกษตรระดับจังหวัด การประสานตลาดปลายทาง เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วเป็นการแก้ไขปัญหาปลายเหตุ

ดังนั้นการยกระดับคุณภาพและเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตรจึงเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตามนโยบายของรัฐบาล ซึ่งจะต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบใน 4 องค์ประกอบสำคัญ คือ 1) เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Farming) ใน

ปัจจุบัน ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้องร่ำรวยขึ้น และเป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) 2) เปลี่ยนจาก Traditional SMEs หรือ SMEs ที่มีอยู่ที่มีรัฐต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startups ที่มีศักยภาพสูง³⁾ เปลี่ยนจาก Traditional Services ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำ ไปสู่ High Value Services 4) เปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง

ในการแก้ไขปัญหาสำหรับเกษตรกรไม่ผลจำเป็นต้องมีวิธีการจัดการที่รอบด้าน โดยเริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ต้นทุนผลตอบแทนทางการเงิน เพื่อให้เห็นต้นทุนที่แท้จริงจากการดำเนินการของเกษตรกร ซึ่งวิศิษฐ์ ลิ้มสมบุญชัย และคณะ (2554) ได้นำเสนอการศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนไว้ว่า ในการดำเนินงานจะต้องคำนึงถึงทั้ง 2 ส่วน คือ 1) ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายโครงการ (cost) คือ ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการลงทุนและดำเนินการของโครงการ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายในการลงทุน และค่าใช้จ่ายจากการดำเนินงาน และ 2) ผลตอบแทนหรือรายได้ (Benefit) คือ ผลตอบแทนหรือรายได้ที่เกิดจากการจำหน่ายผลผลิตของโครงการ และจากการวิจัยพบว่า การลงทุนปลูกแบบเชิงเดี่ยวมีค่าสูงกว่าการปลูกแบบผสมผสาน หรือปลูกร่วมกับพืชชนิดอื่น แต่ทั้งนี้การปลูกพืชเชิงเดี่ยวเกษตรกรต้องการเงินทุนค่อนข้างมากและอาจประสบกับปัญหาสภาพคล่องได้ และปัจจัยที่มีผลกระทบต่อผลตอบแทนในการปลูกคือ ราคาผลผลิต ดังนั้นการเลือกรูปแบบการผลิตของเกษตรกร จึงขึ้นอยู่กับสภาพทางการเงินและแหล่งทุนของเกษตรกร ตลอดจนความรู้ความสามารถในการแบกรับความเสี่ยงของเกษตรกร

ทั้งนี้ จุฑาทิพย์ ภัทราวาท และคณะ (2556) ได้ทำการศึกษาเพื่อหาแนวทางการดำเนินธุรกิจที่เป็นกลไกในการฝึกกำลังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภายใต้โซ่คุณค่าสินค้าเกษตรแปรรูปทั้งด้านผู้ผลิตและผู้บริโภคในรูปแบบของพันธมิตรธุรกิจเพื่อเปิดโอกาสสำหรับทางเลือกใหม่แก่คนในสังคมที่ตระหนักในการบริโภคอาหารปลอดภัยและแนวทางการค้าที่เป็นธรรม ซึ่งผลการศึกษาได้มีข้อเสนอว่า ควรมีการจัดตั้งและดำเนินการร้าน Farmer Shop ในชุมชน ซึ่งจะมีบทบาทในการสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรและการสร้างสรรค์เศรษฐกิจชุมชนได้และจะช่วยเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันและการเชื่อมโยงธุรกิจสู่ตลาดเป้าหมายอย่างยั่งยืน นอกจากนี้กระบวนการดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ประกอบการรายย่อยและผู้บริโภค เพื่อนำไปสู่การยกระดับการผลิตสินค้าที่ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค และการเข้าถึงสินค้าเกษตรแปรรูปที่มีคุณภาพราคาเป็นธรรม อีกทั้งยังสามารถสร้างความตระหนักแก่คนในสังคมสำหรับการสร้างสรรค์ตลาดทางเลือกที่ผู้ผลิตและผู้บริโภคมาพบกัน

ซึ่งสอดคล้องกับ อภิชาติ พงศ์ศรีหตุลชัย ผู้ช่วยรัฐมนตรีประจำกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ได้ให้สัมภาษณ์ประเด็นการสร้างที่ยั่งยืนในภาคเกษตรกรรมของไทย (รัชฎา อัสสนธิสกุล, 2558) ไว้ว่า แนวทางการส่งเสริมการผลิตเพื่อเพิ่มผลิตภาพในภาคเกษตรให้ประสบความสำเร็จได้นั้นควรดำเนินการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ซึ่งมี 8 ขั้นตอน หรือ 8S ขั้นตอนที่สำคัญคือการพัฒนาคนให้มีความสามารถให้เป็นผู้จัดการได้ หรือให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการ แนวคิดนี้จะทำให้เกษตรกรสามารถค้นหาความรู้ ใช้ทรัพยากรการผลิตได้ด้วยตนเองอย่างเหมาะสม และถ้าจะขาย

ผลผลิตก็ต้องมีความสามารถในการติดต่อประสานงานกับผู้รับซื้อ ผู้ที่เก่งในด้านการบริหารจัดการจะนำไปสู่การเพิ่ม Productivity และ Quality ของผลิตภัณฑ์ ที่ผ่านมามีภาครัฐมักแก้ปัญหาสินค้าเกษตรที่ปลายนํ้ามากกว่าต้นน้ำ เช่น แทรกแซงตลาด เช่น รับจำนำในราคาที่สูงกว่าราคาตลาดมากซึ่งเป็นเรื่องปลายน้ำของห่วงโซ่อุปทาน แต่ไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องคุณภาพ ต้นทุนหรือประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นเรื่องต้นน้ำทำให้ไม่เกิดความยั่งยืน ตอนนี้ภาครัฐเริ่มให้ความสำคัญกับต้นน้ำมากขึ้น โดยเน้นด้านการพัฒนาคุณภาพของผลผลิต และการจัดการต้นทุน ระบบการส่งเสริมการเกษตร 8S จะช่วยให้การพัฒนาการเกษตรประสบความสำเร็จและยั่งยืนโดยวิธี 1) รวมที่ดินผืนเล็กๆ ให้เป็นผืนใหญ่ โดยเกษตรกรแต่ละรายยังคงกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตนเอง 2) มีผู้บริหารจัดการแปลงมีอาชีพที่ดูแลตลอด Supply chain 3) กำหนดยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการในพื้นที่ 4) มีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ 5) ใช้กระบวนการผลิตที่เป็นมาตรฐานได้รับการรับรอง 6) มีกิจกรรมสนับสนุน (Supporting Activities) 7) มีกิจกรรมเสริมรายได้ (Supplement Activities) และ 8) การส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

นอกจากนี้ยังมีผลการศึกษาของเทพกร ณ สงขลา (2556) ซึ่งได้ทำการศึกษาพลวัตและรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การใช้ทรัพยากรเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตลอดจนผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรต่อการจัดการทรัพยากรเกษตรในอำเภอช้างกลาง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์และการสร้างมูลค่าเพิ่มทรัพยากรเกษตร แต่สำหรับที่ช้างกลางเมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวลดลงทำให้เกิดการปรับกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะที่ไม่ต้องพึ่งพาธุรกิจท่องเที่ยวมากนัก การท่องเที่ยวเชิงเกษตรช้างกลางจึงมีความยั่งยืนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรเกษตร

กระบวนการเปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิมสู่การเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยีเพื่อยกระดับคุณภาพของเกษตรกรและนำพาเกษตรกรสู่การเป็นผู้ประกอบการนั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การปรับกระบวนการทัศน์ในการประกอบอาชีพ 2) การเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และ 3) การรวมกลุ่มและการได้รับการพัฒนาทักษะการเป็นผู้ประกอบการ งานวิจัยนี้จึงกำหนดแนวทางเพื่อพัฒนาคุณภาพเกษตรกร คุณภาพผลผลิตทางการเกษตรไม่ผลตลอดจนการเพิ่มมูลค่าของผลผลิต และการจัดการองค์กรเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนกระบวนการประกอบอาชีพตามหลักเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม อันหมายถึงการนำเอาหลักคำสอนของศาสนาสู่การประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพและการรวมกลุ่ม ทั้งนี้เนื่องจากหลักคำสอนของศาสนามีผลต่อชุดความคิดของคนในการใช้ชีวิต และเป็นตัวแปรสำคัญที่จะสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้

แนวทางหนึ่งในการยกระดับคุณภาพของไม้ผลคือ การดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรที่คำนึงถึงระบบนิเวศ หรือเกษตรนิเวศ ทั้งนี้ระบบนิเวศเกษตร (Agricultural ecosystem หรือ Agro-ecosystem) เป็นระบบนิเวศในพื้นที่ซึ่งมนุษย์ได้เข้าไปจัดการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร ตั้งแต่เตรียมพื้นที่ในลักษณะต่างๆ การบำรุงรักษา และการเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยองค์ประกอบที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ระบบนิเวศเกษตรยังได้รับผลจากระบบนิเวศอื่นๆและส่งผลกระทบต่อมนุษย์และระบบนิเวศอื่นๆด้วยเช่นกันนิเวศเกษตรต่างจากนิเวศวิทยาตรงที่นิเวศเกษตรจะมี เศรษฐศาสตร์และปัจจัยทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้ระบบนิเวศ

เกษตรมีข้อจำกัดมากกว่านิเวศวิทยา เช่น นิเวศเกษตรจะต้องคำนึงถึง ขนาดพื้นที่ ชนิดของ พืช หรือ สัตว์ ความนิยม และที่สำคัญต้องให้ผลตอบแทนสูง

เกษตรเชิงนิเวศเป็นการนำภูมิปัญญาทางด้านเกษตรกรรมที่ตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นมรดก ของชุมชน และภูมิปัญญาในชุมชนมาทำการเกษตรที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและภูมิอากาศที่ เปลี่ยนแปลง โดยพึ่งพาความหลากหลายของสายพันธุ์พืช การเพาะปลูกพืชด้วยสายพันธุ์ที่ หลากหลายหมุนเวียนเปลี่ยนไปตามฤดูกาลที่เหมาะสม ซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของ ดินไปในตัว เน้นการบริโภคผลผลิตที่มาจากชุมชน ไม่ได้นำเข้าจากภายนอก ซึ่งเป็นหนทางสนับสนุน เศรษฐกิจชาวบ้าน ส่วนการใช้ปุ๋ยนั้นใช้แต่ปุ๋ยธรรมชาติแนวคิดเกษตรเชิงนิเวศพบว่าเป็นแนวคิดที่มี เป้าหมายเพื่อให้เกิดศักยภาพในการผลิตที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยไม่ทำลายฐานทรัพยากร และ สอดคล้องกับกรอบแนวคิดเกษตรยั่งยืน ได้แก่ พึ่งตนเองได้ รักษาสภาพสิ่งแวดล้อม และเกิดประโยชน์ ต่อสังคม

ภูมิปัญญาทางด้านเกษตรกรรมถือเป็นมรดกชิ้นสำคัญของชาติที่ตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น การ เรียนรู้วิธีการทำการเกษตรที่สามารถรับมือกับสภาพแวดล้อมและภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างชาญ ฉลาด อย่างไรก็ตาม การเกษตรเคมีที่เน้นผลิตเพื่อป้อนเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมได้กำลังกลืนกินมรดก ทางภูมิปัญญาเหล่านี้ เพราะการเปลี่ยนมาใช้สารเคมีเกษตรและเทคโนโลยีนำเข้าต่าง ๆ ตามแบบที่ เจ้าของเทคโนโลยีเป็นคนกำหนด โดยมีได้คำนึงถึงความสำคัญและบทบาทของสิ่งแวดล้อม ระบบ นิเวศที่ช่วยเกื้อหนุนภาคเกษตร จึงทำให้เกษตรอุตสาหกรรมไม่ใช่หนทางแห่งความยั่งยืนระบบการ ผลิตทางการเกษตรสมควรที่จะนำเอาลักษณะของระบบนิเวศธรรมชาติมาประยุกต์ใช้ให้เกิดเป็น ประโยชน์ต่อระบบเกษตรกรรมสมัยใหม่ได้

ทั้งนี้การทำการเกษตรตามหลักเกษตรนิเวศเป็นอีกแนวทางสำคัญเพื่อการสร้างความยั่งยืนใน การทำการเกษตรกรรม เป็นการอาศัยรากฐานของระบบนิเวศวิทยาและวัฏจักรแห่งธรรมชาติ การผลิต การเกษตรที่ต้องสอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติและช่วยทำให้ระบบและวัฏจักรเพิ่มพูนและยั่งยืนมาก ขึ้น (หนึ่งหทัย ดันติสันติสม และสรพรเพชญ์ เทียงเกตุ, 2557: 2) การทำการเกษตรนิเวศเป็นการสร้าง ความยั่งยืนและมั่นคงในการประกอบอาชีพของเกษตรกร เป็นรูปแบบการทำการเกษตรที่มีความ มั่นคงแตกต่างจากการทำการเกษตรที่ใช้ปัจจัยการผลิตแบบเคมีอย่างเข้มข้นและเกษตรเชิงเดี่ยว ซึ่งมิ การพึ่งพาตนเองต่ำ ก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบสูง ขณะเดียวกันจะใช้ปัจจัยหรือวิธีแก้ปัญหาจาก ภายนอกเข้ามาแก้ไขปัญหภายในฟาร์ม นอกจากนี้หลักการทำการเกษตรนิเวศจะพยายามลดการใช้ ไปรวน การห้ามใช้เคมีและพืชตัดต่อพันธุกรรม เป็นวงจรการเกษตรแบบเปิด ลดการผลิตพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งทำให้สูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพเกษตร ใช้ปัจจัยการผลิตต่ำ มุ่งเน้นการใช้ปัจจัยการผลิต ทดแทนปัจจัยการผลิตที่เป็นพืชหรือไม่ปลอดภัย (พันธ์จิตต์ สีเหนียง, 2556)

นอกจากนี้การกิจกรรมทางการเกษตรจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อหลักห่วงโซ่คุณค่า (Value Chains) ทั้งในระดับสากลและระดับท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการยกระดับมูลค่าสินค้า ตลอดจนการจัดทำแผนพัฒนาที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นหลักห่วงโซ่คุณค่าหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า กระบวนการสร้างมูลค่าจากต้นน้ำถึงปลายน้ำ ซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะการผลิตและการจำหน่ายเท่านั้น แต่ครอบคลุมตั้งแต่จุดเริ่มต้นของวัตถุดิบจนถึงปลายทางในการแปรรูปวัตถุดิบให้กลายเป็นสินค้า หรือบริการที่ถูกส่งต่อถึงผู้บริโภคโดยตรง จากนั้นจึงวิเคราะห์ในแต่ละขั้นตอนของห่วงโซ่ว่า ผู้ผลิต รวมถึงหน่วยงานที่มีส่วนช่วยส่งเสริมหรือสนับสนุนในขั้นตอนการผลิตสินค้าหรือบริการจะสามารถ

กำหนดกลยุทธ์เพื่อเพิ่มมูลค่าในแต่ละขั้นตอนหรือกระบวนการได้อย่างไร ตั้งแต่กลยุทธ์การเพิ่มคุณภาพของวัตถุดิบในท้องถิ่น กลยุทธ์ด้านการผลิต การออกแบบผลิตภัณฑ์รวมถึงกลยุทธ์ในการจำหน่ายและกระจายสินค้า เป็นต้น หลักการนี้เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าหรือบริการโดยการมองและวิเคราะห์ถึงกระบวนการที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงมือผู้บริโภค โดยจะมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ในแต่ละกระบวนการเพื่อหาช่องทางในการสร้างมูลค่าให้กับสินค้า เพื่อให้ผู้บริโภคเกิดความพึงพอใจ มีความต้องการและยินยอมที่จะจ่ายเงินซื้อ เพราะผู้บริโภคมองว่าคุ้มค่าและได้ประโยชน์รวมถึงความพอใจจากสินค้า (สิริยา คงสมพงษ์, 2557)

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการท่าเกษตรของเกษตรกรนั้นจะต้องอาศัยการออกแบบกระบวนการที่เหมาะสม เพื่อสร้างการยอมรับ ปรับเปลี่ยนทัศนคติความเชื่อเดิม ๆ สู่การคิดใหม่ สร้างนวัตกรรมในการประกอบอาชีพของตนเอง ซึ่งหัวใจสำคัญประการหนึ่งในการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม คือการนำเอาหลักคำสอนของศาสนาไปสู่การกระตุ้นการปฏิบัติใช้ ทั้งนี้จารุวัจน์ สองเมือง และคณะ (2558) ได้ระบุไว้ในผลการวิจัยว่า เพื่อความสำเร็จในการดำเนินการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องอาศัยการออกแบบการดำเนินการที่คำนึงถึงบริบทความแตกต่างจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งมีความแตกต่างจากพื้นที่ ทั้งนี้การพัฒนาที่ไม่ให้ความสำคัญต่อบริบทของพื้นที่จะนำไปสู่ความล้มเหลวและปัญหาที่ตามมาอีกมากมาย ทั้งนี้ในอดีตการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ละเลยการให้ความสำคัญกับบริบทและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นผลให้โครงสร้างทางสังคมของชุมชนเปลี่ยนแปลง ชุมชนผลกระทบในการดูแลสังคม พัฒนาสังคมไปยังหน่วยงานที่รัฐจัดให้มีขึ้น ก่อปรกับแนวคิดการพัฒนาของพื้นที่ที่จะเน้นการพัฒนาแบบบูรณาการและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การให้ภาคประชาชน เอกชน มีบทบาทนำ โดยมีภาครัฐให้การสนับสนุนในเรื่องต่างๆ นั้น จะเห็นได้ว่าตรงกับแนวคิดยุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” ที่รัฐบาลปัจจุบันภายใต้การนำของพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ใช้เป็นกลไก ในการปฏิรูปและพัฒนาประเทศไทยไปสู่ Thailand 4.0 ที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน อีกทั้งรัฐบาลได้กำหนดนโยบายการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้โครงการสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยได้กำหนดกรอบระยะเวลาการดำเนินงานตามแผนให้แล้วเสร็จภายใน ๕ ปี โดยกำหนดพื้นที่การพัฒนาเป็นเมืองต้นแบบ ๓ แห่ง คือ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี, อำเภอเบตง จังหวัดยะลา, และอำเภอสุไหงโก-ลก จังหวัดนราธิวาส ซึ่งแต่ละพื้นที่ มีแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่อิงกับฐานทรัพยากร และจุดแข็งของพื้นที่ตนเอง คือ กำหนดให้อำเภอหนองจิก เป็นพื้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตร วิสาหกิจชุมชน และการพัฒนาแหล่งพลังงานยั่งยืน ขณะที่อำเภอเบตง ซึ่งมีภูมิประเทศที่งดงาม มีความสงบ แทบจะไม่มีเหตุรุนแรง และมีภูมิศาสตร์ที่ตั้งใกล้กับ เมืองท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมที่สำคัญของมาเลเซียอย่างเกาะปีนัง และเมืองอีโปะ รัฐเปอร์ลิส อำเภอเบตง ยังมีจุดแข็ง ที่มีโครงข่ายคมนาคมที่ดี อยู่ติดกับเส้นทางคมนาคมทางถนนเส้นทางหลักของมาเลเซีย และในปี ๒๕๖๑ สนามบินเบตง ก็จะเริ่มเปิดให้บริการ ถือเป็นศูนย์กลางการเชื่อมด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวที่สำคัญในระดับภูมิภาคในอนาคต

แต่อย่างไรก็ตามนอกจากความชัดเจนด้านนโยบายแล้ว ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญยิ่งคือการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะ ความต่อเนื่อง คือ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ จะเห็นได้ว่า แนวคิด

โครงการและการเริ่มต้นโครงการ เมื่อปี พ.ศ.2536 ด้วยการให้เอกชนนำ และภาครัฐสนับสนุนนั้น เป็นแนวคิดที่ดี เป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามด้วยปัญหาอุปสรรคที่มากมาย บวกกับความไม่ชัดเจนในการนำไปสู่การปฏิบัติ อีกทั้งยังขาดความต่อเนื่อง จึงทำให้โครงการหลายโครงการนำไปสู่การสร้าง Impact ให้กับพื้นที่เป้าหมาย อีกทั้งความพร้อมและความเท่าทันของประชาชนในพื้นที่ ที่ยังอยู่ในระดับน้อย และการเชื่อมโยงประโยชน์ระหว่างพื้นฐานการผลิตของประชาชนกับแนวคิดของโครงการ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 70 มีอาชีพเกษตรกร คำถามจึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องว่า “เกษตรกรส่วนใหญ่จะได้ประโยชน์จากโครงการของรัฐ หรือเป็นการพัฒนาตามความต้องการของรัฐเท่านั้น” ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความพร้อมของภาคประชาชนในด้านต่างๆ ตลอดจนการเชื่อมโยงโอกาสและผลประโยชน์ของชาวบ้านกับการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐ เพื่อเกิดความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับแผนงานการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ที่กำหนดแนวทางคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่โดยการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจของประชาชนในพื้นที่ การเพิ่มความสามารถในการปรับตัว และการสร้างคุณภาพของการพัฒนา

การวิจัยนี้จึงเป็นการตอบสนองต่อนโยบายรัฐในการสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานราก ภายใต้โครงการสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน อีกทั้งเป็นการนำเอาหลักการศาสนา ผสานกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่จะเป็นส่วนสำคัญในการกระตุ้นการพัฒนาและการสร้างนวัตกรรมในการประกอบอาชีพของเกษตรกร ตลอดจนสร้างให้เกิดวิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคมซึ่งจะนำไปสู่การสร้างกลไกของการพัฒนาที่ยั่งยืนของเกษตรกรไม่ผลในจังหวัดยะลา เพื่อที่จะเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิต เพิ่มรายได้ และพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนต่อไป

โจทย์วิจัย ประกอบด้วย

1. จะประยุกต์ใช้เศรษฐศาสตร์เชิงวิถีธรรมเพื่อการบริหารจัดการทางห่วงโซ่มูลค่าไม้ผล 4 ชนิด ให้เกิดความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนผู้ผลิตไม้ผล ได้อย่างไร ?
3. ลักษณะของห่วงโซ่มูลค่าไม้ผล ในกลุ่มประเทศ SMIB (สิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย บรูไน) เป็นอย่างไร?
2. จะพัฒนามาตรฐานสวนไม้ผล ตามระบบเกษตรนิเวศน์ และให้ชุมชนผู้ผลิตไม้ผลยอมรับ เพื่อสนองความต้องการของตลาดคุณภาพทั้งในและต่างประเทศ ได้อย่างไร?
4. จะพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการไม้ผลอย่างไร? เพื่อสอดคล้องกับการบริหารองค์กรผู้ผลิตและตลาดในและต่างประเทศ
5. จะบูรณาการการสนับสนุนของภาครัฐในการส่งเสริมสนับสนุนการบริหารไม้ผลในจังหวัด ยะลาได้อย่างไร?

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาแกนนำเกษตรกรชุมชนผู้ผลิตไม้ผลโดยการนำเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมใช้ในการบริหารห่วงโซ่มูลค่าไม้ผลครบวงจร

2. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความยั่งยืนและมั่นคงทางการเกษตรและการพัฒนามาตรฐานสวนไม้ผลตามระบบเกษตรนิเวศให้ยอมรับจากชุมชนผู้ผลิตและองค์กรการตลาดทั้งในและต่างประเทศ
3. เพื่อศึกษาห่วงโซ่มูลค่าไม้ผลในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และบรูไน นำผลการศึกษามาวางแผนธุรกิจ เพิ่มศักยภาพในการตลาดส่งออก
4. เพื่อพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศรองรับการบริหารจัดการไม้ผลทั้งระบบ
5. เพื่อศึกษารูปแบบและจัดตั้งหน่วยวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE) ที่เหมาะสมกับชุมชนผู้ผลิตไม้ผลตามแนวทางเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม รองรับธุรกิจไม้ผลทั้งในและต่างประเทศ
6. เพื่อศึกษาสภาพบริหารจัดการโครงการด้านไม้ผลของภาครัฐและแนวทางการบูรณาการโครงการบริหารจัดการไม้ผลของภาครัฐและทุกภาคส่วนในพื้นที่เป้าหมายของโครงการ
7. เพื่อศึกษาและออกแบบชุดความรู้จากการวิจัยเพื่อการเผยแพร่ความรู้แก่กลุ่มเครือข่ายและชาวสวนผลไม้
8. เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยการบริหารไม้ผลระยะที่ 2 โดยขยายพื้นที่ไปใน 3 จังหวัดชายแดนใต้

กรอบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยพัฒนา (Research and Development) เพื่อยกระดับคุณภาพผลผลิตและประสิทธิภาพการจัดการในอันที่จะนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตของเกษตรกรไม้ผลในจังหวัดยะลา โดยมีกรอบการวิจัย ดังนี้

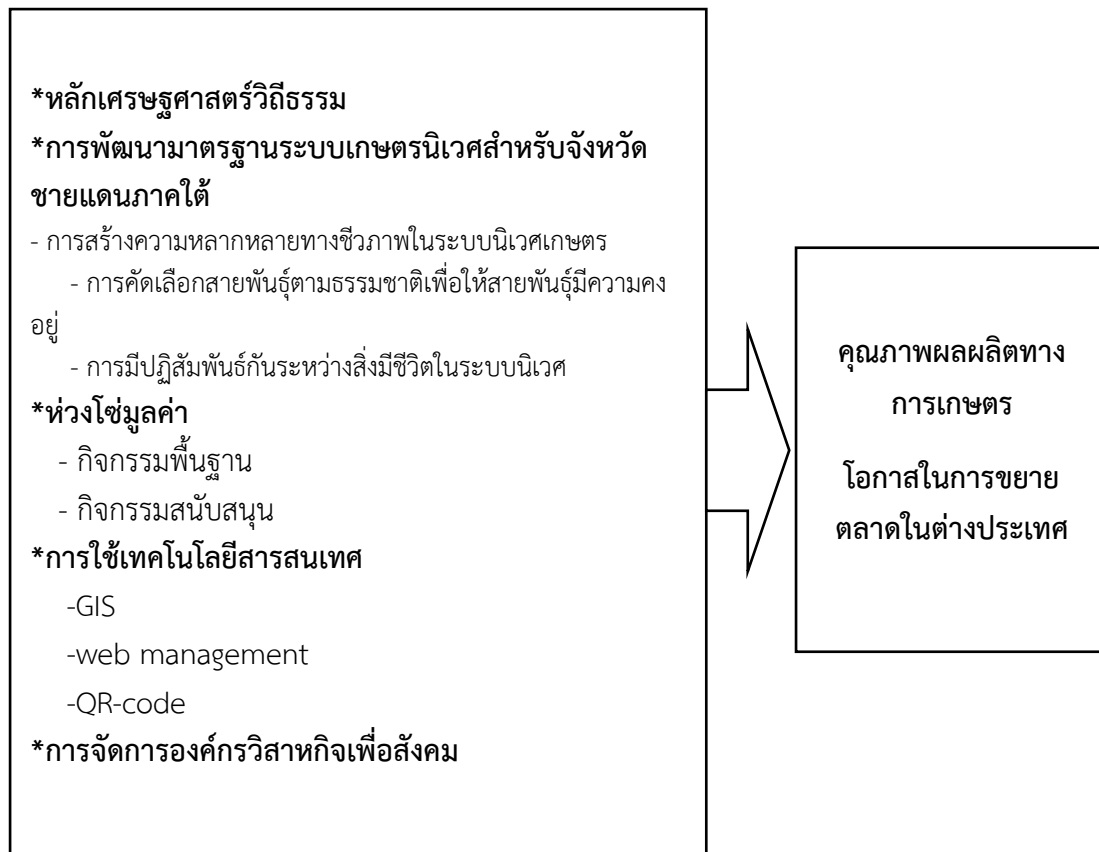
1. เศรษฐศาสตร์วิทยาศาสตร์เป็นการนำหลักการของศาสตร์มาสู่การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อให้เกิดคุณค่าและประสิทธิภาพมากที่สุด ขณะเดียวกันวิทยาศาสตร์เป็นวิถีที่ชุมชนเกษตรในพื้นที่จังหวัดยะลาให้ความสำคัญและหากนำมาใช้ในการประกอบอาชีพจะสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในแง่ปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคล
2. เกษตรนิเวศเป็นมาตรฐานหนึ่งเพื่อให้การเกษตรเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันก็ทำให้อาหารมีความปลอดภัยและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอันมีอยู่อย่างจำกัดดังผลการศึกษาของอนันต์ พลธานี และคณะ (2557) ที่ระบุว่า การวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักการวิเคราะห์ระบบนิเวศเกษตร การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพตามความเหมาะสม จัดทำแผนแนวทางแก้ไขปัญห และโอกาสในการพัฒนาการเกษตรในชนบทโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร จะสามารถสร้างให้กลุ่มกิจกรรมการผลิตให้มีความเข้มแข็งได้ เกษตรนิเวศเป็นการส่งเสริมการดำรงชีพของเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งช่วยให้สามารถฟื้นฟูและสร้างความมั่นคงให้กับครัวเรือนได้ ซึ่งการดำเนินการสามารถนำกรอบคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework) มาใช้เพื่อทำความเข้าใจความหลากหลายและซับซ้อนของปัจจัยและเงื่อนไขต่างๆ ที่จะส่งผลต่อการตัดสินใจและต่อยุทธศาสตร์การดำรงชีพของเกษตรกร องค์ประกอบที่สำคัญในการวิเคราะห์ตามกรอบคิดนี้ประกอบด้วยทุน 5 ด้านคือ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนทางกายภาพและทุนการเงิน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น นโยบาย กฎระเบียบ รวมทั้งบริบทและแนวโน้มต่างๆ ที่จะ

ส่งผลต่อการดำรงชีพของเกษตรกร (กীরติพร จุฑะวิริยะและ พชรินทร์ ลาภานันท์, 2557) ขอบข่ายของเกษตรนิเวศนำไปสู่การดำเนินการที่สร้างความยั่งยืนทางการเกษตร ในประเด็นต่างๆ ดังนี้ คือ 1) การสร้างความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศเกษตร 2) การคัดเลือกสายพันธุ์ตามธรรมชาติเพื่อให้สายพันธุ์มีความคงอยู่ และ 3) การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ

3. ห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ถึงจุดอ่อนจุดแข็งขององค์ประกอบภายในขององค์กร โดยแบ่งกิจกรรมออกเป็น 2 ประเภทคือ 1) กิจกรรมพื้นฐาน เป็นกิจกรรมที่สร้างประโยชน์ให้กับลักษณะทางกายภาพของผลิตภัณฑ์ ยอดขายและส่งมอบไปยังผู้ซื้อและบริการภายหลังการขาย และ 2) กิจกรรมสนับสนุน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ให้การสนับสนุนกิจกรรมหลักตามแนวคิดกิจกรรมพื้นฐาน โดยประกอบด้วย 5 ส่วน คือ วัตถุดิบ การนำแปรรูปวัตถุดิบ การจัดหาช่องทางการจำหน่าย การตลาดและการขาย และการบริการ

4. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่เข้าถึงเกษตรกรได้ง่าย มีต้นทุนที่ถูกลง ขณะเดียวกันจะเป็นส่วนสำคัญเพื่อการนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้อง และทำให้การทำงานร่วมกันระหว่างเกษตรกรและรัฐมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นด้วยการเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการและแม่นยำดังที่การศึกษาของ ณัฐกร ทองเพียร และคณะ (2558) ได้ทำการศึกษาการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ร่วมกับฐานข้อมูลภูมิศาสตร์ในพื้นที่บริการวิชาการของวิทยาลัยชัยบาดาลพิพัฒน์ อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีเพื่อหาความเหมาะสมของพื้นที่เพาะปลูกของชุมชน ซึ่งพบว่า ระบบจะสามารถประเมินความเหมาะสมของพื้นที่ในเพาะปลูกในพื้นที่ได้ ซึ่งหากมีการพัฒนาระบบที่สมบูรณ์จะสามารถช่วยให้เกษตรกรและเจ้าหน้าที่นำข้อมูลไปใช้ในการส่งเสริมการเพาะปลูกได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับพื้นที่ได้ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของวาทัญญตา ไพโรจน์ (2558) ซึ่งพบว่าการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทำการจำลองการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ในที่ดิน และผลของการจำลองสถานการณ์ทำให้เห็นภาพภายในอนาคตของการขยายตัวของสิ่งปลูกสร้างและการเกษตรที่ได้รับอิทธิพลจากการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นนอกจากนี้เพื่อการส่งออกผลิตภัณฑ์การเกษตรไปยังต่างประเทศระบบเทคโนโลยี QR-Code ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญมากยิ่งขึ้น ซึ่งจากการศึกษาของสมเกียรติ ช่อเหมือน (2558) ระบุว่า การนำ QR-Code มาใช้ทำให้สามารถระบุและเข้าถึงข้อมูลได้สะดวกและรวดเร็ว เมื่อจัดเก็บข้อมูลผลิตภัณฑ์ด้วยโครงสร้าง XML บน QR-Code จะทำให้ต้องใช้พื้นที่เพิ่มขึ้น จึงใช้เวลาในการอ่านเพิ่มขึ้น ส่วนการนำเว็บแคมมาใช้ในการสแกนมีความล่าช้า เนื่องจากคุณภาพกล้องและระยะโฟกัสไม่เหมาะสม แตกต่างจากการใช้อุปกรณ์แบบพกพาที่มีคุณภาพกล้องและระบบปรับโฟกัสอัตโนมัติ จึงควรใช้อุปกรณ์แบบพกพาเพื่อความสะดวกในการตรวจสอบและถ่ายโอนข้อมูลในรูปแบบ XML ผ่าน QR-Code

5. วิสาหกิจเพื่อสังคมจะเป็นองค์กรแห่งการรวมตัวกันของเกษตรกรที่จะช่วยให้การสร้างช่องทางการตลาดทั้งในและต่างประเทศ ขณะเดียวกันจะเป็นช่องทางการสื่อสารระหว่างเกษตรกรกับผู้บริโภค ซึ่งจะกระตุ้นให้เกิดนวัตกรรมทั้งในด้านการบริหารจัดการและการผลิตผลผลิตใหม่ๆ สู่ตลาดจากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปได้ดังรูปที่ 1

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นคือ เกษตรเชิงนิเวศ ห่วงโซ่มูลค่า และเศรษฐศาสตร์อิสลาม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

หลักสูตรเกษตรวิถีธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการสวนเชิงนิเวศ

มีโครงสร้างหลักสูตรประกอบด้วยหัวข้อย่อยต่างๆดังนี้

1. อิบาตะฮฺ

อิบาตะฮฺ คือ การภักดี กล่าวคือ การแสดงความนอบน้อมถ่อมตนต่ออัลลอฮฺด้วยการปฏิบัติคำสั่งใช้และละเว้นคำสั่งห้ามของพระองค์ด้วยใจที่เปี่ยมด้วยความรักและเทิดทูนต่อพระองค์

อิบาตะฮฺ คือ ประเพณีของความจงรักภักดีที่สมควรปฏิบัติต่อพระองค์ ซึ่งครอบคลุมทุกสิ่งที่อัลลอฮฺทรงโปรดปรานไม่ว่าจะเป็นคำพูด การกระทำทางกายและใจ เช่น การขออุมมา การรำลึกถึงอัลลอฮฺ การละหมาด การรักพระองค์ ถือเป็นอิบาตะฮฺหนึ่ง การปฏิบัติสิ่งนี้ถือเป็นการแสดงความนอบน้อมต่ออัลลอฮฺแต่เพียงผู้เดียว เป็นการแสดงถึงความรักในพระองค์และความเทิดทูนต่อพระองค์ โดยเราต้องแสดงความจงรักภักดีต่อพระองค์ด้วยวิธีที่พระองค์ทรงกำหนดเท่านั้น

การปฏิบัติอามัลอิบาตะฮฺที่จะทำให้อัลลอฮฺ ตอบรับนั้น ต้องอยู่ภายใต้หลักฐานจากอัลกุรอาน และแบบอย่างของท่านเราะสูล คืออัลลลอฮฺอะลัยฮิซซาลาม และจากทัศนะของอุละมาอัสลัฟ

เงื่อนไขที่จะทำให้พระองค์ ตอบรับการประกอบอามัลอิบาตะฮฺของผู้ศรัทธา มี 2 ประการ คือ

1. มีความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติ
2. สอดคล้องและถูกต้องตามบทบัญญัติที่พระองค์บัญญัติ ซึ่งหากการปฏิบัติ ขาดประการ

หนึ่งประการใด กิจการต่างๆ ก็อาจจะสูญเปล่า และไม่ถูกตอบรับจากอัลลอฮฺได้

อัลลอฮฺ มิทรงสร้างมนุษยชาติขึ้นมาโดยไร้จุดหมาย พระองค์สร้างมนุษย์มาด้วยจุดประสงค์เพียงอย่างเดียว คือ เพื่อการภักดีต่อพระองค์ โดยปราศจากสิ่งอื่นมาสักการะภักดีเทียบเคียง เพราะการปฏิบัติทุกสิ่งทุกอย่างอิสลามถือว่าเป็นอิบาตะฮฺ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติศาสนกิจ (มุณีร (สมศักดิ์) มุหะหมัด, 2541) การประกอบอาชีพ และการมีสัมพันธระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ล้วนเป็นการภักดีต่ออัลลอฮฺทั้งหมด

การปฏิบัติตนที่จะทำให้บางคนหนึ่งมีความใกล้ชิดกับพระผู้อภิบาล จำเป็นต้องปฏิบัติในสิ่งที่เป็นภาคีพรูให้ครบถ้วนและหมั่นปฏิบัติในสิ่งที่เป็นภาคีสุนต์ การทำบุญก็เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติในภาคีสุนต์และเป็นอิบาดะฮ์อีกประเภทหนึ่งที่คนส่วนใหญ่ชอบปฏิบัติกัน ผู้ใดก็ตามที่ปฏิบัติในสิ่งดังกล่าวมากเท่าใด ก็จะทำให้เขามีความผูกพันและใกล้ชิดต่อพระองค์เท่านั้น ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าวิธีการทำบุญต่างๆที่ปฏิบัติกันอยู่ในสังคมปัจจุบันจะถูกต้องทั้งหมด มีการทำบุญบางประเภทที่สามารถปฏิบัติได้ เพราะสอดคล้องกับหลักการศาสนา และมีการทำบุญบางประเภทที่ไม่สามารถปฏิบัติได้ เพราะไม่สอดคล้องและขัดแย้งกับหลักการของศาสนา ดังนั้น เราจะทราบได้อย่างไรว่าการทำบุญแบบไหนที่สามารถปฏิบัติได้และสอดคล้องกับหลักการศาสนา และการทำบุญแบบไหนที่ไม่สามารถปฏิบัติได้เพราะขัดแย้งกับหลักการศาสนา คำตอบคือ การปฏิบัติทุกอย่างจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่างๆ ดังต่อไปนี้

เงื่อนไขของการทำอิบาดะฮ์ที่พระองค์อัลลอฮ์จะทรงตอบรับมีอยู่ 2 ประการ คือ (al-Ghamidi, 1994 : 1/34)

ประการที่ 1. ต้องมีความบริสุทธิ์ใจ (อัลอิกลาศ)

ประการที่ 2. ต้องถูกต้องตามบทบัญญัติ (อัลอิตติบอา)

ประการที่ 1. ต้องมีความบริสุทธิ์ใจ (อัลอิกลาศ)

เงื่อนไขประการแรกที่อัลลอฮ์ จะทรงรับการปฏิบัติอิบาดะฮ์ คือจะต้องมีความบริสุทธิ์ใจ ดังกล่าวมีความเกี่ยวพันกับการเจตนา และความต้องการต่าง ๆ จุดประสงค์ของเงื่อนไขนี้ คือการตั้งเจตนาอย่างแน่วแน่ว่าจะรักดีต่ออัลลอฮ์เพียงองค์เดียว จะนำสิ่งอื่นใดมาเป็นภาคีกับพระองค์มิได้

หลักฐานจากอายะฮ์อัลกุรอาน

«إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ، أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ»

ความว่า “แท้จริงเราได้ประทานคัมภีร์มายังเจ้าด้วยสัจธรรม ดังนั้นเจ้าจงเคารพรักดีต่ออัลลอฮ์โดยเป็นผู้มีความบริสุทธิ์ใจในศาสนาต่อพระองค์ (2) พึงทราบเถิด การอิบาดะฮ์โดยบริสุทธิ์ใจนั้นเป็ของอัลลอฮ์เพียงพระองค์เดียว¹(สุเราะฮ์อฮซุ มร์ อายะฮ์ที่ 2-3)

จากอายะฮ์ข้างต้น เห็นได้ว่า อัลลอฮ์จะไม่ทรงรับกิจการใดๆ เว้นเสียว่าผู้ที่ปฏิบัติมันจะต้องมีความบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์เพียงพระองค์เดียว ไม่มีสิ่งใดเป็นภาคีสำหรับพระองค์

¹ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับ มะคีนะฮ์ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน (สุเราะฮ์อฮซุ มร์ อายะฮ์ที่ 11-13)

พระองค์ทรงใช้ให้พวกท่านยืนหยัดในการทำอิบาดะฮ์ในลักษณะดังกล่าว คือปฏิบัติตามบรรดาเราะสูลด้วยการยึดมั่นในสิ่งที่พวกเขานำมาจากอัลลอฮ์ และสิ่งที่มีในบทบัญญัติด้วยความบริสุทธิ์ใจในการทำอิบาดะฮ์ เพราะอัลลอฮ์จะไม่รับกิจการงานใดๆ เว้นแต่จะต้องประกอบด้วยเงื่อนไข 2 ประการ คือ หนึ่งจะต้องถูกต้องและสอดคล้องกับบทบัญญัติ และสองจะต้องมีความบริสุทธิ์ใจโดยปราศจากการตั้งภาคี

ท่านเราะสูล คือลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ถูกถามเกี่ยวกับผลตอบแทนของผู้ที่ออกรบโดยมีเจตนาเพื่อหวังผลตอบแทนและให้ผู้คนกล่าวสรรเสริญเขาว่า

جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَرَأَيْتَ رَجُلًا غَزَا يَلْتَمِسُ الْأَجْرَ وَالذِّكْرَ مَا لَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا شَيْءَ لَهُ» فَأَعَادَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ لَهُ خَالِصًا وَابْتِغَى بِهِ وَجْهَهُ»

ความว่า “มีชายคนหนึ่งมาหาท่านนบี คือลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม โดยเขากล่าวว่า ท่านมีความเห็นอย่างไรหากชายคนหนึ่งออกรบเพื่อหวังผลตอบแทนและให้บุคคลอื่นกล่าวถึงเขา ท่านเราะสูล คือลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ก็กล่าวตอบเขาว่า “ไม่มีอะไรเลย” ท่านทวนมันถึงสามครั้ง หลังจากนั้นท่านก็กล่าวว่า “แท้จริงอัลลอฮ์จะไม่ทรงรับกิจการใดๆ เว้นแต่เสียว่ากิจการนั้นจะต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ และทำเพื่อได้รับผลตอบแทนจากพระองค์”²

หากเราพิจารณาจากอายะฮ์อัลกุรอาน อัซสูนนะฮ์ของท่านเราะสูล และคำกล่าวของบรรดาสะลัฟศอลิหฺ เราจะพบว่า การตั้งเจตนาถือเป็นหัวใจของทุกกิจการ หากเริ่มต้นด้วยการตั้งเจตนาดี การงานทุกอย่างก็จะเป็นผลดีไปด้วย

ประการที่ 2. ต้องถูกต้องตามบทบัญญัติ (อัลอิตติบ๊า)

ด้านหลักการปฏิบัติ การปฏิบัติในด้านของจิตใจที่เรียกว่าการยึดมั่น หรือการปฏิบัติของอวัยวะภายนอกที่แสดงออกด้วยการกระทำ ทั้งสองนี้จะรวมอยู่ในกระบวนการอิบาดะฮ์ หมายถึง อีมาน คือ การยอมรับด้วยจิตใจ กล่าวด้วยวาจา และการแสดงออกด้วยการกระทำ ทุกส่วนของอิบาดะฮ์จึงจำเป็นต้องปฏิบัติตามสิ่งที่ระบุอยู่ในบทบัญญัติของอัลลอฮ์ ที่ให้ท่านเราะสูล คือลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม เป็นผู้นำมาเผยแผ่ให้กับมวลมนุษยชาติ

อัลลอฮุตรัสว่า

² รอชิด บิน หุเซน.2560.ความบริสุทธิ์ใจและการตั้งเจตนา. <http://www.islammore.com/view/3230> เข้าถึงวันที่ 16 สิงหาคม 2560

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ
وَصَّاءُكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ»

ความว่า “และแท้จริง นี่คือเส้นทางของข้าอันเที่ยงตรง ดังนั้นพวกเจ้าจงปฏิบัติตามมันเถิด และจงอย่าปฏิบัติตามเส้นทางอื่นๆ เพราะมันจะทำให้พวกเจ้าแยกออกจากทางของพระองค์ นั่นแหละที่พระองค์ได้สั่งเสียมันไว้แก่พวกเจ้า เพื่อว่าพวกเจ้าจะยำเกรง”³

หลักฐานจากอัลหะดีษ

ท่านเราะสูล คือลลลลลลลลลลลลลลลล ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

«تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمُ بِهِمَا كِتَابُ اللَّهِ وَسُنَّةُ نَبِيِّهِ»

ความว่า “ฉันได้ทิ้งไว้สำหรับพวกท่านสองประการ ซึ่งถ้าพวกท่านยึดมันไว้ให้มั่น (ในบางสำนวนใช้คำว่า กัดมันด้วยฟันกราม) แล้วจะไม่หลงทาง คือ กิตาบุลลอฮ์ (อัลกุรอาน) และแบบฉบับนบีของพระองค์”⁴

ท่านเราะสูล คือลลลลลลลลลลลลลลลล ยังชี้ให้เห็นว่า ไม่มีคำพูดใดจะ
สัจจริงและ

ดียิ่งกว่าคำตรัสของอัลลอฮ์ นั่นก็คือ อัลกุรอาน และไม่มีทางนำใดจะเที่ยงตรง และถูกต้อง
เท่ากับทางนำของท่านมุฮัมมัด คือลลลลลลลลลลลลลลลล ซึ่งเป็นเราะสูลของอัลลอฮ์
ดังนั้นจำเป็นที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด จะแสวงหาทางนำอื่นจากนี้
มิได้ และห้ามมิให้ผู้ใดอุทริสิ่งใดขึ้นในศาสนาหลังจากที่ท่านศาสนทูตเสียชีวิตไปแล้ว เพราะ
โดยหลักการแล้ว ถือว่าการอุทรินั้นเป็นสิ่งที่ชั่วช้า ซึ่งสิ่งที่ชั่วช้านั้นจะนำมาซึ่งความหลงผิด
และความหลงผิดนี้เองที่จะนำไปสู่หนทางที่จะทำให้ตกอยู่ในนรก

สรุป จากการนำเสนอข้อมูลเรื่อง จะทำอย่างไรให้อิบาดะฮ์ถูกต้องบรรบ สามารถ
สรุปได้ว่าอิบาดะฮ์ที่อัลลอฮ์จะทรงตอบรับจะต้องประกอบด้วยเงื่อนไขสองประการ คือ
ประการที่หนึ่ง จะต้องมีความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติ และประการที่สองจะต้องปฏิบัติให้
ถูกต้องตามบทบัญญัติ (ตรงตามอัลกุรอานและสุนนะฮ์) และจากสองประการดังกล่าว
สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

³ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับ มะดีนะฮ์ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน (ซูเราะห์อัลอันอาม อายะฮ์ ที่ 153)

⁴ เขาวนฤทธิ เรื่องปราชญ์.2549. ความเชื่อและประเพณีในการทำบุญของชาวมุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. อิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. (25)

เงื่อนไขของความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติบาตอะฮ์ลุลอฮ์

อัลลอฮ์ทรงใช้ให้บ่าวของพระองค์ปฏิบัติบาตอะฮ์ลุลอฮ์ต่อพระองค์ด้วยความบริสุทธิ์ใจ

ในทุกสิ่ง เพราะการมีเจตนาอันบริสุทธิ์เป็นหัวหน้าของกิจการงานต่างๆ หากจะถามว่าเหตุใดอัลลอฮ์ ถึงได้วางกฎเกณฑ์นี้ให้เป็นเงื่อนไขแรกในการตอบรับบาตอะฮ์ลุลอฮ์ของมนุษย์ คำตอบคือ เมื่อมนุษย์ปฏิบัติกิจการใดๆ โดยไม่ได้หวังว่าจะได้รับการตอบแทนจากอัลลอฮ์เพียงพระองค์เดียวแล้ว มนุษย์ก็จะปฏิบัติไปเพื่อให้มนุษย์ด้วยกันมองเห็น และเพื่อที่จะได้รับการสรรเสริญเยินยอจากคนรอบข้าง

ด้วยเหตุนี้เขาก็จะรู้สึกว่ามันเป็นผู้สูงศักดิ์ ควรค่าแก่การสรรเสริญ ทั้งๆที่ผู้ที่ควรค่าแก่การสรรเสริญที่สุดคืออัลลอฮ์ และหากเป็นเช่นนั้นแล้วเขาก็จะคิดว่าตนเองนั้นคือผู้ที่ยิ่งใหญ่ ความหยิ่งยโส ความทะนงตน ก็จะตามมา หลังจากนั้นเขาก็จะเป็นผู้ที่ตั้งตนเองเป็นพระเจ้า โดยที่เขาไม่รู้ตัว

เงื่อนไขในการปฏิบัติตามบทบัญญัติ ประการที่ 2

การปฏิบัติตามที่มีระบุในบทบัญญัติ จากอัลกุรอาน และฮิสซุนนะฮ์ เป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่อัลลอฮ์จะพิจารณาตอบรับการปฏิบัติบาตอะฮ์ลุลอฮ์ เหตุผลที่อัลลอฮ์และเราะสูล ได้ตั้งกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติ ก็เพื่อสร้างความแตกต่างระหว่างประชาชาติของท่านกับบุคคลที่ยึดมั่นในแนวทางอื่นๆ ที่มีใช้อยู่ และหากไม่มีกฎเกณฑ์ดังกล่าว มนุษย์ก็จะประดิษฐ์คิดค้นสิ่งที่ตนเองคิดว่าดีมาปฏิบัติ ทั้งๆ ที่เขาไม่รู้ว่าสิ่งนั้นอาจทำลายตัวเขา

2. ระบบญะมาอะฮ์

การทำงานในระบบญะมาอะฮ์ถือเป็นการทำงานในรูปองค์กรอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการทำงานที่ต้องอาศัยความเป็นเอกภาพของคนในกลุ่ม (วะห์ดะฮ์) การเคารพและเชื่อฟังผู้นำ (ตออะฮ์) รวมทั้งการปฏิบัติตามระเบียบวินัยของกลุ่มอย่างเคร่งครัด โดยที่คนในกลุ่มทั้งหมดมีเป้าหมายในการทำงานเหมือนกัน

การทำงานในระบบญะมาอะฮ์นี้ จำเป็น (วาญิบ) เหนือมุสลิมทุกคน เพราะมุสลิมคือผู้ดำรงชีวิตอยู่โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ การทำความดีเพื่อให้อัลลอฮ์ (ซุบฮานะฮ์) ทรงพอพระทัย เรียกว่าเป็นการปฏิบัติบาตอะฮ์ ซึ่งในการบรรลุสู่เป้าหมายนี้ มุสลิมทุกคนจะต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน เรียกกลุ่มก้อนนี้ว่า “ญะมาอะฮ์” หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นประชาคมมุสลิมนั่นเอง

อัลลอฮ์ ได้ทรงบัญญัติไว้ใน อัลกุรอาน ว่า⁵

⁵ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับ มะดีนะฮ์ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน (ซูเราะห์อาลาอิมรอน อายะฮ์ ที่ 103)

واعتصموا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا ... الآية} آل عمران : 103

“จงยึดมั่นอยู่กับสายเชือกแห่งอัลลอฮ์อย่างพร้อมเพรียงกันเถิด และจงอย่าแตกแยกแบ่งฝ่าย”

หากเราพิจารณาเหตุผลที่พระองค์ทรงบัญญัติ เราก็มองเห็นความสำคัญของระบบญะมาอะฮ์ที่ช่วยให้เกิดความเข้มแข็ง เนื่องจากคนในระบบนี้จะช่วยเติมเต็มจุดอ่อนต่าง ๆ ของกันและกัน อย่าลืมนึกว่าคนเราทุกคนได้รับพรจากอัลลอฮ์ ไม่เหมือนกัน ในขณะที่มีความถนัดด้านหนึ่ง แต่ก็ยังมีจุดอ่อนอีกด้านหนึ่ง ความเป็นญะมาอะฮ์จะช่วยเสริมเติมเต็มจุดอ่อนเหล่านี้

อีกประการหนึ่ง อย่าลืมนึกว่าโลกนี้ คือ สนามการต่อสู้ระหว่างความดีกับความชั่ว หรือ อิสลามกับกุฟร์ แม้ไม่มีการต่อสู้ในรูปแบบที่ใช้กำลังอาวุธยุทธโศปกรณ์ แต่การต่อสู้ทางความคิดและวัฒนธรรมกลับดำรงอยู่ตลอดเวลา ธรรมชาติของการต่อสู้ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้เชิงกายภาพหรือการต่อสู้ทางความคิด ผู้ที่อ่อนแอกว่ามักพ่ายแพ้ และตกเป็นเหยื่อของผู้แข็งแรงกว่าเสมอ นั่นเป็นวิถีแห่งอัลลอฮ์ที่ทรงกำหนดเหนือชีวิตและจักรวาล ซึ่งเราทุกคนยากที่จะหลีกเลี่ยง

{سنة الله التي قد خلت من قبل ولن تجد لسنة الله تبديلا}

“นั่นเป็นวิถีแห่งอัลลอฮ์ซึ่งได้ล่วงผ่านมาก่อนแล้ว และเจ้าจะไม่มีวันเปลี่ยนแปลง/ทดแทนวิถีแห่งอัลลอฮ์ได้”⁶

ขณะที่ความพ่ายแพ้ในสงครามอาวุธอยู่ในรูปของซากศพ การบาดเจ็บล้มตาย การตกเป็นเชลย หรือการถูกยึดครองดินแดน ความพ่ายแพ้ในสงครามความคิดกลับปรากฏในรูปของการสูญเสียอัตลักษณ์ การดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมของผู้ชนะ ละทิ้งวัฒนธรรมของตนเอง และการต้องพึ่งพาปัจจัยต่าง ๆ จากผู้ชนะ เป็นต้น ถ้าพินิจดูสังคมมุสลิมปัจจุบันให้ดี เราจะพบว่าวัฒนธรรมอิสลามหลายประการสูญหายไปจากสังคม แต่ผู้คนหันไปใช้วัฒนธรรมวัตถุนิยมตามแบบฉบับของโลกตะวันตกแทน นับเป็นสิ่งที่สะท้อนความพ่ายแพ้เชิงความคิดได้อย่างชัดเจน และหากเหตุการณ์ยังดำเนินต่อไปเช่นนี้ ไม่นานอิสลามก็ย่อมหายไปจากชีวิตผู้คน ซึ่งนั่นก็คือการล่มสลายทางอัตลักษณ์ของมุสลิมนั่นเอง

หากต้องการรักษาอิสลามไว้ เราจำเป็นต้องคำนึงถึงความเป็นญะมาอะฮ์ให้มาก ความเป็นญะมาอะฮ์ เปรียบเหมือนบ้านหลังใหญ่ มั่นคงและแข็งแรง สามารถปกป้องภัยอันตรายต่าง ๆ ให้แก่ผู้อยู่อาศัยภายในได้ ทั้งนี้เพราะมือที่โอบบ้านหลังนี้ไว้ เป็นมือที่ทรงพละกำลังสูงส่ง ไม่มีอำนาจใดมาทำให้พ่ายแพ้ได้ คือ หัตถ์แห่งอัลลอฮ์ผู้เป็นเจ้า

ดังคำของนบีมุหัมมัด ดังนี้

⁶ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับ มะติ๊นะฮฺ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน (ซูเราะห์อัลฟัตฮฺ อายะฮฺ ที่ 23)

من رأى من أميره شيئاً يكرهه فليصبر فإنه من فارق الجماعة شبرا فمات
ميتة جاهلية

“ผู้ใดที่ได้เห็นสิ่งที่เขาไม่ชอบที่ตัวผู้นำของเขา ดังนั้นเขาจึงอดทน เพราะว่าแท้จริงผู้ที่
ออกจากกลุ่ม (ญามาอะห์) เพียงคืบเดียว ดังนั้นเขาได้เสียชีวิตในสภาพของผู้ที่มลาย

หากถามว่า “ญามาอะห์” คืออะไร ก็อาจพบคำตอบหลากหลายจากบรรดาปวง
ปราชญ์ แต่เมื่อสรุปเอาความแล้ว ญามาอะห์คือ การรวมกลุ่มรวมตัวของมุสลิมส่วนใหญ่ โดยมีผู้นำที่
ได้รับความเห็นชอบ ทำหน้าที่บริหารจัดการสังคม ให้ดำเนินไปตามอุดมการณ์อิสลาม ซึ่งมีหลักใหญ่
คืออัลกุรอานและซุนนะฮ์

สงครามวัฒนธรรมก็เฉกเช่นเดียวกับสงครามอาวุธ จำเป็นต้องอาศัยกำลังพลในการ
ต่อสู้ ยิ่งมีมากก็ยิ่งเพิ่มความเข้มแข็งมาก แต่กำลังพลที่มีจำนวนมากอาจไม่มีความหมายอะไร หาก
เป็นกำลังที่อ่อนแอ หรือแม้จะเป็นกำลังพลเข้มแข็ง แต่หากไร้ผู้นำ ก็ย่อมไม่อาจเอาชนะฝ่ายตรงข้าม
ได้

ความอ่อนแอของมุสลิมในปัจจุบันเกิดจากภาวะไร้ความเป็นญามาอะห์ ตามนิยามที่
กล่าวข้างต้น แต่เต็มไปด้วยการแตกแยก แบ่งฝักแบ่งฝ่าย ชิงดีชิงเด่น ซึ่งหากถามถึงสาเหตุ สรุปได้ว่า
ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด เมื่อครั้งที่ท่านเตือนสติประชาชาติอิสลามให้ระมัดระวังความลุ่มหลงโลกไว้ว่า

فوالله ما الفقر أخشى عليكم، ولكن أخشى عليكم أن تبسط عليكم الدنيا كما بسطت
على من كان قبلكم، فتنافسوا فيها كما تنافسوها ، فتهلككم كما أهلكتهم

“ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ฉันมิได้ห่วงเลยว่าพวกท่านจะยากจน แต่ฉันห่วงว่าโลกจะถูกปูลาด
ให้แก่พวกท่าน เหมือนที่มันเคยถูกปูลาดให้แก่ประชาชาติก่อน ๆ มาแล้ว แล้วพวกท่านจะ
แก่งแย่งแข่งขันกันสวาปามโลก เหมือนที่พวกท่านเคยแข่งขัน แล้วมันก็จะทำลายพวกท่าน ดุจ
เดียวกับที่เคยทำลายพวกท่านมาแล้ว”

เหตุใดสภาวะความลุ่มหลงโลกจึงทำลายประชาชาติหนึ่ง ๆ ได้

เมื่อโลกกลายเป็นเป้าหมายในการดำรงชีวิต คนเราก็มุ่งมุ่นแต่และเสียสละทุกสิ่งได้ เพื่อ
เป้าหมายของตนเอง นำเศร้าก็ตรงที่การมุ่งมุ่นเพื่อความสุขทางโลกอย่างเดียว ไม่ได้นำมาซึ่ง
ความสำเร็จและความสุขอันยั่งยืนแก่คนเราเลย หากแต่นำมาซึ่งความแห้งแล้งของจิตใจ การทำลาย
ล้าง และการแตกแยกแบ่งฝ่ายมีสิ้นสุด เพราะในความเป็นจริง ชีวิตโลภวนเวียนอยู่กับความสุขไม่ก็
ประการ ได้แก่ ความสุขจากการเสพรูป รส กลิ่น เสียง และการละเล่นต่าง ๆ ความสุขจากการ
ครอบครองทรัพย์สิน ความสุขจากการเกลี้ยอำนาจ

รูป รส กลิ่น เสียงและการละเล่นต่าง ๆ มิใช่ความชั่วช้าที่บุคคลพึงหลีกเลี่ยงตัดขาด แต่การเสพอย่างลุ่มหลงต่างหากที่เป็นบ่อเกิดของความชั่วร้าย ความลุ่มหลงต่อรูป รส กลิ่น เสียง มักทำให้คนเราละเลยการใช้สติปัญญา แต่จะกระทำการต่าง ๆ เพื่อมุ่งตอบสนองกิเลส ตัณหา อารมณ์เป็นหลัก เมื่อมีคนแบบนี้มาก ๆ ในสังคมหนึ่ง ๆ จะทำให้การแสวงหาความรู้กลายเป็นสิ่งเล็กน้อย กระจ้อยร่อย ไร้ความสำคัญ เพราะเวลาของคนส่วนใหญ่มักหมดไปกับการหาความบันเทิงเรีงรมย์นั่นเอง แม้อาจมีผู้ศึกษาร่ำเรียนอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่ก็เกินไปเพื่อแสวงหา ไขว่คว้าปัจจัยอันจะทำให้ตนได้เสพสมตามอารมณ์ปรารถนา มากกว่าจะแสวงหาความรู้เพื่อนำชีวิตสู่ความดีงาม

สังคมที่ผู้คนใช้อารมณ์มากกว่าความคิด สติปัญญา จะนำมาซึ่งความแตกแยก แบ่งฝ่ายได้ง่าย เนื่องจากขาดความรู้ในการตระหนักถึงความสำคัญของญะมาอะฮ์ ผู้รู้ที่มีอยู่ก็กลายเป็นผู้รู้ที่มุ่งเน้นเผยแพร่แต่เฉพาะความรู้ในมิติของปัจเจกบุคคล แต่ไม่ให้น้ำหนักกับความรู้ที่ทำให้เกิดเอกภาพในสังคม การเน้นมิติของปัจเจกมากเกินไป นำมาซึ่งความขัดแย้งในหมู่ผู้รู้ได้ ต่างแข่งขันกันเพื่อสร้างความโดดเด่น โดยไม่สนใจว่าสังคมจะแตกแยก ทำให้คนที่ไม่ค่อยรู้อยู่แล้วถูกชักจูงได้ง่าย ลุ่มหลงต่อตัวบุคคลที่ตัวเองนับถือ สุดท้ายสังคมก็จะหย่อนยาน อ่อนแอ ล้มเหลว มีแต่การแข่งขัน ไม่มีการแบ่งปัน นำไปสู่ความล่มสลายในสังคม

1) ทรัพย์สิน

ความสัมพันธ์ครอบครัวระหว่างพ่อแม่พี่น้อง ขาดสะบั้นลง เพราะการยึดแย้งทรัพย์สินกัน หากในครอบครัวยังเกิดเหตุเช่นนี้ ก็ไม่ใช่เรื่องแปลกที่คนในสังคมจะทะเลาะกัน ด้วยเหตุจากความต้องการครอบครองทรัพย์สิน สังคมที่ทรัพย์สินเป็นใหญ่ จะทำให้การสร้างญะมาอะฮ์มีความยากลำบาก เพราะปัจเจกแต่ละคนจะคิดถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตน ขาดการเป็นผู้ให้ ไม่มีเวลาและจิตใจที่จะทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่จะร่วมในกิจกรรมที่มีผลตอบแทนเป็นวัตถุ หรือแม้จะเข้าร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมบ้าง แต่คนเหล่านี้พร้อมจะละทิ้งสังคมชุมชนของตนเอง หากมีที่ใหม่ที่ให้ผลตอบแทนเชิงวัตถุสูงกว่า เหล่านี้ส่งผลให้ไม่เกิดญะมาอะฮ์ ความอ่อนแอก็ย่อมยากที่จะดำรงรักษาคุณค่าแห่งวัฒนธรรมอิสลามไว้ได้ในชุมชน

บุคคลที่มีจิตใจในการทำงานอันเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมเป็นอันดับสอง รองจากตนเอง มองการทำงานเพื่อส่วนรวมเป็นเรื่องเล็ก การอาชีพของตนเป็นเรื่องใหญ่ คนแบบนี้จะทำให้ญะมาอะฮ์ไม่เกิด เรื่องนี้มีตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ องค์กรมัสยิดในปัจจุบัน ผู้คนบางกลุ่มต่างมุ่งกอบโกยผลประโยชน์ ทรัพย์สินเพื่อตนเอง ไม่มีเวลาคิดถึงมัสยิด ไม่มีการให้มัสยิด มองการให้ว่าเป็นสาเหตุของความเสื่อมถอย ทำให้องค์กรมัสยิดขาดบุคลากรมีคุณภาพ ไม่สามารถส่งเสริมความดีได้อย่างเต็มที่ แนนอนยอมไม่อาจปกป้องชุมชนจากความชั่วร้ายได้เลย หาก มัสยิดก็ไม่อาจประสานรอยร้าวได้ จะสร้างคนดีแก่สังคมได้อย่างไร

เมื่อมัสยิดไม่สามารถเป็นศูนย์รวมจิตใจของคน สังคมก็อ่อนไหว การแข่งขันทางโลกก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ประะบางระหว่างผู้คนในสังคม มีการเอาวัดเอาเปรียบกันมากขึ้นเรื่อยๆ และพร้อมที่จะทำลายคนอื่น หากทำให้ตนร่ำรวย สิ่งเหล่านี้กำลังเกิดขึ้นดาษดื่นในสังคมของเรา

2)อำนาจ

คนที่ลุ่มหลงโลก มักหนีไม่พ้นการแสวงหาอำนาจ เพื่อค้ำยันผลประโยชน์ของตน หรือเพื่อสร้างบารมี ความมีหน้ามีตา หรือเพื่อให้อำนาจนั้นช่วยคุ้มครองผลประโยชน์ของตน

การแสวงหาอำนาจทำให้เกิดการแข่งขัน แย่งชิง จนสูญเสียความเป็นพี่น้องและสัมพันธ์ภาพอันดีไป ก่อเกิดความแตกแยกเข้ามาแทนที่ ดังการแข่งขันเพื่อแย่งชิงตำแหน่งทางการเมืองในปัจจุบัน ทั้งในระดับท้องถิ่น หรือระดับชาติ ขณะที่คนได้ตำแหน่งระเรื่งกับอำนาจ คนที่พลาดหวังก็จ้องทำลายล้างตลอดเวลา พวกเขาสร้างความแตกแยกขึ้นในหมู่ชน ด้วยการสร้างกระแสแบ่งแยก ทั้งโดยการใช้ความเป็นชาตินิยม ภูมิภาคนิยม สถาบันนิยม หรือพรรคนิยม จนเกิดเป็นอุปาทานและค่านิยมหลงผิดในหมู่ผู้รัอำนาจ ซึ่งพยายามวิ่งเข้าหาผู้มีตำแหน่งแห่งหน โดยหวังว่าตนจะมีที่พึ่งพิงอันมั่นคง ทั้ง ๆ ที่อำนาจได้มาแล้วก็เสื่อมไป ไม่มีความยั่งยืนอันใดเลย

การแอบอิงอยู่กับผู้มีอำนาจทางการเมือง ทำให้หลายคนไม่สนใจคำสอนของศาสนา มองศาสนาเป็นเรื่องขายขอบ ไม่ใช่สิ่งสำคัญ ซึ่งก็เป็นไปตามวาทกรรมโลกนิยมที่พยายามแยกศาสนาออกจากวิถีชีวิต ส่งผลไปสู่การมองตนเองว่ายิ่งใหญ่ ไม่ให้เกียรติกับผู้นำศาสนา เพราะคิดว่าผู้ที่ช่วยเหลือตนได้ ต้องเป็นฝ่ายการเมืองเท่านั้น พวกเขาไม่ได้ใส่ใจเรียนรู้อิสลาม คิดว่าอิสลามก็เป็นเช่นศาสนาอื่น ๆ ที่มีเรื่องการขัดเกลากิจวิญญานเท่านั้น จึงไม่มีความเข้าใจว่าอำนาจที่แท้จริงเป็นของอัลลอฮ์พระผู้เป็นเจ้า การยึดถือสิ่งอื่นใดเป็นผู้ทรงอำนาจ บันดาลความสำเร็จหรือล้มเหลวแก่ตนได้ เป็นลักษณะของผู้ปฏิเสธอัลลอฮ์ ซึ่งนับวันจะยังมีอำนาจต่าง ๆ เข้ามาบงการชีวิตมากขึ้น จนดูสับสนวุ่นวาย

ขณะที่ผู้มีอำนาจใช้อำนาจโดยขาดหลักคุณธรรมกำกับ อีกฟากหนึ่ง ประชาชนก็ขาดการรวมตัวที่ดี การพัฒนาทุกด้านต้องรอความช่วยเหลือจากนักการเมืองและข้าราชการ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของตัวเองได้ ครั้นเมื่อนักการเมืองเองขาดจิตสำนึกของคุณงามความดี พวกเขาจึงไม่สามารถเติมเต็มส่วนที่ขาดหายไปในสังคมได้ ในที่สุด สังคมจึงขาดภูมิคุ้มกัน

3. วิถีคุณภาพในการทำงานของมุสลิม (การทำงาน ทำธุรกิจ)

อิสลามได้ให้หลักการที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน การค้าขาย ไว้อย่างครบครันและเหมาะสม หลักการบางอย่างเป็นหลักพื้นฐานในภาพรวม บางอย่างอาจจะเป็นหลักการที่ให้รายละเอียดที่ชัดเจนตรงจุดและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องด้วยธรรมชาติของการทำธุรกิจที่อาจนำมาซึ่งความทุจริตและเอาเปรียบได้ง่าย อิสลามจึงย้าให้นักธุรกิจมุสลิมทำธุรกิจด้วยความเหมาะสม ยุติธรรม และมีจริยธรรม

นักธุรกิจมุสลิม ต้องให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับหลักการพื้นฐานในอิสลาม ซึ่งเป็นสิ่งที่มุสลิมในสาขาอาชีพอื่นจำเป็นต้องให้ความสำคัญเช่นเดียวกัน หลักการที่สำคัญนั้น ได้แก่

1. อัลลอฮ์พระผู้สร้างเป็นเจ้าของและควบคุมสรรพสิ่งที่มีอยู่ในโลกนี้ทั้งหมด นักธุรกิจมุสลิมในฐานะบ่าวของพระองค์สามารถหาผลประโยชน์จากสิ่งที่ถูกสร้างเหล่านั้น หากเขายังรับปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์

2. มนุษย์ต้องรับผิดชอบในทุกๆ สิ่งที่เขากระทำ ดังที่อัลลอฮ์ได้สัญญาว่า หากมนุษย์ปฏิบัติสิ่งที่เป็นความดีไม่ว่าจะเล็กน้อยเพียงใด เขาก็จะได้รับการตอบแทนเป็นรางวัล เช่นเดียวกันหากว่าเขาปฏิบัติกรรมชั่วสักน้อยนิด เขาก็จะได้รับการลงโทษ

จากแนวคิดและหลักสำคัญดังกล่าว อิสลามได้วางพื้นฐานที่สำคัญของการซื้อขายดังต่อไปนี้

1. ผู้ซื้อและผู้ขายต้องมีสติสัมปชัญญะ

หลักการนี้เหมือนกับเป็นสิ่งที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามคำว่า “สติสัมปชัญญะ” ในที่นี้มีนัยสำคัญอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของผู้ซื้อ ลูกค้ำที่ขาดความรู้เกี่ยวกับสินค้า ความมีเหตุผล และการควบคุมตัวเองอาจจะได้การกระตุ้นอย่างรุนแรงจากการส่งเสริมการขายที่เกินความเป็นจริง การซื้อขายที่เกิดขึ้นไม่ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะผู้ขายไม่ได้ทำธุรกิจด้วยความซื่อสัตย์ ในทางตรงกันข้ามผู้ซื้อบางคนที่มีข้อมูลสินค้ามากกว่าผู้ขาย อาจสามารถหลอกลวงผู้ขายได้ การกระทำเช่นนี้ก็ไม่ถูกต้องตามหลักการอิสลาม

2. ผู้ซื้อและผู้ขายต้องมีความรู้และสมัครใจที่จะทำการค้าขาย

การซื้อขายจะต้องไม่มีการบังคับในทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการฉวยโอกาสที่ผู้ซื้อกลัวว่าราคาของสินค้าที่เขาต้องการจะเพิ่มสูงขึ้นในอนาคต ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบของการบังคับโดยทางอ้อมและทำให้ขาดความสมัครใจในการซื้อขายนั้น

3. ผู้ขายต้องซ่งหรือดวงอย่างถูกต้องครบถ้วน (นุรฮายาตี สะอิด, มปป.)

เนื่องจากการซ่งเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างมากในการซื้อขาย อัลลอฮ์ได้มีบัญชาให้มีการซ่งให้ถูกต้องและครบถ้วน หลักการในเรื่องการซ่งและการคำนวณที่ถูกต้องก็เป็นสิ่งที่ต้องทำในกิจกรรมของธุรกิจใหญ่เช่นเดียวกัน

ในปัจจุบันการซ่งที่ไม่ครบถ้วนก็ยังเป็นรูปแบบของการทุจริตและปัญหาใหญ่ในการค้าขายที่เห็นได้ทั่วไป เห็นได้มากในธุรกิจขนาดเล็ก ธุรกิจขนาดใหญ่ส่วนมากจะทำงานในรูปแบบที่แยบยล อัลลอฮ์ สุหานะฮูวะตะอาลา ได้ตรัสว่า

(وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْكَيْلِ وَالْمِيزَانِ بِالْقِسْطِ لَا تَكْفُفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعُهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ)

“และจงอย่าเข้าใกล้ทรัพย์สมบัติของเด็กกำพร้า นอกจากด้วยวิถีทางที่ดียิ่งจนกว่าเขาจะบรรลุนิติภาวะ และจงให้ครบเต็มซึ่งเครื่องตวงและเครื่องชั่งด้วยความเที่ยงตรง เราจะไม่บังคับชีวิตนั้นมีความสามารถเท่านั้น และเมื่อพวกเขาพูดก็จงยุติธรรม และแม้ว่าเขาจะเป็นญาติที่ใกล้ชิดก็ตาม และต่อสัญญาของอัลลอฮ์นั้นก็จงปฏิบัติตามให้ครบถ้วน นั่นแหละที่พระองค์ได้ทรงสั่งเสียมันไว้แก่พวกเขาเพื่อว่าพวกเขาจะได้รำลึก”⁷

⁷ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับ มะดันะฮฺ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน (ซูเราะห์อัลอันอาม อายะฮฺ ที่ 152)

4. ต้องมีการนำสินค้าเข้าสู่ตลาดให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

เนื่องจากตลาดเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างมากในอิสลาม ท่านศาสนทูตเองให้การสนับสนุนให้นำสินค้าสู่ตลาดให้มากที่สุด ผู้ผลิตหรือผู้บริโภคมustได้รับโอกาสเข้าสู่ตลาด และให้คนกลางและรัฐมีส่วนร่วมให้น้อยที่สุด การกระทำเช่นนี้ทำให้อุปสงค์และอุปทานเกิดความดุลยภาพ และเกิดการกำหนดราคาที่เหมาะสมตามความต้องการของอัลลอฮ์

5. ต้องไม่มีการปฏิเสธสิทธิของผู้หนึ่งผู้ใดโดยไม่จำเป็น

ผู้ขายเขามีความสุจริตและมีความสัจจริงในสินค้าที่เขาเสนอ และพร้อมที่จะรับคืน หรือซื้อคืนสินค้าของเขาที่เสียหาย

6. รู้ลึกพอเพียงกับกำไรทางการเงินที่เหมาะสมและยุติธรรม

ความละโมภในกำไรที่มากมายจะนำไปสู่ความทุจริต ดังนั้นอัลลอฮ์ได้สัญญาว่าจะให้กำไรทางจิตวิญญาณสำหรับผู้ที่ทำการค้าด้วยความสุจริต และยอมรับกำไรที่เหมาะสมเท่านั้น

7. สินค้าที่ขายและเงินที่ใช้ซื้อสินค้าต้องได้มาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

ทั้งนี้เพื่อให้ได้รับความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ เหตุผลของสินค้าที่ขายต้องถูกต้องตามกฎหมายเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป อย่างไรก็ตามความสุจริตที่สมบูรณ์ในการค้าขายที่สมบูรณ์นั้น ต้องเกิดจากการใช้เงินที่ได้มาโดยถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น

8. สินค้าที่จะขายต้องเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ขาย

ท่านศาสนทูตไม่ต้องการให้ความเสี่ยงที่เกิดจากการซื้อขายนำไปสู่ความอยุติธรรมและความหวงร้าย ดังนั้นท่านไม่สนับสนุนให้ขายสินค้าก่อนที่ผู้ขายเองจะมีกรรมสิทธิ์โดยสมบูรณ์ โดยมีข้อยกเว้นในบางกรณีเท่านั้น

9. สินค้าและการบริการนั้นจะต้องไม่เป็นสิ่งที่ต้องห้ามในอิสลาม

สิ่งที่เป็นที่ต้องห้ามในการบริโภคก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่อนุญาตให้มีการค้าขายเช่นเดียวกัน เพราะแท้จริงแล้วผู้ที่มีส่วนในการค้าขายสิ่งที่ไม่อนุมัติให้บริโภคนั้นจะได้รับความโปรดปรานจากอัลลอฮ์เลย

10. สินค้าและการบริการจะต้องเป็นประโยชน์แก่ผู้ซื้อ

อิสลามห้ามค้าขายสินค้าที่ไม่เป็นประโยชน์หรืออาจทำให้เกิดผลเสียต่อสังคม ธุรกิจจะได้รับความโปรดปรานก็ต่อเมื่อสินค้านั้นเป็นประโยชน์ต่อสังคมมนุษย์อย่างชัดเจน

มีหลักการธุรกิจอื่นๆ อีกหลายข้อที่จะทำให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและนำไปสู่สังคมที่สงบสุข เช่น

1. การสนับสนุนให้มีการทำสัญญาในการซื้อขาย

เนื่องจากอิสลามต้องการให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคมมุสลิมและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม การเขียนสัญญาและพยานจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความยุติธรรม และหลีกเลี่ยงการเข้าใจผิดระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องซึ่งสุดท้ายอาจก็นำมาซึ่งโรคภัยในสังคม อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكُنْ بِبَيْنِكُمْ
كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ (...)

“โอ้บรรดาผู้มีศรัทธาทั้งหลาย เมื่อพวกเจ้าทำสัญญากันนี้ยืมสินกันในหนี้สินหนึ่ง โดยมีกำหนดที่แน่ชัด พวกเจ้าก็จงทำบันทึกมันไว้ด้วย และจะต้องมีผู้บันทึกทำการบันทึกในระหว่างพวกเจ้าด้วยความเที่ยงธรรม⁸

2. ให้แก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยการตกลงไกล่เกลี่ยกัน

ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยและพยายามจำต้องกระทำด้วยความยุติธรรม หากเขาไม่ทำเช่นนั้นเขาจะได้รับโทษทัณฑ์ที่สาหัสหนักหนาสาครจริงในวันอาคีเราะฮ์ อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานว่า

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ .

“ผู้ศรัทธาทั้งหลาย! จงเป็นผู้ที่ดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม จงเป็นพยานเพื่ออัลลอฮ์ และแม้ว่าจะเป็นอันตรายแก่ตัวของพวกเจ้าเอง หรือผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองและญาติที่ใกล้ชิดก็ตาม⁹

3. ต้องให้มีความชัดเจนหากมีการชำระเงินล่วงหน้า

หากว่าทั้งสองฝ่ายผู้ซื้อและผู้ขายยินยอม อิสลามอนุมัติให้มีการชำระเงินค่าสินค้าและการบริการล่วงหน้าได้ อย่างไรก็ตามท่านศาสนทูตได้ให้อุทาหรณ์สำหรับผู้ที่ต้องการทำเช่นนั้นว่าต้องให้มีการระบุจำนวนและน้ำหนักอย่างชัดเจน และต้องมีการระบุเวลาอย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน

«مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَفِي كَيْلٍ مَغْلُومٍ، وَوَزْنٍ مَغْلُومٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مَغْلُومٍ» متفق عليه.

ความว่า “ผู้ใดที่ซื้อขายล่วงหน้า เขาจงซื้อขายล่วงหน้าโดยใช้เครื่องตวงที่แน่นอนที่รู้จักกันชัดเจน ด้วยกำหนดเวลาที่แน่นอน”¹⁰

4. สินค้าที่ขายต้องเหมาะสมแก่การบริโภค

ท่านศาสนทูตให้ความสำคัญกับเรื่องนี้อย่างมาก หากว่าผู้ขายรู้ว่าสิ่งนี้ยังไม่เหมาะแก่การบริโภคก็ไม่ควรขายเพื่อสร้างกำไรก่อนกำหนด ท่านศาสนทูตให้คำชี้แนะว่า

« لَا تَبِيعُوا الثَّمَرَ حَتَّىٰ يَبْدُوَ صَلَاحُهُ »

“จงอย่าขายผลไม้ก่อนที่มันจะสุก (พร้อมสำหรับการบริโภค)”¹¹ (รายงานโดยอัล-บุคอรี 2183 และ มุสลิม 3948)

5. หน้าที่ที่ต้องชำระหนี้

⁸ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับ มะดีนะฮ์ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน (ซูเราะห์อัลบาคอเราะฮ์ อายะฮ์ ที่ 282)

⁹ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับ มะดีนะฮ์ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน (ซูเราะห์อัน นิซาอ อายะฮ์ ที่ 135)

¹⁰ หะดิษบันทึกโดยอัลบุคอรี หมายเลข 2240 มุสลิม หมายเลข 1604

¹¹ หะดิษบันทึกโดยอัลบุคอรี หมายเลข 2183 มุสลิม หมายเลข 3948

หากว่าผู้หนึ่งผู้ใดเพิกเฉยไม่ยอมชำระหนี้ทั้งๆ ที่มีความสามารถถือว่าเป็นการทำผิดอย่างมหันต์ หากผู้เป็นบิดามารดาของคนหนึ่งคนใดเสียชีวิตไปโดยมีหนี้ติดตัว เป็นหน้าที่ของลูกๆ ที่จะต้องชำระหนี้สินของท่านทั้งสอง ก่อนที่จะมีการแบ่งมรดกให้แก่ผู้มีสิทธิต่อไป

การค้างชำระหนี้ในระบบการเงินเป็นความผิดที่ยิ่งใหญ่ เนื่องจากสถาบันที่ให้ยืมจะมีหนี้เสียมหาศาล และทำให้พ่อค้าที่ดีไม่สามารถหาสินเชื่อได้ ในกรณีเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าสิทธิของผู้ให้ยืมก็ได้รับการปกป้องในอิสลาม ท่านศาสนทูต ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม กล่าวว่า

نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهِ حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ

“วิญญาณของผู้ศรัทธาจะติดอยู่กับหนี้สินของเขา(ไม่สามารถหลุดพ้นเพื่อไปรับผลบุญของเขาได้) จนกว่าหนี้ของเขาจะได้รับการชำระ”¹²

6. ความจำเป็นของความรู้ทางธุรกิจ

เนื่องจากการทำธุรกิจมีการแข่งขันและมีความเสี่ยงสูง ดังนั้นอิสลามสนับสนุนให้นักธุรกิจมุสลิมมีความรู้ที่เกี่ยวข้อง ดังคำพูดที่ว่า “ใครก็ตามที่มีความต้องการทางโลก เขาต้องมีความรู้ ใครก็ตามที่ต้องการวันอาคิเราะฮ์ เขาก็ต้องมีความรู้ ใครต้องการทั้งสอง เขาก็ต้องมีความรู้” (เป็นคำพูดของท่านอะลี เราะฎียัลลอฮุอันฮุ)

ท่านอิมาม อัล-เฆาะซาลี นักวิชาการมุสลิมที่มีชื่อเสียงได้ให้ความเห็นว่า มุสลิมที่ต้องการจะทำธุรกิจนั้นต้องมีความเข้าใจหลักชะรีอะฮ์ที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายให้ถ่องแท้เสียก่อน เพื่อเป็นการป้องกันการกระทำที่ไม่ถูกต้องในธุรกิจ และอาจทำให้ลูกค้าได้รับความเสียหายและเสียผลประโยชน์ พวกเขาต้องหาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับตลาดให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อจะได้ทำธุรกิจประสบผลสำเร็จและถูกต้องตามหลักการอิสลาม

7. เพื่อการให้บริการที่ดี

ธุรกิจเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์มากกิจกรรมหนึ่ง การดำเนินกิจกรรมในรูปแบบที่ดีและสุภาพเป็นสิ่งสำคัญ ท่านศาสนทูต ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ได้เคยให้คำแนะนำว่า “ถ้าหากใครไม่สามารถยิ้มแย้มแจ่มใสได้ เขาไม่สมควรที่ทำการค้าขาย”

จะเห็นได้ว่าระบบเศรษฐกิจอิสลามและแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการทำธุรกิจที่มาจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านศาสนทูตประกอบไปด้วยกฎระเบียบศีลธรรมอันดีงามของอิสลามในการทำธุรกิจ (อิสมาอีล อูปบักร์, 2552) กฎระเบียบต่างๆนี้ มีความเหมาะสมในทุกสถานการณ์ โดยเฉพาะในโลกปัจจุบัน สิ่งนี้แสดงถึงความมีชีวิตชีวาของอิสลาม

นักวิชาการและผู้นำนักธุรกิจมุสลิมควรสนับสนุนส่งเสริมให้มีการนำกฎระเบียบธุรกิจอิสลามไปใช้ และแสดงให้เห็นว่าหลักธุรกิจอิสลามเท่านั้นที่จะสามารถแก้ปัญหการกระทำที่ไม่ดีทางธุรกิจและสร้างหลักศีลธรรมและธรรมาภิบาลธุรกิจที่สูงส่งต่อไป

4. อะมานะฮ์ หน้าที่และความรับผิดชอบ

¹² หะดีษบันทึกโดย อัต-ติรมิซีย์ หมายเลข 999 และอิบนุมาญะฮ์ หมายเลข 2404

อะมานะฮฺ หมายถึง ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ และความรับผิดชอบในสิ่งที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. อะมานะฮฺทั่วไป ได้แก่ อัล-อิสลาม

อัลลอฮฺตรัสว่า

﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَيُّنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ۝٧٢﴾

“แท้จริงเราได้เสนออะมานะฮฺให้แก่ชั้นฟ้าทั้งหลาย แผ่นดิน และขุนเขาทั้งหลาย แต่พวกมันปฏิเสธที่จะแบกรับ เพราะกลัวว่าจะไม่สามารถแบกรับภาระอันหนักอึ้งนั้นได้ แต่ทว่ามนุษย์กลับยอมแบกรับมัน แท้จริง มนุษย์นั้นเป็นผู้ที่อธรรมและโง่เขลาอย่างยิ่ง”¹³

2. อะมานะฮฺเฉพาะ ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ ของเก็บ ของฝาก การดำเนินการ การบริหารจัดการ การสัญญา การว่าจ้าง และอื่นๆ อัลลอฮฺตรัสว่า

﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِنَتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رُءُوفُونَ ۝٨﴾ [المؤمنون: ٨]

“และบรรดาผู้ที่ระวังรักษาสິงที่พวกเขาได้รับมอบหมาย (อะมานะฮฺ) และได้ให้คำมั่นสัญญาไว้”¹⁴

อะมานะฮฺ (ความรับผิดชอบ) ในตำแหน่งหน้าที่

ตำแหน่งหน้าที่เป็นการทำสัญญาจ้างรูปแบบหนึ่ง โดยเขาได้ขายเวลาบางส่วนของเขาในการดำเนินการหรือบริหารจัดการในตำแหน่งหน้าที่ที่เขาต้องรับผิดชอบอย่างเต็มที่ เพื่อแลกกับเม็ดเงินจำนวนหนึ่ง (อุษมาน อิดริส. 2555) เขาจำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของเขา โดยเฉพาะในระหว่างช่วงเวลาทำการที่ได้ถูกกำหนด เช่น แปดชั่วโมงต่อวัน ยิ่งกว่านั้น เขาจำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบนอกเวลาทำการให้สำเร็จลุล่วง ถ้าหากว่าความรับผิดชอบดังกล่าวไม่สามารถปฏิบัติให้แล้วเสร็จในเวลาทำการที่ได้ถูกกำหนด เขาไม่มีสิทธิที่จะใช้เวลาที่เขาได้ขายไปแล้วนั้นเพื่อปฏิบัติภารกิจอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งหน้าที่เป็นอันขาด

จนกระทั่งอุละมาอ์บางท่านมีทัศนะว่าไม่อนุญาตให้ทำการละหมาดและอิติกาฟสุนัตถ้าหากว่าอิบาตะฮฺดังกล่าวไปเบียดเวลาการทำงานในหน้าที่รับผิดชอบ เพราะการปฏิบัติในหน้าที่รับผิดชอบเป็นสิ่งวาญิบ (ฟิรฎุ) บนพื้นฐานของการทำสัญญาจ้างเพื่อปฏิบัติงานในระหว่างช่วงเวลาดังกล่าว

อัลลอฮฺตรัสว่า

¹³ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับ มะดีนะฮฺ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน (ซูเราะห์อัลอะหซาบ อายะฮฺ ที่ 172)

¹⁴ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับ มะดีนะฮฺ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน (ซูเราะห์อัลมูมิโนน อายะฮฺ ที่ ๘)

“แท้จริงลูกจ้างที่ประเสริฐที่สุด คือ ผู้ที่มีความแข็งแกร่ง และมีความรับผิดชอบ (มีอะมานะฮ์)”¹⁵

เกี่ยวกับด้านจิตสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบของพนักงานหรือลูกจ้าง พระองค์ได้ตรัสไว้ว่า

“ความหายนะจะประสบแก่บรรดาผู้ทำให้คดโกงในการชั่งตวง คือบรรดาผู้ที่เมื่อพวกเขาตวงจากผู้อื่น พวกเขาจะตวงเต็ม แต่เมื่อพวกเขาตวงหรือชั่งให้คนอื่นพวกเขาจะทำให้ขาด คนเหล่านั้นมีคิดที่จะไตร่ตรองบ้างหรือว่าพวกเขาจะถูกทำให้พินาศอีกครึ่งหนึ่งสำหรับวันอันยิ่งใหญ่ วันที่มนุษย์ทุกคนจะยืนอยู่ตรงหน้าพระเจ้าแห่งสากลโลก (เพื่อรอการพิพากษา)”¹⁶

อันตรายจากการขาดอะมานะฮ์และขาดทักษะในการทำงาน

ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

“เมื่อมีการละเลยในหน้าที่รับผิดชอบ ก็จงรอเวลาแห่งความพินาศ” เศาะหาบะฮ์ถามว่า “การละเลยในหน้าที่รับผิดชอบเป็นอย่างไรหรือ?” ท่านตอบว่า “เมื่อมีการมอบหมายกิจการหรือหน้าที่ความรับผิดชอบใด ๆ แก่ผู้ที่ไม่เหมาะสม ก็จงรอเวลาแห่งความพินาศเถิด” (อิสมาอีล กอเซ็ม, 2560)

บุคลิกความเป็นมืออาชีพในการปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบ (อะมานะฮ์)

1. บุคลิกภายนอก ได้แก่ ความสามารถ หรือความรู้ (เกาะวีย/อะลิม, ตรงข้ามกับอ่อนแอ หรือความรู้)

2. บุคลิกภายใน ได้แก่ อะมานะฮ์ และความรับผิดชอบ (อะมีน/หะฟิซ, ตรงข้ามกับทรยศ/ละเลย หรือไม่มีความรับผิดชอบในหน้าที่)

ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวเมื่อครั้งที่ อับูซุร ได้เสนอตัวเพื่อให้เขาได้รับผิดชอบในตำแหน่งหน้าที่บางประการว่า

“อับู ซุร เอ๋ย! แท้จริงเจ้าเป็นคนอ่อนแอ และ แท้จริง ตำแหน่งหน้าที่นั้นเป็น ความรับผิดชอบ (อะมานะฮ์) และแท้จริง ความรับผิดชอบดังกล่าวจะเป็นความ อับยัสและความเสียใจในวันกิยามะฮ์ ยกเว้นผู้ที่รับผิดชอบในหน้าที่ และปฏิบัติ หน้าที่ด้วยดี”¹⁷

อาหารฮาลาล (Halal food)

หมายถึง อาหารหรือผลิตภัณฑ์อาหารที่ได้ผ่านกรรมวิธีในการทำ ผสม ปรง ประกอบ หรือ แปรสภาพ ตามบัญญัติศาสนาอิสลาม ให้มุสลิมสามารถบริโภคหรือใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการ

¹⁵ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับ มะดีนะฮ์ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน (ซูเราะห์อันเกาะซอด อายะฮ์ ที่ 26)

¹⁶ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับ มะดีนะฮ์ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน (ซูเราะห์อัลมูฏอฟิฟีน อายะฮ์ ที่ 1-6)

¹⁷ Muslim. 1825. Sahih Muslim. Exemen by Nuwawi. Bairut, Lubnan : Dar al- Kutub al- ‘Ilmiyah.

รับประกันว่าชาวมุสลิมโดยทั่วไปสามารถบริโภคอาหาร หรืออุปโภคสินค้าหรือบริการต่างๆ ได้โดยสนิทใจ

อาหารฮาลาล จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิมในการบริโภค ส่วนผู้ที่มีใช้มุสลิม หากบริโภคอาหารฮาลาลก็จะได้ประโยชน์ต่อสุขภาพเช่นเดียวกัน เพราะอาหารฮาลาลมีกระบวนการผลิตที่ถูกต้องตามข้อบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม ปราศจากสิ่งต้องห้าม (ฮารอม) และมีคุณค่าทางอาหาร (ตอยยิบ) (เจาะเราะมีอะ จิตะ, 2553) อาหารฮาลาลเป็นอาหารที่ได้รับอนุญาตตามบัญญัติศาสนาอิสลาม และต้องมีคุณสมบัติครบถ้วน ดังนี้

1. ไม่ประกอบด้วยหรือไม่บรรจุสิ่งใดที่ไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติศาสนาอิสลาม
2. ต้องไม่ถูกเตรียม แปรรูป ขนส่ง เก็บรักษา โดยใช้เครื่องมือหรือสิ่งอุปกรณ์ที่ไม่ได้ปลอดจากสิ่งผิดบัญญัติศาสนาอิสลาม
3. ต้องไม่อยู่ในขั้นตอนการเตรียม การแปรรูป การขนส่ง หรือการเก็บรักษา โดยสัมผัสโดยตรงกับอาหารที่ไม่ถูกเกณฑ์ข้อ 1 และ 2 ข้างต้น

บทบัญญัติที่เกี่ยวกับอาหารฮาลาล

บทบัญญัติที่เกี่ยวกับอาหารฮาลาลเพื่อการบริโภค มี 3 ประเภท คือ

1. อาหารฮาลาล หมายถึง อาหารที่อนุมัติ
2. อาหารหะรอม หมายถึง อาหารที่ไม่อนุมัติ
3. อาหารมัชบูฮฺ หรือ ชุบฮัต หมายถึง อาหารที่ยังมีข้อเคลือบแคลงหรือน่าสงสัย ที่ยังไม่สามารถระบุได้ว่าฮาลาลหรือหะรอม จนกว่าจะผ่านการตรวจสอบ พิสูจน์ และวินิจฉัย ซึ่งตามหลักการแล้วให้หลีกเลี่ยง

หลักต่างๆ เกี่ยวกับการอาหารฮาลาล¹⁸

1. ฮาลาลด้วยของมันเอง ลักษณะฮาลาล ณ ที่นี้ หมายถึง
 - ต้องไม่เป็นนะญิส (สิ่งสกปรก) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท
 - นะญิส มุค็อฟพะพะฮฺ (เบา) ได้แก่ ปัสสาวะเด็กชายอายุไม่เกินสองปีที่กินแต่นมแม่
 - นะญิส มุตะวัสสิฎะฮฺ (ปานกลาง) ได้แก่ อุจจาระ ปัสสาวะเลือด มูลสัตว์ ชากสัตว์ และอื่นๆ
 - นะญิส มุฆ็อลละเซาะฮฺ (หนัก) ได้แก่ สุกร และสุนัข

¹⁸ มาเรียม นะมี. 2552. การตัดสินใจในการส่งออกผลิตภัณฑ์อาหารฮาลาลของประเทศไทย. คณะบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.(46)

- ต้องไม่เป็นสัตว์ที่มีเขี้ยว งา และกรงเล็บที่แข็งแรง และใช้อวัยวะดังกล่าวในการหาอาหาร เช่น สิงโต เสือ หมี ช้าง และอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายกันนี้รวมถึงนกทุกชนิดที่มีกรงเล็บ เช่น แร้ง เหยี่ยว เป็นต้น
- ต้องไม่เป็นสัตว์ที่ไม่อนุญาตให้ฆ่าตามหลักการศาสนาอิสลาม เช่น มด และนกหัวขวาน
- ต้องไม่เป็นสัตว์ที่พิจารณาโดยทั่วไปแล้วว่าเป็นสัตว์ที่น่ารังเกียจ เช่น เหา แมลงวัน หนอน ค้างคาว และสัตว์อื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายกัน
- ต้องไม่เป็นสัตว์เลื้อยคลานหรือมีพิษร้าย เช่น กิ้งก่า งู และสัตว์อื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายกัน
- ต้องไม่เป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ

2. วิธีการได้มาของอาหารดังกล่าวก็ต้องฮาลาล

ท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม ได้กล่าวความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงโปรดสิ่งที่ดี ดังนั้นพระองค์จะไม่ทรงตอบรับ ยกเว้นสิ่งที่ดีเท่านั้น” (บันทึกโดยมุสลิมใน kitab อัซซะกาต บาบ เกาะบูลเศาะตะเกาะฮมินัสส์บิฎญียิบ)

3. ต้องเป็นสิ่งที่มีประโยชน์

อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในอัลกุรอาน ความว่า

ความว่า และจงบริโภคน้ำจากสิ่งซึ่งอัลลอฮ์ได้ทรงให้ เครื่องยังชีพแก่ผู้เจ้าสิ่งซึ่งอนุมัติ และสิ่งซึ่งมีประโยชน์และจงยำเกรงต่ออัลลอฮ์ผู้ซึ่งพวกเจ้าศรัทธาในพระองค์¹⁹

4. ต้องมีความสะอาด ไม่มีสิ่งเจือปนจากนะญิส

อิสลามถือว่าอาหารที่ฮาลาลจะต้องเป็นอาหารที่ อัลลอฮ์อนุมัติสามารถบริโภคได้และต้องไม่ปนเปื้อนสิ่งที่เป็นนะญิสหรือสิ่งสกปรกใดๆ อิสลามได้กำหนดน้ำที่จะต้อง ชำระล้างวัตถุใดที่จะนำไปประกอบอาหารจะต้องเป็นน้ำสะอาด และเป็นน้ำที่อนุญาตให้ใช้ได้ ตลอดจนได้กำหนดกฎเกณฑ์วิธีการชำระล้างที่ละเอียดเพื่อให้ได้อาหารที่สะอาด

5. ต้องผ่านกระบวนการเชือดที่ถูกต้องตามหลักการ

สัตว์บกและสัตว์ปีกทุกชนิดที่ได้รับการอนุมัติให้บริโภคได้นั้นจะต้องผ่านกระบวนการเชือดที่ถูกต้องตามหลักการอิสลามก่อนจะนำมาประกอบเป็นผลิตภัณฑ์อาหารฮาลาล ดังนั้นสัตว์บกหรือสัตว์ปีกที่ตายเอง เป็นโรคตาย ถูกรถชนตาย ถูกตีตาย ตกเขาหรือจากที่สูงตาย ฯลฯ รวมถึงที่ถูกเชือดโดยอื่นที่ไม่ใช่มุสลิมหรือมิได้กล่าวด้วยพระนามอัลลอฮ์ถือว่าเป็นซากสัตว์ ซึ่งอิสลามถือว่าหะรอมนำมาบริโภคไม่ได้

6. อุปกรณ์ ภาชนะที่บรรจุอาหารและสถานที่ในการผลิตต้องสะอาดเช่นกัน

¹⁹ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับ มะดีนะฮ์ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน (ซูเราะห์อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ ที่ 88)

อิสลามยัง ได้กำหนดถึงสถานที่และ ภาชนะ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตอาหารต้องสะอาดด้วย

7. ผู้ประกอบอาหารควรเป็นมุสลิมหรือผู้ที่มีความเข้าใจในหลักการ

ท่านนบีศ็อลลัลลอฮุ อะลลัยฮิ วะสัลลัมได้กล่าวความว่า ท่านอะบี ษะอ ละบะฮิ ถามท่านนบีศ็อลลัลลอฮุ อะลลัยฮิ วะสัลลัม ว่า โอ้อ่านรอซูล ภาชนะของผู้ที่ตั้งภาคิ ต่ออัลลอฮุ เราสามารถนำมาใช้ในการทำอาหารได้หรือไม่ ท่านจึงตอบว่า “ท่านจงอย่านำมาใช้ใน การทำอาหาร” เขากล่าวว่า ถ้าหากเรามีความจำเป็นและเราก็นำมาใช้ภาชนะอื่นอีกแล้ว ท่านจึงตอบว่า “ท่านจงนำภาชนะดังกล่าวมาชำระล้างให้สะอาด หลังจากนั้นก็จะใช้ในการทำอาหารและรับประทาน อาหารได้”²⁰

8. ต้องคำนึงถึงความประหยัหรือความพอคิ

อัลลอฮุได้ตรัสในอัลกรุอาน

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

ความว่า และพวกเจ้าทั้งหลายจงกิน จงดื่ม และจงอย่าฟุ่มเฟือย แท้จริงพระองค์ ทรงไม่รักผู้ที่ฟุ่มเฟือย²¹

9. ต้องซุกรู (ขอบคุณ) ต่ออัลลอฮุพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าที่ได้ทรงประทานอาหารให้

อัลลอฮุได้ตรัสว่า

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

ความว่า บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงบริโภคสิ่งที่เราได้ให้เป็นปัจจัยยังชีพแก่พวก เจ้าจากสิ่งดีๆ ทั้งหลาย และจงขอบคุรอัลลอฮุเถิด พระองค์เท่านั้นที่พวกเจ้า จะต้องเคารพสักการะ²²

พระองค์ตรัสอีกว่า

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ

²⁰ Ibn Majah, Abi ‘Abdal-Lah Muhammadbin Yazidal-Qazwini. n.d. SunanIbnmajah. Lubnan : Dar al- Kutub al-‘Ilmiyyah.

²¹ พระมหาคัมภีร์อัลกรุอานภาษาอาหรับ มะดีนะฮฺ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกรุอาน (ซูเราะห์อัลอะอฺรอฟ อายะฮฺ ที่ 31)

²² พระมหาคัมภีร์อัลกรุอานภาษาอาหรับ มะดีนะฮฺ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกรุอาน (ซูเราะห์อัลบากอเราะฮฺ อายะฮฺ ที่ 172)

ความว่า และเมื่อพระผู้อภิบาลของพวกเขาเจ้าได้ประกาศว่า หากพวกเขเจ้าของคุณ
แนแนห์ข้าจะเพิ่มพูนแก่พวกเขา²³

10. รู้จักใช้หลักการ รุกเศาะฮฺ (การผ่านปรน) ภาวะจำเป็นเพื่อรักษาชีวิต

อิสลามได้กำหนดทางออกไว้ในภาวะที่จำเป็น (ภาวะฉุกเฉิน) โดยกำหนด
หลักการ รุกเศาะฮฺ (การผ่านปรน) ซึ่งจะเกิดความยากลำบากหรือถึงขั้นสูญเสียชีวิตหากปฏิบัติตาม
บทบัญญัติที่ได้กำหนดในภาวะปกติ เช่น การรับประทานอาหารที่หะรอมเพื่อประทังชีวิตโดยไม่
ละเมิดขอบเขต

พระองค์ตรัสว่า

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ
غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

แท้จริงพระองค์ทรงห้ามรับประทานซากสัตว์ เลือด เนื้อสุกร และสัตว์ที่เชือด
โดยมิได้กล่าวนามอัลลอฮ์ แต่หากผู้ใดก็ตามมีความจำเป็นโดยมิได้ตั้งใจและละ
เมิดก็ไม่เป็นการบาปสำหรับเขา²⁴

อาหารที่ต้องตามบทบัญญัติศาสนาอิสลาม

คำว่า ฮาลาล จะใช้สำหรับอาหารที่ได้พิจารณาแล้วว่าถูกต้องตามกฎหมาย ภายใต้บทบัญญัติ
ศาสนาอิสลามจะถือว่าแหล่งอาหารทั้งหมดถูกต้องตามกฎหมาย ยกเว้นแหล่งอาหารต่อไปนี้ รวมทั้ง
ผลิตภัณฑ์และสิ่งที่ได้จากแหล่งอาหารดังกล่าว ซึ่งได้รับการพิจารณาว่า ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

1. อาหารที่ได้จากสัตว์

-หมูและหมูป่า

-สุนัข งู และลิง

-สัตว์กินเนื้อเป็นอาหารที่มีเขี้ยวและกรงเล็บ เช่น สิงโต เสือ หมี และสัตว์อื่นที่

คล้ายกัน

-นกกินเหยื่อที่มีกรงเล็บ เช่น นกอินทรี นกแร้ง และนกที่คล้ายกันอื่นๆ

-สัตว์ทำลาย เช่น หนู ตะขาบ แมลงป่อง และสัตว์ที่คล้ายกันอื่นๆ

-สัตว์ที่ห้ามฆ่าในศาสนาอิสลาม เช่น มด ผึ้ง และนกหัวขวาน

-สัตว์ที่น่ารังเกียจโดยทั่วไป เช่น เห็บ หมัด ไร เหา แมลงวัน หนอน และสัตว์ที่

คล้ายกันอื่นๆ

-สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เช่น กบ จระเข้ และสัตว์ที่คล้ายกันอื่นๆ

-ล่อ และลาที่เป็นสัตว์เลี้ยง

-สัตว์น้ำที่มีพิษและเป็นอันตรายทุกชนิด

-สัตว์อื่นๆ ที่ไม่ได้ฆ่าถูกต้องตามกฎหมายศาสนาอิสลาม

-เลือด (โลหิต)

²³ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับ มะติเนฮฺ ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน (ซูเราะห์อิบรอฮีม อายะฮฺ ที่ 7)

2. อาหารที่ได้จากพืช

-พืชที่มีพิษและเป็นอันตราย ยกเว้นเมื่อสารพิษและอันตรายได้ถูกกำจัดออก
ระหว่างกระบวนการผลิตแล้ว

3. เครื่องดื่ม

-เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์

-เครื่องดื่มทุกชนิดที่มีพิษและอันตราย

4. วัตถุเจือปนอาหาร

5. วัตถุเจือปนอาหารที่มีมาจากทั้ง 3 แหล่ง คือ สัตว์ พืช และเครื่องดื่มข้างต้น

อาหารต้องห้าม

อาหารที่ต้องห้ามรวมอยู่ในประเภทใหญ่ๆ 4 ประเภท ดังนี้

1. เนื้อของ “ซากสัตว์”

นั่นคือสัตว์และสัตว์ปีกที่ตายเองโดยไม่ได้ถูกฆ่าหรือถูกล่าโดยมนุษย์ เหตุผลที่ห้าม คือ

- การกินเนื้อสัตว์ที่ตายเองเป็นสิ่งที่น่าขยะแขยงต่อความรู้ของคนทั่วไป
- อัลลอฮฺมิทรงต้องการให้มนุษย์กินสิ่งที่เขาได้ตั้งใจหรือคิดที่จะกินดังในกรณีสัตว์ที่ตายเอง
- ถ้าหาสัตว์ตายเอง มันก็อาจเป็นไปได้ว่าตายเพราะเหตุปัจจุบันทันด่วนหรือตายเพราะโรคระบาด ดังนั้นการกินเนื้อของมันจึงอาจเป็นอันตรายได้
- เป็นความเมตตาอย่างหนึ่งของอัลลอฮฺที่จัดหาแหล่งอาหารไว้ให้แก่สัตว์และนกบางประเภทที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มคล้ายกันมนุษย์ความจริงอันนี้จะเห็นได้จากการซากสัตว์ต่างๆ ที่ตายอยู่กลางแจ้งถูกสัตว์และนกหลายชนิดเข้ามาจิกกิน

2. เลือด

มีผู้ถามอิบนุอับบาสเกี่ยวกับห้าม ท่านได้ตอบว่า “พวกท่านจงกินมันเถิด” พวกเขาได้กล่าวว่า “แต่มันเป็นเลือด” ท่านจึงตอบว่า “เพียงแต่เลือดที่ไหลเท่านั้นที่ถูกห้ามสำหรับพวกท่าน” เหตุผล สำหรับการห้ามกินเลือด คือ มันเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจต่อความรู้สึกของมนุษย์ และมันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพด้วยเช่นกัน

3. เนื้อหมู

เนื่องจากหมูเป็นสัตว์ที่ชอบสกปรกและสิ่งปฏิกูล ยิ่งไปกว่านั้นการค้นคว้าทางการแพทย์ได้แสดงให้เห็นการกินเนื้อหมูนั้นเป็นอันตรายต่อสุขภาพในทุกสภาพอากาศ โดยเฉพาะในเขตอากาศร้อน นอกจากนี้แล้วการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ก็ได้แสดงให้เห็นว่าเนื้อหมูนั้นมีเชื้อโรคชนิดหนึ่งที่ทำให้เกิดโรคสมองอักเสบ และยังมีพยาธิที่มีชื่อว่า ตัวจิ๊ด (ทริไคนา) อยู่ด้วย

4. สัตว์ที่ถูกพลีให้แก่สิ่งอื่นจากอัลลอฮฺ

ซึ่งหมายถึงสัตว์ที่ถูกเชือดโดยผู้เชือดกล่าวนามอื่นจากนามอัลลอฮ์ เหตุผลที่ห้ามสำหรับกรณีนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องความศรัทธาทั้งสิ้น เพื่อนำให้การปฏิบัติศาสนกิจบริสุทธิ์ เพื่ออัลลอฮ์ และเพื่อต่อสู้กับการตั้งภาคีทุกรูปแบบ

ที่กล่าวมานั้นเป็นอาหารเนื้อสัตว์ต้องห้ามสี่ประเภทใหญ่ๆ นอกจากนี้กูรอ่านยังให้รายละเอียดเกี่ยวกับ “ซากสัตว์” อีก 5 ประเภทดังนี้

1. ที่ถูกรัดคอตาย หมายถึง สัตว์ที่ถูกรัดคอตายด้วยเชือก หรือด้วยวิธีการอย่างใดที่ทำให้หายใจไม่ออก

2. ที่ถูกตีจนตาย หมายถึง สัตว์ที่ถูกตีด้วยของหนักหรือวัตถุใดๆ จนตาย

3. ที่ตกมาตาย หมายถึง สัตว์ที่ตายเพราะตกจากที่สูงหรือตกลงไปในหุบเขา

4. ที่ถูกขวิดตาย หมายถึง สัตว์ที่ถูกสัตว์อื่นขวิดจนตาย

5. ที่ถูกสัตว์ป่ากิน หมายถึง สัตว์ที่ถูกสัตว์ป่ากัดและตายด้วยเหตุนั้น

เหตุผลของการห้ามอาหารเหล่านี้

อัลลอฮ์ ต้องการสอนมนุษย์ให้มีความเมตตากรุณาต่อสัตว์ และป้องกันมิให้มันได้รับอันตรายมนุษย์จะต้องไม่ละเลยจนสัตว์ถูกรัดคอ หรือพลัดตกลงมาจากที่สูง หรือต่อสู้กันจนถูกขวิด และจะต้องไม่ทรมานสัตว์ด้วยการเขี่ยตีอย่างรุนแรงเหมือนที่พวกเร้า้างเลี้ยงสัตว์ทำ หรือนำสัตว์มาต่อสู้กันจนตัวหนึ่งทำให้อีกตัวหนึ่งได้รับบาดเจ็บ หรือขวิดอีกตัวหนึ่งจนตาย

เหตุผลที่ห้ามกินเนื้อสัตว์ที่ถูกสัตว์ป่ากัดกินนั้น เป็นการรักษาศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ไว้ คือ มุสลิมจะต้องไม่ลดตัวลงไปกินซากสัตว์ที่ถูกสัตว์ป่าจับมาเป็นเหยื่อ

อาหารเนื้อสัตว์ต้องห้าม คือ สัตว์ที่ถูกเชือดบูชาเทวรูปต่างๆ ในยุคก่อนอิสลามนั้น เบื้องหน้าจะมีแท่นบูชาตั้งอยู่ และพวกบูชาเทวรูปจะเชือดสัตว์บนแท่น หรือใกล้กับแท่นนี้เพื่อให้ตนได้ใกล้ชิดกับเทพเจ้าของพวกเขา

โดยสรุป สิ่งต้องห้ามตามหลักศาสนบัญญัติ (ห้ามใช้ผลิตภัณฑ์หะรอมโดยเด็ดขาด) ได้แก่

1. สัตว์ต้องห้าม

1.1 สุกร สุนัข หมูป่า ลิง

1.2 สัตว์กินเนื้อเป็นอาหารที่มีกรงเล็บ เช่น สิงโต หมี และอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกัน

1.3 สัตว์ที่มีพิษ หรือสัตว์นำเชื้อโรค เช่น หนู ตะขาบ แมงป่อง ฯลฯ

1.4 สัตว์ที่ไม่อนุญาตให้ฆ่าตามหลักศาสนบัญญัติ เช่น มด ผึ้ง และนกหัวขวาน

1.5 สัตว์ที่ลักษณะน่ารังเกียจ เช่น เหา แมลงวัน หนอน

1.6 สัตว์ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับลา

1.7 สัตว์ที่มีพิษและเป็นอันตรายทุกชนิด

1.8 สัตว์เพื่อการบริโภคโดยทั่วไป ที่ไม่เชือดตามหลักการของศาสนาอิสลาม

2. เลือดสัตว์ต่าง

3. อาหารที่มาจากพืชที่มีพิษและเป็นอันตรายทุกชนิด

4. อาหารหรือเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์หรือมีส่วนประกอบที่เป็นอันตรายและเป็นพิษ

ปลาและตักแตนไม่อยู่ในจำพวกซากสัตว์ที่ศาสนาห้าม

อิสลามได้ยกเว้นปลา ปลาวาฬ และสัตว์ทะเลอื่นๆ ออกจากประเภท “ซากสัตว์” ที่ศาสนาห้ามเนื่องจากขณะเมื่อท่านนบีมุฮัมมัด ซ.ล. ได้ถูกถามเกี่ยวกับทะเล

ท่านได้ตอบว่า : น้ำทะเลสะอาด และสัตว์ทะเลที่ตายนั้นฮาลาล “(เป็นที่อนุมัติ)”

อัลลอฮฺทรงกล่าวไว้ ความว่า : การล่าสัตว์ทะเลเป็นอนุมัติแก่พวกท่านและอาหารของมัน”

ท่านอุมร์ได้อธิบายคำว่า “การล่าสัตว์ทะเล” ในที่นี้หมายถึงสัตว์ทะเลทุกชนิดที่ถูกกล่าวและคำว่าสัตว์ทะเลที่ตาย สัตว์จำพวกตักแตนก็ได้รับการยกเว้นไม่เข้าอยู่ในอาหารประเภท “ซากสัตว์” ด้วยท่านศาสดาได้อนุญาตให้กินสัตว์จำพวกตักแตนที่ตายแล้ว

นอกจากนี้เนื้อสัตว์ต้องห้ามที่กล่าวมาแล้ว ศาสนาอิสลามยังห้ามดื่มสุรา สิ่งที่ทำให้มึนเมา และทำให้ขาดสติทุกประเภท ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม และห้ามนำมาเป็นส่วนผสมในอาหาร ในการปรุงอาหาร วัตถุดิบที่จะนำมาปรุงอาหารจะต้องเป็นสิ่งที่สะอาดตามบัญญัติศาสนา จะต้องผ่านการล้างสิ่งที่เป็นนะญิส (สิ่งที่ศาสนาถือว่าเป็นสิ่งสกปรก) ออกไป และผ่านกระบวนการปรุงที่สะอาดและที่ถูกต้อง หากเป็นเนื้อสัตว์ต้องเชือดถูกต้องตามบัญญัติศาสนาและต้องผ่านการล้างอย่างถูกวิธีตามบัญญัติศาสนา

กฎเกณฑ์การเชือดสัตว์ตามบัญญัติศาสนาอิสลาม

1. สัตว์ที่นำมาเชือด

- 1.1 เป็นสัตว์ที่ศาสนาอิสลามอนุมัติให้บริโภคได้เมื่อผ่านการเชือด
- 1.2 มีกรรมวิธีการเชือดตามบัญญัติศาสนาอิสลาม
- 1.3 ไม่มีการทรมานหรือทารุณสัตว์ก่อนหรือขณะที่เชือด

2. ผู้เชือด

- 2.1 ต้องเป็นมุสลิมหรือชาวคัมภีร์ที่เชือดสัตว์ตามวิธีการอิสลาม
- 2.2 มีสุขภาพจิตสมบูรณ์
- 2.3 ไม่เป็นโรคติดต่อที่ส่งผลกระทบต่อร่างกาย

3. วิธีเชือด

- 3.1 ให้กล่าวนามอัลลอฮฺเมื่อเริ่มเชือด (บิสมิลลาฮฺ อัลลอฮุอักบาร์)
- 3.2 ควรฉินหน้าไปกับกีบหลัง
- 3.3 ควรเชือดโดยต่อเนื่องในคราวเดียวกัน
- 3.4 เชือดให้หลอดลม หลอดอาหาร และเส้นเลือดสองข้างลำคอขาดออกจากกัน
- 3.5 สัตว์ต้องตายเพราะการเชือดก่อนไปดำเนินการอย่างอื่น

4. อุปกรณ์การเชือด เป็นของมีคม (ยกเว้น เล็บ กระดุก) อนึ่ง สัตว์น้ำ ศาสนาอิสลามอนุมัติให้บริโภคได้โดยไม่ต้องเชือด

ข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ที่เชือด

1. การเชือดสัตว์ตามบัญญัติศาสนาจะสมบูรณ์ด้วยวิธีการใด วิธีการหนึ่งดังต่อไปนี้

1.1 อັซซัซย์ : การตัดเส้น ฮุลกุม : หลอดลม หรือหลอดคอ มะรีย : หลอดอาหารและน้ำดี วัตฎาน : เส้นเลือดทั้งสองเส้นที่อยู่ข้างคอ ซึ่งถือเป็นวิธีการที่ดีที่สุดตามบัญญัติศาสนาในการเชือดแพะ แกะ วัว และสัตว์ปีกต่าง ๆ และยินยอมให้นำวิธีนี้ไปใช้กับสัตว์อื่นได้อีกด้วย

1.2 อันนะฮ์ร : คือการแทงที่หลุมโคนคอ (คว้านเส้นต่าง ๆ ให้ขาด) เป็นวิธีที่ยอดเยียมในการเชือดอูฐและสัตว์ที่มีคอยาว และอนุญาตให้เชือดวัวด้วยวิธีนี้เช่นกัน

1.3 อัลอักร : คือการทำให้สัตว์ไม่สามารถเชือดได้ตามปกติ เกิดบาดแผลที่ส่วนใดของร่าง ไม่ว่าจะเป็นสัตว์เปรี้ยวที่อนุญาตให้ล่า หรือสัตว์บ้านที่กลายเป็นสัตว์เปรี้ยว ถ้าหากผู้ล่าได้มันมาขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เขาจำเป็นต้องเชือดมันด้วยวิธี อັซซัซย์ หรือ อันนะฮ์ร แล้วแต่กรณี

2. เงื่อนไขของการเชือดที่มีผลใช้ได้ มีดังต่อไปนี้

2.1 ผู้เชือดต้องบรรลุนิติภาวะ หรืออยู่ในวัยที่แยกแยะได้ (มุมัยยิซ) เป็นมุสลิม สัตว์ที่เชือดโดยคนนอกศาสนานั้นจะรับประทานไม่ได้

2.2 การเชือดต้องใช้สิ่งมีคมที่สามารถตัด และทำให้ขาดได้ด้วยคมของมัน ไม่ว่าจะเป็นเหล็กหรือวัตถุอย่างอื่นที่ทำให้เลือดไหลได้ ทั้งนี้ต้องไม่ใช่ฟัน และเล็บ ไม่อนุญาตให้รับประทาน “สัตว์ที่ถูกรัดคอตาย” โดยการกระทำของมันเองหรือโดยการกระทำของผู้อื่น “สัตว์ที่ถูกตีตาย” คือสัตว์ที่ตายด้วยการถูกทุบตีด้วยของหนัก “สัตว์ที่ตายเพราะตกจากที่สูง หรือตกลงไปในหลุมบ่อ” “สัตว์ที่ถูกขวิดตาย” และ “สัตว์ที่ถูกสัตว์ป่ากัดตาย” ซึ่งไม่ใช่เป็นสัตว์ที่ฝึกไว้สำหรับล่าและถูกส่งออก หากสัตว์ดังกล่าวยังมีชีวิตและเชือดได้ทันก็อนุญาตให้รับประทานได้

2.3 ผู้เชือดต้องกล่าวนามของอัลลอฮ์ ตาอาลา ขณะเชือดการใช้เครื่องบันทึกเสียงเปิดนามของอัลลอฮ์ ถือว่าใช้ได้ นอกจากคนที่ลืมนามของ อัลลอฮ์ สัตว์ที่เขาเชือดถือว่าอนุญาตให้รับประทานได้

3. การเชือดสัตว์มีระเบียบหลายประการ ที่ศาสนาเตือนให้พึงระลึกถึงอยู่เสมอ เพื่อเป็นการเมตตาต่อสัตว์ที่จะเชือด ทั้งก่อนเชือด ขณะเชือด และภายหลังจากเชือดแล้ว คือ

3.1 จะต้องไม่กลับมิต่อหน้าสัตว์ที่จะเชือด

3.2 ไม่เชือดสัตว์ต่อหน้าสัตว์อื่น

3.3 ไม่เชือดสัตว์ด้วยมีดไม่คม

3.4 ไม่ทำทารุณต่อสัตว์ที่จะเชือด

3.5 ไม่ตัดส่วนใด ๆ ของสัตว์ ไม่ถลกหนัง ไม่จุ่มน้ำร้อน และไม่ถอนขน นอกจากมั่นใจว่าสัตว์นั้นตายแล้ว

4. สัตว์ที่จะเชือดต้องไม่เป็นสัตว์ที่มีโรคติดต่อ และไม่มีสิ่งที่จะทำให้เนื้อสัตว์เปลี่ยนแปลงถึงขั้นเป็นอันตรายแก่ผู้บริโภค และจะต้องมีความมั่นใจว่าปลอดภัยจากโรคเมื่อนำออกจำหน่ายหรือนำเข้า

5. หลักเดิมในการเชือดตามบัญญัติศาสนานั้น เป็นการเชือดโดยไม่ต้องทำให้สัตว์สงบ (หงอง) เพราะการเชือดแบบอิสลามนั้นมีเงื่อนไขและระเบียบที่ดีเยี่ยมอยู่แล้ว ในการให้ความเมตตาแก่สัตว์ และทำให้สัตว์ทรมานน้อยที่สุด ขอให้หน่วยงานที่ทำหน้าที่เชือดสัตว์พัฒนาวิธีการเชือด โดยเฉพาะสัตว์ขนาดใหญ่ โดยหลักการพื้นฐานของการเชือดนี้ต้องได้รับการปฏิบัติอย่างสมบูรณ์

พร้อมรักษาหลักการในข้อ 5 สัตว์ที่ถูกเชือดภายหลังจากถูกทำให้สงบ (หงอง) แล้ว ถือว่าเป็นการเชือดที่ถูกต้องตามบัญญัติศาสนา อนุญาตให้รับประทานได้ เมื่อประกอบด้วยหลักเกณฑ์ทางเทคนิคที่สมบูรณ์ จนมั่นใจว่า สัตว์นั้นจะยังไม่เสียชีวิตก่อนการเชือด โดยผู้เชี่ยวชาญปัจจุบันได้กำหนดไว้ดังต่อไปนี้

1. จะต้องสวมขั้วไฟฟ้าที่ขมับทั้งสองข้าง หรือด้านหน้าผากของสัตว์
2. ความดันของไฟฟ้าจะต้องอยู่ระหว่าง 100 - 400 โวลต์
3. ความแรงของกระแสไฟฟ้าอยู่ระหว่าง 0.75 + 1.0 แอมแปร์ สำหรับแพะ และแกะ และระหว่าง 20 - 25 แอมแปร์ สำหรับวัว
4. การปล่อยกระแสไฟฟ้าอยู่ระหว่าง 3 - 6 วินาที
 - 4.1 ไม่อนุญาตทำให้สัตว์สงบ (หงอง) ด้วยการใช้ปืนหัวเข็ม หรือด้วยขวาน หรือด้วยค้อน และไม่อนุญาตให้ใช้การเป่า ตามวิธีการของอังกฤษ
 - 4.2 ไม่อนุญาตทำให้สัตว์ปีกสงบ (หงอง) ด้วยไฟฟ้า เพราะจากประสบการณ์ พบว่า สัตว์ปีกตายก่อนเชือดเป็นจำนวนมาก
 - 4.3 สัตว์ที่ถูกเชือดภายหลังจากถูกทำให้สงบ (หงอง) ด้วยการรมแก๊ส หรือใช้ปืนที่มีหัวกลม ที่จะไม่ทำให้สัตว์ตายก่อนเชือด ไม่ถือว่า ฮะรอม

5. มุสลิมที่อยู่ในประเทศไม่ใช่ประเทศอิสลาม จะต้องพยายามขอรับอนุญาตให้ถูกต้องตามกฎหมายในการเชือดสัตว์ตามแนวทางอิสลาม โดยไม่ต้องทำให้สัตว์สงบ (หงอง)

6. อนุญาตให้มุสลิมที่เดินทางไปท่องเที่ยว หรือพำนักอยู่ในประเทศที่ไม่ใช่ประเทศอิสลามรับประทานสัตว์ที่เชือดโดยชาวมุสลิมได้จากสัตว์ที่ศาสนาอิสลามอนุญาตให้รับประทาน โดยไม่ต้องมั่นใจว่าไม่มีสิ่งต้องห้ามปะปนอยู่ในเนื้อนั้นเว้นแต่พวกเขาจะมั่นใจว่าเป็นสัตว์ที่ไม่ได้เชือดอย่างถูกต้องตามบัญญัติศาสนา

นะญิส

คือ สิ่งสกปรกอันเป็นที่น่ารังเกียจตามที่ศาสนาอิสลามกำหนดไว้ เช่น ปัสสาวะ อุจจาระ โลหิต น้ำเหลือง น้ำหนอง อาเจียน สุนัข สุกร ชากสัตว์ที่มีได้เชือด เป็นต้น

ประเภทของนะญิส และวิธีการชำระล้าง

1. นะญิสเบาหรือมูค็อฟพะพะห์ ได้แก่ ปัสสาวะของเด็กชาย ซึ่งอายุไม่ถึง 2 ขวบ ไม่ได้กิน หรือดื่มสิ่งใดทำให้อิ่มนม นอกจากน้ำนมของแม่ วิธีการชำระล้าง ให้เช็ดนะญิสออกเสียก่อน แล้วใช้น้ำพรมบนรอยเปื้อนนะญิสนั้นให้ทั่วโดยไม่ต้องให้น้ำไหลผ่านก็ได้

2. นะญิสปานกลางหรือมูต้าวสซิเตาะห์ ได้แก่ อาเจียน ปัสสาวะ อุจจาระ โลหิต น้ำหนอง น้ำเหลือง ชากสัตว์ และน้ำนมของสัตว์ที่ห้ามรับประทาน วิธีการชำระล้างให้เช็ดนะญิสออกให้หมดเสียก่อนแล้วล้างด้วยน้ำสะอาด โดยวิธีใช้น้ำไหลผ่าน 1 ครั้งก็ได้ แต่ถ้า 3 ครั้งจะดีกว่า

3. นะญิสหนักหรือมูมอลลาเซาะห์ ได้แก่ สุนัข สุกร วิธีการชำระล้าง ให้ล้างด้วยน้ำสะอาด โดยวิธีน้ำไหลผ่าน 7 ครั้ง ซึ่ง 1 ใน 7 ครั้งนั้นต้องเป็นน้ำดินที่สะอาด (อนึ่ง ควรใช้น้ำดินในการล้างครั้งที่ 1)

น้ำที่ใช้ชำระล้าง

น้ำเป็นปัจจัยสำคัญสำคัญในการชำระล้างทำความสะอาดในขั้นตอนของการผลิต ดังนั้น น้ำที่ใช้ทำความสะอาด จะต้องสะอาดและสามารถนำมาทำความสะอาดได้

ตามบทบัญญัติตามหลักการศาสนาอิสลาม จำแนกประเภทของน้ำเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. น้ำมุตลัก คือ น้ำสะอาดและชำระล้างสิ่งอื่นให้สะอาดได้ ได้แก่ น้ำ 7 ชนิด คือ (การทำความสะอาดตามศาสนบัญญัติ, 2557)

1.1 น้ำฝน น้ำค้าง	1.2 น้ำทะเล
1.3 น้ำแม่น้ำ	1.4 น้ำบ่อ
1.5 น้ำหิมะ น้ำแข็ง	1.6 น้ำลูกเห็บ
1.7 น้ำตาน้ำ	

2. น้ำมุซัหมัซ คือ น้ำที่สะอาดที่อยู่ในภาชนะที่เกิดสนิมได้และถูกแดดเผาให้ร้อน สามารถนำไปชำระล้างสิ่งอื่นให้สะอาดได้แต่ไม่เหมาะสม

3. น้ำมุสตะอุมัล คือ น้ำที่สะอาด แต่ใช้ทำความสะอาดสิ่งอื่นไม่ได้ เช่น น้ำที่ใช้ทำความสะอาดครั้งสุดท้ายซึ่งไม่เปลี่ยนสี กลิ่น รส และไม่เกินปริมาณที่มีอยู่

4. น้ำนะญิส คือ น้ำที่มีสิ่งสกปรกตามข้อบัญญัติอิสลามเจือปนอยู่และมีปริมาณน้ำไม่ถึง 216 ลิตร (2 กุลละห์) หรือหากมีปริมาณเกิน 216 ลิตร แต่สภาพของน้ำเปลี่ยนสี กลิ่น รส จะนำไปใช้ชำระล้างสิ่งสกปรกมิได้

การบริหารจัดการด้านมาตรฐานอาหารฮาลาล มีข้อกำหนดที่สำคัญ 4 ด้าน ดังนี้

1. วัตถุดิบได้แก่ พืช สัตว์ และน้ำ

1.1 แนวทางการเลือกอาหารฮาลาลที่มาจากพืช

อิสลามมิได้ห้ามอาหารที่มาจากพืช ยกเว้นสิ่งต่อไปนี้

ก. พืชที่มีอันตราย เช่น พืชที่มีพิษที่มีภัยต่อร่างกาย

ข. พืชที่ปนเปื้อนสิ่งสกปรก (นะญิส)

ค. พืชที่มีสารเสพติด

พืชทั้งสามชนิดที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ที่จริงแล้วการห้ามไม่ให้บริโภค เนื่องมาจากอันตรายและนะญิสหรือสิ่งสกปรกที่ปนเปื้อนอยู่ในตัวของมัน แต่หากสามารถชำระล้างหรือดองสารพิษออกจากมัน ก็จะทำให้พืชทั้งสามชนิดนี้เป็นฮาลาลได้ เหตุนี้ พืชทุกชนิดจึงเป็นวัตถุดิบที่เป็นอาหารฮาลาล ที่ไม่มีกระบวนการกำกับของศาสนาเหมือนสัตว์

อาหารฮาลาลในรูปแบบที่เป็นส่วนประกอบของอาหาร หรือสารปรุงแต่ง เช่น

1. Jelly (เยลลี่) ที่เตรียมจากพืช
2. Diglyceride (ไดกลีเซอไรด์) ที่เตรียมจากไขมันพืช ซึ่งนิยมใช้ทำสาร emulsifier (อิมัลซิฟายเออร์) ทำให้ไขมันแขวนลอยในน้ำได้
3. Enzyme (เอนไซม์) ที่เตรียมจากพืช ซึ่งเป็นสารช่วยเร่งปฏิกิริยา
4. Fatty acid (กรดไขมัน) ที่เตรียมจากไขมันพืช
5. Lecithin (เลซิธิน) ที่เตรียมจากถั่วเหลือง
6. Maltodextrin (มอลโตเด็คทรีน) ที่ได้จากพืช
7. Monoglyceride (โมโนกลีเซอไรด์) ที่เตรียมจากไขมันพืช ว่าเป็นสารที่นิยมใช้ทำเป็นสารอิมัลซิฟายเออร์ ทำให้ไขมันแขวนลอยในน้ำได้
8. Phospholipids (ฟอสโฟลิปิด) ที่เตรียมจากพืช

สารอื่น ๆ ที่สามารถเตรียมจากพืชได้ ก็เป็นสิ่งที่อนุมัติที่เป็นส่วนประกอบและสารปรุงแต่งของผลิตภัณฑ์อาหารฮาลาลได้ แต่สิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ ต้องไม่ปนเปื้อนหรือปะปนกับสิ่งที่ต้องห้ามหรือการเตรียมการที่ต้องห้าม เช่น แช่กับสุรา

แม้ว่า พืชจะเป็นวัตถุดิบเป็นที่ยอมรับทุกชนิด แต่หากมีการแปรเป็นที่มีนเมา เช่น การนำองุ่น อินทผลัม ข้าวบาร์เลย์ ไปหมักจนกลายเป็นสุรา หรือสกัดเป็นสารแอลกอฮอล์ และการสกัดสารจากพืชบางชนิดจนเป็นสารเสพติด เช่น เฮโรอีน มอร์ฟิน หรืออื่น ๆ ก็จะทำให้สิ่งที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ไม่เป็นที่อนุมัติและต้องห้ามไม่ให้ผสมหรือเป็นส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์อาหารฮาลาลถึง

แม้ว่าไม่มีปฏิกิริยาทำให้มีเนมาหรือมีฤทธิ์ทำให้เสพติดได้ก็ตาม เพราะถือว่าสิ่งที่ได้กล่าวมานี้ เป็นสิ่งที่ต้องห้ามในตัวของมันเอง ด้วยเหตุที่ได้แปรสภาพเป็นสิ่งสกปรก (นะญิส) แล้ว

สำหรับการเตรียมวัตถุดิบที่มาจากพืชนั้น ตามที่เราทราบมาแล้วว่า พืช เป็นวัตถุดิบที่ฮาลาล เว้นแต่เป็นอันตรายกับมนุษย์ ทำให้มีเนมา หรือปนเปื้อนนะญิส ให้ทำการล้างจนสะอาด และทำให้สารอันตรายหมดไปก็จะทำให้พืชกลับมาเป็นวัตถุดิบที่ฮาลาล สามารถนำมาประกอบเป็นอาหารและส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์อาหารฮาลาลได้

ขั้นตอนการล้างวัตถุดิบที่มาจากพืช

1. นำผักใส่ในภาชนะที่มีรู (ตะแกรงหรือกระชอน) เปิดน้ำ หรือราดผักใส่ผักในภาชนะให้น้ำชำระล้างให้ทั่ว และไหลผ่านออกไป

2. นำผักที่ล้างแล้วตั้งให้สะเด็ดน้ำ อย่างนำไปใส่ในภาชนะที่ไม่มีรู เพราะน้ำที่ไหลออกมาขังอยู่นั้น คือ นะญิส เมื่อถูกกับผักก็จะทำให้ผักเป็นนะญิสไปด้วย

ข้อควรระวัง การล้างผักที่มีกลีบใบเป็นชั้น ๆ เช่น ผักกาดขาว กะหล่ำ ให้แกะใบแต่ละกลีบออกเสียก่อนคัดส่วนที่ไม่ต้องการทิ้งไป แล้วจึงนำมาทำการล้างตามขั้นตอนที่ได้กล่าวมาแล้ว

1.2 แนวทางการเลือกวัตถุดิบที่มาจากสัตว์

-การเตรียมวัตถุดิบที่มาจากสัตว์ทะเล

เนื้อสัตว์ทะเลไม่ต้องการผ่านกระบวนการเชือดเหมือนกับสัตว์บก และสัตว์ทะเลที่ตายแล้วก็สามารถนำมาประกอบเป็นผลิตภัณฑ์อาหารฮาลาลได้ แต่การเตรียมวัตถุดิบที่มาจากสัตว์ทะเลก็ควรปฏิบัติเพื่อชำระล้างจากนะญิส และทำให้เนื้อสัตว์ทะเลสะอาดถูกต้องตามหลักการอิสลาม มีดังต่อไปนี้

1. สัตว์ประเภทปลา ให้ขอดเกล็ด หรือขูดเมือกออกให้สะอาดแล้ว ผ่าท้องเอาเครื่องในออกให้หมด

2. สัตว์ประเภทหอย ปู ถ้าจะนำมาประกอบอาหารทั้งเปลือกให้ทำความสะอาดเปลือกจนแน่ใจว่าสะอาดแล้วเสียก่อน

3. สัตว์ประเภทกุ้ง ให้ตัดส่วนที่แหลมออก แล้วผ่าหัวดึงเส้นดำทิ้งเสียก่อน

4. นำเนื้อสัตว์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ใส่ภาชนะที่มีรู (ตะแกรงหรือกระชอน) ทำการล้างให้เลือดหรือสิ่งสกปรกออกให้หมด

5. เปิดน้ำหรือราดน้ำใส่เนื้อสัตว์ในภาชนะนั้นอีกครั้งให้น้ำชำระล้างให้ทั่วและไหลผ่านออกไป

6. นำเนื้อสัตว์ที่ล้างแล้วตั้งให้สะเด็ดน้ำ อย่างนำไปใส่ในภาชนะที่ไม่มีรู เพราะน้ำที่จะไหล

ข้อควรระวัง การนำเนื้อสัตว์ทะเลแช่แข็งไปแช่น้ำ เพื่อให้เนื้อสัตว์นั้นอ่อนตัวลงไม่ถือเป็นการล้าง และน้ำนั้นไม่สามารถนำมาทำการล้างเนื้อสัตว์ได้อีก เพราะได้มีการปนเปื้อนนะญิสแล้ว

การเตรียมวัตถุดิบที่มาจากสัตว์บก

สัตว์บกและสัตว์ปีกทุกชนิดที่ได้รับการอนุมัติให้บริโภคได้ต้องผ่านกระบวนการเชือดก่อนที่จะนำมาประกอบเป็นผลิตภัณฑ์อาหารฮาลาลได้ ส่วนสัตว์บกหรือสัตว์ปีกที่ตายเองเป็นโรคตาย

ถูกรถชนตาย ถูกตีตาย ตกเขาตาย ฯลฯ รวมถึงถูกเชือดโดยผู้อื่นที่มีชื่อด้วยพระนามของอัลลอฮ์ เป็นชากส์ตว์ ซึ่งอิสลามถือว่า หะรอม นำมาบริโภคมิได้

หลักเกณฑ์ในการเชือดสัตว์ตามหลักการอิสลาม ประกอบด้วย (ชากิน นาอิก.2557)

1. สัตว์ที่นำมาเชือด

- ก. เป็นสัตว์ที่ศาสนาอนุมัติให้บริโภคได้เมื่อผ่านกระบวนการเชือด
- ข. ไม่มีการทรมานหรือทารุณสัตว์ก่อนการทำการเชือด
- ค. สัตว์ต้องตายเพราะการเชือดก่อนนำไปดำเนินการอย่างอื่น

2. ผู้เชือด

- ก. ต้องเป็นมุสลิม หรือชาวคัมภีร์ที่เชือดสัตว์ตามวิธีการอิสลาม
- ข. มีสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์
- ค. ไม่เป็นโรคติดต่อที่สังคมรังเกียจ

3. วิธีเชือด

- ก. ให้กล่าวนามของอัลลอฮ์เมื่อเริ่มเชือด (บิสมิลลาฮ์อัลลอฮุอักบาร)
- ข. ควรหันหน้าไปทางกิบลัต
- ค. ควรเชือดโดยต่อเนื่องในคราวเดียวกันโดยไม่ควรรยกมีดขึ้นขณะทำการเชือด
- ง. เชือดให้หลอดลมขาด หลอดอาหารและเส้นเลือดสองข้างของลำคอขาดจากกัน

4. อุปกรณ์การเชือด เป็นของมีคมที่คมกริบ

ส่วนตักแตนและสัตว์อื่นที่มีลักษณะเดียวกัน เป็นสัตว์ที่ถูกยกเว้นไม่ต้องผ่านกระบวนการเชือดโดยเป็นสัตว์ที่อนุมัติสามารถบริโภคได้โดยไม่ต้องทำการเชือด

ขั้นตอนการล้างวัตถุดิบที่มาจากสัตว์บก

1. ให้หัน หรือสับ เป็นขนาดที่ต้องการจะปรุงเสียก่อนหรือหันเป็นก้อนพอประมาณ จึงจะนำมาทำการล้าง การล้างเนื้อสัตว์ทั้งก้อนหรือทั้งตัวก่อนจะนำมาหันหรือสับ ทำให้มีเลือดติดค้าง ถือเป็นนะญิส (สิ่งสกปรก) และในกรณีที่สับเนื้อให้ละเอียด ให้หันเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วนำมาล้างก่อนที่จะทำการสับ

2. สัตว์ประเภทไก่ เป็น หรือนก เมื่อเอาเครื่องในออกแล้ว ให้ดึงหลอดลม หลอดอาหาร ปิด และเมือกเหนียว ๆ ที่มีอยู่ปีกออกด้วย

3. นำเนื้อใส่ในภาชนะที่มีรู (ตะแกรงหรือกระชอน) ทำการล้างให้เลือดหรือสิ่งสกปรกออก

4. เปิดน้ำหรือราดน้ำใส่เนื้อในภาชนะอีกครั้งให้น้ำชำระล้างให้ทั่ว และไหลผ่านออกไป

5. นำเนื้อสัตว์ที่ล้างแล้วตั้งให้สะเด็ดน้ำ หรือนำไปใส่ในภาชนะที่ไม่มีรู เพราะน้ำที่จะไหลออกมาขังอยู่นั้น คือ น้ำนะญิส เมื่อถูกกับเนื้อสัตว์จะทำให้เนื้อสัตว์เป็นนะญิสไปด้วย

ข้อควรระวัง การนำเนื้อสัตว์แช่แข็งไปแช่น้ำ เพื่อให้เนื้อสัตว์นั้นอ่อนตัวลง ไม่ถือเป็นการล้าง และน้ำนั้นไม่สามารถมาทำการล้างเนื้อสัตว์ได้อีก เพราะได้มีการปนเปื้อนนะยิสแล้ว

1.3 การเลือกใช้น้ำ

ศาสนาอิสลามได้บัญญัติถึงน้ำประเภทต่าง ๆ ดังนี้

น้ำสะอาด คือ น้ำที่สามารถนำไปทำความสะอาดอื่น ๆ ได้ทุกอย่าง น้ำประเภทนี้มี 7 ชนิด คือ

1. น้ำฝน
2. น้ำทะเล
3. น้ำคลอง แม่น้ำ ห้วยน้ำ หรือแหล่งน้ำที่คล้ายกัน
4. น้ำบ่อ
5. น้ำจากตาน้ำ น้ำบาดาล
6. น้ำจากหิมะ
7. น้ำจากลูกเห็บ

น้ำที่ใช้แล้วคือ น้ำที่สะอาดแต่ถูกนำไปใช้ชำระล้างสิ่งอื่นก่อนแล้วจะนำมาใช้ทำความสะอาดอีกไม่ได้

น้ำสะอาดที่เปลี่ยนสภาพ คือ น้ำสะอาดที่สามารถนำมาใช้ทำความสะอาดสิ่งอื่น ๆ ได้ แต่ไม่สมควรใช้ เช่น น้ำที่ถูกแดดเผาจนร้อนอยู่ในสภาพที่อาจเกิดสนิมได้

น้ำสกปรก (นะยิส) คือ น้ำที่มีสิ่งสกปรกเจือปนอยู่และน้ำนั้นมีจำนวนไม่ถึง 196 ลิตร หรือประมาณ 11 ปีบ

- ถ้าน้ำนั้นมีจำนวนมากกว่า 196 ลิตร และมีสิ่งสกปรกปนเปื้อนอยู่ และทำให้เปลี่ยนสี เปลี่ยนกลิ่น หรือรสเดิม ถือว่าเป็นนะยิส ห้ามนำไปทำความสะอาด
- ส่วนน้ำชา กาแฟ น้ำส้ม น้ำหวาน น้ำดอกไม้ น้ำใส่ยาอุทัย หรือ น้ำอื่น ๆ ที่มีลักษณะเดียวกัน เป็นน้ำสะอาด สามารถนำไปเป็นส่วนประกอบของอาหารได้ แต่จะเอาไปชำระล้าง ทำความสะอาดสิ่งอื่นไม่ได้

2. กระบวนการผลิต

กระบวนการผลิตอาหารฮาลาล จะต้องฮาลาลทุก ๆ ขั้นตอน และอาหารที่ถือว่าผ่านกระบวนการฮาลาลได้ต่อเมื่อเข้าใจเงื่อนไข ดังต่อไปนี้

- 3.2.1 วัตถุดิบหรือองค์ประกอบของอาหารฮาลาลไม่มีสารปรุงแต่ง สารประกอบวัตถุพิษที่ต้องห้ามตามหลักศาสนบัญญัติ
- 3.2.2 อาหารต้องไม่ปนเปื้อนกับนะยิสไม่ว่ามากหรือน้อย
- 3.2.3 อาหารที่เตรียมผ่านกระบวนการ หรือผ่านการผลิตโดยสถานที่ผลิตอุปกรณ์เครื่องมือปราศจากการปนเปื้อนด้วยนะยิส
- 3.2.4 การเก็บรักษาต้องไม่ปะปนหรือต้องไม่สัมผัสกับภาชนะบรรจุที่ต้องห้าม

สิ่งที่ควรให้ความสำคัญ

1. พนักงานผลิตอาหารฮาลาลควรเป็นมุสลิม หากมิใช่มุสลิมจะต้องไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ไม่ฮาลาลในขณะผลิตอาหาร เช่น เนื้อสุกร เลือด แอลกอฮอล์ หรือสุนัข เป็นต้น
2. ถ้าหากจำเป็นต้องใช้พนักงานที่มีมิใช่มุสลิมก็ควรมีผู้ควบคุมที่เป็นมุสลิม
3. การเก็บรักษาผลิตภัณฑ์อาหารฮาลาล ควรแยกเก็บรักษาในสภาพที่เฉพาะไม่ปะปนกับผลิตภัณฑ์ที่ไม่ฮาลาล
4. ภาชนะบรรจุที่เก็บรักษาอาหารฮาลาลจะต้องสะอาด ปราศจากนยะนุส

3. อุปกรณ์ สถานที่ การบรรจุภัณฑ์ และการขนส่ง

ด้วยอาหารฮาลาลจะต้องผ่านกระบวนการผลิตตั้งแต่เริ่มต้นเตรียมการผลิตเลือกวัตถุดิบ ส่วนประกอบ สารปรุงแต่ง การปรุงอาหาร ตลาดสายโซ่การผลิต เช่น สถานที่ผลิต อุปกรณ์ ภาชนะบรรจุภาชนะเก็บรักษา จะต้องฮาลาล ถูกต้องตามศาสนบัญญัติอิสลาม ปราศจากสิ่งหะรอม ตามบทบัญญัติศาสนาอิสลาม

แนวปฏิบัติต่อสถานที่ผลิต อุปกรณ์การผลิต และการขนส่งผลิตภัณฑ์อาหารฮาลาล มีดังนี้ (เครือวัลย์ แก้วเอียนและคณะ, 2557)

1. สถานที่ผลิต จะต้องสะอาด ปลอดภัยจากสิ่งปนเปื้อนที่เป็นนยะนุส มีระบบป้องกันสัตว์ต้องห้าม เช่น สุกร สุนัข เข้าในบริเวณสถานที่ผลิตอาหารฮาลาล และไม่ปะปนกับการผลิตสิ่งที่ไม่ฮาลาล
2. เครื่องจักร เครื่องมือ และอุปกรณ์การผลิตจะต้องสะอาด และไม่ได้ร่วมกับการผลิตสิ่งที่ไม่ฮาลาล
3. การขนส่งจะต้องแยกสัดส่วนเฉพาะอาหารฮาลาล ไม่ปะปนกับผลิตภัณฑ์ที่ไม่ฮาลาล
4. การล้างสถานที่ผลิต เครื่องมือ อุปกรณ์ และการขนส่งจะต้องล้างให้สะอาดตามหลักศาสนบัญญัติอิสลาม เช่น
 - น้ำที่ใช้ต้องเป็นน้ำสะอาด และเป็นน้ำที่อนุญาตให้ใช้ได้
 - เปิดน้ำหรือรดน้ำให้น้ำไหลผ่านให้ทั่วบริเวณสถานที่ผลิต เครื่องมือ อุปกรณ์ หรือรถขนส่ง ต้องให้น้ำไหลผ่านออกได้ เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำขัง และทำให้เป็นนยะนุสได้

ในกรณีที่สถานที่ผลิต เครื่องมือ อุปกรณ์ผ่านการใช้ ผลิตอาหารที่ไม่ฮาลาล ให้เช็ดเศษอาหารที่ติดอยู่ในสถานที่ผลิต หรือติดอยู่กับเครื่องมือ อุปกรณ์ออกให้หมดเสียก่อน แล้วทำการล้างเหมือนที่ได้อธิบายข้างต้น หากสถานที่ผลิตมีสุกรหรือสุนัขมาปนเปื้อน เครื่องมือ อุปกรณ์ผ่านการใช้กับเนื้อสุกร เนื้อสุนัข หรือผลิตภัณฑ์จากสุกรและสุนัข รถขนส่งที่ผ่านการบรรทุกสุกรหรือสุนัข ให้ทำการล้างด้วยน้ำสะอาด 7 ครั้ง โดยให้หนึ่งในนั้นเป็นน้ำผสมดิน

4. สุขลักษณะส่วนบุคคล

-การแต่งกายของพนักงานจะต้องมีความสะอาดโดยไม่ก่อให้เกิดความสกปรกที่จะเป็นเหตุให้เกิดการปนเปื้อนสู่อาหารที่ผลิต

-ผู้ปฏิบัติงานควรล้างมืออย่างสม่ำเสมอ เช่น (วุฒิชัย วีระมาชา, 2553)

๑. ก่อนการปฏิบัติงานที่ต้องสัมผัสอาหาร
๒. ทุกครั้งหลังออกจากห้องน้ำ
๓. หลังรับประทานอาหาร โดยเฉพาะเมื่ออาหารที่พนักงานรับประทานนั้นมีส่วนผสมของสิ่งที่หะรอม
๔. หลังสัมผัสสิ่งที่หะรอมหรือสิ่งปนเปื้อนนะญิส ซึ่งอาจจะนำไปสู่การปนเปื้อนอาหารในกระบวนการผลิตได้

6. มุฮาซาบะฮ์ (ประเมินตนเอง)

สิ่งแรกที่เป็นความพยายามอย่างหนักหน่วงของบรรดานักคิดของขบวนการอิสลาม คือ ปัญหาการขาดจิตสำนึกในการวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง พลั้งใจที่จะประเมินความผิดพลาดของตนเองนั้น มีอยู่น้อยมากในจิตใต้สำนึกของสมาชิกของขบวนการ ความหมายของการวิจารณ์ตนเองในมุมมองของอิสลามก็คือ การตรวจสอบประเมินผลตนเอง อันนัฟซุลเลวามะฮ์ อันเป็นนัฟซุชั่วร้าย ที่ถูกย่ำเตือนอยู่เสมอในอัลกุรอาน และในอัลหะดีษท่านนบีมุฮัมมัดกล่าวว่า “ผู้ที่ฉลาดคือผู้ที่ปกป้องควบคุมตนเองได้” (ยูซุฟ อูบัยกร.2560)

ปัจเจกชนต้องตรวจสอบตนเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรู้สึกตัวว่าเขาเริ่มห่างไกลจากอัลลอฮ์ หรือเมื่อรู้สึกว่าเริ่มไม่ให้ความสำคัญในการมอบสิทธิอันเป็นของเพื่อนมนุษย์ หวังว่าด้วยการตรวจสอบตนเองนี้ วันนี้จะดีกว่าเมื่อวาน พรุ่งนี้จะได้ดีกว่าวันนี้ และมันย่อมเลิศล้ำยิ่ง หากว่าบรรดาผู้ที่อยู่ในขบวนการอิสลามจะได้มีการตรวจสอบซึ่งกันและกัน

แน่นอนอัลลอฮ์ทรงปกป้องอุมมะฮ์อิสลามจากการรวมกันในเรื่องที่หลงผิดและบาฏิลแต่อัลลอฮ์พระองค์มิได้ทรงปกป้องกลุ่มหนึ่งจากอุมมะฮ์ที่จะกระทำเช่นนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของการอิจญ์ติฮาด ซึ่งมุญญัตะฮิดต่างมีความคิดเห็นที่หลากหลาย ซึ่งบางทีอาจจะถูกหรืออาจจะผิดก็ได้

ทุกๆอิจญ์ติฮาด (การวินิจฉัย) ไม่ว่าส่วนตัวหรือญะมาอะฮ์ หากผิดพลาด จะได้หนึ่งผลบุญ และหากถูกต้องจะได้สองผลบุญ ควรจะสำนึกด้วยว่าอิจญ์ติฮาดในแง่ของขบวนการหรือการปฏิบัติงาน หรือพฤติกรรมก็เป็นเช่นเดียวกับอิจญ์ติฮาดในแง่ของการฟัตวาฮุกุม กล่าวคือ เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา สถานที่ และสถานการณ์ผู้ที่กระทำความผิดในเรื่องนี้ไม่มีการปฏิเสธในอิมานและศักวาของเขา แม้ว่าความผิดพลาดบกพร่องนั้นก่อให้เกิดความอ่อนแอแก่ตัวเขาเอง ความผิดพลาดบกพร่องเป็นธรรมชาติหนึ่งของลูกหลานอาดัมแม้แต่ผู้ที่มีอีหม่านที่สมบูรณ์และมีศักวาที่สูงส่ง ในทรงพระคุณของอัลลอฮ์ ยังสิ้นผลสู่ความผิดพลาดได้ ดังนั้นไม่แปลกแต่อย่างใดที่มนุษย์ผู้อ่อนแออย่างเรา จะกระทำการผิดพลาด

อัลลอฮ์ได้บันทึกเรื่องนี้ไว้ว่า

﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَزَّعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِمَّنْ بَعْدَ مَا أَرْسَلَكُمْ مِمَّا تَحِبُّونَ ۚ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ۚ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ ۚ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾

ความว่า “และแน่นอน อัลลอฮ์ได้ทรงให้สัญญาของพระองค์สมจริงแก่พวกเจ้าแล้ว ขณะที่พวกเจ้าประหัตประหารพวกเขา ด้วยอนุมัติของอัลลอฮ์ จนกระทั่งพวกเจ้าขลาดที่จะต่อสู้ และขัดแย้งกันในคำสั่งและพวกเจ้าได้ฝ่าฝืนหลังจากที่พระองค์ได้ทรงให้พวกเจ้าเห็นสิ่งที่พวกเจ้าชอบ จากนั้นมีผู้ที่ต้องการโลกนี้ และจากพวกเจ้านั้นมีผู้ที่ต้องการปรโลก แล้วพระองค์ก็ทรงให้พวกเจ้าหันกลับจากพวกเขาเสีย เพื่อที่จะทรงทดสอบพวกเจ้า และแน่นอนพระองค์ได้ทรงอภัยโทษให้แก่พวกเจ้าแล้ว และอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงมีพระคุณแก่ผู้ศรัทธาทั้งหลาย”

อายะห์อัลกุรอานที่ถูกประทานลงมานั้นสร้างความตกใจแก่ชอฮาบะฮของท่านรอซูลุลลอฮ์ เนื่องจากมีหลายคนในหมู่ชอฮาบะฮ์ ผู้สูงเกียรติเหล่านั้นที่ไม่ทราบว่ามีผู้ที่ต้องการผลประโยชน์ของดunyaจนกระทั่งอายะฮ์ดังกล่าวถูกประทานลงมา

ดังนั้น สมควรอย่างยิ่งที่ทุกๆ ขบวนการอิสลามจะต้องพยายามศึกษาและตรวจสอบความอ่อนแอในตัวเองอยู่ตลอดเวลา สมาชิกของขบวนการอิสลามหรือผู้สนับสนุนจะต้องเปิดโอกาสให้มีการให้คำแนะนำตักเตือนแก่ขบวนการอิสลาม แม้ว่ามันจะขมขื่นก็ตาม เพื่อว่าคำวิพากษ์วิจารณ์จะได้เป็นประโยชน์ (ดีเพื่อก่อ ไม่ใช่ย่อ แต่ทำร้ายกัน) แม้ว่าจะไม่เป็นที่สบายใจของกลุ่มแกนนำก็ตาม

ห่วงโซ่มูลค่า

มีรายละเอียดการศึกษาดังนี้

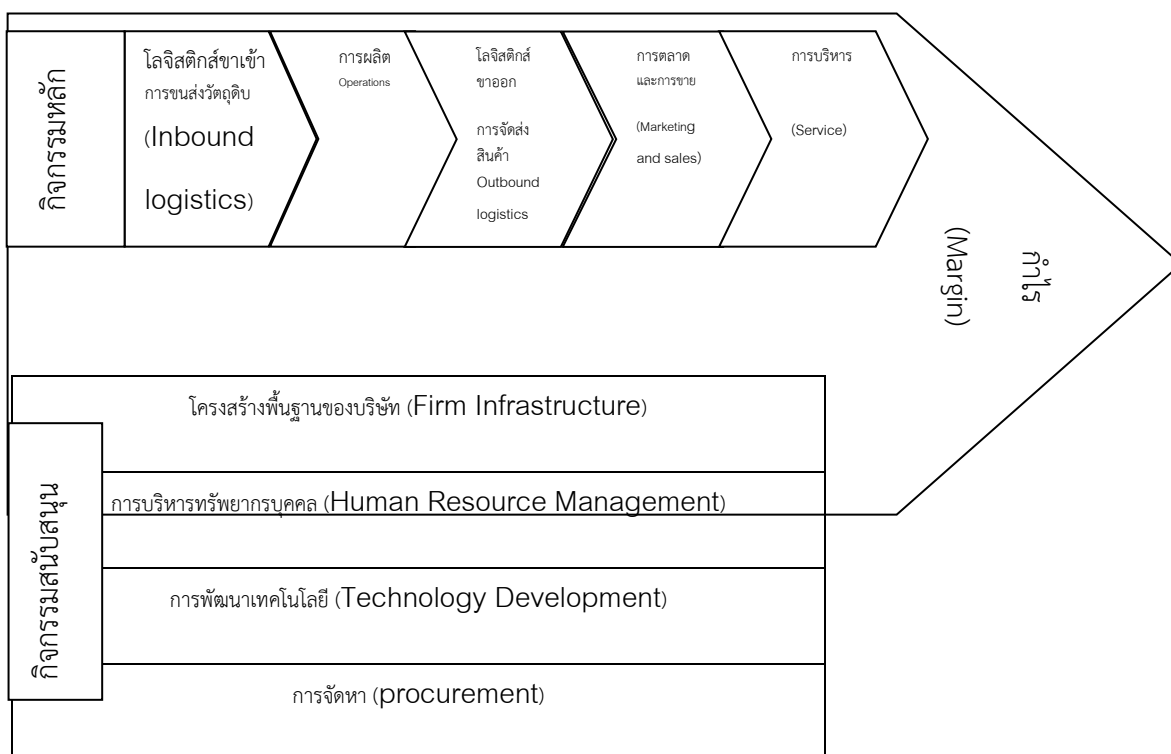
1. คำจำกัดความของโซ่มูลค่า

โซ่มูลค่า (Value Chain) เป็นเครื่องมือที่ใช้อธิบายถึงกิจกรรมทุกกิจกรรมที่องค์กรกระทำ โดยเริ่มตั้งแต่การรับวัตถุดิบเข้าระบบซึ่งรวมถึงการออกแบบ และการเสนอสินค้าหรือบริการจากแนวคิด ผ่านเข้าสู่กระบวนการผลิต และการแปรรูปจนกระทั่งกลายเป็นสินค้าสำเร็จรูป การจัดส่งสินค้าสำเร็จรูปไปให้กับผู้บริโภคขั้นสุดท้าย และการจัดการกับสินค้าหลังจากใช้งาน

2. แนวคิดของโซ่มูลค่า

Porter (1985) กล่าวถึงแนวคิดของโซ่มูลค่าว่าเป็นเครื่องมือเพื่อใช้มองกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กร หรือ เพื่อแยกแยะกิจกรรมในการสร้างคุณค่า โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการส่งมอบคุณค่าที่ดีที่สุดให้กับลูกค้าในต้นทุนที่ต่ำที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ ทำให้เห็นองค์กรเห็นถึงความได้เปรียบในการแข่งขันที่เกิดขึ้นจากการสร้างคุณค่าในแต่ละกิจกรรม

แนวคิดของโซ่คุณค่าแบ่งกิจกรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ กิจกรรมหลัก และกิจกรรมสนับสนุน โดยที่กิจกรรมหลักเป็นกิจกรรมที่สร้างคุณค่าเพิ่มให้กับสินค้าโดยตรง ประกอบไปด้วย 5 กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ โลจิสติกส์ขาเข้า การผลิตสินค้า การส่งมอบและการกระจายสินค้า (โลจิสติกส์ขาออก) และการตลาด รวมถึงการบริหารหลังการขาย ในส่วนของกิจกรรมสนับสนุนเป็นกิจกรรมที่สนับสนุนกิจกรรมหลัก ช่วยพัฒนาประสิทธิภาพ และประสิทธิผลขององค์กร แต่ไม่มีส่วนในการเพิ่มคุณค่าให้กับสินค้าโดยตรง ประกอบด้วย 4 กิจกรรม ได้แก่ การจัดซื้อจัดหา การพัฒนาเทคโนโลยี การบริหารทรัพยากรมนุษย์ และโครงสร้างพื้นฐานของบริษัท ภาพด้านล่าง แสดงให้เห็นถึงแบบจำลองโซ่คุณค่าตามแนวคิดของ Porter (1985) ดังนี้

รูปที่ 2 ภาพจำลองห่วงโซ่คุณค่า

2.1 กิจกรรมหลัก (Primary activities) (Porter, 1985, 2001) ประกอบด้วย

2.1.1 โลจิสติกส์ขาเข้า (Inbound logistics) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับวัตถุดิบการจัดเก็บ การบริหารจัดการควบคุมระดับวัตถุดิบ (นรรัตน์ ศักดิ์เลิศวิไล, 2558) และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุดิบ การขนส่งวัตถุดิบสู่กระบวนการผลิต รวมถึงการจัดการคลังสินค้า และสินค้าคงเหลือ การกำหนดตารางอุปกรณ์ การระบุเวลาการขนส่งและการส่งวัตถุดิบคืนแก่ผู้ส่งมอบ (Suppliers)

องค์กรสามารถสร้างความได้เปรียบผ่านกิจกรรมโลจิสติกส์ขาเข้านี้ ได้จากการควบคุมการรับวัตถุดิบเพื่อให้ได้วัตถุดิบที่ตรงตามมาตรฐาน การวางตำแหน่งสถานที่รับและกระจาย

วัตถุดิบที่มีประสิทธิภาพและสะดวก เพื่อลดเวลาที่ใช้ในการเคลื่อนย้าย การออกแบบ และวางตำแหน่งคลังสินค้าให้เหมาะสมต่อการรับวัตถุดิบเข้าสู่กระบวนการผลิต รวมถึงการนำเอาอินเทอร์เน็ตมาใช้ในการวางแผนความต้องการสินค้า การจัดการคลังสินค้า และการตรวจสอบข้อมูลวัตถุดิบได้ทันที (Porter, 2001)

2.1.2 การผลิต (Operations) เป็นกิจกรรมการแปลงสภาพวัตถุดิบให้กลายเป็นสินค้าขั้นสุดท้าย ได้แก่ กระบวนการผลิตและแปรรูป การบรรจุภัณฑ์ การประกอบ การดูแลวัสดุอุปกรณ์ การทดสอบ และการออกแบบ และจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

วิธีการสร้างคุณค่า และลดต้นทุนจากกิจกรรมการผลิต ทำได้โดยการผลิตสินค้าให้ตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้า การตรวจสอบคุณภาพสินค้าอย่างเข้มงวด การลดการเกิดของเสีย และการลดเวลาการผลิต รวมถึงการใช้เครื่องมือเครื่องจักรที่มีความทันสมัยเพื่อลดค่าใช้จ่ายด้านการดำเนินงาน และการจัดตำแหน่งที่ตั้งภายในโรงงานให้เหมาะสมต่อการไหลของระบบงาน (Porter, 2001)

2.1.3 โลจิสติกส์ขาออก (Outbound logistics)²⁵ หรือ การจัดส่งสินค้า เป็นกิจกรรมการกระจายสินค้าไปยังลูกค้า ได้แก่ การจัดเก็บ การรวบรวมสินค้า การสั่งซื้อสินค้า การขนส่งสินค้า การจัดพาหนะสำหรับจัดส่ง การจัดการสินค้าคงคลัง

การเพิ่มประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพของกิจกรรมการจัดส่งสินค้า ทำได้โดยการใช้ฐานข้อมูลออนไลน์เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้ทันที การสร้างความแตกต่างด้านการจัดส่งสินค้าให้ตรงเวลา รวดเร็ว ความสม่ำเสมอทั้งในด้านคุณภาพ และเวลาที่ใช้ในการจัดส่ง และการขนส่งสินค้าในปริมาณมากเพื่อลดต้นทุน รวมถึงการนำเทคโนโลยีการขนส่งมาใช้ในการขนส่งให้มีประสิทธิภาพ การใช้เทคโนโลยีการบรรจุภัณฑ์ การใช้เทคโนโลยีด้านการสื่อสารและสารสนเทศ (porter, 2001)

2.1.4 การตลาด และการขาย (Marketing sales) เป็นกิจกรรมที่ทำให้ลูกค้ามีความต้องการซื้อสินค้า ซึ่งครอบคลุมกิจกรรมการตลาดทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ สินค้า (Product) ราคา (Price) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการขาย (Promotion) เช่น การเลือกโฆษณาประชาสัมพันธ์ การเลือกช่องทางการจัดจำหน่าย การกำหนดราคาสินค้า เป็นต้น

แนวทางในการสร้างคุณค่าเพิ่มจากกิจกรรมการตลาด และการขาย ได้แก่ การเสนอขายสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์ ให้ลูกค้าสามารถสั่งซื้อสินค้า ดูตัวอย่างสินค้า และข้อมูลต่าง ๆ ได้ผ่านทางเว็บไซต์ ทำการสำรวจตลาด และแบ่งกลุ่มลูกค้าให้มีความเหมาะสม การสร้างความแข็งแกร่งให้กับตราสินค้า การนำเสนอโฆษณาที่มีคุณภาพสูงสามารถเจาะกลุ่มเป้าหมายได้ การเลือกช่องทางการจัดจำหน่ายที่ครอบคลุม การอบรมพนักงานขาย และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างลูกค้ากับพนักงานขาย (Porter, 2001)

25 จิราวัฒน์ ณ พัทลุง. 2556. การศึกษาโลจิสติกส์ภายในโรงงานน้ำตาลและโลจิสติกส์ขาออกของน้ำตาลทราย. วิศวกรรมอุตสาหการ มหาวิทยาลัยมหิดล.(บทคัดย่อ)

2.1.5 การบริการ (Service) เป็นกิจกรรมที่เพิ่มจุดเด่น และรักษาคุณค่าให้กับสินค้า ได้แก่ การบริการหลังการขาย การรับประกันสินค้า การติดตั้ง การซ่อมบำรุง การอบรม การปรับเปลี่ยนสินค้า ความสุภาพในการให้บริการ และการตอบสนองต่อคำร้องเรียนของลูกค้า

แนวทางในการสร้างคุณค่าเพิ่มจากกิจกรรมการบริการ เช่น การสื่อสารระหว่างลูกค้าและพนักงานผ่านทางอินเทอร์เน็ต เพื่อช่วยให้สามารถแก้ปัญหาเบื้องต้นได้โดยสะดวกและรวดเร็ว การบริการซ่อมแซมที่มีประสิทธิภาพเพื่อลดค่าใช้จ่ายอันเกิดจากการบำรุงรักษาที่ซ้ำซ้อน และฝึกการอบรมการให้บริการแก่พนักงานให้มีคุณภาพเป็นที่ประทับใจ (Porter, 2001)

2.2 กิจกรรมสนับสนุน (Support activities) ประกอบด้วย²⁶

2.2.1 โครงสร้างพื้นฐานของบริษัท (Firm infrastructure) ประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้ การวางแผน การควบคุม ระบบการเงิน การบัญชี การจัดการองค์กร กฎหมาย และการบริหารสำนักงาน

วิธีการสร้างคุณค่าเพิ่มจากกิจกรรมโครงสร้างพื้นฐานของบริษัท สามารถทำได้หลากหลาย อาทิ การนำระบบอินเทอร์เน็ตเข้ามาใช้ในการบริหารงาน การถ่ายทอดข้อมูล การประชุมแบบออนไลน์ เครือข่าย รวมถึงการพยายามลดลำดับขั้นการบังคับบัญชาให้น้อยหรือสั้นลง เพื่อลดรายจ่ายด้านโซหุ้ย การทำบัญชีให้ได้มาตรฐานเพื่อลดจำนวนการจ้างพนักงานลง การนำสิ่งอำนวยความสะดวก และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้บริหารองค์กร ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศด้านอื่นๆ

2.2.2 การบริหารทรัพยากรบุคคล (Human resource management) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ความต้องการ การสรรหา การคัดเลือก การประเมินผล การพัฒนา การฝึกอบรมระบบเงินเดือน ค่าจ้าง แรงงานสัมพันธ์ เหล่านี้มีผลในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับบริษัททั้งสิ้น

แนวทางการสร้างคุณค่าให้กับกิจกรรมการบริหารทรัพยากรบุคคล ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพผ่านการอบรมพนักงาน การใช้ระบบฐานข้อมูลขององค์กรร่วมกัน การเพิ่มแรงจูงในการทำงาน การลดอัตราการออกของพนักงาน การช่วยลดต้นทุนขององค์กร ผ่านการใช้นโยบายการทำงานที่มั่นคง การจัดฝึกอบรมพัฒนาทักษะให้พนักงาน การสร้างสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมในการทำงาน การให้รางวัล และการรับพนักงานที่มีคุณภาพ ปัจจุบันพบว่า กิจกรรมการบริหารทรัพยากรบุคคลนั้นมีความยืดหยุ่น และสามารถพัฒนาได้มากที่สุด จึงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ต้องให้ความสำคัญเป็นลำดับต้นๆ

2.2.3 การพัฒนาเทคโนโลยี (Technology development) เป็นกิจกรรมที่ช่วยเพิ่มคุณค่าให้กับสินค้า และกระบวนการ อีกทั้งยังมีความสำคัญในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันที่ยั่งยืน อาทิ กิจกรรมการวิจัย การพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆ สำหรับการลงทุนในกิจกรรมการ

²⁶ ญัฐติ งามสุทธิ. 2553. การศึกษาตัวแบบการขนส่งระบบโลจิสติกส์ชาวของโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพารา กรณีศึกษา 5 จังหวัดภาคใต้. สาขาวิชาวิศวกรรมอุตสาหการและระบบ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (16)

พัฒนาเทคโนโลยี องค์กรจำเป็นต้องคำนึงถึงความไม่แน่นอนในด้านต่างๆ ด้วย เช่น เรื่องความต้องการของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การลอกเลียนแบบจากคู่แข่ง วิวัฒนาการ และความล้าสมัยของเทคโนโลยี

แนวทางการสร้างคุณค่าให้กับกิจกรรมการพัฒนาเทคโนโลยี ได้แก่ การสร้างฐานข้อมูลขององค์กร การทำวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อให้สามารถผลิตสินค้าที่มีความแตกต่างออกสู่ตลาดได้อย่างรวดเร็ว การนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพมาใช้ในการจัดหาและตรวจสอบวัตถุดิบ เพื่อช่วยลดความเสียหายจากกระบวนการผลิต การใช้คอมพิวเตอร์และซอฟต์แวร์ในการทำงานเพื่อลดความผิดพลาดในการจัดเก็บข้อมูล เป็นต้น

2.2.4 การจัดหา (Procurement) กิจกรรมในการจัดซื้อจัดหาปัจจัยนำเข้าต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น วัตถุดิบ เครื่องมือ เครื่องจักร อาคารสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เป็นต้น

แนวทางการสร้างคุณค่าให้กับกิจกรรมการจัดหา นอกเหนือจากการนำระบบอินเทอร์เน็ตมาใช้ในการวางแผนการจัดซื้อปัจจัยนำเข้าต่างๆ แล้ว ยังสามารถทำได้ด้วยการจัดการวางผังตำแหน่งคลังสินค้าให้เหมาะสม การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้จัดส่งสินค้า การลดต้นทุนในกิจกรรมการจัดหาด้วยการกำหนดนโยบายการสั่งซื้อในราคาถูก แต่คุณภาพยังคงอยู่ระดับที่พึงพอใจได้

3. แนวคิดต้นทุนและผลตอบแทน

โครงสร้างต้นทุน การวิเคราะห์ต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์มีความแตกต่างจากการคิดต้นทุนในทางบัญชีหรือต้นทุนทั่วไป คือ ต้นทุนทางบัญชีจะสามารถวัดค่าใช้จ่ายที่เน้นไปเป็นตัวเงินเพียงอย่างเดียวหรือเรียกได้ว่าเป็นต้นทุนที่เห็นแจ้งชัด²⁷ (Explicit Cost) แต่สำหรับต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Cost) นั้นจะรวมไปถึงค่าใช้จ่ายที่เสียไปทั้งที่สามารถวัดเป็นตัวเงินได้และวัดเป็นตัวเงินไม่ได้ นั่นคือต้นทุนที่เห็นแจ้งชัด (Explicit Cost) และต้นทุนไม่แจ้งชัด (Implicit Cost) หรือ ต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) ดังนั้นจะมีผลทำให้กำไรทางบัญชีมีค่าสูงกว่ากำไรทางเศรษฐศาสตร์

การจำแนกต้นทุนที่ใช้ในการวิจัย สามารถจำแนกได้ดังนี้

1. จำแนกตามส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์หรือทรัพยากรที่ใช้ในการผลิต การจำแนกต้นทุนโดยวิธีนี้ เป็นการจำแนกตามส่วนประกอบที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าประกอบด้วยวัตถุดิบแรงงานและค่าใช้จ่ายการผลิต²⁸

1.1 ต้นทุนจากวัตถุดิบ หมายถึง ต้นทุนวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการผลิตและกลายเป็นส่วนหนึ่งของสินค้า เนื่องจากวัตถุดิบเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตและการลงทุน ดังนั้นต้นทุนของวัตถุดิบจึงสามารถที่จะคำนวณได้ในตัวสินค้าที่ผลิตหรือกรรมวิธีในการผลิต

²⁷ วีระชัย ทรานันชัย. 2551. การเปรียบเทียบต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ การจัดซื้อและการเข้าซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (9)

²⁸ ศศิธร อ่อนสนธิ. 2554. การวิเคราะห์การลดต้นทุนโลจิสติกส์โดยใช้ระบบต้นทุนฐานกิจกรรม ABC กรณีศึกษา บริษัทจอห์นสัน คอนโทรล แอนด์ ซัมมิต อินทิเรียส จำกัด. วารสารวิชาการศรีปทุมชลบุรี มหาวิทยาลัยศรีปทุม.(118)

1.2 ต้นทุนจากแรงงาน หมายถึง เงินที่จ่ายเป็นค่าแรงงานที่จ้างมา หรือทำการผลิตสินค้าหรือทำการแปรรูปวัตถุดิบให้เป็นสินค้า หรือผลผลิต

1.3 ต้นทุนจากค่าใช้จ่ายการผลิต หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการผลิต นอกเหนือจากวัตถุดิบและค่าแรงทาง เช่น ค่าเช่าพื้นที่ ค่าภาษี ที่ดิน ค่าเสื่อมราคาเครื่องจักรและอุปกรณ์ ค่าซ่อม เป็นต้น ส่วนค่าใช้จ่ายการขายและการบริการไม่ถือเป็นค่าใช้จ่ายในการผลิต เพราะค่าใช้จ่ายดังกล่าวเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการ จัดจำหน่ายสินค้าและในการบริการการดำเนินงานของกิจการ ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า แต่ประการใด ดังนั้นค่าใช้จ่ายการผลิตเป็นค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเช่น

2. จำแนกตามความสัมพันธ์กับระดับของกิจกรรม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การจำแนกต้นทุนตามพฤติกรรม” การจำแนกต้นทุนโดยวิธีนี้เป็น การจำแนกประเภท โดยพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงต้นทุนเมื่อระดับกิจกรรมเปลี่ยนไป ได้แก่ ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปร อีกทั้งการวิเคราะห์ต้นทุนและรายได้จะทำการวิเคราะห์ต่อหน่วยพื้นที่การผลิต ซึ่งจะทำให้ทราบถึงกำไรที่เกษตรกรได้รับ โดยในการวิเคราะห์จะพิจารณาต้นทุนการผลิตทั้งในรูปที่เป็นเงินสด และไม่เป็นเงินสด แบ่งการวิเคราะห์เป็นดังนี้

2.1 ต้นทุนคงที่ หมายถึง ต้นทุนที่มีจำนวนรวมคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง ไปตามสัดส่วนระดับของกิจกรรม หรือปริมาณการผลิต ไม่ว่าจะผลิตในปริมาณมาก หรือน้อยก็ตามแต่ ต้นทุนประเภทนี้จะมีจำนวนคงที่หรือไม่สามารถเปลี่ยนแปลงปริมาณการใช้ได้ภายใน ระยะเวลาของการผลิต และถ้าไม่ดำเนินการผลิตก็ต้องเสียต้นทุนนี้ คือ ค่าเช่าที่ดิน ค่าภาษีที่ดิน ค่าเสื่อมราคาอุปกรณ์การเกษตร ค่าเสียโอกาสเงินลงทุนในการซื้ออุปกรณ์การเกษตร ค่าเสียโอกาสการใช้ที่ดิน หมายถึง ที่ดินเป็นของตนเอง นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งต้นทุนคงที่ออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ต้นทุนคงที่เป็นเงินสด และไม่เป็นเงินสด คือ

2.1.1 ต้นทุนคงที่ที่เป็นเงินสด หมายถึงค่าใช้จ่ายที่ผู้ผลิตจะต้องจ่ายในรูปของเงินสดในจำนวนที่คงที่ต่อไป ได้แก่ ค่าเช่าที่ดิน ค่าภาษีที่ดิน เป็นต้น

2.1.2 ต้นทุนคงที่ที่ไม่มีเงินสด หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่ผู้ผลิตไม่ได้จ่ายออกไปจริงในรูปของเงินสด หรือเป็นค่าใช้จ่ายคงที่ประเมิน ได้แก่ ค่าเสื่อมราคาอุปกรณ์การเกษตร และค่าเสียโอกาสของเงินลงทุนในการซื้ออุปกรณ์การเกษตร

2.2 ต้นทุนผันแปร หมายถึง ต้นทุนที่มีต้นทุนรวมผันแปรไปตาม สัดส่วนระดับของกิจกรรม หรือการผลิต ต้นทุนผันแปรจึงเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัจจัย ผันแปรในการผลิต ถ้าทำการผลิตในปริมาณมาก ต้นทุนผันแปรในการผลิตก็จะมาก ถ้าผลิตในปริมาณน้อยต้นทุนผันแปรในการผลิตก็จะน้อย เมื่อไม่ทำการผลิตก็จะต้องจ่ายต้นทุนชนิดนี้ และปัจจัยผันแปรจะใช้หมดไปในช่วงการผลิตนั้นๆ ได้แก่ ค่าจ้างแรงงาน ค่าวัสดุอุปกรณ์การเกษตร ตลอดจน ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์ ต้นทุนผันแปรสามารถแยกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ต้นทุนผันแปรที่เป็นเงินสด และไม่เป็นเงินสด ดังนี้

2.2.1 ต้นทุนผันแปรที่เป็นเงินสด หมายถึง ต้นทุนผันแปรที่ผู้ผลิตจ่ายออกไปจริงเป็นเงินสด จากการใช้จ่ายผันแปรต่างๆ ได้แก่ ค่าจ้างแรงงาน ค่าวัสดุอุปกรณ์การเกษตร และค่าซ่อมแซมอุปกรณ์การเกษตร

2.2.2 ต้นทุนผันแปรที่ไม่เป็นเงินสด หมายถึง ต้นทุนผันแปรที่ผู้ผลิตไม่ได้จ่ายออกไปจริงเป็นเงินสด เป็นค่าใช้จ่ายที่คิดให้กับปัจจัยการผลิตผันแปรต่างๆ ที่เป็นของผู้ผลิตเองหรือได้รับมาแล้วก็ใช้ไปในรูปของสิ่งของ ได้แก่ ค่าแรงงานของบุคคลในครอบครัว ค่าวัสดุอุปกรณ์การเกษตรที่เกษตรกรผลิตได้เอง หรือได้รับมาฟรี และค่าเสียโอกาสของเงินลงทุนหมุนเวียน

ความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุนการผลิต

ต้นทุนรวม (Total Cost) หมายถึง ต้นทุนที่ประกอบด้วยต้นทุนคงที่รวม (Total Fixed Cost : TFC) และต้นทุนแปรผันรวม (Total Variable Cost : TVC) (นราทิพย์ ชูติวงศ์, 2547)

$$TC = TVC + TFC$$

โดยที่ TC = ต้นทุนรวม (Total Costs)

TVC = ต้นทุนผันแปรรวม (Total Variable Costs)

TFC = ต้นทุนคงที่รวม (Total Fixed Costs)

โครงสร้างผลตอบแทน

1. ผลประโยชน์ หรือผลตอบแทนของการลงทุน หมายถึง มูลค่าของสินค้า หรือบริการที่ผลิตได้จากการลงทุน ประกอบด้วย ผลตอบแทนทางตรง ผลตอบแทนทางอ้อม และผลตอบแทนที่ไม่มีตัวตน

1.1 ผลตอบแทนทางตรง หมายถึง ผลผลิตสุทธิของการลงทุน ซึ่งหมายถึง มูลค่าของสินค้า และบริการที่ผลิตได้โดยตรงจากการลงทุน นอกจากนี้ยังหมายถึงการประหยัด และการลดค่าใช้จ่าย จากที่เคยมีอยู่เดิม

1.2 ผลตอบแทนทางอ้อม หมายถึง ผลประโยชน์ตอบแทนอื่นๆ ที่นอกเหนือจากผลประโยชน์ตอบแทนทางตรง นอกจากนี้ยังรวมถึงผลประโยชน์ตอบแทนด้าน สังคม และสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น โครงการนั้นอาจกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม ก่อให้เกิดการ ขยายตัวของการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่โครงการตั้งอยู่ เป็นต้น

1.3 ผลตอบแทนที่ไม่มีตัวตน หมายถึง ผลตอบแทนที่ไม่สามารถ ประเมินมูลค่าเป็นตัวเงินได้ เช่น การลงทุนนั้นอาจมีส่วนช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต และการกระจาย รายได้ ให้มีความยุติธรรมมากขึ้น เป็นต้น

2. ค่าเสียโอกาสของทุน หมายถึง ถ้ามีการกำหนดให้ตลาดทุน (Capital Market) ที่มีอยู่สามารถนำเงินตรา หรือทรัพยากรไปลงทุนเพื่อสร้างเงินตรา ให้มีจำนวนมากขึ้นในอนาคตแล้วสามารถกล่าวได้ว่า ค่าเสียโอกาสของการออมได้เกิดขึ้นแล้ว ทางเลือกต่อการบริโภคในปัจจุบันคือการใช้เงินทุนหรือทรัพยากรไปในทางที่ก่อให้เกิดรายได้ในอนาคตซึ่งอย่างน้อยต้องมีมูลค่าเท่ากับเงินตราในปัจจุบันที่เกิดจากการลงทุนในรูปแบบอื่น

กำหนดให้ความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุนและรายได้เป็นดังนี้

ต้นทุนทั้งหมด = ต้นทุนผันแปรทั้งหมด + ต้นทุนคงที่ทั้งหมด

ต้นทุนผันแปรทั้งหมด = ค่าแรงงาน + ค่าวัสดุอุปกรณ์การเกษตร + ค่าซ่อมแซม
อุปกรณ์การเกษตร + ค่าเสียโอกาสของเงินลงทุนหมุนเวียน

ต้นทุนคงที่ทั้งหมด = ค่าเช่าหรือค่าใช้ที่ดิน + ค่าเสื่อมราคาของอุปกรณ์ การเกษตร +
ค่าเสียโอกาสของเงินลงทุนในการซื้อ อุปกรณ์การเกษตร

กล่าวได้ว่า แนวคิดห่วงโซ่คุณค่า เป็นการแยกกิจกรรมที่มีประโยชน์ (ซึ่งช่วยให้บริษัทได้รับประโยชน์จากการแข่งขัน) จากกิจกรรมที่สูญเปล่า (ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเป็นผู้นำในตลาด) ตัวอย่าง เช่น การทำให้คิดราคาที่สูงขึ้นได้ ค่าใช้จ่ายการผลิตที่ลดลง ภาพลักษณ์ที่ดีขึ้น มีการตอบสนองที่รวดเร็วต่อการคุกคามหรือโอกาส และการมุ่งเน้นไปที่กิจกรรมที่สร้างคุณค่า ซึ่งจะทำให้บริษัทมีข้อได้เปรียบหลายประการ

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยพัฒนา มีระยะเวลาการดำเนินการ 18 เดือน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาแกนนำเกษตรกรชุมชนผู้ผลิตไม้ผลโดยการนำเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมใช้ในการการบริหารห่วงโซ่มูลค่าไม้ผลครบวงจร ศึกษาแนวทางการสร้างความยั่งยืนและมั่นคงทางการเกษตรและการพัฒนามาตรฐานสวนไม้ผลตามระบบเกษตรนิเวศให้ยอมรับจากชุมชนผู้ผลิตและองค์กรการตลาดทั้งในและต่างประเทศ ศึกษาห่วงโซ่มูลค่าไม้ผลในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และบรูไน นำผลการศึกษามาวางแผนธุรกิจ เพิ่มศักยภาพในการตลาดส่งออก พัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศรองรับการบริหารจัดการไม้ผลทั้งระบบ ศึกษารูปแบบและจัดตั้งหน่วยวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE) ที่เหมาะสมกับชุมชนผู้ผลิตไม้ผลตามแนวทางเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม รองรับธุรกิจไม้ผลทั้งในและต่างประเทศ ศึกษาสภาพบริหารจัดการโครงการด้านไม้ผลของภาครัฐและแนวทางการบูรณาการโครงการบริหารจัดการไม้ผลของภาครัฐและทุกภาคส่วนในพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ศึกษาและออกแบบชุดความรู้จากการวิจัยเพื่อการเผยแพร่ความรู้แก่กลุ่มเครือข่ายและชาวสวนผลไม้ ซึ่งมีวิธีการวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ได้แก่ เกษตรกรในจังหวัดยะลาที่ทำการเพาะปลูกไม้ผลเพื่อการจำหน่าย
2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เกษตรกรที่ปลูกผลไม้เพื่อการจำหน่ายในจังหวัดยะลา ในไม้ผล 4 ประเภท คือ พุเรียน ลองกอง เงาะ และมังคุด จำนวน 30 ราย โดยมีการคัดเลือกตามขั้นตอน ดังนี้
 - 2.1 เลือกอำเภอจำนวน 4 อำเภอ ได้แก่ บันนังสตา กรงปินัง ธารโต และเบตง โดยกำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกดังนี้
 - เป็นอำเภอที่มีพื้นที่มีการมีปลูกพื้นที่ทั้ง 4 ชนิดในอันดับสูงสุดของจังหวัด
 - มีศูนย์กระจายสินค้าทางการเกษตร
 - มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การเพาะปลูกต่อเนื่องในช่วงเวลา 3 ปีที่ผ่านมา
 - 2.2 คัดเลือกเกษตรกร จำนวน 30 ราย โดยมีหลักเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้
 - มีพื้นที่ทำการเกษตรที่เอื้อต่อการปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรเชิงนิเวศ
 - เป็นเจ้าของที่ดินที่ทำการเกษตร และใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นหลัก
 - มีพร้อมในการทำงานร่วมกับผู้อื่น
 - ตอบรับการเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยประกอบด้วย ขอบเขตด้านเนื้อหาและขอบเขตด้านพื้นที่ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย

1.1 การใช้หลักการห่วงโซ่คุณค่าพร้อมกับเศรษฐศาสตร์วิถีศาสนาเพื่อการยกระดับผลผลิตการเกษตรประเภทไม้ผล ประกอบด้วย

1.1.1 กิจกรรมหลัก (Primary Activities) ได้แก่ สภาพและการจัดการ วัตถุดิบและปัจจัยนำเข้า การดำเนินการเพื่อการผลิต การตลาดและการขาย การให้บริการทั้งก่อน และหลังการขาย

1.1.2 กิจกรรมสนับสนุน (Support Activities) ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐาน องค์กร (การเงิน การบัญชี การจัดการองค์กร) การบริหารบุคลากร การพัฒนาเทคโนโลยี การจัดซื้อ

1.2 การจัดทำมาตรฐานเกษตรนิเวศเพื่อการพัฒนาคุณภาพผลผลิตทางการเกษตร

1.3 การพัฒนาผลผลิตและการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร

1.4 ช่องทางการตลาดผลผลิตทางการเกษตร ประกอบด้วย 1) ตลาดในประเทศ และ 2) ตลาดต่างประเทศ

1.5 การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการสวน

1.6 การจัดตั้งองค์กรเพื่อสังคมในการจัดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ทำการปลูกทุเรียน ลองกอง เงาะและมังคุดใน 4 อำเภอ ของจังหวัดยะลา จำนวน 30 แปลง

ขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก คือ

1. ขั้นพัฒนาแกนนำเกษตรกรชุมชนผู้ผลิตไม้ผล โดยการนำเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมใช้ในการบริหารห่วงโซ่มูลค่าไม้ผลครบวงจร เพื่อการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ในการประกอบอาชีพ การเรียนรู้ หลักการศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและการใช้ชีวิตตลอดจนการทำงานที่มุ่งความสำเร็จ การพัฒนา ทักษะการบริหารจัดการสวนไม้ผล ทักษะการจดบันทึกการทำงาน การวิเคราะห์ต้นทุนและการจัดทำ บัญชี โดยมีเกษตรกรจาก 4 อำเภอจำนวน 40 คน เข้าร่วมการวิจัย กิจกรรมในขั้นตอนนี้จะดำเนินการ ในช่วงกุมภาพันธ์ถึงกรกฎาคม ซึ่งมีกิจกรรมดังต่อไปนี้

- 1) การพัฒนาหลักสูตรเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงตามเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม 2 ครั้ง
- 2) การดำเนินการจัดฝึกอบรมผู้นำชุมชนพื้นที่เป้าหมาย โดยเป็นการอบรมต่อเนื่อง จำนวน 2 ครั้ง
- 3) การออกแบบองค์กรธุรกิจชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย สอดรับกับแนวทาง เศรษฐศาสตร์วิถีธรรม
- 4) การติดตามสนับสนุนประเมินแบบเสริมพลัง ในการนำหลักคิดเศรษฐศาสตร์วิถี ธรรมมาใช้ในองค์กรชุมชน

2. ขั้นพัฒนามาตรฐานสวนไม้ผลตามระบบเกษตรนิเวศให้ยอมรับจากชุมชนผู้ผลิตและองค์กร การตลาดทั้งในและต่างประเทศเป็นขั้นตอนเพื่อการศึกษาสภาพการจัดการสวนตามหลักเกษตรนิเวศ

ที่มีอยู่ในปัจจุบัน และพัฒนามาตรฐานการจัดการสวนไม้ผลตามหลักการเกษตรนิเวศและการส่งเสริม การดำเนินการของเกษตรเพื่อการยกระดับคุณภาพสวนไม้ผล การศึกษาสภาพการจัดการเกษตรนิเวศ ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่สิงหาคมถึงมกราคม ประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้

1) จัดทำกรณีศึกษา 30 แปลงเกษตรนิเวศ มาประมวลสรุปเป็นชุดความรู้เพื่อการ ส่งเสริมในพื้นที่เป้าหมายโครงการวิจัยและพื้นที่ทั่วไป

2) เวทีสรุปผลการศึกษา เพื่อพัฒนามาตรฐานสวนผลไม้แบบเกษตรนิเวศ

3) การส่งเสริมสนับสนุนการบันทึกข้อมูลบัญชีฟาร์ม

4) การประชุมเพื่อกำหนดมาตรฐานสวนเกษตรนิเวศ

5) การเผยแพร่มาตรฐานสวนผลไม้ตามระบบเกษตรนิเวศ

3. ชั้นศึกษาห่วงโซ่มูลค่าไม้ผล ในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และบรูไน นำผล การศึกษามาวางแผนธุรกิจ เพิ่มศักยภาพในการตลาดส่งออก เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของไม้ ผลเป็นการศึกษาห่วงโซ่มูลค่าของผลผลิตทางการเกษตรในต่างประเทศที่เป็นทั้งตลาดและคู่แข่ง สำหรับผลผลิตของไทย ศึกษาเปรียบเทียบกับห่วงโซ่มูลค่าของไทยและการแสวงหาแนวทางเพื่อ การสร้างตลาดในต่างประเทศ ประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้

1) การศึกษาบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับห่วงโซ่มูลค่าผลไม้ 4 ชนิดทั้ง ผลงานศึกษาวิจัยของไทยและของนักวิจัยในกลุ่มประเทศ SIMB

2) การเตรียมความพร้อม ประสานงาน การหาคู่ค้าด้านการตลาดส่งออกไม้ผล การศึกษาดูงานการจัดการห่วงโซ่มูลค่าไม้ผลของ SIMB และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการใน กลุ่ม SIMB

3) การติดตามผลการการศึกษาดูงานและวางแผนการส่งออกจริงร่วมกับคู่ค้าในกลุ่ม SIMB

4) จัดทำรายงานสรุปการศึกษาห่วงโซ่มูลค่าไม้ผล กลุ่ม SIMB

4. ขั้นพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศรองรับการบริหารจัดการไม้ผลทั้งระบบ เป็นขั้นตอนเพื่อ การส่งเสริมการใช้สารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการสวน การวิเคราะห์ต้นทุน ค่าใช้จ่าย การกำหนด ราคาสินค้า การสร้างมาตรฐานผลผลิตเพื่อการส่งออก และการสร้างช่องทางการประชาสัมพันธ์ผ่าน สื่อสมัยใหม่ โดยมีเป้าหมายการพัฒนาเกษตรกรจำนวน 40 คนซึ่งมีกิจกรรมดังนี้

1) การออกแบบเว็บไซต์ ประจำโครงการวิจัยฯ 4 ภาษา (ไทย อังกฤษ มลายู จีน) เชื่อมโยงระบบ GIS และ QR Code

2) การฝึกอบรมนักวิจัยและผู้แทนองค์กรชุมชน ในการจัดเก็บข้อมูลในระบบ สารสนเทศ

3) การบันทึกข้อมูลบัญชีฟาร์มทุกแปลง จัดเก็บข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ และ ระบบตรวจสอบย้อนกลับ

5. ขั้นพัฒนาหน่วยวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE) ที่เหมาะสมกับชุมชนผู้ผลิตไม้ผลตามแนวทาง เศรษฐศาสตร์วิถีธรรม รองรับธุรกิจไม้ผลทั้งในและต่างประเทศ เป็นขั้นตอนเพื่อพัฒนาหน่วยวิสาหกิจ

เพื่อสังคมเพื่อทำหน้าที่ในการสร้างช่องทางการตลาดในต่างประเทศของสินค้าเกษตรไม้ผลของยะลา และการส่งเสริมการทำงานเพื่อสังคมของเกษตรกรและบุคคลทั่วไป โดยดำเนินการตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ถึงกรกฎาคม ซึ่งมีกิจกรรมดังต่อไปนี้

- 1) การศึกษารูปแบบหน่วยวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE) ตามแนวทางเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม
- 2) การประชุมสร้างความเข้าใจแนวทางการบริหารองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE)
- 3) การดำเนินการจัดตั้ง จดทะเบียน การลงหุ้น การตั้งคณะบริหารองค์กร
- 4) การจัดทำแผนธุรกิจองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE)
- 5) ดำเนินงานธุรกิจตามแผนงาน โดยบูรณาการกับองค์กรธุรกิจอื่นๆในจังหวัดยะลา ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งผลผลิตผลไม้สด และแปรรูปผลิตภัณฑ์
6. ขึ้นบูรณาการโครงการบริหารจัดการไม้ผลของภาครัฐและทุกภาคส่วนในพื้นที่เป้าหมายของโครงการ มีเป้าหมายเพื่อศึกษาและเชื่อมโยงโครงการของรัฐและทุกภาคส่วนในพื้นที่เป้าหมายเพื่อสร้างประสิทธิภาพการทำงาน ลดความซ้ำซ้อน ตลอดจนต่อยอดการดำเนินการ สร้างความยั่งยืนของการพัฒนา ซึ่งมีกิจกรรม ดังนี้
 - 1) ศึกษา รวบรวม ข้อมูลโครงการรัฐ เอกชน อื่นๆ ที่มีแผนดำเนินงานในพื้นที่เป้าหมายโครงการวิจัยและใกล้เคียง
 - 2) บูรณาการแผนงานบริหารไม้ผลในพื้นที่โครงการวิจัยฯ กับ โครงการของรัฐและทุกภาคส่วน ทั้งด้านงบประมาณ กิจกรรม วิชาการ
7. ขึ้นการจัดการความรู้จากผลการศึกษาวิจัย เป็นชุดความรู้เผยแพร่แก่กลุ่ม เครือข่ายชาวสวนผลไม้ เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การขยายผล สร้างการรับรู้ในวงกว้าง ตลอดจนกระตุ้นการรับรู้ของสังคมเพื่อการดำเนินการทางการเกษตรที่ยั่งยืน โดยมีกิจกรรม ดังนี้
 - 1) ประมวลผล ถอดบทเรียน สกัดความรู้ จากผลงานวิจัย ออกมาเป็นชุดความรู้ ได้แก่ ชุดเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม ชุดเกษตรนิเวศสวนผลไม้ ชุดองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคม(SE) ชุดมาตรฐานสวนผลไม้ตามระบบเกษตรนิเวศ ชุดการค้าระหว่างประเทศ SIMB โดยวิสาหกิจเพื่อสังคม
 - 2) การจัดประชุมสรุปผลการศึกษาวิจัย 1 ครั้ง
 - 3) การส่งรายงานการศึกษาวิจัย ทุก 6 เดือน
8. ขึ้นพัฒนาโครงการวิจัยการบริหารไม้ผลระยะที่ 2 โดยขยายพื้นที่ไปใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ (ยะลา ปัตตานี นราธิวาส) โดยการประชุมยกร่างข้อเสนอโครงการวิจัยฯ ระยะที่ 2 (ส.ค. 2561 ถึง ม.ค. 2563)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ ข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียดการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

- 1) ค่าสถิติพื้นฐาน
 - 2) การเปรียบเทียบความแตกต่าง
 - 3) การหาค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างผลภาคปฏิบัติกับแนวคิดที่กำหนด
2. ข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Inductive Analysis) คือสร้างข้อสรุปของข้อมูลจากสิ่งที่ปรากฏขึ้นจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบรายงานเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

บทที่ 4

สภาพการบริหารจัดการเกษตรไม้ผลยะลา การพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม และมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ

การนำเสนอผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ประเด็น คือ 1) สภาพการบริหารจัดการเกษตรไม้ผลยะลา 2) การพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมสำหรับแกนนำเกษตรกรชุมชนผู้ผลิตไม้ผล 3) การพัฒนามาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ และ 4) ผลการดำเนินการยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการสวนผ่านการพัฒนาแกนนำและการดำเนินการตามมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ ซึ่งมีรายละเอียดผลการวิจัยดังนี้

สภาพการบริหารจัดการเกษตรไม้ผลยะลา

การศึกษาสภาพการบริหารจัดการเกษตรไม้ผลในพื้นที่จังหวัดยะลา ได้ทำการศึกษาภายใต้กรอบแนวคิดของห่วงโซ่มูลค่า โดยจำแนกการดำเนินการของสวนเกษตรตามแนวคิดห่วงโซ่มูลค่า ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กิจกรรมสำคัญได้แก่ 1) กิจกรรมหลักและ 2) กิจกรรมสนับสนุน ผลจากการศึกษาสภาพการทำเกษตรไม้ผลในจังหวัดยะลาได้นำไปสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนาและยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการสวนและวางแผนการตลาด ซึ่งได้ผลการวิจัยสามารถนำเสนอได้ดังนี้

1. กิจกรรมหลักของการบริหารจัดการเกษตรไม้ผล

การศึกษากิจกรรมหลักในการบริหารจัดการเกษตรไม้ผลของจังหวัดยะลา สามารถแบ่งกลุ่มกิจกรรมออกได้เป็น 5 ประเด็น ได้แก่ 1) สภาพและการจัดการวัตถุดิบและปัจจัยนำเข้า 2) การดำเนินการเพื่อการผลิต 3) การเก็บเกี่ยวผลผลิต 4) การตลาดและการขาย และ 5) การให้บริการทั้งก่อนและหลังการขาย ซึ่งสามารถนำเสนอผลการศึกษาได้ ดังนี้

1.1 สภาพและการจัดการวัตถุดิบและปัจจัยนำเข้า ผลจากการศึกษาสามารถแบ่งประเด็นการนำเสนอออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) พื้นที่ทำการเกษตร 2) รูปแบบการปลูก และ 3) แรงงาน ซึ่งสามารถนำเสนอได้ ดังนี้

1.1.1 พื้นที่ทำการเกษตร จากการศึกษาพบว่า ภูมิประเทศจากส่วนกลางของจังหวัดยะลาไปจนถึงใต้สุดของจังหวัดเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นภูเขา เนินเขาและหุบเขา ส่วนทางตอนเหนือจะเป็นบริเวณที่ราบ มีแม่น้ำปัตตานีและแม่น้ำสายบุรีไหลผ่าน อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางถึงสูงมาก โดยเฉลี่ยระหว่าง 100-200 เมตร พื้นที่ส่วนใหญ่ปกคลุมด้วยป่าดงดิบ และสวนยางพารา มีเทือกเขาที่สำคัญอยู่ 2 เทือกเขา คือ เทือกเขาสันกาลาคีรี เริ่มจากอำเภอเบตง เป็นแนวยาวกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย และเทือกเขาปิไล ซึ่งเป็นเทือกเขาอยู่ภายในจังหวัดในเขตตำบลบุตี ตำบลบันนังสาเรง ของอำเภอเมืองยะลา อำเภอกงปิง และอำเภอ

รามัน ด้วยเหตุนี้พื้นที่วิจัยทั้ง 4 อำเภอ จึงแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) พื้นที่ราบเชิงเขา และ 2) พื้นที่ราบทั่วไป

1) พื้นที่ราบเชิงเขา จากการลงพื้นที่ศึกษาสวนเกษตรในอำเภอเบตงและอำเภอธารโต พบว่า ส่วนใหญ่มีลักษณะพื้นที่เนินเขา พื้นที่สวนเกษตรบางส่วนจะอยู่ติดกับพื้นที่ป่า มีแหล่งน้ำและความอุดมสมบูรณ์ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งในตำบลอัยเยอร์เวง อำเภอเบตงให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“สวนของผมอยู่เข้าไปไกลหน่อย รถยนต์เข้าไปไม่ได้ ต้องเป็นรถขับเคลื่อน 4 ล้อเท่านั้น เพราะนอกจากจะเป็นป่าแล้ว ยังต้องขึ้นเขาลงเขาด้วย”

สอดคล้องกับเกษตรกรอีกท่านหนึ่งจากอำเภอธารโตที่ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับสวนไม้ผลของตนเองไว้ว่า

“รถธรรมดาเข้าสวนได้ครับแต่จะลำบากหน่อย เพราะเป็นภูเขาค่อนข้างสูง ผมเองก็ใช้ขับเคลื่อนสี่ล้อเวลาเข้าสวน”

ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ตลอดจนมีภูเขาสลับไปมาทำให้พื้นที่นี้มีความสวยงามเหมาะแก่การทำการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกษตรกรหลายคนให้ความสนใจจะทำให้เกิดขึ้นได้ในอนาคต เช่นในสวนของธรรมนูญ ชาญวิรวงศ์ ซึ่งสวนเกษตรอยู่ห่างออกไปจากตัวเมืองเบตงประมาณ 30 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ อากาศเย็นตลอดทั้งปี มีน้ำตกที่อยู่ติดกับสวน โดยธรรมนูญ ชาญวิรวงศ์ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เป็นความฝันที่อยากให้พื้นที่ตรงนี้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรมาก อยากให้ทางภาครัฐได้มาส่งเสริม ออกแบบให้เกิดสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร”

การทำสวนเกษตรเชิงท่องเที่ยวมีโอกาสความสำเร็จสูงสำหรับในเขตอำเภอเบตง เนื่องจากเบตงเป็นเมืองท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซีย ซึ่งส่วนใหญ่เดินทางมายังเบตงนอกจากจะมาเที่ยวชมบรรยากาศเมืองเบตงแล้วยังต้องการมาชิมผลไม้ของเบตงด้วย ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“นักท่องเที่ยวมาเลเซียเขารู้จักทุเรียนพื้นเมืองเบตงดี บางคนเขามาเพื่อมากินทุเรียนเป็นการเฉพาะเลย ดังนั้นถ้ามีการจัดการสวนที่ดี เราก็สามารถเปิดให้นักท่องเที่ยวได้มาชมสวนและทานผลไม้ในสวนได้เลย”

ซึ่งสอดคล้องกับเกษตรกรอีกท่านหนึ่งที่ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ตอนนี้มีเกษตรกรบางคนขนผลผลิตมาตั้งไว้ริมถนนใหญ่เลย เวลา
นักท่องเที่ยวมาถึงก็แวะข้างทางชิมและซื้อผลผลิตไปเลย นักท่องเที่ยวเขา
มั่นใจในผลไม้ของเบตงอยู่แล้ว”

2) พื้นที่ราบทั่วไป จากการศึกษาพบว่า พื้นที่ลักษณะนี้ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่
ใจอำเภอบันนังสตาและอำเภอกรงปินัง โดยพื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูกส่วนใหญ่จะอยู่ใกล้แหล่งน้ำ
ธรรมชาติ ทั้งที่เป็น ห้วย คลองหรือแม่น้ำ การเดินทางสัญจรมีความสะดวก ส่วนใหญ่สามารถใช้
พาหนะได้ทุกชนิด มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีข้อจำกัดการสัญจรที่จะต้องใช้เฉพาะจักรยานยนต์ ดังที่
เกษตรกรท่านหนึ่งในอำเภอบันนังสตาได้กล่าวเชิญชวนที่มิวิจยลงพื้นที่ไปเยี่ยมชมสวนของตนเอง โดย
กล่าวว่า

“อาจารย์สามารถขับรถตามรถผมไปได้ส่วนได้เลยครับ สวนอยู่ไม่ไกลและ
สามารถขับรถไปจนถึงสวนได้เลย”

และเกษตรกรอีกท่านหนึ่งได้กล่าวแนะนำลักษณะสวนของตนเองไว้ว่า

“สวนของผมอยู่ในพื้นที่ราบ อยู่ติดกับแม่น้ำ ผมเลยคิดว่าจะทำเป็นแหล่ง
ท่องเที่ยว ล่องเรือแล้วแวะชมสวนชิมผลไม้ นอกจากนี้ยังสามารถขับรถเข้าไป
ถึงสวนได้เลย”

นอกจากนี้พื้นที่สวนส่วนใหญ่อยู่สลับกับชุมชนทำให้มีเส้นทางการคมนาคมที่สะดวก ดังเช่น
แปลงสวนของสมาน มามะแตหะ ซึ่งนอกจากจะเป็นที่ราบอยู่ใกล้กับแม่น้ำปัตตานีแล้วยังอยู่ติดกับ
หมู่บ้านป่าหวัง ต.บันนังสตา อ.บันนังสตา ซึ่งสามารถเชื่อมต่อไปยังถนนสาย 410 ยะลา-เบตง

สำหรับลักษณะภูมิอากาศในพื้นที่ยะลา พบว่ามีลักษณะภูมิอากาศที่เหมาะสมกับการเกษตร
เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเกษตรไม้ผล เนื่องจากตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้นมีแสงแดดและลมมรสุม
ตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้มีสภาพอากาศแบบร้อนชื้น มี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์-
พฤษภาคม และฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-กุมภาพันธ์ อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยประมาณ 28.20
องศาเซลเซียส และสูงสุดเฉลี่ย 34.50 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,712.1 มิลลิเมตรต่อปี มี
ฝนตกเฉลี่ย 148 วันต่อปี เดือนตุลาคม-พฤศจิกายน มีฝนตกชุกที่สุด

จากการศึกษาปัญหาของพื้นที่การทำเกษตรของเกษตรกรในจังหวัดยะลาพบปัญหาสำคัญ 2
ประเด็น คือ

1) เรื่องการไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน โดยจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนหนึ่งทำเกษตรใน
พื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ใด ๆ และบางส่วนก็ทำเกษตรในพื้นที่ที่ไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์ให้ได้ ซึ่ง
ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้เกษตรกรไม่สามารถขอรับรองมาตรฐานการทำเกษตรในสวนเกษตรบางแปลง
ได้

2) ไม่มีการตรวจสอบคุณภาพดิน การศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มั่นใจว่าดินที่ทำ
เกษตรกรรมของตนเองมีความอุดมสมบูรณ์แต่ไม่ได้มีการตรวจสอบตามหลักวิชาการ ซึ่งจากการ

ทดสอบคุณภาพดินของเกษตรกรในกลุ่มตัวอย่างพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงไม้ผลจำนวนมากมีดินที่ขาดธาตุอาหารหลักสำหรับพืชและจำเป็นต้องมีการฟื้นฟูคุณภาพ ในขณะที่เกษตรกรใส่ปุ๋ยสูตรเสมอที่ไม่เอื้อต่อการเพิ่มธาตุอาหารที่พื้นที่ต้องการ ซึ่งทำให้เกษตรกรสูญเสียทั้งเงินและแรงงานอย่างไม่มีคุณค่า

1.1.2 รูปแบบการปลูก จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย มีพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกไม่มาก ส่วนใหญ่มีพื้นที่ประมาณ 5-20 ไร่ และมีการปลูกพืชหลายชนิด โดยอาจจะมีการแบ่งพื้นที่การเพาะปลูกเป็นส่วน ๆ หรือการปลูกแบบผสมผสานพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งถือว่าเป็นจุดแข็งที่ช่วยกระจายความเสี่ยงด้านราคาผลผลิตได้ เกษตรกรในพื้นที่มีการจัดการรูปแบบการปลูกใน 3 ลักษณะสำคัญคือ การรูปในรูปแบบสวนผสม การรูปแบบผลไม้เดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ และการปลูกแบบสวนป่าดुขง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) การรูปในรูปแบบสวนผสม ลักษณะการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกไม้ผลของเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของสวนผสม คือ ในพื้นที่หนึ่งแปลงจะประกอบด้วยไม้ผลหลายชนิด เช่น ทุเรียน ลองกอง มังคุด เงาะ สะตอ และอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชเสริม ซึ่งสามารถสร้างให้เกิดรายได้ประจำวันประจำสัปดาห์ได้อีกด้วย ดังนั้นเพื่อการเก็บข้อมูลที่มีความถูกต้องและสอดคล้องกับบริบท ทางคณะวิจัยจึงให้กลุ่มตัวอย่างเจนนับไม้ผลหลักในการวิจัยทั้ง 4 ชนิดที่มีอยู่ในสวน ซึ่งผลที่ได้ปรากฏดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงการจำแนกจำนวนไร่และจำนวนต้นไม้ผลแต่ละประเภทของแต่ละพื้นที่

พื้นที่อำเภอ	จำนวนไร่	ประเภทไม้ผล(ต้น)			
		ทุเรียน	มังคุด	ลองกอง	เงาะ
กรงปินัง	63	1038	55	396	16
บันนังสตา	118	1502	294	775	35
ธารโต	164	1980	274	555	50
เบตง	110	894	1530	146	27
รวม	455	5,414	2,153	1,872	128

จากตารางที่ 4 พบว่า จากจำนวนพื้นที่การเพาะปลูก 455 ไร่ มีทุเรียนจำนวน 5,414 ต้น มังคุดจำนวน 2153 ต้น ลองกองจำนวน 1872 และเงาะจำนวน 128 ต้น และสามารถจำแนกไม้ผลแต่ละประเภทตามพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้ กรณีแปลงตัวอย่างอำเภอกรงปินังมีพื้นที่ปลูก จำนวน 63 ไร่ มีทุเรียนจำนวน 1,038 ต้น มังคุดจำนวน 55 ต้น ลองกองจำนวน 396 และเงาะจำนวน 16 ต้น อำเภอบันนังสตาที่มีพื้นที่ปลูก จำนวน 118 ไร่ มีทุเรียนจำนวน 1,502 ต้น มังคุดจำนวน 294 ต้น ลองกองจำนวน 775 และเงาะจำนวน 35 ต้น อำเภอธารโตมีพื้นที่ปลูก จำนวน 164 ไร่ มีทุเรียนจำนวน 1,980 ต้น มังคุดจำนวน 274 ต้น ลองกองจำนวน 555 และเงาะจำนวน 50 ต้น และกรณี

แปลงตัวอย่างอำเภอเบตง มีพื้นที่ปลูก จำนวน 110 ไร่ มีทุเรียนจำนวน 894 ต้น มังคุดจำนวน 1,530 ต้น ลองกองจำนวน 146 และเงาะจำนวน 27 ต้น

ความเป็นสวนผสมเป็นเอกลักษณ์สำคัญของการทำเกษตรในพื้นที่จังหวัดยะลา แต่แนวโน้มของสวนเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงไปโดยมีเหตุผลจากราคาผลผลิตเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปลูกในพื้นที่ เช่นในระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมา ราคาของทุเรียนมีแนวโน้มดีขึ้นต่อเนื่อง ในขณะที่เงาะและลองกองมีราคาลดลงต่อเนื่องทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนโดยลดพื้นที่การปลูกเงาะและลองกองและเปลี่ยนเป็นการเพาะปลูกทุเรียนแทนในพื้นที่เดิม

2) การรูปแบบผลไม้นี้เดียวเพื่อการพาณิชย์ การปลูกพื้นที่เดียวในสวนเป็นแนวทางที่เกษตรกรในจังหวัดยะลาเริ่มให้ความสนใจและนำมาใช้ในการจัดการแปลงสวนมากขึ้น เกษตรกรหลายรายปรับเปลี่ยนจากสวนผสมมาปลูกพืชชนิดเดียวในหนึ่งแปลงเกษตร โดยการโค่นต้นไม้ผลที่ไม่ต้องการและปลูกไม้ผลใหม่ทดแทน แต่ทั้งนี้เกษตรกรหลายคนยังป้องกันการความเสี่ยงของไม้ผลโดยการแยกไม้ผลออกเป็นแปลง ๆ สาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสวนเนื่องจากปัจจัยด้านราคาไม้ผลแต่ละชนิดที่มีความแตกต่างกัน ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งในอำเภอกรงปินังกล่าวไว้ว่า

“ราคาทุเรียนดีขึ้น หลายคนก็หันไปโค่นเงาะ ลองกอง แล้วมาปลูกทุเรียนแทน จากสวนหนึ่งมีผลไม้หลายชนิดก็เริ่มเป็นชนิดเดียว ทั้งสวนมีแต่ทุเรียน”

เช่นเดียวกับเกษตรกรจากอำเภอเบตงที่ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ทุเรียนราคาดี ทำให้หลายคนหันไปปลูกเพิ่มขึ้น เปลี่ยนจากเงาะเป็นทุเรียน ที่สำคัญสวนดुขงก็ถูกเปลี่ยนให้เป็นสวนทุเรียนหมด ตอนนี้สวนที่ยังเป็นสวนดुขงได้ก็เพราะคนแก่ ๆ ห้ามไว้เท่านั้นเอง”

เช่นเดียวกันเกษตรกรอำเภอเบตงอีกท่านหนึ่งก็ให้ความเห็นไว้ว่า

“ราคาทุเรียนทำให้หลายคนหันไปปลูกเพิ่มขึ้น เมื่อพื้นที่ปลูกเท่าเดิมก็ต้องตัดต้นไม้ที่ไร้ราคาไม่ได้อย่างลองกองทิ้ง”

นอกจากปัจจัยจากราคาแล้ว นโยบายส่งเสริมของรัฐก็เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่มีส่งต่อการเปลี่ยนแปลงการเพาะปลูกไม้ผลของเกษตรกร เนื่องจากเกษตรกรไม่มีความสามารถในการกำหนดทิศทางในอนาคต ในขณะที่การทำการเกษตรจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลาค่อนข้างนานจึงจะสามารถสร้างรายได้ได้ ดังนั้นการตัดสินใจจึงจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่ทางราชการนำเสนอ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งในอำเภอบันนังสตาให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“การตัดสินใจว่าจะปลูกอะไรนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ติดตามจากนโยบายของทางภาครัฐนั้นแหละว่าเขาแนะนำให้ปลูกอะไร เราไม่รู้อะไรเยอะ ดังนั้นก็ต้องทำตามที่รัฐแนะนำ”

เช่นเดียวกันกับเกษตรกรอีกท่านหนึ่งที่กล่าวไว้ว่า

“การตัดสินใจจะปลูกอะไรต้องมีข้อมูลที่ดี เพราะเรื่องราคาเป็นเรื่องที่ต้อง
มองกันระยะยาว เมื่อเราไม่รู้เราก็ต้องฟังสิ่งที่ทางราชการบอก”

ปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายเกษตรแปลงใหญ่เพื่อลดต้นทุนการผลิตและการเพิ่มรายได้ของ
เกษตรกร ซึ่งนโยบายดังกล่าวจะส่งเสริมให้เกษตรกรทำเกษตรไม่ผลเชิงเดี่ยวรวมกันหลาย ๆ แปลง
และส่งผลต่อการปลูกพืชในพื้นที่จังหวัดยะลา ดังนั้นเกษตรกรในอำเภอบันนังสตาได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“นโยบายเกษตรแปลงใหญ่ทำให้เกษตรกรมีตลาดที่ชัดเจนขึ้น มีคนรับซื้อ
ผลไม้ที่แน่นอนขึ้น ซึ่งทำให้หลายคนปรับเปลี่ยนสวนให้เป็นไปตามที่ทาง
ราชการกำหนด”

นอกจากนี้การปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ตามนโยบายเกษตรแปลงใหญ่ยังช่วยให้การ
จัดการสวนทำได้สะดวกมากขึ้น เนื่องจากมีหลักเกณฑ์การปฏิบัติที่ชัดเจน ขณะเดียวกันผลผลิตต้อง
ให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ ทำให้เกษตรกรมีความมุ่งมั่นในการจัดการสวนมากขึ้น ดังที่
เกษตรกรแกนนำกลุ่มรวบรวมคัดแยกไม้ผลในอำเภอบันนังสตาให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เกษตรกรที่อยู่ในกลุ่มจะต้องทำตามเงื่อนไขที่กำหนด ผลผลิตก็ต้องให้ได้
มาตรฐาน โดยทางกลุ่มจะทำหน้าที่ในการคัดแยกต่อไป การทำปลูกไม้ผลชนิด
เดียวกันทำให้ควบคุมคุณภาพได้ดีกว่า”

3) การปลูกแบบสวนป่าดง การปลูกไม้ผลในรูปแบบนี้เป็นภูมิปัญญาของ
คนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยสวนไม้ผลในลักษณะนี้จะถูกมอบให้เป็นทรัพย์สินรวมของ
สมาชิก มีการดูแลตามวิถีธรรมชาติ และสมาชิกมีสิทธิในการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งนี้ในแต่ละสวน
จะประกอบไปด้วยพืชหลายชนิด ดังนั้นจึงเป็นระบบของการพึ่งพากันตามธรรมชาติ ซึ่งปัจจุบันสวนไม้
ผลในลักษณะนี้ลดพื้นที่ลงไปมากเนื่องจากการไม่เห็นคุณค่าของเจ้าของสวนต่อการจัดการสวนใน
รูปแบบนี้และการมองที่มูลค่าที่ได้ทางเศรษฐกิจมากกว่าสิ่งอื่น ซึ่งในความเป็นจริงแล้วสวนป่าดง
ไม่ได้ตอบสนองเฉพาะในแง่มูลค่าของคุณค่าเท่านั้น แต่ยังสามารถตอบสนองมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ด้วย
ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งในอำเภอบันนังสตาได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“สวนดงอาจจะไม่ทำให้เห็นเงินเป็นก้อน ๆ ที่จะได้รับในแต่ละปี แต่ความ
จริงสวนแบบนี้ทำให้เราอยู่ได้มั่นคง อยากกินอะไร อยากได้อะไรก็แค่เข้าสวน
ไปหาไปเอามา ในสวนมีเกือบทุกอย่าง เอาเป็นว่าถ้ามีเพื่อนมาเยี่ยมบ้านนี้
เกือบจะไม่ต้องไปหาอะไรมาเลี้ยงดูเลย แค่เพียงเข้าสวนไปก็สามารถเลี้ยงดู
เพื่อนที่มาเยี่ยมได้สบาย ๆ”

สวนในรูปแบบของสวนป่าดุงเริ่มลดพื้นที่ลงอย่างชัดเจน โดยถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นสวนไม้ผลเชิงเดี่ยว ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้ความเห็นไว้ว่า

“คนรุ่นใหม่ไม่เห็นคุณค่าของสวนดุง ดังนั้นสวนดุงเลยถูกเปลี่ยนเป็นสวนทุเรียนพันธุ์หมด ตอนนี้สวนดุงเหลืออยู่ไม่กี่สวนแล้ว”

เช่นเดียวกันกับเกษตรกรซึ่งเป็นแกนนำชุมชนท่านหนึ่งในอำเภอเบตงให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เหตุผลที่สวนดุงยังอยู่รอดก็เพราะมีคนแก่อยู่ และคนแก่นั้นแหละที่ยังคงห้ามลูกหลานไม่ให้ปรับเปลี่ยนสวนดุงไปปลูกพืชเดี่ยว ๆ ดังนั้นเดาได้ว่าบ้านไหนมีสวนดุงอยู่แสดงว่าบ้านนั้นน่าจะมีคนแก่อายุ 80 ขึ้นไปอยู่ในบ้าน ถ้าคนแก่ไม่ห้ามไว้คงไม่เหลือสวนดุงในยะลาแล้ว”

สวนป่าดุงมีไม้ผลที่หลากหลาย เช่น ทุเรียน ลำสาต เงาะ สะตอ มังคุด เป็นต้น แต่ต้นไม้หลักที่ปลูกเป็นจำนวนมากที่สุดในแต่ละดุง คือ ทุเรียน และดุงเป็นสวนไม้ผลที่เป็นมรดกสืบทอดจากบรรพบุรุษให้ชนรุ่นหลังได้รักษา เสมือนเป็นมรดกจากธรรมชาติที่สืบทอดมาให้แก่ชนรุ่นหลังได้ดูแล และร้อยเรียงความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ดังนั้นดุงจึงเป็นกุศโลบายของปู่ย่าตายายที่จะให้ลูกหลานมีความเหนียวแน่นในความเป็นพี่น้องกัน โดยมีดุงเป็นสายยึดเหนี่ยว อย่างทุกปี เมื่อผลผลิตของทุเรียนออกมา ญาติพี่น้องทั้งที่อยู่หมู่บ้านเดียวกัน หรือต่างบ้าน ต่างอำเภอจะมารวมกันเปิดดุง และเก็บเกี่ยวผลผลิต การเปิดดุงส่วนใหญ่จะทำข้าวเหนียวทุเรียนกินกัน โดยนำไปกินกันที่ดุง และวางแผนการเก็บผลผลิตโดยจะแบ่งส่วนตามสายตระกูล หรือกลุ่มสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ

ดังนั้นรูปแบบการทำสวนไม้ผลในพื้นที่จังหวัดยะลาโดยทั่วไปจึงถูกถ่ายทอดแนวคิดจากสวนดุงเป็นหลัก เพียงแค่มาเพิ่มเติมในสวนของการบริหารจัดการรูปแบบใหม่เพิ่มขึ้น เช่นการใช้ปุ๋ยเคมี ยาปราบวัชพืชและศัตรูพืช ตลอดจนการใช้ฮอร์โมนบางอย่าง แต่ยังไม่ปรากฏเปลี่ยนแปลงกรณีตัวอย่างที่ใช้เคมีภัณฑ์ในปริมาณน้อย และมีแนวคิดการเกษตรเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและคน เช่น แปลงสวนไม้ผลของคุณอุดม จรรยาธิษั ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลคีรีเขต อำเภอธารโต ที่ให้ความสำคัญตระหนักถึงความปลอดภัยในการผลิต และการบริโภค ตลอดจนผลกระทบต่อชุมชนภาพรวม รูปแบบการทำเกษตรในแปลงตัวอย่าง หรือในพื้นที่จังหวัดยะลาโดยส่วนใหญ่แล้ว จะมีลักษณะเชิงผสมผสาน ซึ่งได้มีประยุกต์จากรูปแบบที่สืบทอดมาจากแนวคิดสวนป่าดุง โดยรูปแบบของแปลงตัวอย่างจำแนกได้ 2 รูปแบบด้วยกัน คือ

1) ปลูกทุเรียนกับลองกอง ส่วนมังคุดและเงาะ จะปลูก 4-5 ต้น มีทุเรียนพันธุ์พื้นบ้าน 2-3 ต้น แล้วจะตามด้วยพืชแซมหรือร่วม เช่น กลั้ว , สะตอ, หมากรุก, ขนุน , กระท้อน, มะนาว,สละ และอื่น ๆ รูปแบบนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่อำเภอกรงปินัง และพื้นที่อำเภอบันนังสตา รองลงมาเป็นพื้นที่อำเภอธารโตเป็นบางส่วน เช่นแปลงของนายมะกอีย ยูโซะ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 บ้านป่าหวัง ตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ซึ่งมีพื้นที่จำนวน 10 ไร่ มีไม้ผลหลัก 2 ชนิด ประกอบด้วย 1) ทุเรียน จำนวน 240 ต้น 2) ลองกองจำนวน 240 ต้น ซึ่งอายุของต้นเกือบ 30 ปี ตามด้วยพืชแซม

คือ กล้วยหิน และพีชร่วม ได้แก่ หมากร, สะตอ เป็นต้น ซึ่งแปลงสวนไม้ผลในพื้นที่อำเภอบ้านนังस्ता ส่วนใหญ่จะปลูกในรูปแบบดังกล่าวเป็นหลัก

2) ปลูกมั่งคุดกับทุเรียนเป็นพืชหลัก ตามด้วยพีชแซมและพีชร่วม รูปแบบนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ที่พื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา เนื่องจากว่าเบตง มีกลุ่มมั่งคุดอินทรีย์ที่เข้มแข็ง เช่น แปลงของ พัทธกร มั่นศรีสุขใส ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 บ้านจาเราะชูชู ตำบลธารน้ำทิพย์ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ซึ่งมีพื้นที่แปลงเพาะปลูกทั้งหมดจำนวน 17 ไร่ 2 งาน 20 ตารางวา พืชในแปลงประกอบด้วย พืชหลัก 2 ชนิด ได้แก่ มั่งคุด จำนวน 180 ต้น ทุเรียน จำนวน 80 ต้น พีชรอง ได้แก่ ลองกอง 35 ต้น และ เงาะ 4 ต้น ส่วนพืชแซมประกอบด้วย ฝรั่ง , น้อยหน่า, สะตอ, กล้วย, ละมุด เป็นต้น

สำหรับแปลงตัวอย่างเพื่อการวิจัยในครั้งนี้จำนวน 35 แปลง ซึ่งมีที่ดินจำนวน 455 ไร่ พบว่า วิถีเกษตรในพื้นที่จังหวัดยะลาและจังหวัดชายแดนภาคใต้แตกต่างกับพื้นที่เกษตรอื่น ๆ เนื่องจาก เกษตรกรมีการปลูกไม้ผลทุกชนิดในสวนเดียวกันอย่างหลากหลาย มีการปลูกพืชต่างระดับ ต่างอายุ ต่างประเภทการใช้ประโยชน์ ตามลักษณะของพื้นที่และความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เช่น สวนไม้ผล ส่วนใหญ่ประกอบด้วยทุเรียน มั่งคุด ลองกอง ละมุด กล้วย ผักเหลียง หมากร ส้มแขก พริก ขิง ขา ขมิ้น กระเพรา โหระพา ผักกาดนกเขา ชะอม มะรุม มะม่วงหินมะพาน มะม่วง ใบบัวบก มันปู กระถิน ไม้ไผ่ กล้วยเนเปี่ย เป็นต้น

จากรูปแบบการทำสวนไม้ผลข้างต้นชี้ให้เห็นได้ว่า วิธีการทำเกษตรไม้ผลในจังหวัดยะลา มีส่วนช่วยลดอัตราความเสี่ยงของราคาไม้ผลได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่การทำ เกษตรไม่มากแต่เลือกที่จะปลูกพืชหลายชนิด ซึ่งหากไม้ผลชนิดหนึ่งมีปัญหาด้านราคาก็จะมีไม้ผลชนิด อื่น ๆ ช่วยในการพยุงรายได้ให้กับเกษตรกรได้ แต่ทั้งนี้ก็จะทำให้โอกาสในการต่อรองทางการตลาด น้อยกว่าการทำเกษตรแบบแปลงใหญ่ ดังนั้นการรวมกลุ่มเกษตรกรจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้มี พลังในการต่อรองและทำการตลาดได้ดีขึ้น

1.1.3 แรงงาน การศึกษาพบว่า ต้นทุนการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการใช้งาน แรงงานของเกษตรกรมีอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ เนื่องจากการใช้แรงงานภายในครอบครัวและการ ทำงานที่ดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป มีเกษตรกรบางส่วนที่มีการจ้างแรงงานและเครื่องจักรกลใน การจัดการสวน เช่น ในขั้นตอนของการเตรียมพื้นที่เพื่อการปลูกพืชรอบใหม่

แรงงานในครอบครัวเป็นแรงงานสำคัญของเกษตรกรในการจัดการสวน ตั้งแต่การ เริ่มการปลูกไปจนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิต ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งในอำเภอธารโตให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ที่ทำอยู่ทุกวันนี้ก็ทำกันสองคนสามมีภรรยา จึงทำไปเรื่อย ๆ ทำเท่าที่ทำได้ ลูก ๆ เขามีงานของเขา จะมาช่วยได้ก็วันหยุด”

เช่นเดียวกับเกษตรกรในอำเภอเบตงที่มีพื้นที่เพาะปลูกมากกว่า 300 ไร่ แต่ใช้แรงงานภายนอกเฉพาะในขั้นตอนของการเตรียมพื้นที่เพื่อการ เพาะปลูกเท่านั้น ส่วนการดูแลและจัดการสวนนั้นใช้แรงงานภายในครอบครัว เท่านั้น โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ตอนจะปลูกใหม่ ๆ นั้นจ้างรถมาไถและทำขึ้นบันได ชุดหลุม จากนั้นก็จัดการ
เองทั้งหมด ทุกวันก็ขับมอเตอร์ไซด์ขึ้นลงภายในสวนเพื่อเปิดปิดน้ำ และใส่ปุ๋ย
ตามระยะ”

การใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นหลักอาจเกิดมาจากภาวะการขาดแคลนแรงงาน
เนื่องจากเกษตรกรหาแรงงานมาช่วยในสวนยากและมีต้นทุนสูง ทำให้บางครั้งก็จำเป็นต้องทำเท่าที่มี
กำลังจะทำได้ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“แรงงานที่ใช้ในปัจจุบันคือแรงงานในครอบครัว ซึ่งไม่พอสำหรับดูแลสวนให้
ทั่วถึง จะไปจ้างแรงงานก็ยาก หาแรงงานยาก ถ้ามีก็ค่าจ้างแพงไม่คุ้ม”

การยกระดับคุณภาพผลผลิตไม้ผลจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการสวน ซึ่งต้องอาศัย
แรงงานเป็นส่วนสำคัญ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่าไม่คุ้มกับการลงทุนเนื่องจากปัญหาการขาด
แคลนแรงงาน และไม่สามารถใช้แรงงานภายในครอบครัวเพียงอย่างเดียว ดังที่เกษตรกรในอำเภอ
บันนังสตาให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ให้ทำลองกองเป็นลองกองคุณภาพเกรดพรีเมียมนั้นทำได้ แต่ที่ไม่ทำเพราะ
ไม่คุ้มกับที่ต้องลงทุน เพราะต้องดูแลตัดแต่งกิ่ง ใส่ปุ๋ย ซึ่งต้องปีนขึ้นปีนลงแต่
ละต้น ๆ ละหลายครั้ง ทำเองไม่ไหว ซึ่งจะจ้างก็ไม่คุ้ม ดังนั้นทำแบบนี้ก็ขายได้
ถึงราคาจะไม่สูงแต่ก็อยู่ได้”

1.1.4 แหล่งน้ำ จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้แหล่งน้ำธรรมชาติโดย
ส่วนใหญ่ไม่ได้มีการจัดทำอ่างเก็บน้ำไว้เป็นการเฉพาะ ทั้งนี้เนื่องจากโดยปกติน้ำจากธรรมชาติจะมี
ปริมาณที่เพียงพอต่อการทำการเกษตรได้ตลอดปี ด้วยสภาพพื้นที่ที่เป็นภูเขาสลับกับที่ราบทำให้เกิด
แหล่งน้ำธรรมชาติเช่น ลำธาร หนองน้ำ ซึ่งมีน้ำไหลผ่านตลอดปี ทำให้เกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์
ได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องสร้างอ่างเก็บน้ำไว้ใช้เพิ่มเติม ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งในอำเภอธารโตให้
สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ไม่จำเป็นต้องทำอ่างเก็บน้ำครับ เพราะน้ำไม่เคยขาดใช้ได้ตลอดปี แค่ติดตั้ง
ปั้มน้ำไว้ด้านล่างแล้วก็แทงค์เก็บน้ำข้างบนสำหรับปล่อยน้ำลงมากระจายให้
ทั่วสวนและเปิดปิดตามเวลาที่ต้องการ”

เช่นเดียวกับเกษตรกรอีกท่านหนึ่งที่เห็นว่าไม่จำเป็นต้องเสียพื้นที่เพื่อทำอ่างเก็บน้ำ
ภายในสวนเพราะมีน้ำให้ใช้ได้ตลอดปี โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ไม่จำเป็นต้องขุดอ่างครับ น้ำมีพอให้ใช้ได้ตลอดปี ดังนั้นผมสามารถใช้ทุก
ส่วนในการปลูกได้ แค่ติดตั้งปั้มน้ำและต่อท่อเท่านั้นเอง”

จากการสัมภาษณ์พบว่า เกษตรกรเคยประสบปัญหาขาดแคลนน้ำเช่นกัน โดยเมื่อปี 2558 เกิดภาวะฝนทิ้งช่วงระยะเวลาทำให้แหล่งน้ำแห้งขอด ไม่สามารถนำมาใช้เพื่อการเกษตรได้ ทำให้เกษตรกรต้องปล่อยให้ไม้ผลของตนเองแห้งตาย ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ที่เคยขาดน้ำก็เมื่อสามปีก่อนครับ รอบนั้นแล้งหนักและนาน จนสวนทุเรียน
ผมแห้งตายยกสวน ต้องปลูกใหม่ไป”

การอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติโดยไม่มีการจัดทำแหล่งกักเก็บน้ำถึงแม้จะทำให้ต้นทุนของการบริหารจัดการสวนน้อยลง แต่ทำให้อัตราความเสี่ยงในการบริหารจัดการสวนมีมากขึ้น ขณะเดียวกันยังเป็นปัญหาต่อการขอรับรองมาตรฐานผลผลิตของสวนอีกด้วย เนื่องจากมาตรฐานโดยส่วนใหญ่กำหนดให้แปลงเกษตรจะต้องมีแหล่งกักเก็บน้ำเป็นการเฉพาะเพื่อการพักน้ำและป้องกันการปนเปื้อนสารพิษ ซึ่งประเด็นดังกล่าวส่งผลให้สวนเกษตรส่วนใหญ่ไม่สามารถขอรับรองมาตรฐานสวนได้ โดยเฉพาะมาตรฐานทางเกษตรอินทรีย์ ดังที่เจ้าหน้าที่ภาครัฐท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ล่าสุดเพิ่งได้ดำเนินการประเมินการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไป 2
สวน ซึ่งผลที่ออกมาคือไม่ผ่าน เนื่องจากเหตุผลเรื่องของการต้องมีแหล่งกัก
เก็บน้ำ”

ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของเกษตรกรในกลุ่มตัวอย่างท่านหนึ่งจากอำเภองาวปีนัง ที่ไม่มั่นใจว่าสวนของตนเองจะผ่านการรับรองมาตรฐานเพราะยังไม่มีจัดทำแหล่งเก็บน้ำไว้เป็นการเฉพาะ โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“สวนผมยังไม่ได้ขอรับรองมาตรฐาน GAP และคิดว่าถ้ายื่นขอตอนนี้ก็น่าจะยัง
ไม่ผ่าน เพราะผมยังไม่มีจัดการเรื่องแหล่งกักเก็บน้ำ”

จากสภาพข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ต้นทุนน้ำสำหรับการทำเกษตรในจังหวัดยะลาถือว่ามีความสูง ต้นทุนต่ำมาก และยังมีความเสี่ยงน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น การที่ไม่จำเป็นต้องทำอ่างเก็บน้ำ ยังส่งผลให้มีพื้นที่ในการเพาะปลูกเพิ่มขึ้นด้วย

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า ในบางปีเกษตรกรประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำและมีการแย่งชิงน้ำซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างเกษตรกร และเพื่อความมั่นคงในการทำเกษตรกรรมในพื้นที่ เกษตรกรควรให้ความสำคัญกับการจัดหาแหล่งน้ำและการจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ เพราะปัญหาดังกล่าวถึงแม้จะไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้งแต่สามารถสร้างให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเกษตรกรได้ ดังที่ตัวแทนเกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ประเด็นแหล่งกักเก็บน้ำเป็นประเด็นที่เกษตรกรไม่ค่อยสนใจเพราะปัญหา
ขาดน้ำเกิดไม่บ่อย แต่ความจริงแล้วมีผลกระทบเกิดขึ้นมากมาย นอกจากจะ

เกิดความเสียหายต่อสวนของเกษตรกรเองแล้วยังก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันได้ อย่างเมื่อแล้งครั้งที่ผ่านๆ มา มีข้อตกลงกันว่า จะอนุญาตให้เกษตรกรจะดึงน้ำไปใช้จากแหล่งน้ำสาธารณะเฉพาะท่อขนาด 2 นิ้วเท่านั้น เพื่อให้ทุกคนได้มีโอกาสใช้ร่วมกันได้ ปรากฏก็มีคนที่ใช้ท่อน้ำที่ใหญ่กว่าที่ตกลงแล้ว ก็เกิดเป็นความขัดแย้งขึ้นมา”

จากการศึกษาพบว่า ถึงแม้ต้นทุนด้านแหล่งน้ำของเกษตรกรจะมีต่ำมาก แต่ในอีกด้านหนึ่งกลับส่งผลให้เกิดความเสี่ยงเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังทำให้ขาดความสามารถในการขอรับรองมาตรฐานการผลิตต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นปัจจัยในการยกระดับราคาผลผลิตอีกทางหนึ่ง

1.2 การดำเนินการเพื่อการผลิต การศึกษาการดำเนินการเพื่อการผลิตประกอบด้วย 2 ประเด็นหลักคือ 1) การเลือกชนิดและพันธุ์ไม้ผลเพื่อการเพาะปลูก และ 2) การดูแลจัดการสวน ซึ่งมีผลการวิจัยดังนี้

1.2.1 การเลือกชนิดและพันธุ์ไม้ผลเพื่อการเพาะปลูก การศึกษาพบว่า การวางแผนการปรับเปลี่ยนการทำเพาะปลูกของเกษตรกรเป็นประเด็นสำคัญมาก แต่ส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับตลาดของผลผลิต จึงทำให้การตัดสินใจในเรื่องสำคัญนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และกระแสความนิยมหรือราคาในปัจจุบัน ในขณะที่การปลูกใหม่แต่ละครั้งต้องใช้เวลาหลายปีกว่าจะให้ผลผลิตเพื่อการจำหน่ายได้

ในปัจจุบันทุเรียนเป็นไม้ผลที่ตลาดมีความต้องการสูง เกษตรกรส่วนใหญ่จึงให้ความสนใจในการเพิ่มพื้นที่การปลูก โดยแบ่งการปลูกใหม่ออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทุเรียนพันธุ์และกลุ่มทุเรียนพื้นเมือง กลุ่มทุเรียนพันธุ์จะเป็นการเพาะปลูกเพื่อการส่งเข้าสู่ตลาดหลัก ดังนั้นการคัดเลือกสายพันธุ์จะพิจารณาจากความต้องการของตลาดเป็นสำคัญ ดังที่เกษตรกรในอำเภองาวปิ้งท่านหนึ่งได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ทุเรียนหมอนทอง ชะนีเป็นพันธุ์ที่ตลาดต้องการ ตอนนี้อยากใคร่จะปลูกทดแทนเพิ่มขึ้น การปลูกพันธุ์ที่ตลาดต้องการก็ช่วยลดความเสี่ยงได้แบบหนึ่ง”

เช่นเดียวกันกับเกษตรกรอีกกลุ่มหนึ่งในอำเภอดงขี้เหล็กที่เห็นว่าทุเรียนพันธุ์หมอนทองจะยังคงมีตลาดที่ชัดเจนและมีอนาคตที่ยาวนาน ความต้องการที่ชัดเจนดังนั้นเขาจึงเลือกที่จะปลูกทุเรียนพันธุ์ต่อไปโดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ทุเรียนหมอนทองเป็นที่ติดตลาดมานาน การตัดสินใจเลือกปลูกพันธุ์นี้จึงมีความมั่นใจที่สุด”

แนวคิดของเกษตรกรอีกกลุ่มหนึ่งที่เลือกปลูกทุเรียนพื้นบ้านก็จะมีเหตุผลทางด้านราคาเช่นเดียวกัน แต่เห็นว่าราคาของทุเรียนพื้นบ้านก็มีแนวโน้มดีเช่นกัน ดังที่เกษตรกรจากอำเภอบางบาลให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ทุเรียนพื้นบ้านก็ราคาดีขึ้น ที่สำคัญหามีการทำการตลาดดี ๆ ก็จะทำให้มี
ราคาสูงมากด้วย”

เช่นเดียวกับเกษตรกรจากเบตงอีกท่านหนึ่งที่เห็นว่าทุเรียนพื้นบ้านมีตลาดที่ชัดเจน โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยเพื่อซื้อและรับประทาน ทุเรียนพื้นบ้าน โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เบตงเป็นพื้นที่ที่ขึ้นชื่อเรื่องทุเรียนพื้นบ้าน นักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียมาก็ต้อง
เรียกหาทุเรียนพื้นบ้านหรือที่เรียกว่าทุเรียนกำปองอยู่แล้ว ดังนั้นปลูกไว้ก็มี
ตลาดขายเหมือนกัน”

สอดคล้องกับเกษตรกรจากอำเภอบันนังสตาที่เห็นว่าทุเรียนพื้นบ้านจะมีโอกาสในการทำ
ราคาได้ดีกว่าในอนาคต ถึงแม้ในอดีตที่ผ่านมาราคาจะตกต่ำมาก โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“แต่ก่อนทุเรียนพื้นบ้านราคาไม่ถึงสิบบาท แต่ตอนนี้ราคาขึ้นสูงมากสูงกว่า
ทุเรียนพันธุ์เสียอีก ดังนั้นคนที่โค่นทุเรียนพื้นบ้านไปปลูกทุเรียนพันธุ์ผมว่าเขา
คิดผิดแล้ว”

นอกจากประเด็นราคาที่มีแนวโน้มดีขึ้นของทุเรียนพื้นบ้านแล้ว เกษตรกรส่วนหนึ่งตัดสินใจปลูกลง
ทุเรียนพื้นบ้านด้วยเหตุผลจากการอนุรักษ์ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งในอำเภอบันนังสตาให้สัมภาษณ์ไว้
ว่า

“ที่ไม่โค่นทุเรียนพื้นบ้าน เพราะต้องการอนุรักษ์ไว้ การดูแลรักษาดันก็ง่ายกว่า
ทุเรียนพันธุ์ ปลูกทิ้งไว้ก็ไม่เสียหายอะไร”

จากการสำรวจความเคลื่อนไหวของตลาดต้นกล้าทุเรียนในช่วงต้นของการวิจัยพบว่า มีการ
กว้านซื้อเมล็ดทุเรียนพันธุ์พื้นบ้านจนกระทั่งราคาเมล็ดสูงถึงกิโลกรัมละ 70 บาท และในปัจจุบันซึ่งเป็น
ช่วงที่เหมาะสมสำหรับการปลูกใหม่พบว่า ราคาของต้นกล้าพันธุ์พื้นบ้านสูงกว่า

ไม้ผลอันดับถัดมาที่ได้รับความนิยมจากเกษตรกรในการปลูกใหม่เพิ่มขึ้น
คือ มังคุด ถือว่าเป็นไม้ผลชนิดใหม่ที่เป็นความหวังใหม่ ทั้งนี้เนื่องมีราคาสูงในบางฤดู เกษตรกรเริ่ม
มีการปลูกมากขึ้นในพื้นที่อำเภอเบตง เป็นไม้ผลที่เป็นความต้องการของตลาดประเทศมาเลเซีย
สิงคโปร์และประเทศจีน ถือเป็นราชินีไม้ผลคู่กับราชาไม้ผลอย่างทุเรียนหมอนทอง เกษตรกรจาก
อำเภอเบตงได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการปลูกมังคุดไว้ว่า

“มังคุดมีแนวโน้มเรื่องราคาที่ดี ที่สำคัญเราสามารถใช้ประโยชน์จากมังคุดได้
หลายรูปแบบ มังคุดคุณภาพก็ส่งขายตลาด ส่วนมังคุดไม่ได้คุณภาพก็สามารถ
นำไปสู่การแปรรูปได้หลายอย่าง ดังนั้นการเลือกปลูกมังคุดน่าจะมั่นคง”

ในขณะที่เกษตรกรจากอำเภอบันนังสตาให้ความเห็นต่อการปลูกมังคุดว่า

“มั่งคุดในสวนผมไม่ใช่พืชหลัก เป็นเพียงส่วนเสริมจากสวนทุเรียนที่มี ผมไม่คิดที่จะขยายพื้นที่ปลูกเพื่อปัญหาของมั่งคุดก็มีมากเหมือนกัน”

สำหรับไม้ผลที่เริ่มมีพื้นที่ในการเพาะปลูกลดลง ได้แก่ เงาะและลองกอง สำหรับลองกองเคยเป็นไม้ผลที่เคยได้รับความนิยมเมื่อ 30 ปีที่ผ่านมา เคยมีพื้นที่ปลูกเป็นลำดับต้น ๆ ของจังหวัดยะลา แต่เนื่องจากลองกองเป็นไม้ผลที่มีระยะเวลาหลังเก็บเกี่ยวสั้น ๆ แค่ 4-5 วันก่อนถึงผู้บริโภค จึงมีปัญหาด้านการจัดการ ทั้งเรื่องการขนส่ง และการตลาดเป็นอย่างมาก ตลาดหลักจึงอยู่เพียงแค่นในประเทศหรือประเทศมาเลเซีย ดังที่เกษตรกรในอำเภอกรงปินังแสดงความคิดเห็นไว้ว่า

“ลองกองราคาตกมาต่อเนื่อง ปัญหาคือถ้าปลูกแล้วต้องหาวิธีการแปรรูป แต่ตอนนี้ยังไม่รู้ว่าแปรรูปเป็นอะไรได้บ้าง อันนี้หน่วยงานรัฐต้องสนับสนุน จะทำเป็นไอศกรีมได้หรือเปล่า ลำพังเกษตรกรคิดและทำเรื่องนี้ยากมาก”

เช่นเดียวกันกับเกษตรกรในอำเภอเบตงที่ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อราคาลองกองที่ลดลงเนื่องจากการปลูกลองกองดังกล่าวนั้นเพื่อการอนุรักษ์ไว้และไม่มีความต้องการที่จะโค่นทิ้งเพื่อปลูกพืชอย่างอื่น โดยให้สัมภาษณ์ว่า

“ผมยังไม่โค่นลองกองไปปลูกอย่างอื่น เพียงแต่จะทำให้ลงทุนเพิ่มคงไม่ลงทุนแล้ว ไหน ๆ ก็ปลูกแล้วก็เก็บไว้อย่างนั้นแหละ”

ในขณะที่เกษตรกรจากอำเภอธารโตยังคงเห็นโอกาสของลองกอง โดยมีความเห็นว่าหากปรับการบริหารจัดการสวนมุงยกระดัดคุณภาพลองกองให้ได้เกรดพรีเมียมก็จะมีปัญหาเรื่องราคาเช่นเดียวกับไม้ผลชนิดอื่น โดยให้ความเห็นไว้ว่า

“ลองกองที่มีราคาดีและตลาดยังเปิดอยู่คือลองกองระดับพรีเมียม ทำได้ขายได้ราคาและขายได้หมด แต่ปัญหาคือจะทำให้ผลผลิตให้ตามเกณฑ์นั้นยาก และลงทุน ต้องทุ่มเทเต็มที่ได้ถึงจะได้ตามเกณฑ์ ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ทำ”

เงาะถือเป็นไม้ผลที่วิกฤติหนักที่สุดของพื้นที่จังหวัดยะลา โดยมีพื้นที่ปลูกลดลงต่อเนื่อง ซึ่งเป็นปัญหามาจากราคาที่ตกต่ำ โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ลดจำนวนต้นลงและปลูกไม้ผลชนิดอื่นทดแทน ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งจากธารโตให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ตอนนี้ในสวนมีเงาะเหลือไม่กี่ต้นแล้วครับ ปัญหาเรื่องราคา ซึ่งไม่คุ้มทุนเลย ค่าบำรุง ค่าปุ๋ย ค่าเก็บก็ไม่คุ้มกับราคาที่ขายได้”

สำหรับต้นทุนการดำเนินการในการเพาะปลูกไม้ผลใหม่ของเกษตรกรพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ซื้อพันธุ์ไม้ผลเพื่อการปลูกใหม่จากร้านจำหน่ายภายในอำเภอ ซึ่งมีต้นทุนจากราคาของต้นกล้าและการขนส่งไม่สูงมาก ดังที่เกษตรกรในอำเภอบันนังสตาให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เวลาจะปลูกอะไรก็ไปซื้อต้นกล้าได้จากร้านเลย เวลาใกล้ช่วงของการปลูกทางร้านเขาก็เตรียมต้นกล้าไว้ให้เลือกมากมาย ประหยัดเวลาและขนมาสวนก็สะดวกกว่าไปซื้อจากที่อื่นไกล ๆ”

จากการสัมภาษณ์ผู้จำหน่ายต้นกล้าไม้ผลพบว่า ผู้จำหน่ายจำนวนมากส่วนใหญ่เพาะและเสียบยอดหรือทาบกิ่งเอง มีเพียงบางส่วนใหญ่หรือเฉพาะไม้ผลบางชนิดเท่านั้นที่ซื้อมาจากแหล่งอื่นมาจำหน่าย ซึ่งทำให้ราคาต้นกล้าไม้ผลไม่สูงมากนัก และเกษตรกรสามารถเลือกซื้อได้ตามขนาดที่ต้องการ ดังที่ผู้จำหน่ายต้นกล้าไม้ผลท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมเพาะเมล็ด เสียบยอดเอง และขายเองครับ มั่นใจได้ว่าจะได้พันธุ์ที่ต้องการ 100 เปอร์เซนต์ ผมรับรองได้เลย”

ทั้งนี้จากการสำรวจตลาดต้นกล้าไม้ผลพบว่า ราคาต้นกล้าของยะลามีราคาถูกกว่าหรือใกล้เคียงกับตลาดต้นกล้าในจังหวัดตราด จันทบุรี และชุมพร โดยเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่ร่วมเดินทางไปกับคณะผู้วิจัยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ถ้าดูจากราคาต้นกล้าไม้ผล ทุเรียน เงาะ มังคุดในตลาดที่ไปดูมาทั้งหมด ก็บอกได้ว่าราคาใกล้เคียงกัน บางชนิดยะลาถูกกว่าด้วย ยกเว้นต้นกล้าไม้อย่างอื่น เช่น มะนาว หนาม กลุ่มนี้ที่อื่นจะถูกกว่ายะลาครับ”

ถึงแม้ว่าพื้นที่การปลูกลองกองจะลดลงเนื่องจากเกษตรกรหันไปปลูกพืชชนิดอื่นแทน แต่ผู้เพาะพันธุ์ไม้ผลในพื้นที่ยังคงทำการเพาะพันธุ์ลองกองเพิ่มขึ้น เนื่องจากเป็นที่ต้องการของเกษตรกรทางภาคตะวันออกและอีสาน โดยผู้จำหน่ายต้นกล้าให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“บ้านเราลองกองไม่มีคนปลูกแล้ว แต่ต้นกล้ายังเป็นที่ต้องการของทางอีสาน และตะวันออก มีเกษตรกรแถบนั้นสนใจปลูกเพิ่มขึ้น ดังนั้นต้นกล้าของลองกองยังขายได้อยู่”

นอกจากการซื้อต้นพันธุ์จากร้านจำหน่ายแล้ว เกษตรกรบางส่วนทำการเพาะต้นพันธุ์เอง โดยส่วนใหญ่เมล็ดไม้ผลพันธุ์พื้นบ้านในการเพาะเมล็ด และทำการทาบกิ่งกับกิ่งพันธุ์ที่มีในสวนของตนเอง ซึ่งทำให้ประหยัดต้นทุนการปลูกใหม่ได้มาก โดยเกษตรกรจากอำเภอบ้านนิงस्ताให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมเพาะเมล็ดเองครับ เก็บเมล็ดจากต้นพันธุ์พื้นเมืองที่มีในสวนมาเพาะ ซึ่งจะได้ต้นที่แข็งแรง จากนั้นค่อยทาบกิ่งกับกิ่งพันธุ์ที่ต้องการ ซึ่งส่วนใหญ่ก็ใช้กิ่งพันธุ์จากในสวนนี้แหละครับ ลดต้นทุนได้มาก เหมือนไม่มีต้นทุนเลย”

การจัดซื้อต้นกล้าไม้ผลจากแหล่งภายในชุมชนและการเพาะปลูกเองทำให้เกิดความมั่นใจเกี่ยวกับสายพันธุ์ของไม้ผลที่ปลูก ตลอดจนการใช้ต้นต่อจากพันธุ์ในพื้นที่ส่งผลให้ต้นมีความ

ทนทานกับสภาพพื้นที่มากกว่าต้นพันธุ์จากต่างพื้นที่ ซึ่งเป็นผลให้สามารถควบคุมต้นทุนการดำเนินการในด้านนี้ได้เป็นอย่างดี

1.2.2 การดูแลจัดการสวน การศึกษาพบว่า การดูแลจัดการสวนสามารถแบ่งการดูแลออกได้เป็น 2 ระยะ คือ ระยะก่อนการให้ผลผลิตและระยะการให้ผลผลิต ซึ่งจะมีรูปแบบการดำเนินการที่แตกต่างกันสามารถนำเสนอผลการวิจัยได้ ดังนี้

1) การจัดการสวนก่อนการให้ผลผลิต พบว่า เกษตรกรมีการดูแลสวนที่แตกต่างกันบางส่วนใช้วิธีการปล่อยตามธรรมชาติ บางสวนมีการดูแลต่อเนื่องสม่ำเสมอ ตลอดไปจนถึงการดูแลรักษาสวนแบบเคมี ทั้งนี้ด้วยเหตุผล ความเชื่อที่แตกต่างกัน ในกรณีของการดูแลสวนแบบปล่อยธรรมชาตินั้น อันเนื่องจากเกษตรกรมั่นใจในความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ยะลาเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ ทำสวนก็ไม่ต้องดูแลอะไรมาก มันก็โตและให้ผลได้”

และเกษตรกรอีกท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“บางคนเข้าไปสวนก็พร้อม ๆ กับคนมาซื้อผลไม้ในแต่ละปี แค่มาชี้ให้คนซื้อรู้ว่าสวนอยู่ตรงไหน ที่เหลือคนซื้อก็จัดการเองทั้งหมด”

ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรกลุ่มใหญ่ที่ให้ความสำคัญต่อการดูแลจัดการสวน โดยให้ความสำคัญกับการตัดแต่งกิ่ง การใส่ปุ๋ย และการกำจัดวัชพืช ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“สวนจะให้ผลผลิตที่มีคุณภาพก็ต้องดูแลครับ การตัดแต่งกิ่งนี้สำคัญ ปุ๋ยใส่บ้างแต่อาจจะไม่ต้องมากมาย ผลผลิตก็ออกมาดีแล้ว”

เกษตรกรหลายท่านปฏิเสธการใช้สารเคมี ดังที่มีเกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เคยไปดูงานสวนทุเรียนภาคอื่น เข้าไปในสวนก็รู้สึกมันหวัแล้ว อยู่ไม่นานก็ออก ของเขาใช้สารเคมี ใช้อย่างเต็มที่ แบบที่ฉีดเข้าไปในลำต้นเลย เห็นแล้วก็บอกได้ว่าไม่เอาด้วยแน่ ๆ อยู่ไม่ได้แน่ถ้าทำแบบนั้น”

และเกษตรกรอีกท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“สวนของผมอยู่ต้นน้ำ ถ้าผมใช้ยาใช้สารเคมี คนอื่นกระทบแน่ ๆ ดังนั้นผมต้องมีความรับผิดชอบต่อเรื่องนี้มาก ๆ ผมเลยไม่ใช้สารเคมีในสวน”

สำหรับเกษตรกรที่ใช้สารเคมีก็จะใช้เป็นเฉพาะกรณี เช่นการใช้ยาฆ่าหญ้า ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมใช้ยาฆ่าหญ้า เนื่องจากไม่รู้ว่าจะทำอะไรไม่ให้หญ้าขึ้นรก ถ้าใช้วิธีการ
ถาง โคนต้นหญ้ามันก็โตขึ้นและกำจัดยาก ผมเลยตัดปัญหาใช้ยาฆ่าหญ้า แต่ก็
ใช้อย่างระวัง”

การดูแลสวนของเกษตรกรส่วนใหญ่ จะเป็นลักษณะการดูแลสวนหลังบ้าน จะไม่เน้นหลัก
วิชาการ หรือการเรียนรู้เรื่องความรู้ใหม่ ๆ หรือนวัตกรรมเทคโนโลยีใหม่ ๆ จะดูแลรักษาลักษณะ
เลียนแบบ ตามเพื่อน หรือคำบอกเล่าของคนอื่น มีบ้างที่ไปศึกษาดูงานและมาปรับเปลี่ยนแบบแผนการ
ผลิต แต่ส่วนใหญ่ยังคงใช้ความรู้เดิม ๆ ไม่เปลี่ยนแปลง การรักษาดูแลจึงเน้นการใช้ปุ๋ย และเคมีภัณฑ์
พื้นฐานเป็นหลัก ซึ่งจะใช้ปีละ 1-2 ครั้งเท่านั้นเอง เน้นช่วงเวลาก่อนแทงช่อดอก และหลังเก็บเกี่ยว
เพื่อการบำรุงต้น ต้นทุนการผลิตไม่คิดรวมค่าแรง นับตั้งปลูกจนถึงการเก็บเกี่ยวเฉลี่ยไร่ละ 55,000
บาทต่อไร่ ซึ่งประกอบด้วย ค่าเตรียมพื้นที่ ค่าต้นพันธุ์ ค่าติดตั้งระบบน้ำ ค่าปุ๋ยและเคมีภัณฑ์อื่น ๆ
เป็นต้น และต้นทุนการรักษาดูแลและการอารักพืช เฉลี่ยไร่ละ 2,500 บาท ซึ่งประกอบด้วยค่าปุ๋ย
ค่าฮอร์โมน ค่าไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งการคิดต้นทุนการผลิตที่แท้จริงนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้คิดและ
คำนึงถึงมากนัก เนื่องจากเกษตรกรยังขาดความรู้ ความเข้าใจ ที่สำคัญความเป็นมืออาชีพในการ
บันทึกรายละเอียดที่เกี่ยวข้องมาตามมาตรฐานฟาร์ม หรือสวน แต่ค่าจำเพาะรายได้จากการขายผลผลิต
ซึ่งปริมาณผลผลิตที่ได้แต่ละปีสามารถแจกแจงดังนี้ ทุเรียนมีผลผลิตเฉลี่ยต่อต้น ประมาณ 90
กิโลกรัม มังคุดมีผลผลิตเฉลี่ยต่อต้น ประมาณ 50 กิโลกรัม ลองกองมีผลผลิตเฉลี่ยต่อต้น ประมาณ
50 กิโลกรัม และเงาะมีผลผลิตเฉลี่ยต่อต้น ประมาณ 80 กิโลกรัม

2) **ระยะการให้ผลผลิต** การศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ
ในการดูแลสวนไม่ผลในระยะที่ไม้ผลเริ่มออกผลมากขึ้นในช่วงระยะแรกของการปลูก โดยส่วนใหญ่
เริ่มการใส่ปุ๋ยและการกำจัดแมลงและวัชพืชในสวน แต่ทั้งนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในการ
จัดการสวน เกษตรกรส่วนใหญ่เรียนรู้การจัดการสวนจากการถ่ายทอดของคนในครอบครัว ขาดการ
เรียนรู้ความรู้ใหม่ ๆ จากภายนอก ขณะเดียวกันถึงแม้จะมีโอกาสได้รับความรู้ใหม่ ๆ จากภายนอกแต่
ก็ขาดทักษะที่จะประยุกต์ใช้ความรู้ดังกล่าวในสวนของตนเอง ดังที่แกนนำเกษตรกรท่านหนึ่งใน
อำเภอเบตงให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เกษตรกรบ้านเราส่วนใหญ่ทำตาม ๆ กันมา โดยไม่เข้าใจเหตุผลและทำให้ผล
สำเร็จเกิดขึ้นได้น้อย เช่นเรื่องการดูแลสวน การใส่ปุ๋ย ซึ่งทำแบบง่าย ๆ คือ ใส่
สูตรเสมอโดยไม่ศึกษาว่าพืชต้องการสารอาหารอะไร ดินมีอะไรขาดอะไร”

เช่นเดียวกับเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ให้ความเห็นว่าถึงแม้เกษตรกรจะได้รับความรู้ใหม่จากการ
อบรมหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ แต่ส่วนใหญ่จะไม่นำไปสู่การปฏิบัติ ส่วนใหญ่ต้องการต้นแบบ
ความสำเร็จและจะมีเงื่อนไขในการทำความรู้ใหม่ไปใช้ โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ศูนย์การเรียนรู้ของผมจัดอบรมเกษตรกรมาหลายรุ่นมากครับ แต่ถามว่ามี
ใครเอาไปทำบ้าง ผมว่าน้อยมาก ทุกคนมาดูแลแล้วก็บอกว่าเป็นผมถึงจะทำแบบ
นี้ได้ เขาทำไม่ได้ เงื่อนไขต่าง ๆ ก็เกิดตามมา สุดท้ายก็แค่รู้แต่ก็ไม่ทำครับ”

ซึ่งสอดคล้องกับเกษตรกรในอำเภอกรงปินังที่ระบุว่าไม่เคยทราบเกี่ยวกับการตรวจวัดสารอาหารในดิน และการใส่ปุ๋ยมักจะเลือกใช้สูตรเสมอเพราะหมายถึงการใส่ทุกธาตุอาหารให้กับดิน โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ไม่เคยตรวจสอบสภาพดินครับ ไม่รู้ว่าตรวจอย่างไร ตรวจทำไม ส่วนการใส่ปุ๋ยก็ใช้สูตรเสมอเหมือน ๆ กับคนอื่น ๆ เห็นเขาใส่สูตรนี้ก็ใช้ด้วย คิดว่าต้นไม้จะได้ใช้ครบทุกธาตุอาหาร”

เช่นเดียวกับผลการสัมภาษณ์เกษตรกรท่านหนึ่งหลังจากที่ได้ผ่านการอบรมการดูแลสวนทุเรียนก่อนและหลังการออกดอก ซึ่งพบว่าเกษตรกรไม่ได้มีการลงมือดำเนินการใด ๆ จากข้อแนะนำจากการอบรม โดยให้เหตุผลว่ายังไม่จำเป็นต้องทำตามที่ได้รับคำแนะนำมา และยังไม่มั่นใจต่อความรู้ที่ได้รับ โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมยังไม่ได้ทำอะไรตามที่เขาแนะนำไว้ ผมไม่แน่ใจว่าเขาแนะนำถูกต้องทั้งหมด เลยไม่แน่ใจว่าทำแล้วจะได้ผลหรือเปล่า ทำแบบเดิมก็ไม่เสียหายอะไรมาก”

นอกจากนี้เกษตรกรไม่ได้ต้องการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ผลผลิตมีคุณภาพมาตรฐานตามที่ตลาดต้องการและมุ่งเน้นให้ปริมาณผลผลิตจำนวนมาก ๆ เป็นอันดับแรก โดยมีความเห็นว่า หากมีผลผลิตมากก็หมายถึงการมีโอกาสขายได้มากขึ้น ด้วยเหตุนี้เกษตรกรจึงไม่ทำการตัดแต่งผลและรู้สึกเสียดายหากมีการตัดผลออก ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งในอำเภอกรงปินังให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ที่เสนอให้ตัดแต่งเอาผลออกบ้างเพื่อให้ลูกสวยได้ขนาด ผมกลัวว่าไม่คุ้ม เพราะเราไม่รู้ว่าสุดท้ายจะเหลือกี่ลูกและได้ขนาดตามที่ต้องการจริงหรือเปล่า สู้ปล่อยให้แบบนี้ดีกว่า ขายได้ทั้งหมด”

แนวคิดดังกล่าวส่งผลให้คุณภาพผลผลิตไม่เป็นไปตามที่ตลาดต้องการและทำให้เกิดการกดราคาในการรับซื้อของพ่อค้า ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ถึงแม้ทุเรียนจะอร่อยที่สุด แต่ขนาดของลูกก็ไม่ได้มาตรฐาน ไม่สวย ยังไงเขาก็กดราคาได้ต่อไป”

ภายหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต เกษตรกรส่วนใหญ่ใส่ปุ๋ยบำรุงต้นไม้ผลในสวนและบางส่วนอาจจะเป็นการใส่ปุ๋ยครั้งเดียวของสวน โดยเกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต ส่วนใหญ่ก็รับรู้ด้วยกันว่าจะต้องใส่ปุ๋ยบำรุงต้น ซึ่งก็ทำกันทั่วไป”

สำหรับการตัดแต่งกิ่งพบว่ามีการเกษตรกรเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ทำ โดยส่วนใหญ่เห็นว่าไม่จำเป็นหรืออาจจะไม่มีเวลาทำ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เรื่องตัดแต่งกิ่งมีทำบ้าง แต่ก็ไม่มากนัก ไม่เป็นแบบบางสวนที่ยึดหลักวิชาการเลย ตัดแต่งกิ่งต้องแบบนี้แบบนี้ ปัญหาที่เกษตรกรไม่ทำก็ส่วนหนึ่งมาจากเรื่องแรงงานกับเรื่องค่าจ้างในกรณีที่จ้างอีก เลยปล่อยไปตามธรรมชาติ”

1.3 การเก็บเกี่ยวผลผลิต จากการศึกษาพบว่าขั้นตอนการเก็บเกี่ยวผลผลิตเป็นขั้นตอนสำคัญและส่งผลกระทบต่อราคาและภาพลักษณ์ของผลผลิตไม้ผลในจังหวัดยะลาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสามารถนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

1.3.1 การวางแผนการเก็บเกี่ยวผลผลิต จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้การคำนวณระยะเวลาการเก็บเกี่ยวแบบคร่าว ๆ โดยการประมาณการที่ยังไม่ชัดเจน ไม่สามารถระบุกำหนดวันเก็บเกี่ยวที่ชัดเจนได้ โดยจะต้องอาศัยการหล่นของลูกแรกหรือการเข้าไปสังเกตในสวนเป็นระยะ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งในอำเภอบันนังสตาให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“จะให้บอกวันเก็บล่วงหน้าเลยนั้นทำยากครับ ต้องให้ถึงเวลาก่อนถึงจะรู้ว่าเก็บได้แล้วยัง”

ทั้งนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ทราบเรื่องการนับวันเก็บผลผลิตตามหลักวิชาการ แต่เนื่องจากขาดการจดบันทึกสวน เช่น เรื่องการออกดอก ระยะต่าง ๆ ของการให้ผลผลิตทำให้ไม่สามารถระบุช่วงเวลาชัดเจนได้ ขณะเดียวกันเกษตรกรส่วนใหญ่ยังเห็นว่าแนวการนับวันดังกล่าวไม่จำเป็น เพราะเมื่อลูกสุกเมื่อไรก็เก็บได้เมื่อนั้น ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งในอำเภอธารโตให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ช่วงทุเรียน มังคุด ลองกองออกลูกก็ต้องเข้าสวนบ่อยหน่อยครับ ไปดูว่าใกล้จะเก็บได้แล้วยัง อย่างทุเรียนถ้ามีลูกสุกหรือหล่นแล้วก็เริ่มทำการเก็บเลย”

จากการศึกษาพบว่า มีเกษตรกรส่วนน้อยเท่านั้นที่ใช้การสังเกตการออกดอก บันทึกข้อมูลส่วนและสามารถกำหนดระยะเวลาในการจัดเก็บผลผลิตได้ล่วงหน้า ซึ่งการดำเนินการในรูปแบบนี้จะช่วยให้การวางแผนในเรื่องการจัดเก็บผลผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่เกษตรกรจากอำเภอธารโตท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมบันทึกข้อมูลของแต่ละต้น ดังนั้นผมสามารถคำนวณได้เลยว่าจะเก็บผลได้ในวันที่เท่าไร ซึ่งมันทำให้เราเตรียมการเรื่องต่าง ๆ ได้ง่ายและชัดเจนขึ้น จะหาแรงงานมาจากไหนก็ค้น การขนส่งออกจากสวนทำอย่างไร เตรียมการได้ล่วงหน้าระยะยาวเลย”

เช่นเดียวกับเกษตรกรจากอำเภอเบตงที่ให้ความสำคัญต่อการบันทึกเป็นรายต้นเพื่อวางแผนการจัดการที่ถูกต้องและเหมาะสม ตลอดจนสามารถสร้างตลาดใหม่ ๆ ให้กับผลผลิตได้ เช่น การประชาสัมพันธ์ทางสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ซึ่งเกษตรกรจะสามารถเป็นผู้กำหนดราคาผลผลิตได้ด้วยตนเอง โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“พอเราบันทึกข้อมูลสวนของเรา จะทำให้เรารู้ว่าผลผลิตจะออกตอนไหน อย่างไร เก็บได้วันไหน ซึ่งช่วยให้เราสามารถประกาศขายสินค้าได้ผ่านเว็บต่าง ๆ เฟสบุ๊คก็ใช้ได้ ลูกค้าต้องการแบบไหนเราก็ประมาณการได้ว่าจะต้องตัดลูกจากต้นไหนอย่างไร ส่งไปใช้เวลากี่วัน กำหนดและวางแผนได้หมด เมื่อมีคำสั่งซื้อออนไลน์มา ผมก็แค่เก็บผลผลิตและบรรจุกล่อง โทรเรียกบริษัทขนส่งมารับถึงบ้าน เรากำหนดราคาได้เองเลย ลูกค้าก็พอใจสั่งต่อเนื่องทุกปี”

ในขณะที่เกษตรกรบางคนไม่ได้มีการศึกษาและวางแผนการจัดเก็บและใช้วิธีการเจรจากับพ่อค้าคนกลางในการเหมาสวนตั้งแต่ผลผลิตเริ่มติดผล โดยได้ทำการขายผลผลิตล่วงหน้าแบบเหมาสวนให้กับพ่อค้าคนกลาง โดยมีการตกลงราคาและจ่ายมัดจำเมื่อสวนเริ่มติดผล ทั้งนี้สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกษตรกรรีบในการขายล่วงหน้ามาจาก 2 ปัจจัย คือ 1) มีความจำเป็นต้องใช้เงินในช่วงเวลาดังกล่าว และ 2) ความไม่มั่นใจเกี่ยวกับราคาผลผลิต การตกลงราคาและมีการจ่ายมัดจำทำให้เกษตรกรมั่นใจว่ามีผู้รับซื้อผลผลิตแน่นอนแล้ว ดังที่เกษตรกรจากกรงปินังให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“พอเริ่มติดผล พ่อค้าเริ่มเดินเข้าไปหาเกษตรกรแล้วครับ บางรายก็ตกลงราคา และรับเงินล่วงหน้ากันเรียบร้อยแล้ว และพอทำกันรายแรก รายที่สองที่สามก็ตามมา ส่งผลกระทบกับตลาดในพื้นที่ทันที คนขายที่หลังจะใจเย็น ๆ ก็ลำบากครับ ราคาถูกกดไว้ตั้งแต่ลูกอ่อนเลย”

การตกลงซื้อขายล่วงหน้าในรูปแบบนี้ทำให้เกษตรกรไม่จำเป็นต้องให้ความสนใจเรื่องคุณภาพผลผลิตเพราะจะเป็นหน้าที่ของพ่อค้าคนกลางในการดูแลและเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งส่งผลให้พ่อค้าคนกลางมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของราคาผลผลิตและมีโอกาสให้มีการตัดลูกอ่อนออกสู่ตลาดได้ง่ายขึ้น เพราะพ่อค้าคนกลางบางรายจะเร่งตัดในช่วงที่ราคาดี ดังที่เกษตรกรจากเบตงให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“พอขายล่วงหน้าให้พ่อค้าไปแล้ว เกษตรกรก็ไม่สนใจสวนแล้ว เขาจะเข้าไปตัดไปขายตอนไหนก็ไม่ต้องสนใจแล้ว รับเงินอย่างเดียว บางคนก็รู้ว่าพ่อค้าตัดลูกอ่อนจากสวนตัวเองไปขาย เป็นการขายที่ไม่รับผิดชอบทั้งเกษตรกรและพ่อค้าคนกลาง”

จากการศึกษาพบว่า การไม่มีการวางแผนและการจดบันทึกสวนส่งผลให้เกษตรกรเสียโอกาสสำคัญ ๆ 3 ประการ คือ 1) ขาดการสร้างตลาดใหม่ ๆ จำเป็นต้องอาศัยตลาดเดิมในการจำหน่ายผลผลิต 2) ผลผลิตมีโอกาสไม่ได้มาตรฐานตามที่ตลาดต้องการ เนื่องจากขาดความชัดเจน

เกี่ยวกับข้อมูลผลผลิตในสวน ไม่สามารถประมาณการการสุกแก่ของผลผลิตที่ชัดเจนได้ และ 3) มีปัญหาเรื่องแรงงานในการจัดเก็บและการขนส่ง

1.3.2 การเก็บผลผลิตรอจำหน่าย จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จะทยอยเก็บผลผลิตพร้อมกับการส่งจำหน่ายเป็นรายวัน โดยจะเร่งการเก็บเกี่ยวให้ได้ปริมาณที่พอดีกับการขนส่งในแต่ละครั้ง ทั้งนี้ส่วนใหญ่ใช้แรงงานว่างจ้าง ซึ่งแต่ละสวนจะใช้ประมาณ 6 คนต่อวัน โดย 3 คนทำหน้าที่ตัดและอีก 3 คนทำหน้าที่เก็บ การเก็บผลผลิตจะทำได้ประมาณ 10-15 ต้นต่อวัน ได้ผลผลิตต่อวันประมาณ 6-7 ตัน และสำหรับเกษตรกรบางส่วนจะใช้แรงงานภายในครอบครัวในกรณีที่พื้นที่การเพาะปลูกเล็กน้อย

เกษตรกรส่วนใหญ่เมื่อจัดเก็บผลผลิตจากต้นแล้วก็จะทำการรวบรวมขนส่งไปยังตลาดเป็นรายวัน ทั้งนี้เพื่อลดขั้นตอนในการเก็บเกี่ยว รวบรวมและขนส่ง ดังนั้นการทำให้เสร็จในแต่ละวันจะสามารถลดต้นทุนและขั้นตอนในการดำเนินการได้ นอกจากนี้ยังช่วยลดความเสียหายของผลผลิตจากกระบวนการเก็บเกี่ยวและขนส่งผลผลิตได้ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งในอำเภอบ้านนังस्ताให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ส่วนใหญ่เก็บและขนไปขายเป็นรายวันครับ ถ้าเก็บได้เยอะหน่อยก็หารถมาขนเพิ่ม ขนไปขายวันละเที่ยว เพราะถ้าเก็บจากต้นแล้วมาเก็บรวบรวมก็ต้องออกแรงขนขึ้นรถอีกรอบ ทำให้มีงานหลายขั้นตอนซึ่งยุ่งยาก เอาไปขายเป็นรายวันจะสะดวกกว่า”

เช่นเดียวกับเกษตรกรอีกท่านหนึ่งที่ให้ความเห็นว่า ผลผลิตส่วนใหญ่ไม่เหมาะที่จะเก็บไว้นาน ๆ เพราะอาจจะเสียหายเน่าเสียได้ เก็บเสร็จแล้วก็ต้องรีบออกจำหน่าย ซึ่งทำให้ไม่ต้องไปว่าจ้างรถคนอื่นในการขนส่ง เพราะใช้รถเพียงคันเดียวก็สามารถขนส่งได้อยู่แล้ว ดังนั้นการดำเนินการเก็บผลผลิตจะทำตอนกลางวันและเมื่อถึงตอนเย็นก็รวบรวมผลผลิตและส่งออกสู่ตลาดในช่วงพลบค่ำ โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมเก็บผลผลิตและขายเป็นรายวันครับ เพราะจะได้ไม่ต้องไปจ้างรถคนอื่นมาขน เก็บเท่าที่รถจะขนได้ในแต่ละวัน ออกตลาดวันละครั้งตอนค่ำ ขายเสร็จกินอาหารค่ำที่ตลาดก็กลับบ้านพักผ่อน”

ทั้งนี้สำหรับเกษตรกรส่วนหนึ่งจะทำการรวบรวมผลผลิตและจัดส่งออกตลาดในจำนวนมาก ซึ่งจะทำให้สามารถต่อรองราคาซื้อขายได้ดีกว่าและสามารถกำหนดช่วงเวลาในการขายได้มากกว่า ตลอดจนพ่อค้าจะให้ความมั่นใจในคุณภาพผลผลิตสูงกว่าการทยอยขายทีละน้อย โดยเกษตรกรจากเบตงให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมรวบรวมและขายครั้งละเยอะ ๆ เพราะทำให้ได้ราคาที่ดีกว่า เนื่องจากเรามีสินค้าเยอะเราก็สามารถต่อรองได้เยอะขึ้นด้วย พ่อค้าคนกลางเขาก็อยาก

ซื้อให้ได้เยอะ ๆ เหมือนกัน ดังนั้นการเจรจาทำได้ดีกว่า ที่สำคัญก่อนออกขาย ก็ติดตามราคาตลาดก่อนจะทำให้ได้ผลต่างของราคาในแต่ละวันด้วย”

การเก็บเกี่ยวผลผลิตที่ทยอยเก็บและทยอยออกสู่ตลาดเป็นรายวันเป็นแนวปฏิบัติที่เกษตรกรในพื้นที่ทำมาอย่างช้านานโดยไม่ได้มองถึงความเสียเปรียบทางด้านการต่อรองราคาและการสร้างเครือข่ายทางการตลาด ในขณะที่เดียวกันยังไม่สามารถรวมตัวเพื่อการจัดการตลาดได้ ซึ่งจะแตกต่างกับเกษตรกรบางคนที่ปรับกระบวนการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่ส่งผลให้เกิดความมั่นใจของพ่อค้าคนกลางเกี่ยวกับปริมาณผลผลิตและคุณภาพทำให้มีการต่อรองราคาที่มีความพอใจทั้งสองฝ่าย

1.4 การตลาดและการขาย การศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) มาตรฐานและความต้องการไม้ผลของตลาด 2) ปัจจัยทางการตลาดที่ส่งผลต่อราคาผลผลิต และ 3) ช่องทางการขาย ซึ่งสามารถนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

1.4.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการไม้ผลของตลาด พบว่า เกษตรกรไม่ได้มีการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการของตลาดมากนัก มีความเพียงเข้าใจว่าผลผลิตทั้งหมดที่ออกมาสามารถส่งขายได้ทั้งหมดและราคาก็จะขึ้นอยู่กับสภาพตลาดในตอนนั้น เกษตรกรไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานผลผลิตของไม้ผลแต่ละชนิดหรืออาจจะเข้าใจเรื่องดังกล่าวแต่ไม่พยายามยกระดับคุณภาพผลผลิตให้ได้ตามมาตรฐานที่ตลาดต้องการ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เขาบอกว่าทุเรียนของเราไม่ได้มาตรฐาน อยู่เกรด C แต่ก็ไม่รู้ว่าจะไรเกรด AB อะไร C เพราะความจริงทุเรียนสวนของผมก็ลูกโตน้ำหนักถึง 3 กิโลกรัม”

เช่นเดียวกันกับเกษตรกรอีกท่านหนึ่งที่ระบุว่าหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตก็ได้มีการคัดแยกแบ่งทุเรียนตามเกรดแล้ว แต่เมื่อเอาไปขาย ผู้ซื้อก็จะทำการคัดแยกใหม่อีกครั้งซึ่งบางครั้งทุเรียนที่คัดไว้ในเกรด A กลับถูกคัดใหม่ไปอยู่ในเกรด C ดังที่ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ก่อนเอามาขายผมก็แยกเกรดเรียบร้อยแล้วครับ ผมเข้าใจว่าเกรดไหนเป็นอย่างไร แต่พ่อค้าเขาก็จะคัดใหม่ แล้วส่วนใหญ่เขาไม่บอกหรือครับว่าเพราะอะไรอยู่ก็จากลูกที่เราคิดว่าเป็น A ก็กลายเป็นเขาเอาไปใส่ในเกรด C ก็ไม่รู้เหมือนกันว่าเพราะอะไร”

ทั้งนี้ผลไม้อื่น เช่น มังคุด ลองกอง ก็มีมาตรฐานในการรับซื้อ แต่เนื่องจากเกษตรกรไม่ได้เข้าใจมาตรฐานไม้ผลแต่ละชนิดจึงไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการดูแลคุณภาพผลผลิต โดยปล่อยให้ผลผลิตเป็นไปตามธรรมชาติ และมุ่งเก็บผลผลิตให้ได้ในจำนวนมากซึ่งจะละทิ้งทั้งที่ได้คุณภาพและไม่ได้ตามมาตรฐาน ทำให้เกษตรกรสูญเสียรายได้ที่ควรได้รับ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ส่วนใหญ่เขาไม่ค่อยสนใจทำลองกองคุณภาพกันครับ ปลูกเสร็จก็ปล่อยไว้อย่างนั้น ไม่มีการตัดแต่งกิ่ง ไม่มีการแต่งดอกแต่งช่อ ได้ผลผลิตก็ขายไปแบบนั้น ไม่มีการจัดการใด ๆ ทำให้ได้ราคาต่ำ ผมกับทีมงานเลยไปขอเหมาสวนทำ

การตัดแต่งกิ่งและดูแลสวนเพื่อให้ได้ตามมาตรฐาน ซึ่งความจริงก็ทำได้ไม่ยาก แต่ใส่ใจและให้เข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานที่ตลาดต้องการ เราก็ทำได้ครับ ผมได้รายได้เพิ่มขึ้นมากจากการทำแบบนี้ แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่สนใจทำตาม”

ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของเกษตรกรในอำเภอธารโตท่านหนึ่งที่แสดงความเห็นไว้ว่า รู้ถึงมาตรฐานของไม้ผลชนิดต่าง ๆ ที่ตนเองปลูกไว้ แต่แนวทางเพื่อให้ได้ตามมาตรฐานนั้นตนเองยังไม่พร้อมที่จะทำตาม เช่น กรณีการตัดแต่งกิ่งนั้นเป็นสิ่งที่รับได้และเห็นว่าส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของผลผลิต แต่การแต่งดอกแต่งลูกนั้นไม่อยากทำเนื่องจากเสียตาย ปล่อย ๆ ไว้ให้ได้ลูกเยอะ ๆ ดีกว่า เพราะถึงอย่างไรก็ขายได้ทั้งหมด โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมรู้ว่าถ้าแต่งดอก ตัดดอกออกไปบ้าง ตัดลูกออกไปบ้างจะทำให้ได้ลูกใหญ่ และสวนตามที่เขาต้องการ มีนักวิชาการมาแนะนำเยอะแล้ว แต่ไม่อยากทำ เพราะเสียตาย ปล่อยตามธรรมชาติดีกว่า ได้ลูกเยอะหนอยก็ขายได้มาก เหมือนกัน”

เกษตรกรส่วนหนึ่งจึงมีความคิดว่าการคัดแยกผลผลิตเป็นหน้าที่ของพ่อค้าคนกลางที่จะต้องมีความชำนาญในเรื่องนี้และยินยอมตามที่พ่อค้าคัดแยก ซึ่งสภาพดังกล่าวทำให้การกตราคาสินค้าทำได้ง่ายและจำเป็นต้องพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้กับเกษตรกร ดังที่พانیชัย จังหวัดยะลาให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เกษตรกรไม่รู้เรื่องของมาตรฐานผลไม้ ทุเรียนแบ่งเกรดยังงี้ ลองกองเป็นแบบไหนบ้าง เข้าใจแบบผิวเผินทำให้ไม่สามารถพูดคุยกับผู้ซื้อได้ ซึ่งจำเป็นต้องมีการพัฒนาเกษตรกรในเรื่องนี้”

เช่นเดียวกับเกษตรกรท่านหนึ่งจากอำเภอบันนังสตาให้ความเห็นไว้ว่า การคัดเกรดไม้ผลเป็นเรื่องของความชำนาญเฉพาะคน ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะทำการคัดแยกผลผลิตก่อนการนำไปจำหน่ายแล้วก็ตามจะไม่ได้ได้รับความไว้วางใจจากพ่อค้ารับซื้อและจะทำการคัดแยกใหม่ทุกครั้งเป็นรายผล ดังนั้นด้วยเงื่อนไขนี้เกษตรกรจึงจำเป็นต้องยินยอมตามที่พ่อค้ากำหนด โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“คนที่จะเคาะคัดแยกทุเรียนจะต้องเป็นคนที่มีความเชี่ยวชาญจริง ๆ และถึงอย่างไรเขาก็จะคัดใหม่ทุกครั้งที่เราเอาไปขาย พวกเขายู่กับทุเรียนมานาน เขารู้จักทุเรียนดีว่าแบบไหนเกรดไหนก็ต้องยอมเขาไป”

จากแนวคิดและรูปแบบการดำเนินการของเกษตรกรส่งผลเสียภาพลักษณ์ของไม้ผลยะลาในด้านมาตรฐานตามเกณฑ์ที่กำหนดของตลาด ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการกตราคาไม้ผลยะลา

1.4.2 ปัจจัยทางการตลาดที่ส่งผลต่อราคาสินค้า จากการศึกษพบว่า ผลผลิตของยะลาจะออกท้ายฤดูของภูมิภาคอื่นของประเทศ และจะเป็นช่วงเดียวกันกับการออกสู่ตลาดของไม้ผล

ในประเทศมาเลเซีย ซึ่งส่งผลให้ไม้ผลของยะลามีราคาที่ถูกกว่าตลาดในส่วนอื่นของประเทศถึงประมาณ 40% โดยราคาผลผลิตที่มีมาตรฐานสูงสุดของยะลาจะมีราคาเท่ากับราคาผลผลิตในมาตรฐานเกรด C ของผลผลิตจากภูมิภาคอื่นของประเทศ ด้วยเหตุที่ผลผลิตออกมาในช่วงท้ายฤดูทำให้ความต้องการในการบริโภคของตลาดลดลงทำให้ราคาของผลผลิตจากยะลาตกลงไปด้วยเช่นกัน ดังที่ตัวแทนจากกลุ่มนักธุรกิจในจังหวัดยะลาให้ความเห็นไว้ว่า

“ผลไม้ยะลา โดยเฉพาะทุเรียนออกหลังสุดของประเทศแล้วก็ยังเป็นช่วงเดียวกับที่ทุเรียนมาเลเซียออกสู่ตลาด คนไทยเริ่มเบื่อแล้ว ทำให้ราคาถูกลงมาด้วย ผมว่าราคาที่ถูกละก็เกิดจากกลไกของตลาดโดยปกติ”

เช่นเดียวกับเกษตรกรท่านหนึ่งที่ให้ความเห็นว่า หากปีใดที่สินค้าล้นตลาด ยะลาจะได้รับผลกระทบมากกว่าพื้นที่อื่น เพราะเป็นผลผลิตที่ออกท้ายฤดู โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผลไม้ทุเรียนออกท้ายฤดู ดังนั้นปีไหนผลผลิตเยอะ เกษตรกรยะลาก็จะแย่ เพราะราคาไม้ผลถูกมากกว่าที่อื่นแน่ ๆ”

แต่ทั้งนี้เมื่อศึกษาสภาพความต้องการของตลาดจะพบว่า การออกท้ายฤดูอาจจะไม่ใช่ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อราคาต่ำกว่าภูมิภาคอื่น เนื่องจากความต้องการในการรับซื้อสินค้าเพื่อการส่งออกนั้นมีตลอดปี และตลาดผลไม้ไทยยังมีอีกมาก ดังที่ผู้ประกอบการส่งออกผลไม้ในจังหวัดจันทบุรีให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“คำว่าท้ายฤดูอาจจะไม่ได้มีผลต่อการส่งออกต่างประเทศมากนัก อาจจะมีผลเฉพาะตลาดภายในประเทศ เนื่องจากตลาดต่างประเทศยังมีอีกมาก เพียงแต่ปัจจุบันราคาผลไม้จากยะลาถูกลงในช่วงประมาณนี้แล้ว”

สอดคล้องกับผู้ประกอบการส่งออกไม้ผลจังหวัดตราดที่ให้สัมภาษณ์ไว้ว่าเฉพาะการส่งทุเรียนไปขายในประเทศจีนนั้นในปัจจุบันยังขายเฉพาะในห้างและในบางรัฐเท่านั้น ดังนั้นตลาดผลไม้ของไทยในจีนยังมีอีกมาก

“ผลไม้ไทยที่ส่งขายจีนในปัจจุบันเป็นเพียงการส่งไปขายในห้างและเฉพาะในบางรัฐเท่านั้น ยังไม่ครอบคลุมทุกรัฐและยังมีตลาดอีกหลายระดับที่ยังไม่ได้มีการเปิดตลาด ดังนั้นความต้องการผลไม้ไทยในประเทศจีนยังคงมีโอกาสมาก”

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่าปัญหาราคาผลไม้ต่ำกว่าราคาในภูมิภาคอื่นนั้นไม่ใช่เกิดจากความต้องการของตลาดที่ลดลงแต่มีปัจจัยจากการกำหนดราคาของผู้ซื้อเป็นหลัก ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนากลยุทธ์เพื่อให้ได้ราคาที่เหมาะสม

1.4.3 ช่องทางการขาย การศึกษาพบว่า เกษตรกรไม่ผลจังหวัดยะลาได้มีการศึกษาช่องทางการขายผลผลิตของตนเอง โดยส่วนใหญ่ใช้ช่องทางการขายเพียงช่องทางเดียว คือการ นำผลผลิตมาจำหน่ายที่ตลาดมลายูบางกอก ซึ่งเป็นศูนย์กลางการรับซื้อผลไม้ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ข้อมูลไปในทิศทางเดียวกันคือ ไม่ทราบว่า มีแหล่งรับซื้ออื่นนอกจากการนำผลผลิตมาจำหน่ายที่มลายูบางกอก ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผลผลิตทั้งหมด ทั้งทุเรียน ลองกอง มังคุด สะตอ ผมก็เอามาขายที่มลายูบางกอกทั้งหมดครับ คิดไม่ออกว่าจะขายที่ไหนได้อีกนอกจากที่นี่”

สอดคล้องกับพ่อค้าคนกลางที่ให้ความสำคัญกับการมารับซื้อผลผลิตของเกษตรกรที่มลายูบางกอก โดยจะมาทำการรับซื้อภายหลังจากรับซื้อผลผลิตในจังหวัดจันทบุรีเสร็จสิ้นแล้ว โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ตลาดมลายูบางกอกเป็นตลาดรับซื้อผลไม้ที่สำคัญของสามจังหวัด ผมซื้อที่จันทบุรีสามเดือนจากนั้นก็ไปซื้อต่อที่มลายูบางกอกอีกประมาณ 2 เดือน”

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่ายังมีแหล่งรับซื้อผลผลิตหรือช่องทางการจัดจำหน่ายอื่นที่เกษตรกรกลุ่มเล็ก ๆ บางคนได้ดำเนินการแล้ว เช่น การขายออนไลน์แต่เป็นปริมาณที่น้อยมาก ในขณะที่มีแนวโน้มความต้องการเพิ่มขึ้น ดังที่เกษตรกรจากธารโตให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมขายทุเรียนส่วนใหญ่ในสวนของผมผ่านทางอินเทอร์เน็ต ขายออนไลน์ทั้งหมดในราคากิโลกรัมละ 90 บาทและรับรองความพึงพอใจ ผมได้ราคาที่น่าพอใจ โดยรวมแล้วสูงกว่าเกษตรกรที่ขายให้กับพ่อค้าที่มารับซื้อ ที่สำคัญผลผลิตของผมถูกจองซื้อไว้ตั้งแต่ต้นปี”

จากการศึกษาพบว่า การทำการขายเพียงช่องทางเดียวทำให้เกษตรกรขาดอำนาจในการต่อรองราคาและไม่มีปัจจัยที่จะผลักดันในด้านการยกระดับคุณภาพผลผลิต ทั้งนี้เกษตรกรไม่เห็นถึงความแตกต่างระหว่างการทำเกษตรแบบประณีตที่สร้างสรรค์ผลผลิตที่มีคุณภาพด้วยกรรมวิธีที่เน้นธรรมชาติหรือการทำเกษตรแบบคุณภาพที่ตอบโจทย์ตลาดและอุตสาหกรรมกับการทำเกษตรแบบปล่อยปละและเน้นการให้ได้ผลผลิตจำนวนมากโดยไม่สนใจคุณภาพของผลผลิตในปัจจุบัน ซึ่งสภาพดังกล่าวส่งผลต่อการกดราคาของพ่อค้าคนกลางในการรับซื้อและทำให้รายได้ของเกษตรกรต่ำกว่าที่ควรจะเป็น

1.5 การให้บริการก่อนและหลังการขาย การศึกษาพบว่า ภายหลังจากการจำหน่ายผลผลิตเกษตรกรไม่ได้มีกิจกรรมต่อเนื่องกับผู้บริโภค ไม่ได้มีกระบวนการเพื่อให้ทราบถึงความพึงพอใจของผู้บริโภค ซึ่งเป็นผลให้เกษตรกรขาดความเข้าใจเกี่ยวกับตลาดไม้ผล จากกิจกรรมของการวิจัยที่ได้นำเกษตรกรไปเยี่ยมชมการรับซื้อทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีและได้มีการแลกเปลี่ยนความเห็นเกี่ยวกับคุณภาพผลผลิตและความต้องการของผู้บริโภคทำให้เกษตรกรเข้าใจถึงแนวทางการพัฒนาผลผลิตขึ้น เช่น ตลาดทุเรียนมีความต้องการทุเรียนหนามเขียวในขณะที่ผลผลิตทุเรียนของยะลาจะมีหนามทุเรียน

เป็นสีแดง ซึ่งสภาพหนามดังกล่าวไม่ได้มีผลต่อรสชาติของทุเรียนแต่อย่างใด ดังนั้นเกษตรกรระยะกลางจึงไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการปรับการใส่ปุ๋ยเพื่อให้ทุเรียนมีหนามสีเขียว แต่เมื่อเกษตรกรรับรู้ถึงความต้องการของผู้บริโภคและตลาดแล้วทำให้สามารถปรับรูปแบบการดูแลจัดการสวนได้ต่อไป โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมเคยได้ยืนมานานแล้วว่าราคาทุเรียนยะลาต่ำเพราะสีของหนามด้วย ผมก็ยืนยันมาตลอดว่าถึงยะลาจะหนามแดงแต่รสชาติอร่อยกว่าหนามเขียวของจันทบุรี แต่วันนี้เข้าใจแล้วว่ามันเป็นเรื่องตลาดที่เขาต้องการอยากซื้อหนามเขียวมากกว่าหนามแดง ซึ่งเราไปเปลี่ยนความเข้าใจนี้ยาก แต่ผมเองก็สามารถทำให้ทุเรียนเป็นหนามเขียวได้ ซึ่งทำไม่ยากอะไร”

เช่นเดียวกันกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมในการรับซื้อผลผลิตของเกษตรกร ซึ่งหากเกษตรกรได้รับมาตรฐาน GAP แล้วจะทำให้โรงงานสามารถรับซื้อผลผลิตได้โดยตรงจากเกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรและสามารถเพิ่มราคาให้กับเกษตรกรได้อีกด้วย แต่เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่รับทราบถึงความต้องการของโรงงานในประเด็นดังกล่าว จึงไม่เห็นความสำคัญของการขอรับมาตรฐาน GAP ทำให้เสียโอกาสในการส่งผลผลิตโดยตรงกับโรงงาน ดังที่เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตรให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“โรงงานสามารถรับซื้อสินค้าโดยตรงจากเกษตรกรได้หากเกษตรกรมีมาตรฐาน GAP และบวกราคาเพื่อให้ได้ด้วย จะส่งตรงมาหรือรวบรวมโดยกลุ่มเกษตรกรก็ได้ โรงงานสามารถรับซื้อได้ทั้งหมด แต่ตอนนี้เมื่อเกษตรกรไม่มีใบรับรอง โรงงานก็จำเป็นต้องซื้อจากพ่อค้าคนกลางอีกที”

ซึ่งจากการศึกษาพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของการขอรับรองมาตรฐาน GAP หรือบางรายเคยได้รับการรับรองมาตรฐานแล้วแต่ไม่ได้มีการดำเนินการเพื่อต่ออายุทำให้ใบรับรองไม่สามารถนำมาใช้ได้อีก ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรไม่ได้รับทราบข้อมูลความต้องการของตลาดและใช้ช่องทางการตลาดเพียงช่องทางเดียวในการจำหน่าย ดังที่เกษตรกรจากอำเภอกรงปินังให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมขายที่มลายูบางกอก ไม่เคยรู้ว่าผลผลิตทุกแบบสามารถเอาไปขายตรงให้กับโรงงานได้ถ้ามีใบรับรอง GAP ซึ่งผมเคยทำไว้แต่หมดอายุแล้วไม่ได้ต่อ เพราะไม่คิดว่ามีประโยชน์อะไร”

การขาดการสื่อสารความพึงพอใจของผู้บริโภคและตลาดสำหรับเกษตรกรทำให้เกิดช่องว่างทางความคิดในการยกระดับคุณภาพผลผลิตเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของผู้บริโภค ซึ่งจากการวิจัยพบว่า การกระตุ้นการรับรู้ตลาดให้กับเกษตรกรจะเป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวนเพื่อยกระดับคุณภาพผลผลิต

2. กิจกรรมสนับสนุน

การศึกษากิจกรรมสนับสนุนของการบริหารจัดการเกษตรไม้ผลจังหวัดยะลาในมิติของห่วงโซ่มูลค่า ซึ่งประกอบด้วย 1) โครงสร้างพื้นฐานองค์กร 2) การบริหารบุคลากร 3) การพัฒนาเทคโนโลยี และ 4) การจัดซื้อ สามารถนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

2.1 โครงสร้างพื้นฐานองค์กร

รัฐมีนโยบายในการส่งเสริมการรวมตัวของเกษตรกรในหลายรูปแบบและมีหน่วยงานเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนในการรวมกลุ่มเกษตรกรที่ชัดเจน แต่พบว่ากลุ่มเกษตรกรยังขาดการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม เป็นการดำเนินงานแบบเฉพาะกิจขาดความต่อเนื่องและยกระดับความเข้มแข็งขององค์กร เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงทำการเกษตรโดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับกลุ่ม ไม่มีการรวมตัวเพื่อการจัดการหรือทำการตลาด ซึ่งส่งผลต่อการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐทำได้ยากขึ้น

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบโครงสร้างพื้นฐานองค์กรในการทำเกษตรกรรมในจังหวัดยะลาพบว่า ส่วนใหญ่เป็นการประกอบการโดยเจ้าของรายเดียวหรือภายในครอบครัว ไม่มีการทำบัญชีหรือรูปแบบองค์กรที่ชัดเจน ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งในอำเภอบันนังสตาให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“งานเกษตรเป็นงานที่ทำไปเรื่อย ๆ ครับ ทำสวนโน้นบ้างนี่บ้างเล็กน้อยพออยู่ได้ส่งลูกเรียนได้ ไม่ใช่ธุรกิจใหญ่โตอะไร เป็นงานที่ง่ายที่สุดไม่ต้องใช้ความรู้อะไรมาก งานเกษตรปลูกไม้ผลไม่ต้องทำบัญชีครับ ไม่จำเป็นอะไร”

เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการรวมตัวเป็นกลุ่มวิสาหกิจแต่ขาดความมั่นใจเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันและมีความเห็นว่าผู้นำกลุ่มเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้กลุ่มขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ แต่เมื่อกลุ่มขาดผู้นำการรวมกลุ่มก็จะไม่ก่อให้เกิดผลใด ๆ ซึ่งในปัจจุบันเกษตรกรยังขาดแกนนำเพื่อการขับเคลื่อนการทำงานกลุ่ม ดังที่เกษตรกรจากอำเภอธารโตให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมเชื่อว่าการรวมกลุ่มจะทำให้เกษตรกรเข้มแข็งได้ แต่ปัญหาคือเราไม่มีคนนำที่จะทำให้เกิดการรวมตัวกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน ผมว่าลักษณะสำคัญของคนที่จะนำกลุ่มคือเขาจะต้องมีความเสียสละมาก ๆ มีจิตใจที่จะทำเพื่อผู้อื่น และส่วนใหญ่กลุ่มที่เดินต่อไปไม่ได้ก็เพราะเรื่องความไม่ไว้วางใจกันในเรื่องผลประโยชน์นี่แหละครับ”

นอกจากความเป็นผู้นำที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมกลุ่มแล้ว ทักษะการบริหารจัดการของผู้นำจะเป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม ผู้นำจะต้องสามารถออกแบบโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดกลไกของการตรวจสอบเพื่อความโปร่งใส

และสร้างการมีส่วนร่วมให้กับสมาชิกในการตัดสินใจ ดังที่เกษตรกรจากอำเภอเบตงสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของผู้นำที่จะต้องออกแบบองค์กรและมีทักษะบริหารโดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ตอนเริ่มต้นรวมกลุ่มกันหลายคนเสนอให้ผมเป็นผู้นำกลุ่มเพราะเขาเห็นความคิดของผม เห็นความสำเร็จที่ผมทำไป แต่ผมไม่มีความถนัดในเรื่องการบริหารจัดการ ผมเลยเสนอให้เชิญท่านอื่นที่เขามีความถนัดในเรื่องบริหารจัดการ ในเรื่องการเงินมาเป็นผู้นำและทีมบริหาร ซึ่งทำให้กลุ่มทำงานได้ดีขึ้น ผมจึงคิดว่าทักษะผู้นำสำคัญมากสำหรับกลุ่ม”

และเกษตรกรจากอำเภอธารโตให้ความเห็นถึงการออกแบบองค์กรที่จะต้องสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกให้ได้ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการตัดสินใจจะทำให้องค์กรเกิดความโปร่งใสตรวจสอบได้ โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ปัจจุบันกลุ่มเกษตรกรเป็นแค่เรื่องของหัวหน้ากลุ่ม สมาชิกแค่มาร่วมประชุมและรับของ เวลารัฐเขาจะให้ทำอะไร หัวหน้ากลุ่มตัดสินใจเองหมด ส่วนใหญ่คนที่ได้รับประโยชน์ก็คือหัวหน้ากลุ่มกับญาติสนิท ถ้ากลุ่มเป็นแบบนี้สมาชิกก็ จะไม่มีส่วนร่วมอะไรเลยและไม่สามารถพัฒนาเกษตรกรได้จริง”

สำหรับองค์กรเกษตรกรในลักษณะกลุ่มวิสาหกิจที่เกิดขึ้นอยู่มีหลายรูปแบบซึ่งบางกลุ่มมีศักยภาพในการให้ความช่วยเหลือสมาชิกและการลดต้นทุนการดำเนินการได้ ในขณะที่เดียวกันกลุ่มวิสาหกิจที่มีการรวมตัวกันอย่างชัดเจนจะทำให้หน่วยงานภาครัฐเข้าไปหนุนเสริมได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังที่ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรจากอำเภอเบตงให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“กลุ่มของผมเกิดจากความต้องการร่วมกันจะปรับเปลี่ยนการทำเกษตรเหมือนกัน พอรวมตัวกันได้ก็ติดต่อหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งก็ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดี ตรงตามความต้องการของกลุ่ม”

เช่นเดียวกันกับกลุ่มเกษตรกรอีกกลุ่มในอำเภอเบตงที่สามารถลดต้นทุนเกี่ยวกับปุ๋ยได้ โดยการรวมกลุ่มในการสั่งซื้อปุ๋ยและผสมปุ๋ยตามที่ต้องการ ซึ่งสามารถลดต้นทุนได้มากกว่า 30% โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“พอรวมกลุ่มกันได้ ก็ปรับการซื้อปุ๋ยใหม่ ทำเป็นปุ๋ยสั่งตัด ได้ปุ๋ยที่ตรงความต้องการไม่ต้องมีฟิลเลอร์ซึ่งสามารถลดปริมาณปุ๋ยที่ต้องใส่ได้ ทำได้ลดต้นทุนเรื่องปุ๋ยได้มากกว่า 30%”

ปัญหาการเงินเป็นปัญหาสำคัญของเกษตรกรและเป็นช่องทางหนึ่งทำให้พ่อค้าคนกลางใช้เป็นช่องทางในการผูกขาดและกดราคารับซื้อผลผลิต เนื่องจากเมื่อการวางแผนทางการเงินไม่ดีทำให้เกษตรกรมีความจำเป็นต้องใช้เงินสดเพื่อการว่าจ้างเก็บเกี่ยวผลผลิต การดำเนินในสวนหรือการใช้

ง่ายในชีวิตประจำวันจึงจำเป็นต้องมีการขายเหมาสวนตั้งแต่ผลผลิตยังไม่แก่ และทำให้การรวมตัวเป็นกลุ่มเกษตรกรทำได้ไม่บรรลุเป้าหมาย เนื่องจากการจัดการยังไม่สามารถเข้าช่วยเหลือทางการเงินให้กับสมาชิกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่เกษตรกรจากอำเภอกรงปินังให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“กลุ่มเกษตรกรยังรวมตัวกันไม่ชัดเจน การช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกยังทำได้น้อยจึงทำให้เกษตรกรที่ต้องการใช้เงินต้องไปทำข้อตกลงเหมาสวนกับพ่อค้าคนกลางไว้ก่อน ทำให้เรื่องราคาในตลาดต่อรองลำบาก”

2.2 การบริหารบุคลากร

การศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากหน่วยงานภาครัฐในหลายรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านศูนย์เรียนรู้ภายในกลุ่มซึ่งทำให้เกษตรกรได้รับทราบถึงนโยบายใหม่ ๆ ของทางภาครัฐตลอดจนแนวทางหรือความรู้เพื่อการพัฒนาทางด้านการเกษตร ดังที่เกษตรกรจากอำเภอบันนังสตาให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เวลามีอะไรใหม่ ๆ มากก็จะมีการประชุมมาให้มาที่ศูนย์เรียนรู้ของกลุ่มครับ มา ก็มาฟังว่ามีแนวทางอะไรใหม่ ๆ ที่จะให้เราได้รับรู้และปฏิบัติบ้าง”

เช่นเดียวกันกับแกนนำกลุ่มที่ให้สัมภาษณ์ถึงบทบาทของศูนย์เรียนรู้ว่ามีบทบาทสำคัญในการนำเสนอข้อมูล ความรู้ใหม่ ๆ ให้กับสมาชิก ซึ่งจะเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำส่งผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ภายในสมาชิกของกลุ่มและกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“กิจกรรมของศูนย์คือ ให้สมาชิกได้มานั่งคุยกัน ผมในฐานะผู้นำกลุ่มก็จะนำเอาความรู้ใหม่ ๆ ที่ได้รับมาจากการไปดูงาน ไปอบรมมานำเสนอแลกเปลี่ยนกัน และในบางครั้งก็คุยถึงผลที่ได้จากการทดลองใช้ความรู้ที่ได้รับมาจากการอบรมดูงาน เป็นการกระตุ้นให้มีการนำความรู้ไปปฏิบัติ ซึ่งส่วนใหญ่เวลาเกษตรกรไปอบรมก็มักจะไม่น่าสนใจเนื้อหาการอบรมและไม่ค่อยจะเอาไปปฏิบัติซักเท่าไร”

ทั้งนี้การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติและการทอดบทเรียนจากการปฏิบัติจะเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องให้ความสำคัญ เนื่องจากให้ความสำคัญเฉพาะการถ่ายทอดความรู้ใหม่ ๆ ให้กับเกษตรกรนั้น โดยขาดการสร้างความมั่นใจและความต้องการในการนำความรู้ที่ได้รับไปสู่การปฏิบัตินั้นเป็นความสูญเสียเปล่า ดังที่แกนนำกลุ่มเกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมเป็นวิทยากรอบรมให้กับพี่น้องเกษตรกรปีหนึ่งเป็นหลักร้อยครับ แต่ผมว่าส่วนใหญ่เขาไม่ได้สนใจความรู้ที่ให้ หลายคนมาก็แค่รับเบียร์เลี้ยงมาอบรมเท่านั้นเอง ผมคิดว่าถ้าในร้อย ๆ คนที่มีอบรมกับผม มีสักสิบคนเอาไปทดลองทำตามดูก็น่าภูมิใจแล้วครับ”

จากการศึกษาพบว่า มีเกษตรกรบางกลุ่มที่เข้าไม่ถึงการให้บริการของทางหน่วยงานรัฐ แต่มีการขับเคลื่อนกลุ่มอย่างต่อเนื่อง โดยเกษตรกรกลุ่มนี้เน้นการค้นคว้าหาความรู้ผ่านทางสมาร์ทโฟน และนำมาแลกเปลี่ยนกันภายในกลุ่ม เช่น กลุ่มเกษตรกรจากอำเภอบ้านนังสตาซึ่งพยายามเรียนรู้และปรับเปลี่ยนไปสู่การทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเริ่มจากการรับข้อมูลผ่านทางสื่อสารมวลชนช่องทางต่าง ๆ และเรียนรู้เพิ่มเติมผ่านทางสมาร์ทโฟนในประเด็นที่ต้องการข้อมูลที่ชัดเจนขึ้น โดยแกนนำกลุ่มให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“อยากรู้อะไร ผมก็เปิดจากโทรศัพท์นี่แหละครับ ได้อะไรมาก็เอามาทดลองทำ ดูได้ผลบ้างไม่ได้ผลบ้างก็เรียนรู้กันไปครับ เรียนรู้อะไร เกิดแนวคิดอะไรใหม่ ๆ ก็มานั่งแลกเปลี่ยนกันภายในกลุ่ม”

2.3 การพัฒนาเทคโนโลยี

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรยังคงใช้วิธีการดั้งเดิมในการบริหารจัดการสวน ขาดการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการสวน โดยพบว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการสวนส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของระบบน้ำเท่านั้น ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ส่วนที่จะเป็นการใช้เทคโนโลยีในสวนก็คงจะเป็นเรื่องระบบน้ำครับ ผมวางระบบน้ำไว้ทั้งแปลงทำให้สะดวกขึ้น”

เช่นเดียวกับเกษตรกรอีกท่านหนึ่งที่ให้ความเห็นว่าการใช้เทคโนโลยียังมีความจำเป็นน้อยมากสำหรับสวนของเขา การทำแบบเดิม ๆ ก็สามารถตอบโจทย์ความต้องการได้แล้ว ขณะเดียวกันในการนำเทคโนโลยีมาใช้ก็จำเป็นต้องมีเงินลงทุนเพิ่มเติมซึ่งเป็นข้อจำกัดประการหนึ่ง โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมว่าเทคโนโลยีคงยังไม่จำเป็นอะไรมาครับ เฉพาะเรื่องการให้น้ำก็น่าจะพอแล้ว ผมเคยดูคลิปเกี่ยวกับเทคโนโลยีในสวนแบบใช้เครื่องจักรทั้งหมด ผมว่าเป็นเรื่องยากสำหรับบ้านเรา เพราะแค่จะทำอะไรใหม่ ๆ ก็ทำไม่ได้แล้ว เพราะไม่มีเงินลงทุน”

การพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับสวนเกษตรอาจจะยังมีจำกัด ซึ่งทำให้ต้นทุนของการบริหารจัดการสวนสูงกว่าในภูมิภาคอื่น

2.4 การจัดซื้อ

การศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อยมีพื้นที่การเพาะปลูกไม่มากและไม่มีการรวมตัวเพื่อการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่างสำหรับการทำเกษตร แต่ทั้งนี้เกษตรกรมีการจัดซื้อในปริมาณที่ไม่มากเพราะมีการใช้เคมีภัณฑ์ที่ค่อนข้างจำกัด เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าวัชพืชและปราบศัตรูพืชเท่านั้น ดังที่เกษตรกรในอำเภอบ้านนังสตาให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ในแต่ละปีผมลงทุนซื้ออะไรในสวนไม่มากนักครับ มีปุ๋ยกับยาฉีดพ่นน้อยเอง สำหรับบำรุงต้น ไม่ใช่แบบที่เขาทำกันทางภาคตะวันออกที่ใส่ปุ๋ยกันบ่อย ๆ ผมใส่ปุ๋ยปีละสองครั้งเองครับ”

กระบวนการจัดซื้อของเกษตรกรไม่มีความซับซ้อน โดยส่วนใหญ่จะแบ่งรายได้จากการขาย ผลผลิตไปซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“หลังจากขายก็แบ่งเงินส่วนใหญ่สำหรับซื้อปุ๋ยซื้อยาครับ ก็ซื้อครั้งเดียวเลย หลังจากได้เงิน ออกขายผลไม้ก็แวะร้านซื้อเลย ตอนไปชนผลไม้ไปขาย ขากลับชนปุ๋ยกลับบ้าน”

จากข้อมูลที่น่าเสนอไปข้างต้น เมื่อทำการสังเคราะห์ให้เห็นกลไกการดำเนินการใน 3 ขั้นตอน คือ ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลการสังเคราะห์ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำของกระบวนการดำเนินการของไม้ผลยะลา

ชนิดไม้ผล	ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
ทุเรียนหมอนทอง	1.ผลผลิต ทุเรียนปี 2560 มีปริมาณผลผลิตประมาณ 11,798.02 ตัน (ข้อมูลเอกภาพ) 2.การผลิต ต้นทุนการผลิตประมาณ 35 บาทต่อกิโลกรัมหรือ 21,000 บาทต่อไร่(ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่เท่ากับ กิโลกรัม) จะได้ผลผลิตเกรดA,B ประมาณร้อยละ 30	1.การบริหารจัดการ รับซื้อผลผลิตเกษตรกรจะดำเนินการ 3 รูปแบบหลัก 1)พ่อค้าคนกลางในพื้นที่รับซื้อหน้าสวนไม้ผล 2)พ่อค้ารับซื้อข้างถนน	การกระจายผลผลิต 1) ผ่านช่องทางสหกรณ์การเกษตร วิสาหกิจชุมชน ศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชน พ่อค้าคนกลางระดับพื้นที่ ตลาดกลางไม้ผลในจังหวัดร้อยละ 20 2) การประชาสัมพันธ์ร้อยละ 3

ชนิดไม้ผล	ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
	ราคาหน้าสวนเฉลี่ย 70 บาท(ราคาสูง-ต่ำ 80-60 บาท) และเกรดB ราคาตลาดเฉลี่ย 50 บาท (ราคาสูง-ต่ำ 60-40 บาท) ส่วนผลผลิตตกเกรดมี ร้อยละ 70 ราคาตลาดเฉลี่ย 40 บาท ดังนั้นเกษตรกรจะได้รายได้เฉลี่ยผลผลิต/ไร่ เกรด A,B เท่ากับ 5,520.9 บาท และผลผลิตตกเกรด จะได้รายได้เฉลี่ยเท่ากับ 7,361.2 บาท รวมผลผลิตทุกเกรดจะได้รายได้รวมทั้งหมด 12,882.1 บาท ซึ่งจะได้รับรายได้สุทธิต่อไร่ หลังหักต้นทุนการผลิตเฉลี่ยประมาณ 8,117.9 บาท 3.รูปแบบการขาย รูปแบบโดยทั่วไปมี 6 รูปแบบ 1)เกษตรกรเก็บเกี่ยว และส่งขายต่อพ่อค้าในพื้นที่ และพ่อค้าส่งขายต่อให้กับล้งรับซื้อไม้ผล ตลาดมลายูบางกอก หรือรถรับซื้อริมทาง) 2)พ่อค้าในพื้นที่รับซื้อหน้าสวน และส่งขาย	3) ล้ง ไม้ผล ตลาด เกษตรมลายูบางกอก หรือล้งในเมืองยะลา 4)ล้งไม้ผลตลาดชุมพร ตลาดกรุงเทพ และ ตลาดภาคตะวันออก 5)ศูนย์คัดแยกไม้ผล ชุมชนในพื้นที่จังหวัด ยะลา 17 ศูนย์ 2.ราคาตลาดที่รับซื้อในพื้นที่ยะลาปี2560 เกรดA,B ราคาตลาดเฉลี่ย 96.61บาท(ราคาสูง-ต่ำ 90-60 บาท) และเกรดB ราคาตลาดเฉลี่ย 53.17 บาท (ราคาสูง-ต่ำ 62.50-50 บาท) ส่วนผลผลิตตกเกรดมี ราคาตลาดเฉลี่ย 40. บาท 3.ค่าขนส่งจากยะลา ไปตลาดกลางไม้ผล หลังสวนจังหวัดชุมพร เฉลี่ยกิโลกรัมละ 3 บาท ไปตลาดกลางไม้ผลกรุงเทพฯ 4.5บาท และไปตลาดกลางไม้ผลท่าใหม่จังหวัด จันทบุรี 5.5บาท	3) จำหน่ายโดยตรงกับ ผู้บริโภค ร้อยละ3 4) จำหน่าย Modern Trade ร้อยละ 3 5) บริโภคภายในครัวเรือน ร้อยละ 3 6) ล้ง หรือจุดรับซื้อเพื่อการส่งออกกระดับ จังหวัด ภูมิภาค และการจับคู่ค้า ฯลฯ ร้อยละ 55 7)แปรรูป ร้อยละ11

ชนิดไม้ผล	ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
	ต่อให้กับล้งรับซื้อไม้ผล ตลาดมลายูบางกอก หรือรถรับซื้อริมทาง) 3)พ่อค้าในพื้นที่รับซื้อหน้าสวน และส่งขายต่อให้กับล้งรับซื้อไม้ผล (ตลาดหาดใหญ่ ตลาดหลังสวน และตลาดกรุงเทพฯและตลาดไม้ผลภาคตะวันออก 4)ผู้ประกอบการเหมาสวนก่อนผลผลิตออก หรือซื้อขายล่วงหน้า และเก็บเกี่ยวส่งออกให้กับล้ง หรือตลาดปลายทางที่ได้ทำสัญญาซื้อขายกัน 5)ศูนย์คัดแยกผลไม้ ชุมชนและศูนย์คัดแยกของสหกรณ์การเกษตร ดำเนินการรับซื้อจากเกษตรกรสมาชิกและส่งตลาดปลายทางตามที่ได้รับพระราชการได้ประสานเชื่อมโยงตลาดล่วงหน้า 6)ผู้ประกอบการในชุมชนบริหารจัดการสวนตั้งแต่การผลิตจนถึงการตลาด โดยยึดราคาตามกลไกตลาด และหักค่าใช้จ่ายตาม	4.ส่วนต่างการซื้อขายในแต่ละช่วง จากเกษตรกรถึงพ่อค้าคนกลาง ถึงตลาดกลางไม้ผลแต่ละจังหวัด หลังหักค่าขนส่งและค่าคัดแยก จะเท่ากับ ช่วงละ 3-5บาท	

ชนิดไม้ผล	ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
	ความเป็นจริงหลังจากขายผลผลิต		
	ทุเรียนปี 2561 คาดการณ์ผลผลิต 30,788ตัน (ข้อมูลเอกภาพ) ต้นทุนการผลิตและราคาหน้าสวนใกล้เคียงกับปี 2560 เท่ากับ 35 บาท และเกรด A,B เท่ากับ 80 บาท ตกเกรดราคา 60 บาท ตามลำดับ ส่วนปริมาณผลผลิตทางจังหวัดได้กำหนดค่าเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 683 กิโลกรัมต่อไร่ และด้านคุณภาพผลผลิตเกรด A,B จะอยู่ที่ร้อยละ 40 ดังนั้นเกษตรกรจะได้รายได้เฉลี่ยผลผลิต/ไร่ เกรด A,B เท่ากับ 16,392 บาท และผลผลิตตกเกรด จะได้รับรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 28,686 บาท รวมผลผลิตทุกเกรดจะได้รับรายได้รวมทั้งหมด 40,800 บาท ซึ่งจะได้รับรายได้สุทธิต่อไร่หลังหักต้นทุนการผลิตเฉลี่ยประมาณ 19,800 บาท		การกระจายผลผลิต 1) ตลาดท้องถิ่น ผู้บริโภคในจังหวัด ร้อยละ 10 2) ศูนย์คัดแยก / สถาบันเกษตรกร ล้ง ตลาดใน กทม./ ตลาดภาคต่างๆ และตลาดต่างประเทศ ร้อยละ ร้อยละ 20 3) พ่อค้าคนกลาง / ผู้รวบรวมผลผลิต ล้ง ตลาดใน กทม./ ตลาดภาคต่างๆ และตลาดต่างประเทศ ร้อยละ 50 4) แปรรูป ร้อยละ 15 5) บริโภคภายในครัวเรือน ร้อยละ 5

ชนิดไม้ผล	ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
	หมายเหตุ:ผลผลิตต่อไร่ ของแปลงกรณีศึกษา วิจัย ตั้งเป้าที่ 900 กิโลกรัมต่อไร่		
มังคุด	1.ผลผลิต มังคุดปี2560 มี ปริมาณ ผลผลิต ประมาณ 317.74 ตัน (ข้อมูลเอกภาพ) 2.การผลิต ทุนการ ผลิตประมาณ 19 บาท ต่อ กิโลกรัมหรือ 5,700 บาทต่อไร่(ผลผลิตเฉลี่ย ต่อ ไร่ เท่ากับ 48 กิโลกรัม) จะได้ผลผลิตเกรดA,B,C ประมาณ ร้อยละ 45 ราคาหน้าสวนเฉลี่ย 25บาท(ราคา สูง-ต่ำ 15-30 บาท) ส่วนผลผลิตตกเกรดมี ร้อยละ 55 ราคาตลาด เฉลี่ย 10 บาท (ราคา สูง-ต่ำ 5-15 บาท) ดังนั้นเกษตรกรจะได้ รายได้ เฉลี่ยผลผลิต/ไร่ เกรด A,B, C จะได้ เท่ากับ 1,188 บาท และ ผลผลิตตกเกรด จะได้ เท่ากับ 264 บาท รวม ผลผลิตทุกเกรดจะได้ รายได้รวมทั้งหมด 1,452 บาท ซึ่ง เกษตรกรจะได้กำไร สุทธิหลังหักต้นทุนการ	1.การบริหารจัดการ รับซื้อ ผลผลิต เกษตรกรจะ ดำเนินการ3 รูปแบบ หลัก 1)พ่อค้าคนกลางใน พื้นที่รับซื้อหน้าสวนไม้ ผล 2)พ่อค้ารับซื้อข้าง ถนน 3)จุดรับซื้อเพื่อการ ส่งออกระดับ จังหวัด 4)ศูนย์คัดแยกไม้ผล ชุมชนในพื้นที่จังหวัด ยะลา 17 ศูนย์ 2.ราคาตลาดที่รับซื้อ ในพื้นที่ยะลาปี2560 เกรดA, ราคาตลาด เฉลี่ย 30.88บาท(ราคา สูง-ต่ำ 35.50-26.50 บาท) เกรดB ราคา ตลาดเฉลี่ย 28.13 บาท(ราคาสูง-ต่ำ 22.50-31 บาท) และ เกรดC ราคาตลาด เฉลี่ย 20.25 บาท (ราคาสูง-ต่ำ 18-23 บาท)ส่วนผลผลิตตก	การกระจายผลผลิต 1) ผ่านช่องทางสหกรณ์ การเกษตร วิสาหกิจ ชุมชน ศูนย์คัดแยก ผลไม้ชุมชน พ่อค้าคน กลางระดับพื้นที่ ตลาด กลางไม้ผลในจังหวัด ร้อยละ 50 2) จำหน่ายโดยตรงกับ ผู้บริโภค ร้อยละ10 4) จำหน่าย Modern Trade ร้อยละ 5 5) บริโภคภายใน ครัวเรือน ร้อยละ 5 6) ลัง หรือจุดรับซื้อเพื่อ การส่งออกระดับ จังหวัด ภูมิภาค และการจับคู่ค้า ฯลฯ ร้อยละ 29 7) แปรรูป ร้อยละ1

ชนิดไม้ผล	ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
	ผลิตเฉลี่ยประมาณไร่ละ 4,248 บาท 3.รูปแบบการขาย รูปแบบโดยทั่วไปมี 3 รูปแบบ 1)เกษตรกรเก็บเกี่ยวและส่งขายต่อพ่อค้าในพื้นที่ และพ่อค้าส่งขายต่อให้กับจตุรัสซื่อไม้ผล ตลาดมลายูบางกอก หรือรถรับซื้อริมทาง) 2)พ่อค้าในพื้นที่รับซื้อหน้าสวน และส่งขายต่อให้กับจตุรัสซื่อไม้ผล ตลาดมลายูบางกอก หรือรถรับซื้อริมทาง) 3)ศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนและศูนย์คัดแยกของสหกรณ์การเกษตร ดำเนินการรับซื้อจากเกษตรกรสมาชิกและส่งตลาดปลายทางตามที่ส่วนราชการได้ประสานเชื่อมโยงตลาดล่วงหน้า	เกรดมี ราคาตลาดเฉลี่ย 12 บาท 3.ค่าขนส่งจากยะลาไปตลาดกลางไม้ผล หลังสวนจังหวัดชุมพร เฉลี่ยกิโลกรัมละ 3 บาท ไปตลาดกลางไม้ผลกรุงเทพฯ 4.5บาท และไปตลาดกลางไม้ผลท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี 5.5บาท 4.ส่วนต่างการซื้อขายในแต่ละช่วง จากเกษตรกรถึงพ่อค้าคนกลาง ถึงตลาดกลางไม้ผลแต่ละจังหวัด หลังหักค่าขนส่งและค่าคัดแยก จะเท่ากับ ช่วงละ 3-5บาท เช่นเดียวกับไม้ผลทุกชนิด	
	มังคุด ปี 2561 คาดการณ์ผลผลิต 3,152 ตัน (ข้อมูลเอกภาพ) ต้นทุนการผลิตและราคาหน้าสวนใกล้เคียงกับปี 2560 เท่ากับ 25 บาทและเกรด A,B,C เท่ากับ 30		การกระจายผลผลิต 1) ตลาดท้องถิ่น ผู้บริโภคภายในจังหวัด ร้อยละ 15 2) ศูนย์คัดแยก/ สถาบันเกษตรกร ตลาดในกทม./ ตลาดภาคต่างๆ ร้อยละ 15

ชนิดไม้ผล	ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
	บาท ตกเกรด 15 บาท ตามลำดับ ส่วนปริมาณผลผลิตทางจังหวัดได้กำหนดค่าเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 476 กิโลกรัมต่อไร่ และด้านคุณภาพผลผลิตเกรด A,B จะอยู่ที่ร้อยละ 20 ดังนั้นเกษตรกรจะได้รายได้ เฉลี่ยผลผลิต/ไร่ เกรด A,B, C จะได้เท่ากับ 7,425 บาท และผลผลิตตกเกรด จะได้เท่ากับ 1,650 บาท รวมผลผลิตทุกเกรดจะได้รายได้รวมทั้งหมด 9,075 บาท ซึ่งเกษตรกรจะได้กำไรสุทธิหลังหักต้นทุนการผลิตเฉลี่ยประมาณไร่ละ 3,375 บาท หมายเหตุ: ผลผลิตต่อไร่ของแปลงกรณีศึกษาวิจัยตั้งเป้าที่ 500 กิโลกรัมต่อไร่		3) พ่อค้าคนกลาง/ ผู้รวบรวมผลผลิต ตลาดภายในจังหวัด ร้อยละ 10 และตลาดภายนอกจังหวัด ร้อยละ 50 4) แปรรูป ร้อยละ 5 5) บริโภคภายในครัวเรือน ร้อยละ 5
ลองกอง	1.ผลผลิต ลองกองปี 2560 มีปริมาณผลผลิตประมาณ 600.13 ตัน (ข้อมูลเอกภาพ) 2.การผลิต ต้นทุนการผลิตประมาณ 26.71 บาทต่อกิโลกรัมหรือ	1.การบริหารจัดการ รับซื้อผลผลิตเกษตรกรจะดำเนินการ 3 รูปแบบหลัก	การกระจายผลผลิต 1) ผ่านช่องทางสหกรณ์ การเกษตร วิสาหกิจชุมชน ศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชน พ่อค้าคนกลางระดับพื้นที่ ตลาด

ชนิดไม้ผล	ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
	8,013 บาท ต่อไร่ (ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่เท่ากับ 17 กิโลกรัม) จะได้ผลผลิตเกรดA,B ประมาณร้อยละ 30 ราคาหน้าสวนเฉลี่ย เกรดA 37.5บาท(ราคาสูง-ต่ำ 45-30.00บาท) เกรดB 22.5บาท(ราคาสูง-ต่ำ 35-20 บาท) ผลผลิตเกรดทั่วไปมี ร้อยละ 70 ราคาตลาดเฉลี่ย 7 บาท(ราคาสูง-ต่ำ 5-12 บาท) ดังนั้น เกษตรกรจะได้รายได้เฉลี่ยผลผลิต/ไร่ เกรด A,B จะได้เท่ากับ 161.7 บาท และผลผลิตเกรดทั่วไป จะได้เท่ากับ 88.06 บาท รวมผลผลิตทุกเกรดจะได้รายได้รวมทั้งหมด 249.76 บาท ซึ่งเกษตรกรจะขาดทุนหลังหักต้นทุนการผลิตเฉลี่ยประมาณ ไร่ละ 7,763.24 บาท 3.รูปแบบการขาย รูปแบบโดยทั่วไปมี 3 รูปแบบ 1)เกษตรกรเก็บเกี่ยว และส่งขายต่อพ่อค้าในพื้นที่ และพ่อค้าส่งขาย ต่อให้กับจตุรรับซื้อไม้ผล	1)พ่อค้าคนกลางในพื้นที่รับซื้อหน้าสวนไม้ผล 2)พ่อค้ารับซื้อข้างถนน 3)ศูนย์คัดแยกไม้ผลชุมชนในพื้นที่จังหวัดยะลา 17 ศูนย์ 2.ราคาตลาดที่รับซื้อในพื้นที่ยะลาปี2560 เกรด A 42.20บาท (ราคาสูง-ต่ำ 55-32.50 บาท) เกรดB 30.14 บาท(ราคาสูง-ต่ำ 50-18 บาท) ส่วนผลผลิตเกรดทั่วไปราคาตลาดเฉลี่ย 10 บาท(ราคาสูง-ต่ำ 5-15 บาท) 3.ค่าขนส่งจากยะลาไปตลาดกลางไม้ผลหลังสวนจังหวัดชุมพร เฉลี่ยกิโลกรัมละ 3 บาท ไปตลาดกลางไม้ผลกรุงเทพฯ 4.5บาท และไปตลาดกลางไม้ผลท่าใหม่จังหวัดจันทบุรี 5.5บาท 4.ส่วนต่างการซื้อขายในแต่ละช่วง จากเกษตรกรถึงพ่อค้าคน	กลางไม้ผลในจังหวัด ร้อยละ 50 2) จำหน่ายโดยตรงกับผู้บริโภค ร้อยละ15 4) จำหน่าย Modern Trade ร้อยละ 3 5) บริโภคภายในครัวเรือน ร้อยละ 10 6) ลัง หรือจตุรรับซื้อเพื่อการกระจายระดับ จังหวัด ภูมิภาค และการจับคู่ค้า ฯลฯ ร้อยละ 22

ชนิดไม้ผล	ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
	ตลาดมลายูบางกอก หรือรถรับซื้อริมทาง) 2) พ่อค้าในพื้นที่รับซื้อหน้าสวน และส่งขายต่อให้กับล้งรับซื้อไม้ผล ตลาดมลายูบางกอก หรือรถรับซื้อริมทาง) 3) ศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนและศูนย์คัดแยกของสหกรณ์การเกษตร ดำเนินการรับซื้อจากเกษตรกรสมาชิกและส่งตลาดปลายทางตามที่ส่วนราชการได้ประสานเชื่อมโยงตลาดล่วงหน้า	กลาง ถึงตลาดกลางไม้ผลแต่ละจังหวัด หลังหักค่าขนส่งและค่าคัดแยก จะเท่ากับ ช่วงละ 3-5 บาท เช่นเดียวกับไม้ผลทุกชนิด	
	ลองกอง ปี 2561 คาดการณ์ผลผลิต 13,569 ตัน (ข้อมูลเอกภาพ) ต้นทุนการผลิตและราคาหน้าสวนใกล้เคียงกับปี 2560 เท่ากับ 26.71 บาท และเกรด A,B เท่ากับ 37.5 บาท ตกเกรด 12 บาท ตามลำดับ ส่วนปริมาณผลผลิตทางจังหวัดได้กำหนดค่าเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 413 กิโลกรัมต่อไร่ และด้านคุณภาพผลผลิตเกรด A,B จะอยู่ที่ร้อยละ 12 ดังนั้นเกษตรกรจะได้รายได้		การกระจายผลผลิต 1) ตลาดท้องถิ่น ผู้บริโภคภายในจังหวัด ร้อยละ 7 และผู้บริโภคภายนอกจังหวัด ร้อยละ 3 2) ศูนย์คัดแยก/ สถาบันเกษตรกร พ่อค้าคนกลาง ร้อยละ 5 และตลาดใน กทม./ ตลาดภาคต่างๆ ร้อยละ 15 3) Modern trade ร้อยละ 5 4) พ่อค้าคนกลาง/ ผู้รวบรวมผลผลิต ตลาดภายในจังหวัด ร้อยละ 5

ชนิดไม้ผล	ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
	เฉลี่ยผลผลิต/ไร่ เกรด A,B จะได้เท่ากับ 4,646.25 บาท และผลผลิตเกรดทั่วไป จะได้เท่ากับ 3,469.2 บาท รวมผลผลิตทุกเกรดจะได้รายได้รวมทั้งหมด 8,115.45 บาท ซึ่งเกษตรกรจะขาดทุนหลังหักต้นทุนการผลิตเฉลี่ยประมาณไร่ละ 102.45 บาท หมายเหตุ: ผลผลิตต่อไร่ของแปลงกรณีศึกษาวิจัยตั้งเป้าที่ 500 กิโลกรัมต่อไร่		และตลาดภายนอกจังหวัด ร้อยละ 45 5) ผู้บริโภคภายใน/ต่างจังหวัด ร้อยละ 5 6) บริโภคภายในครัวเรือน ร้อยละ 5
เงาะ	1.ผลผลิต เงาะปี2560 มีปริมาณผลผลิตประมาณ 324.91 ตัน (ข้อมูลเอกภาพ) 2.การผลิต ต้นทุนการผลิตประมาณ 12.38 บาทต่อกิโลกรัมหรือ 4,333 บาทต่อไร่ (ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่เท่ากับ 99.09 กิโลกรัม) จะได้ผลผลิตเกรดดีประมาณร้อยละ 60 ราคาหน้าสวนเฉลี่ยเกรดดี 20บาท(ราคาสูง-	1.การบริหารจัดการ รับซื้อผลผลิตเกษตรกรจะดำเนินการ3 รูปแบบหลัก 1)พ่อค้าคนกลางในพื้นที่รับซื้อหน้าสวนไม้ผล 2)พ่อค้ารับซื้อข้างถนน 3)จุดรับซื้อเพื่อการส่งออกระดับ จังหวัด	การกระจายผลผลิต 1) ผ่านช่องทางสหกรณ์การเกษตร วิสาหกิจชุมชน ศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชน พ่อค้าคนกลางระดับพื้นที่ ตลาดกลางไม้ผลในจังหวัด ร้อยละ 55 2) จำหน่ายโดยตรงกับผู้บริโภค ร้อยละ10 4) จำหน่าย Modern Trade ร้อยละ 5 5) บริโภคภายในครัวเรือน ร้อยละ 5

ชนิดไม้ผล	ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
	ต่ำ 25.50-15บาท) และ ผลผลิตเกรดทั่วไปมี ร้อยละ 40 ราคาตลาด เฉลี่ย 15 บาท(ราคาสูง-ต่ำ 10-20 บาท) ดังนั้น เกษตรกรจะได้รายได้ เฉลี่ยผลผลิต/ไร่ เกรดดี จะได้เท่ากับ 1,189.08 บาท และผลผลิตเกรดทั่วไป จะได้เท่ากับ 594.54 บาท รวม ผลผลิตทุกเกรดจะได้ รายได้รวมทั้งหมด 1,783.62 บาท ซึ่ง เกษตรกรจะขาดทุนหลัง หักต้นทุนการผลิตเฉลี่ย ประมาณไร่ละ 2,549.38 บาท 3.รูปแบบการขาย รูปแบบโดยทั่วไปมี 3 รูปแบบ 1)เกษตรกรเก็บเกี่ยว และส่งขายต่อพ่อค้าใน พื้นที่ และพ่อค้าส่งขาย ต่อให้กับจตุรัสซื่อไม้ผล ตลาดมลายูบางกอก หรือรถรับซื้อริมทาง) 2)พ่อค้าในพื้นที่รับ ซื้อหน้าสวน และส่งขาย ต่อให้กับจตุรัสซื่อไม้ผล ตลาดมลายูบางกอก หรือรถรับซื้อริมทาง)	4)ศูนย์คัดแยกไม้ผล ชุมชนในพื้นที่จังหวัด ยะลา 17 ศูนย์ 2.ราคาตลาดที่รับซื้อ ในพื้นที่ยะลาปี2560 เกรดดี 26.18บาท (ราคาสูง-ต่ำ 28.50-23 บาท) และผลผลิตเกรด ทั่วไปราคาตลาดเฉลี่ย 17.5 บาท(ราคาสูง-ต่ำ 15-20 บาท) 3.ค่าขนส่งจากยะลา ไปตลาดกลางไม้ผล หลังสวนจังหวัดชุมพร เฉลี่ยกิโลกรัมละ 3 บาท ไปตลาดกลางไม้ ผลกรุงเทพฯ 4.5บาท และไปตลาดกลางไม้ ผลท่าใหม่จังหวัด จันทบุรี 5.5บาท 4.ส่วนต่างการซื้อขาย ในแต่ละช่วง จาก เกษตรกรถึงพ่อค้าคน กลาง ถึงตลาดกลางไม้ ผลแต่ละจังหวัด หลัง หักค่าขนส่งและค่าคัด แยก จะเท่ากับ ช่วงละ 3-5บาท เช่นเดียวกับ ไม้ผลทุกชนิด	6) ล้ง หรือจตุรัสซื่อเพื่อ การกระจายระดับ จังหวัด ภูมิภาค และการ จับคู่ค้า ฯลฯ ร้อยละ 25

ชนิดไม้ผล	ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
	3)ศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนและศูนย์คัดแยกของสหกรณ์การเกษตรดำเนินการรับซื้อจากเกษตรกรสมาชิกและส่งตลาดปลายทางตามที่		
	เงาะ ปี 2561 คาดการณ์ผลผลิต 1,649 ตัน (ข้อมูลเอกภาพ) ต้นทุนการผลิตและราคาหน้าสวนเฉลี่ยใกล้เคียงกับปี 2560 เท่ากับ 12.38 บาทและเกรด A,B เท่ากับ 60 บาท ตกเกรด ราคา 40 บาท ตามลำดับ ส่วนปริมาณผลผลิตทางจังหวัดได้กำหนดค่าเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 300 กิโลกรัม/ไร่ และด้านคุณภาพผลผลิตเกรด A,B จะอยู่ที่ร้อยละ 40 ดังนั้นเกษตรกรจะได้รายได้เฉลี่ยผลผลิต/ไร่ เกรดดีจะได้เท่ากับ 3,600 บาท และผลผลิตเกรดทั่วไปจะได้เท่ากับ 1,800 บาท รวมผลผลิตทุกเกรดจะได้รายได้รวมทั้งหมด 5,400 บาท ซึ่งเกษตรกรจะขาดทุนหลังหักต้นทุนการผลิตเฉลี่ย		การกระจายผลผลิต 1) ตลาดท้องถิ่น ผู้บริโภคภายในจังหวัด ร้อยละ 20 2) ศูนย์คัดแยก/สถาบันเกษตรกร ตลาดภายในจังหวัด ร้อยละ 5 และตลาดภายนอกจังหวัด ร้อยละ 5 3) พ่อค้าคนกลาง/ผู้รวบรวมผลผลิต ตลาดภายในจังหวัด ร้อยละ 10 และตลาดภายนอกจังหวัด ร้อยละ 50 4) บริโภคภายในครัวเรือน ร้อยละ 10

ชนิดไม้ผล	ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
	ประมาณไร่ละ 1,067 บาท หมายเหตุ: ผลผลิตต่อไร่ของแปลงกรณีศึกษาวิจัยตั้งเป้าที่ 600 กิโลกรัมต่อไร่		

การพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมสำหรับแกนนำเกษตรกรชุมชนผู้ผลิตไม้ผล

ผลจากการศึกษาสภาพสวนไม้ผลของเกษตรกร คณะวิจัยได้ทำการพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมขึ้นเพื่อการยกระดับศักยภาพแกนนำเกษตรกรโดยการประยุกต์ใช้หลักการศาสนา ซึ่งหลักสูตรดังกล่าวมีรายละเอียด ดังนี้

1. **ชื่อหลักสูตร** หลักสูตรเกษตรวิถีธรรมเพื่อการยกระดับคุณภาพการจัดการสวนเชิงนิเวศและการรวมตัวเพื่อการส่งออก

2. **วัตถุประสงค์หลักสูตร** หลักสูตรประกอบด้วยวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1) เพื่อพัฒนากระบวนการทัศน์เกษตรกรรมไม้ผลในการยกระดับคุณภาพการจัดการสวนสู่การเป็นสวนเกษตรเชิงนิเวศ

2) เพื่อส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรในการพัฒนาคุณภาพผลผลิตและการจัดการตลาด

3. **โครงสร้างหลักสูตร**

หลักสูตรได้ออกแบบการอบรมแบบระยะยาว ใช้การอบรมพร้อมกับการนำไปสู่การปฏิบัติและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มสมาชิก โดยมีจำนวนชั่วโมงในการอบรมทั้งสิ้น 121 ชั่วโมง ประกอบด้วย 6 หน่วยการเรียนรู้ โดยมีรายละเอียดหลักสูตร ดังนี้

3.1 **หน่วยที่ 1 การทำงานคืออิบาดะห์ (การเคารพภักดีต่อพระเจ้า)** หน่วยที่ 1 การทำงานคืออิบาดะห์ ใช้เวลาในการอบรมทั้งสิ้นประมาณ 15 ชั่วโมง มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของเกษตรกรจากการทำงานที่เป็นเพียงวิถีชีวิตประจำวัน เพื่อการประทั้งชีพ สู่การเป็นเกษตรกรมืออาชีพ มุ่งสร้างคุณภาพของผลผลิตและการปรับปรุงการทำงานด้วยการใช้ความรู้ โดยมีการดำเนินการเพื่อการพัฒนาของหน่วยที่ 1 ดังนี้

3.1.1 **ความคิดรวบยอด** หน่วยที่ 1 มุ่งปรับเจตคติในการประกอบอาชีพเกษตรกร นำเสนอให้เห็นว่า การอาชีพเกษตรกรถือเป็นอิบาดะห์หรือการเคารพภักดีต่อพระเจ้านั้นรูปแบบหนึ่ง การทำเกษตรจึงเป็นภารกิจของมุสลิมที่จะได้รับการสอบสวนและได้รับผลการตอบแทนจากอัลลอฮ์

ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ด้วยเหตุนี้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็จำเป็นต้องอาศัยเจตนารมณ์ที่ถูกต้องในการดำเนินงานและจะต้องอาศัยความรู้ที่ถูกต้องในการทำงาน

3.1.2 สารการเรียนรู้ เนื้อหาการพัฒนาเกษตรกร ประกอบด้วย 2 ประเด็นคือ

1) การประกอบอาชีพคืออิบาดะห์ และ 2) ความรู้เพื่อพัฒนาอาชีพเกษตร โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) การประกอบอาชีพคืออิบาดะห์ อิบาดะห์หมายถึงการเคารพภักดีต่อพระเจ้า หรือเป็นศาสนกิจหนึ่งที่มุสลิมต้องปฏิบัติ มนุษย์ถูกกำเนิดมาบนหน้าแผ่นดินนี้เพื่อการทำอิบาดะห์ต่ออัลลอฮ์ โดยพระองค์ทรงระบุไว้ในอัลกุรอานว่า

“และข้ามิได้สร้างญินและมนุษย์มาเพื่ออื่นใดเว้นแต่เพื่อเคารพภักดี (อิบาดะห์) ต่อข้า” (อัลกุรอาน, 51: 56)

ทั้งนี้ความเข้าใจเกี่ยวกับอิบาดะห์ของมุสลิมในพื้นที่ยังมีขอบเขตที่แคบคือกำหนดไว้เฉพาะเพียงแต่การศาสนกิจต่าง ๆ เช่นการละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซากาต การประกอบพิธีฮัจญ์เท่านั้น ซึ่งจำเป็นต้องมีการปรับทัศนคติเรื่องนี้ให้สอดคล้องตามที่หลักศาสนากำหนดคือ อิบาดะห์นั้นครอบคลุมทั้งวิถีชีวิต และทุกการกระทำจะได้รับการตอบแทนจากอัลลอฮ์ ดังที่อัลกุรอานได้ระบุไว้ว่า

“ผู้ใดปฏิบัติตามความดีไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิง โดยที่เขาเป็นผู้ศรัทธาดังนั้นเราจะให้เขาดำรงชีวิตที่ดี และแน่นอนเราจะตอบแทนพวกเขาซึ่งรางวัลของพวกเขาที่ดียิ่งกว่าที่พวกเขาได้เคยกระทำไว้ “ (อัลกุรอาน, 16: 97)

อิบาดะห์ แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1) อิบาดะฮ์ในความหมายที่ครอบคลุม ถือเป็นเป้าหมายสำคัญที่อัลลอฮ์สร้างญินและมนุษย์ ดังนั้นทุกการกระทำของมนุษย์ต้องอยู่ในกรอบของอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์ทั้งสิ้น อิบาดะฮ์ในรูปแบบนี้ไม่มีแจกแจงรายละเอียดที่แน่นอน เช่น กิน นอน ตื่น เล่น พักผ่อน ฯลฯ ทุกอย่างนี้หากกระทำด้วยใจบริสุทธิ์เพื่ออัลลอฮ์และไม่ฝืนคำสอนของอิสลามแล้ว ก็ถือเป็นอิบาดะฮ์ เช่นเดียวกับการการตะอวะฮ์ การญิฮาด การศึกษา ทำธุรกิจ และอื่นๆ ที่อิสลามกำหนดในภาพรวมหรือหลักการเท่านั้น แต่รายละเอียดของการตะอวะฮ์ การญิฮาด การศึกษาและอื่น ๆ นั้นไม่มีรายละเอียดที่แน่นอน มอบหมายให้มีการประยุกต์ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยมีข้อแม้ว่าไม่ฝ่าฝืนหรือขัดแย้งกับหลักการในอิสลาม และ 2) อิบาดะฮ์เฉพาะ เช่น ละหมาด ซะกาต ฮัจญ์ ตูอา บอนบาน กลัวและมอบความหวัง เป็นต้น ซึ่งอิสลามชี้แจงรายละเอียดแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน ไม่อนุญาตให้แต่ละคนคิดค้นวิธีด้วยตนเอง เช่นจะคิดวิธีการละหมาด ถือศีลอด ซะกาตหรือทำหัจญ์ตามความคิดของตนเองไม่ได้ มีการกำหนดรายละเอียดไว้อย่างเรียบร้อย และไม่อนุญาตให้มีการเสริมแต่งหรือตัดตอนใด ๆ ดังนั้นรูปแบบของอิบาดะฮ์ในลักษณะนี้จึงมีลักษณะเดียวจนกระทั่งวันกิยามะฮ์ จะประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่ได้

หลักการสำคัญของอิบาดะห์ คือ การทำอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์ผู้สูงส่ง ตั้งอยู่บนฐานสองประการ คือ ความรักอย่างบริสุทธิ์ใจและการนอบน้อมอย่างสูงสุดต่อพระองค์ ทั้งนี้

หลักการสองประการนี้ตั้งอยู่บนสองฐานสำคัญ คือ การประจักษ์ถึงความโปรดปราน ความปรานีเมตตา และความมหากุณาธิคุณของพระองค์ที่สมควรต้องให้ความรักต่อพระองค์ ต้องพิจารณาความบกพร่องของตัวเองและปฏิบัติสิ่งที่แสดงออกถึงความนอบน้อมถ่อมตนอย่างสุดใจต่อพระองค์

2) ความรู้เพื่อพัฒนาอาชีพเกษตร ความรู้เป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมุสลิม ความรู้เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับความศรัทธา มุสลิมจะมีศรัทธาที่สมบูรณ์ได้ก็ต้องด้วยความรู้ ดังที่อัลกุรอานระบุไว้ว่า

“แท้จริงบรรดาผู้มีความรู้จากปวงป่าวของพระองค์เท่านั้นที่มีความเกรงกลัวต่ออัลลอฮ์” (อัลกุรอาน, 35: 28)

จากโองการข้างต้นท่านชัยคุลอิสลาม อิบนิญมียะฮ์ ได้อธิบายไว้ว่า โองการนี้ระบุว่าผู้ที่ยำเกรง เกรงกลัวอัลลอฮ์ คือผู้ที่มีความรู้ ซึ่งพวกเขาคือผู้ที่มีความเกรงกลัวอัลลอฮ์อย่างแท้จริง แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าผู้รู้ทุกคนจะเป็นผู้ยำเกรงต่ออัลลอฮ์ นอกจากนี้ท่านศาสนทูต (ซ.ล) ได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษา โดยระบุถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษาว่าจะทำให้การปฏิบัติงานต่าง ๆ ของเขาพบกับความง่าย โดยได้กล่าวไว้ว่า

“ใครก็ตามที่ได้ออกไปบนหนทางการแสวงหาความรู้ อัลลอฮ์จะทรงทำให้ง่ายดายแก่เขาซึ่งหนทางไปสู่สวรรค์” (รายงานโดยมุสลิม)

อิสลามศึกษาส่งเสริมให้มีการศึกษาเรียนรู้สิ่งต่าง โดยผ่านเครื่องมือการเรียนรู้ที่หลากหลาย ดังที่ปรากฏคำสั่งใช้ในอัลกุรอาน บทอะอฺลา ที่อัลลอฮ์ทรงใช้ให้ทำการอ่านเพื่อให้เกิดความศรัทธาต่อพระเจ้าผู้ทรงสร้าง โดยอ่านและทำความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิสนธิและการกำเนิดของมนุษย์ ดังที่ระบุไว้ว่า

“จงอ่านด้วยพระนามแห่งพระผู้อภิบาลของเจ้าผู้ทรงบังเกิด (พระองค์) ทรงบังเกิด มนุษย์จากก้อนเลือด (มุหัมหมัด) จงอ่านเถิด และพระผู้อภิบาลของเจ้านั้นทรงใจบุญยิ่งผู้ทรงสอนการใช้ปากกาผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้” (อัลกุรอาน, 87: 1-5)

เช่นเดียวกันกับอีกโองการที่อัลลอฮ์ทรงใช้ให้ทำการสอบถามสิ่งที่ไม่รู้จากผู้รู้ ดังปรากฏในอัลกุรอานว่า

“ดังนั้นพวกเจ้าจงถามบรรดาผู้รู้เถิด หากพวกเจ้าไม่รู้” (อัลกุรอาน, 21: 7)

การทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนหนึ่งของอิบาดะห์ ซึ่งจำเป็นต้องใช้ความรู้ในการแสวงหาความชัดเจนและก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด การทำงานโดยปราศจากความรู้จะนำไปสู่ความเสียหายและสูญเสียเปล่า

การทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหนึ่งที่บรรดาสาวกทำในสมัยรอซูล (ซ.ล) และรอซูล (ซ.ล) ก็เคยเลี้ยงแพะแกะ ตลอดจนทำการค้าขาย ยิ่งไปกว่านั้นรอซูล (ซ.ล) ยังสนับสนุนให้ใช้ความรู้ในการทำเกษตร โดยอนุญาตให้บรรดาเกษตรกรค้นหาความรู้ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยท่านได้กล่าวว่า พวกท่านรู้ดีในเรื่องต่างๆ ในโลกของพวกคุณดี

3.1.3 กิจกรรมการฝึกอบรม กิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาเกษตรกรได้แก่ การบรรยาย การเสวนานำเสนอองค์ความรู้ สรุปรประเด็นและร่วมกันอภิปรายประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- ความเชื่อมโยงระหว่างการประกอบอาชีพเกษตรกับการปฏิบัติอิบาดะห์ เพื่อกระตุ้นให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพด้วยความทุ่มเทและจะต้องสร้างความพร้อมเพื่อการสอบสวนจากอัลลอฮ์ในวันตัดสิน

- ปัญหาการทำเกษตรที่ไม่อาศัยความรู้ เช่น ปัญหาการจัดการสวน คุณภาพผลผลิต ปัญหาการตลาด เป็นต้น

- แนวทางการส่งเสริมความรู้และการยกระดับคุณภาพการทำเกษตร โดยมุ่งการตอบโจทย์การยกระดับคุณภาพผลผลิต การแสวงหาความรู้เพื่อการพัฒนา

3.1.4 การประเมินผล ทำการประเมินใน 2 ประเด็นคือ ความรู้และเจตคติ โดยการสัมภาษณ์และสังเกตพฤติกรรมในระหว่างและหลังการอบรม

3.2 หน่วยที่ 2 ญามาอะห์เพื่อความมั่นคงของชีวิต หน่วยที่ 2 นี้ใช้เวลาประมาณ 28 ชั่วโมง เพื่อกระตุ้นการรวมกลุ่มของเกษตรกรในการทำงานและสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพ โดยเชื่อมโยงกับหลักการของศาสนาอิสลามที่กำลังขับเคลื่อนและให้ความสำคัญในการรวมกลุ่มกันทำงานที่เรียกว่า ญามาอะห์ ซึ่งด้วยความเข้าใจของทั่วไปจะเข้าใจว่า ญามาอะห์นั้นเกี่ยวข้องเฉพาะในเรื่องการประกอบศาสนกิจหรือการบริหารจัดการชุมชนเท่านั้น ยังขาดการเชื่อมโยงไปยังการใช้หลักการญามาอะห์ในการประกอบอาชีพซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบศาสนกิจ ซึ่งมีรายละเอียดการอบรมดังนี้

3.2.1 ความคิดรวบยอด การรวมเป็นกลุ่มเป็นส่วนสำคัญที่จะผลักดันภารกิจสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมั่นคงและยังเป็นหลักคำสอนสำคัญของศาสนาอีกด้วย

3.2.2 สารการเรียนรู้ สารการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ความจำเป็นในการรวมกลุ่ม 2) การออกแบบโครงสร้างญามาอะห์ 3) หน้าที่และบทบาทของสมาชิก 4) การวางแผนและการขับเคลื่อนญามาอะห์ ซึ่งสามารถนำเสนอโดยสรุปได้ดังนี้

1) ความจำเป็นในการรวมกลุ่ม การรวมกลุ่มหรือที่เรียกว่า “ญามาอะห์” หมายถึง การรวมกลุ่มรวมตัวของมุสลิม โดยมีผู้นำที่ได้รับความเห็นชอบ ทำหน้าที่บริหารจัดการให้ดำเนินไปตามอุดมการณ์อิสลามซึ่งมาจากหลักใหญ่ 2 ประการคืออัลกุรอานและซุนนะฮ์ อิสลามกำหนดให้การทำงานภายใต้การรวมกลุ่มเป็นภารกิจภาคบังคับ ดังที่ปรากฏในอัลกุรอานที่ว่า

“จงยึดมั่นอยู่กับสายเชือกแห่งอัลลอฮ์อย่างพร้อมเพรียงกันเถิด และจงอย่าแตกแยกแบ่งฝ่าย...” (อัลกุรอาน, 3: 103)

จากอัลกุรอานโองการข้างต้นได้นำเสนอให้เห็นอย่างชัดเจนเกี่ยวกับความจำเป็นของการมีญามาอะฮ์ โดยเป็นคำสั่งใช้ให้มุสลิมทุกคนจะต้องมีความพร้อมเพื่อกันในการดำเนินการตามหลักคำสอนของศาสนา และห้ามการแตกต่างแบ่งฝ่าย ทั้งนี้เพื่อเป้าหมายของการเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ หมายถึงการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของศาสนา ระบบญามาอะฮ์จะช่วยให้เกิดความเข้มแข็งของการทำงาน เมื่อมีการรวมกลุ่ม ๆ จะช่วยให้เกิดการเติมเต็มจุดอ่อนต่าง ๆ ของกันและกันได้ โดยอาศัยความแตกต่างของสมาชิกในกลุ่ม ขณะที่ความแตกแยกจะทำให้จุดอ่อนทั้งหลายยิ่งแผ่ขยายมากขึ้น ขณะเดียวกันท่านรอซูล (ซ.ล) ได้ทรงกำชับให้มุสลิมอยู่ร่วมกันในญามาอะฮ์ โดยท่านได้กล่าวไว้ว่า

“ท่านจงยึดมั่นอยู่กับกลุ่มของมุสลิม และผู้นำของพวกเขา (หมายถึงญามาอะฮ์มุสลิม)”

ในมิติของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็เช่นเดียวกัน เกษตรกรจำเป็นต้องมีการรวมกลุ่ม การแตกแยกและโดดเดี่ยวตนเองนอกจากจะไม่สามารถสร้างความเข้มแข็งในการประกอบอาชีพแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อการสร้างความสมบูรณ์ให้กับศาสนกิจที่ต้องรับผิดชอบอีกด้วย ซึ่งจะพบว่าอิสลามส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่มและยังระบุถึงความล้มเหลวของผลที่ได้จากการรวมกลุ่มในการทำงาน เช่น การละหมาดแบบญามาอะฮ์จะได้รับผลการตอบแทนที่มากกว่าการละหมาดคนเดียวถึง 27 เท่า เป็นต้น นอกจากนี้การรวบรวมกันทำงานยังสามารถปกป้องความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ดังที่ศาสนทูต (ซ.ล) ได้กล่าวไว้ว่า

“แท้จริง อัลลอฮ์จะไม่ทรงรวบรวมประชาชาติของฉันให้อยู่บนความหลงผิด หัตถ์ของพระองค์จะอยู่ร่วมกับญามาอะฮ์ และผู้ใดที่กระทำการแปลกแยกออกไป เขาก็แปลกแยกไปสู่รกรก”

2) การออกแบบโครงสร้างญามาอะฮ์ เมื่อมีการรวมกลุ่มก็จำเป็นต้องมีการออกแบบโครงสร้างของกลุ่มเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพของการทำงานกลุ่ม โดยหลักการของอิสลามกำหนดกรอบกว้าง ๆ เอาไว้คือ จำเป็นต้องมีผู้นำและผู้ตาม และมีการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนคือการดำรงไว้ซึ่งการปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม เช่นเดียวกันกับการรวมกลุ่มในการทำเกษตรกรรมที่จำเป็นต้องให้เกิดขึ้นอันเนื่องจากการมีภารกิจเดียวกัน คือการประกอบอาชีพที่จำเป็นต้องร่วมกันให้ทุกคนสามารถดำรงไว้ด้วยหลักการของศาสนา จัดการกระทำที่เป็นการฝ่าฝืนหลักคำสอนของศาสนาจากการประกอบอาชีพดังกล่าว และจะต้องร่วมกับยกระดับคุณภาพการประกอบอาชีพเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและยังประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ เป็นหน้าที่ของทุกคนในการร่วมสร้างให้ญามาอะฮ์มีเกิดขึ้นและมีความเข้มแข็ง ไม่สามารถปิดกั้นหน้าทีนี้ไปให้คนอื่นได้ ดังที่รอซูล (ซ.ล) ได้กล่าวไว้ว่า

“ถ้าหากไม่มีญามาอะห์เป็นหน้าที่ของบรรดามุสลิมที่จะต้องพยายามที่จะให้มันมีขึ้นมา และเมื่อสามารถที่จะหาผู้นำได้เขาก็จะเป็นแกนนำในการปกครองและปฏิบัติหน้าที่”

3) **หน้าที่และบทบาทของสมาชิก** เมื่อมีการรวมกลุ่มแล้ว ภารกิจสำคัญของสมาชิกในกลุ่มคือการร่วมกันทำความดี และขจัดสิ่งที่ไม่ดีออกจากสังคม ดังที่ปรากฏอัลกุรอานที่มีความหมายไว้ว่า

“พวกจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาป” (อัลกุรอาน, 5: 2)

บทบาทสำคัญของสมาชิกญามาอะห์คือการตักเตือนกันในความดี การร่วมกันพัฒนาตนเองให้เป็นมุสลิมที่สมบูรณ์

4) **การวางแผนและการขับเคลื่อนญามาอะห์** การจัดทำแผนการดำเนินงานของกลุ่มเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อสร้างการรับรู้ร่วมกับของสมาชิกและการสร้างพลังในการขับเคลื่อนองค์กรสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ การทำงานโดยขาดการวางแผนจะนำมาซึ่งความสูญเสีย โดยอัลกุรอานระบุไว้ถึงการออกแบบกิจกรรมการดำเนินการที่จะต้องอาศัยฮิกมะห์ (วิทย์ปัญญา) ในการดำเนินการ ตลอดจนการค้นหาแนวทางที่ดีกว่าในการดำเนินการ ดังที่ระบุไว้ในอัลกุรอานความหมายว่า

“จงเรียกร้องสู่แนวทางแห่งพระเจ้าของสุเจ้าด้วยฮิกมะห์ และการตักเตือนที่ดี และจงโต้แย้งพวกเขาด้วยสิ่งที่ดีกว่า” (อัลกุรอาน, 16: 125)

3.2.3 **กิจกรรมการฝึกอบรม** ในการอบรมเพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่ม ดำเนินการกับแกนนำกลุ่มเกษตรกรในอำเภอต่าง ๆ และกระตุ้นให้เห็นความสำคัญต่อการรวมกลุ่ม รูปแบบการรวมกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่ม โดยผ่านการบรรยาย เสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การระดมความคิดภายในกลุ่มเกษตรกรเพื่อแสวงหาจุดร่วมของการรวมกลุ่ม เป้าหมายการรวมกลุ่มและแนวทางสร้างความเข้มแข็ง และการปฏิบัติจริงเพื่อการสร้างกลุ่มภายในชุมชนของแกนนำ

3.2.4 **การประเมินผล** การประเมินดำเนินการใน 3 ลักษณะ คือ การสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมอบรม การสังเกตการตอบสนองในระหว่างการอบรม และการติดตามผลการจัดตั้งกลุ่มของเกษตรกร

3.3 **หน่วยที่ 3 อามานะห์จากการทำงาน** หน่วนี้ใช้เวลาประมาณ 21 ชั่วโมง เพื่อการกระตุ้นการทำงานอย่างมีความรับผิดชอบ อันเนื่องจากการกิจกรรมงานที่กระทำโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำเกษตรกรรมเป็นหนึ่งในความรับผิดชอบของเกษตรกรที่มีต่อสังคม

3.3.1 **ความคิดรวบยอด** ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่เป็นหัวใจหลักของมุสลิม และความรับผิดชอบดังกล่าวจะถูกสอบสวน

3.3.2 สารการเรียนรู้ "อามานะห์" หมายถึง ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ และความรับผิดชอบต่อหน้าที่หรือสิ่งที่ได้รับมอบหมาย เป็นคุณลักษณะที่ดีและเป็นส่วนหนึ่งของความอีมานศรัทธาที่สมบูรณ์ และเป็นคุณสมบัติหรือจรรยาบรรณประการหนึ่งของ ผู้ศรัทธาที่จะได้รับชัยชนะและความสำเร็จในวันกียามะฮฺ พระองค์ทรงดำรัสถึงคุณสมบัติของบ่าวผู้ศรัทธาที่จะได้รับชัยชนะไว้ว่า

“และบรรดาผู้ที่พวกเขาเป็นผู้เอาใจใส่ต่อสิ่งที่ได้รับมอบหมายของพวกเขา และสัญญาของพวกเขา” (อัลกุรอาน, 23: 8)

ความสมบูรณ์ของศรัทธานั้นขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของคนนั้น ๆ หากปล่อยปละละเลยในความรับผิดชอบก็ย่อมหมายถึงความศรัทธาในตัวของเขาที่ไม่สมบูรณ์ด้วยเช่นกัน ดังที่ท่านร่อซูล (ซ.ล) ได้กล่าวไว้ว่า

“ไม่ถือเป็นอีมานที่สมบูรณ์สำหรับผู้ไม่มีอะมานะฮฺ (ความซื่อสัตย์รับผิดชอบ) และไม่มีศาสนาที่สมบูรณ์สำหรับผู้ที่ไม่รักษาคำมั่นสัญญา ” (รายงานโดยอะหมัด และอัลบุคอรินีย)

เช่นเดียวกันหากบุคคลใดไม่ขาดความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้รับมอบหมายแล้วก็จะส่งผลกระทบต่อตัวของเขาเอง โดยท่านร่อซูล (ซ.ล) ได้กล่าวไว้ว่า

“เมื่อมีการละเลยในหน้าที่รับผิดชอบ ก็จงรอวันเวลาแห่งความพินาศ คอฮาบะห์ถามว่า การละเลยในหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นอย่างไรหรือ ท่านร่อซูลตอบว่า เมื่อมีการมอบหมายกิจการหรือหน้าที่ความรับผิดชอบใด ๆ แก่ผู้ที่ไม่เหมาะสมก็จงรอเวลาแห่งความพินาศเถิด ” (รายงานโดยอัลบุคอรีย หมายเลข 59,6496)

อามานะห์แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ อามานะห์ทั่วไป และ อามานะห์เฉพาะ

- อามานะห์ทั่วไป คือ อามานะห์อิสลาม ที่ทุกคนจะต้องมีความรับผิดชอบต่อศาสนา ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ความรับผิดชอบที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ ดังที่ระบุไว้ในอัลกุรอานที่มีความหมายว่า

“แท้จริงเราได้เสนออามานะห์ให้แก่ชั้นฟ้าทั้งหลาย แผ่นดินและขุนเขาทั้งหลาย แต่พวกมันปฏิเสธที่จะแบกรับเพราะกลัวว่าจะไม่สามารถแบกรับภาระอันหนักอึ้งนั้นได้ แต่ทว่ามนุษย์กลับยอมแบกรับมัน แท้จริงมนุษย์นั้นเป็นผู้ที่อธรรมและโง่เขลายิ่ง” (อัลกุรอาน, 33: 72)

- อามานะห์เฉพาะ ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ ของเก็บของฝาก การดำเนินการการบริหารจัดการ การสัญญา การว่าจ้างและอื่น ๆ ดังที่ปรากฏไว้ในอัลกุรอานที่มีความหมายว่า

“แท้จริงอัลลอฮ์ทรงดำรัสให้พวกเจ้าส่งมอบอามานะห์ต่าง ๆ แก่ผู้ที่สมควรจะ
ได้รับ” (อัลกุรอาน, 4: 58)

และในอีกโองการหนึ่งระบุไว้ว่า

“และบรรดาผู้ที่ระวังรักษาสິงที่พวกเขาได้รับมอบหมาย (อามานะห์) และได้
ให้ค้ำมั่นสัญญาไว้” (อัลกุรอาน, 23: 8)

การทำการเกษตรก็เช่นเดียวกันกับการงานต่าง ๆ ที่ต้องมีความรับผิดชอบ หาก
กระทำไปโดยขาดความรับผิดชอบก็จะนำมาซึ่งความเสียหายมากมาย เกษตรกรจำเป็นต้องตรวจสอบ
และพัฒนางานของตนเองให้มีความสมบูรณ์และก่อให้เกิดประโยชน์ ทั้งนี้อามานะห์ในหน้าที่ความ
รับผิดชอบ ได้แก่ การพัฒนาความรู้ ความเชื่อตรงต่อหน้าที่ที่ทำ ดังที่ท่านรอซูล (ซ.ล) ได้ระบุไว้ว่าทุก
คนมีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบ ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

“พวกท่านทุกคนล้วนมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ และพวกท่านทุกคนต้องถูก
สอบสวนจากหน้าที่ความรับผิดชอบนั้น ผู้นำมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อ
ประชาชนในปกครองของเขา และเขาต้องถูกสอบสวนถึง ความรับผิดชอบต่อ
ประชาชนด้วย และบุรุษ (สามี, พ่อบ้าน) มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อสมาชิกใน
ครอบครัว และเขาต้องถูกสอบสวนถึงความรับผิดชอบต่อสมาชิกในครอบครัว
ด้วย และทาสรับใช้มีหน้าที่ ต้องรับผิดชอบต่อดูแลทรัพย์สินของผู้เป็นนาย และ
เขาจะถูกสอบสวนถึงความรับผิดชอบต่อทรัพย์สินนั้น ด้วย และสตรี (ภรรยา
, แม่บ้าน) มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อดูแลบ้านให้สามี และนางต้องถูกสอบสวนถึง
ความ รับผิดชอบนั้น ๆ ด้วย” (บันทึกโดยอัลบุคอรีย์และมุสลิม)

การไม่รับผิดชอบหรือขาดการพัฒนางานในความรับผิดชอบที่มีเป็นสิ่งที่จะถูกตำหนิ
โดยศาสนา ดังที่ท่านรอซูล (ซ.ล) ได้กล่าวกำอูบุซร์. เมื่อครั้งที่เขาเสนอตัวเพื่อรับผิดชอบในตำแหน่ง
หน้าที่หนึ่ง โดยท่านรอซูล (ซ.ล) ได้กล่าวไว้ว่า

“อูบุซร์เอ๋ย แท้จริงเจ้าเป็นคนอ่อนแอ และแท้จริงตำแหน่งหน้าที่นั้นเป็นความ
รับผิดชอบ (อามานะห์) และแท้จริงความรับผิดชอบดังกล่าวจะเป็นความ
อัปยศและความเสียใจในวันกิยามะห์ ยกเว้นผู้ที่รับผิดชอบในหน้าที่และปฏิบัติ
หน้าที่ด้วยดี” (มุสลิม เลขที่ 1825)

ผลผลิตที่ได้จากการทำเกษตรกรรมจะเกี่ยวเนื่องกับการทำธุรกิจการซื้อขาย สินค้า
เกษตรกรรมจำเป็นต้องสร้างการยอมรับจากการมีอามานะห์ของเกษตรกร ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ตาม
หลักการของศาสนา ดังที่ท่านรอซูล (ซ.ล) ได้กล่าวไว้ว่า

“ยุคสมัยหนึ่ง ผ่านพ้นฉันไปแล้ว ในยุคนั้น ฉันไม่ต้องสนใจเลยว่า ฉันกำลังซื้อขายกับคนใด (เพราะผู้คนยังมีอะมานะห์กันอยู่) ขอสาบานว่า หากคนนั้นเป็นมุสลิม การมีศาสนาของเขา ก็จะส่งผลทำให้เขาปฏิบัติต่อฉัน ด้วยดี ถ้าหากเขาเป็นคริสต์หรือยิว ผู้ปกครองของเขา ก็จะทำให้เขาปฏิบัติต่อฉันด้วยดี แต่สำหรับวันนี้ (อะมานะห์หายไป) ฉันจะไม่ซื้อขายกับคนหนึ่งคนใด ในหมู่พวกท่าน เพราะไม่มั่นใจ (ว่าเขาจะมีอะมานะห์หรือไม่) นอกจากคนนั้น และคนนั้น (เพราะเชื่อว่าเขามีอะมานะห์)” (บันทึกโดยบุคอรี และมุสลิม)

อิบนุญะรียร์ได้อธิบายคำว่าอะมานะห์ไว้ว่า เป็นการมีความซื่อสัตย์ในทุกเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา และเรื่องราวต่างๆ ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เพราะอัลลอฮ์มิได้เจาะจงเรื่องหนึ่งเรื่องใดเป็นการเฉพาะ” (ตฟซีรอัฏ-ฏ็อบรีย์ เล่ม 10 หน้า 342) อิหม่ามอัฏ-ฏะฮาบีได้อธิบายว่า หะดีษจากซัดดาด บิน เอาส เล่าว่า ท่านนบีคืออัลลอฮ์อยู่ละอิลละฮ์ว่า

“สิ่งที่จะขาดหายไปจากศาสนาของพวกท่าน คือ ความซื่อสัตย์ และสิ่งสุดท้าย คือ การละหมาด” (บันทึกโดยอัฏ-ฏะฮาบี เล่ม : 9 หน้า : 353 หมายเลข : 9754)

นอกจากนี้การที่ไม่มีความซื่อสัตย์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของสัญญาวันสิ้นโลก ดังที่ท่านรอซูล (ซ.ล) ได้กล่าวไว้ว่า

ความว่า “มีชายคนหนึ่งได้ถามท่านนบีคืออัลลอฮ์อยู่ละอิลละฮ์เกี่ยวกับวันสิ้นโลก ท่านตอบว่า เมื่อผู้คนขาดความซื่อสัตย์ เมื่อนั้นแหละจะใกล้วันสิ้นโลก เขาถามต่อว่า การขาดความซื่อสัตย์นั้นเป็นอย่างไร? ท่านตอบว่า เมื่อผู้คนมอบหมายภาระหน้าที่ให้กับผู้ที่ไม่มีความเหมาะสม เมื่อนั้นแหละจะถึงวันสิ้นโลก” (บันทึกโดยอัล-บุคอรี หน้า : 36 หมายเลข : 59)

3.3.3 กิจกรรมการฝึกอบรม กิจกรรมในการฝึกอบรมมุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าอบรมจากการศึกษาหลักการศาสนาว่าด้วยเรื่องอะมานะห์ ออกแบบแนวทางการจัดการกลุ่มเพื่อสะท้อนให้เห็นการพัฒนาคนเพื่อเสริมสร้างอะมานะห์ และองค์กรให้มีความน่าเชื่อถือเป็นที่ยอมรับ

3.3.4 การประเมินผล ประเมินผลจากการสัมภาษณ์ผู้เข้าอบรม การประเมินแผนการจัดการภายในกลุ่ม

3.4 หน่วยที่ 4 วิถีคุณภาพ วิถีการทำงานของมุสลิม หน่วยการเรียนรู้นี้ ใช้เวลาประมาณ 15 ชั่วโมง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นการยกระดับคุณภาพการทำงานวิสาหกิจเพื่อสังคม และการทำเกษตรกรรม โดยการเชื่อมโยงกับหลักคำสอนของศาสนาที่กระตุ้นให้มีการพัฒนาการทำงานอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

3.4.1 ความคิดรวบยอด การทำงานของมุสลิมจะต้องแสวงหาความสมบูรณ์ ปรับปรุงการทำงานตลอดเวลาเพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดซ้ำ ๆ

3.4.2 สารการเรียนรู้ มนุษย์ทุกคนจะต้องกลับไปยังการสอบสวนการทำงานของเขาในวันแห่งการตัดสิน โดยการตัดสินนั้นอัลลอฮ์จะทรงพิจารณาจากการงานความรับผิดชอบต่าง ๆ ที่เขามี ดังที่ปรากฏในอัลกุรอานที่มีความหมายว่า

“โอ้มนุษย์เอ๋ย แท้จริงเจ้าต้องพากเพียรไปสู่พระเจ้าของเจ้าอย่างทรหดอดทน แล้วเจ้าจึงจะพบ(ผลตอบแทนจาก)พระองค์ ส่วนผู้ที่ถูกย่นบันทึกลงของเขาให้ทางเบื้องขวาของเขา เขาก็จะถูกชำระสอบสวนอย่างง่ายดาย ส่วนผู้ที่ถูกย่นบันทึกลงของเขาให้ทางเบื้องหลังของเขาแล้ว เขาจะร้องเรียกหาความหายนะ และเขาจะเข้าไปในเปลวเพลิง”(อัลกุรอาน, 84: 9-12)

ด้วยสิ่งที่มีมุสลิมจะต้องถูกสอบสวนนั้น การงานความรับผิดชอบที่มีจะต้องกระทำด้วยความสมบูรณ์และมีการพัฒนาให้ดีขึ้นอยู่ตลอดเวลา ดังที่ระบุไว้ในอัลกุรอานที่มีความหมายว่า

“พระผู้ทรงให้มีความตายและให้มีความเป็น เพื่อจะทดสอบพวกเจ้าว่า ผู้ใดบ้างในหมู่พวกเจ้าที่มีผลงานดียิ่ง และพระองค์เป็นผู้ทรงอำนาจ ผู้ทรงให้อภัยเสมอ” (อัลกุรอาน, 67: 2)

และอัลลอฮ์ทรงระบุให้เห็นภาระงานของพระองค์ที่มีความสมบูรณ์ และทรงกำชับให้มีการตรวจสอบหาข้อบกพร่องจากการทำงานดังกล่าว ดังที่ระบุไว้ในอัลกุรอานซึ่งมีความหมายว่า

“พระผู้ทรงสร้างชั้นฟ้าทั้งเจ็ดเป็นชั้น ๆ เจ้าจะไม่เห็นแต่อย่างใดในความไม่ได้อัตส่วนในการสร้างของพระผู้ทรงกรุณาปรานี ดังนั้นเจ้าจงหันกลับมาองดูซิ เจ้าเห็นรอยร้าวหรือช่องโหว่บ้างไหม?” (อัลกุรอาน, 67: 3)

ทั้งนี้ในการทำงานย่อมมีปัญหาเสมอ แต่ในปัญหาและความยากลำบากในการทำงานนั้นอัลลอฮ์จะทรงชี้แนะและหาทางออกให้เสมอ ในขณะที่เดียวกันเมื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวเสร็จสิ้นแล้ว มุสลิมก็ไม่สามารถที่จะหยุดการทำงานไว้เพียงเท่านั้น แต่จะต้องคิดและลงมือทำในงานอื่นต่อไป ซึ่งนั่นหมายถึงนิยามสำคัญของการพัฒนา ที่มุสลิมจะต้องมีการพัฒนาปรับปรุงการทำงานอยู่ตลอดเวลา ดังที่ระบุไว้ในอัลกุรอานที่มีความหมายว่า

“ฉะนั้นแท้จริงหลังจากความยากลำบากก็จะมีความง่าย แท้จริงหลังจากความยากลำบากก็จะมีความง่าย ดังนั้นเมื่อเจ้าเสร็จสิ้น (จากงานหนึ่งแล้ว) ก็จงลำบากต่อไป และยิ่งพระเจ้าของเจ้าเท่านั้นก็จงมุ่งปรารถนาเถิด” (อัลกุรอาน, 94: 5-8)

การตรวจสอบและแก้ไขความผิดพลาดที่เกิดขึ้นเป็นหลักการทำงานที่ผูกพันกับความเป็นมุสลิม เพราะความผิดพลาดเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ถึงแม้จะระมัดระวังป้องกันไว้แล้ว ซึ่งสิ่งสำคัญคือเมื่อเกิดความผิดพลาดแล้วมุสลิมจะต้องรีบดำเนินการแก้ไขปรับปรุง ดังที่ร่อซูล (ซ.ล) ได้กล่าวไว้ว่า

“ ลูกหลานอาดัม (มนุษย์ทุกคน) จะต้องผิด และคนผิดที่ดีที่สุดคือคนที่สำนึกได้และไม่หวนกลับไปทำผิดอีก ” (รายงานโดยอะนัส อัศเศาะอ์ดีและผู้บันทึกหะดีษคนอื่นๆ)

อีกประเด็นสำคัญคือการป้องกันไม่ให้ความผิดพลาดดังกล่าวเกิดขึ้นซ้ำอีก โดยในการทำงานต้องคำนึงมาตรการในการป้องกันที่ดี ดังที่ท่านร่อซูล (ซ.ล) ได้กล่าวไว้ว่า

“ มุมีน (ผู้ศรัทธา) จะไม่ปล่อยให้อุญกูรสองครั้งในรูเดียวกัน ” (รายงานอัล-บุคอรี)

3.4.3 กิจกรรมการฝึกอบรม กิจกรรมการอบรมประกอบด้วยการเสวนาพูดคุยนำเสนอความรู้โดยนักวิชาการ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจากการทำการเกษตร และการวิเคราะห์แนวทางป้องกันความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นจากการทำเกษตรกรรมและการทำงานวิสาหกิจเพื่อสังคม

3.4.4 การประเมินผล ประเมินผลจากการสัมภาษณ์ผู้เข้าอบรม การประเมินแผนการจัดการภายในกลุ่ม

3.5 หน่วยที่ 5 ฮาลาลต์อียิบัน หน่วยนี้ใช้เวลาประมาณ 28 ชั่วโมง โดยมีเป้าหมายเพื่อการส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่มีความสะอาดถูกและมีประโยชน์ต่อผู้บริโภคซึ่งเป็นหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม

3.5.1 ความคิดรวบยอด ผลิตภัณฑ์ที่ถูกผลิตขึ้นจะต้องประกอบด้วยทั้งความสะอาดปลอดภัย และมีคุณค่า คุณประโยชน์ต่อผู้บริโภค

3.5.2 สารการเรียนรู้ ฮาลาล หมายถึง สิ่งที่ถูกผลิตตามบทบัญญัติอิสลาม ซึ่งตรงข้ามกับหะรอม หมายถึง สิ่งที่ต้องห้ามตามบทบัญญัติอิสลาม ผลิตภัณฑ์หนึ่งจะเป็นที่อนุมัติโดยศาสนได้ก็ต่อเมื่อตัวสินค้านั้นเองจะต้องสะอาดตามหลักการของศาสนา ปราศจากสิ่งสกปรก (น่ายิส) ต่าง ๆ หรือเป็นสิ่งที่ศาสนาไม่อนุมัติให้รับประทานหรือใช้ในการอุปโภค นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวจะต้องมีที่มาที่ถูกต้อง และมีประโยชน์ไม่เป็นโทษต่อร่างกายและสิ่งอื่น ดังที่อัลกุรอานได้ระบุไว้มีความหมายว่า

“และจงบริโภคจากสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ทรงให้เครื่องยังชีพแก่ผู้เจ้าซึ่งสิ่งที่ยอนุมัติ และที่ดีมีประโยชน์และจงยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ผู้ซึ่งพวกเจ้าศรัทธาในพระองค์” (อัลกุรอาน, 5: 88)

นอกจากนี้สินค้าจะฮาลาลได้ก็ต้องผ่านกระบวนการที่ถูกต้องตามหลักที่ศาสนา กำหนด ตลอดจนใช้ภาชนะในการบรรจุที่สะอาดด้วยเช่นกัน ทั้งนี้อีกหนึ่ง ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวฮาลาลคือตัวของผู้ประกอบหรือแปรรูป

3.5.3 กิจกรรมการฝึกอบรม เน้นการอธิบาย การดูงาน เพื่อให้เกษตรกรเห็นแนวทางการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร แสวงหาแนวทางเพื่อส่งเสริมการยกระดับคุณภาพสินค้าและราคาผลผลิตในรูปแบบต่าง ๆ

3.5.4 การประเมินผล ประเมินผลจากการสัมภาษณ์ผู้เข้าอบรม การประเมินแผนการจัดการภายในกลุ่ม

3.6 หน่วยที่ 6 มุฮาซาบะห์เพื่อการพัฒนา หน่วยนี้ใช้เวลาประมาณ 14 ชั่วโมง เพื่อ

3.6.1 ความคิดรวบยอด ในการทำงานจำเป็นต้องมีการตรวจสอบ ควบคุมเพื่อป้องกันความผิดพลาดและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3.6.2 สารการเรียนรู้ การตรวจสอบการทำงานหรือที่เรียกว่า มุฮาซาบะห์เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งในการทำงานเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ดังที่ท่านรอซูล (ซ.ล) ได้กล่าวไว้ว่า

“มนุษย์จะไม่ใช่ผู้หลีกเลี่ยงหรือมีความยำเกรงเด็ดขาด นอกเสียจากว่าเขาได้ทำการตรวจสอบรายได้และรายจ่ายของเขาอย่างละเอียดว่า อาหารที่รับประทานเขาได้มาอย่างไร เครื่องดื่มเขาได้จัดหามาอย่างไร เสื้อผ้าที่สวมใส่เขาจัดหามาด้วยวิธีไหน ทรัพย์สินที่ตนมีอยู่ได้มาด้วยวิธีที่หะรอม หรือว่าหะลาล?”

พวกท่านทุกคนล้วนเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ และต้องถูกสอบสวนเกี่ยวกับหน้าที่ที่อยู่ภายใต้การดูแลของตน ดังนั้น อิหม่าม (ผู้นำ) เป็นผู้ที่มีหน้าที่และถูกสอบสวนเกี่ยวกับหน้าที่ของเขา ชายผู้หนึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในครอบครัวของเขา และต้องถูกสอบสวนเกี่ยวกับหน้าที่ของเขา และสตรีนั้น นางมีหน้าที่รับผิดชอบในบ้านของสามี และต้องถูกสอบสวนเกี่ยวกับหน้าที่ของนาง คนรับใช้มีหน้าที่รับผิดชอบในทรัพย์สินของเจ้านายและต้องถูกสอบสวนเกี่ยวกับหน้าที่รับผิดชอบ ในทรัพย์สินของเจ้านาย และต้องถูกสอบสวนเกี่ยวกับหน้าที่นั้น และท่านศาสดา (ซ.ล.) ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า และชายคนหนึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในทรัพย์สินของบิดาและต้องถูกสอบสวนเกี่ยวกับหน้าที่ของเขา ดังนั้นพวกเจ้าทั้งหลายล้วนมีหน้าที่ และพวกเจ้าทั้งหลายล้วนต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับหน้าที่ของตนเอง (รายงานโดยบุคอรี)

การตรวจสอบตนเองจะนำไปสู่การปรับปรุงการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำอีก ซึ่งเป็นไปตามหลักการของศาสนาอิสลามที่จะต้องยับยั้งความผิดชอบ ซึ่งมุสลิมจะต้องรวบรวมกันดำเนินการให้เป็นรูปธรรม ดังที่อัลกุรอานได้ระบุไว้ว่า

“บรรดาผู้ที่เราให้พวกเขามีอำนาจในแผ่นดิน คือบรรดาผู้ที่ดำรงซึ่งการละหมาด และบริจาคซะกาต และใช้กันให้กระทำความดี และห้ามปรามกันให้

ละเว้นความชั่ว และบั้นปลายของกิจการทั้งหลายย่อมกลับไปหาอัลลอฮ์” (อัลกุรอาน, 22: 41)

ท่านอุมร์ ร่อฎียัลลอฮูอันฮุได้กล่าวไว้ว่า

“ พวกท่านทั้งหลายจงสอบสวนทบทวนตนเอง ก่อนที่พวกท่านทั้งหลายจะถูกสอบสวนคดีบัญชี และพวกท่านทั้งหลายจงเตรียมตัวให้ดี เพื่อวันแห่งการสอบสวนอันยิ่งใหญ่”

แนวทางในการตรวจสอบและการป้องกันข้อบกพร่องที่อาจจะเกิดขึ้นจากการทำงานคือ การจดบันทึก ดังที่อัลกุรอานได้กำชับเรื่องนี้ไว้ซึ่งมีความหมายว่า

บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย! เมื่อพวกเจ้าต่างมีหนี้สินกันจะด้วยหนี้สินใด ๆก็ตาม จนกว่าจะถึงกำหนดเวลา(ใช้หนี้) ที่ถูกระบุไว้แล้ว ก็จงบันทึกหนี้สินนั้นเสีย และผู้เขียนก็จงบันทึกระหว่างพวกเจ้าด้วยความเที่ยงธรรม และผู้เขียนคนหนึ่งคนใดก็จงอย่าปฏิเสธที่จะบันทึก ดังที่อัลลอฮ์ได้ทรงสอนเขา ดังนั้นเขาจะบันทึกเกิด และจงให้ผู้ที่มีสิทธิเหนือเขา(ลูกหนี้) บอกให้บันทึกและเขาจงยำเกรงอัลลอฮ์ผู้เป็นพระเจ้าของเขา และจงอย่าให้บกพร่องแต่อย่างใดจากสิทธินั้น และถ้าผู้ที่มีสิทธิเหนือเขา(ลูกหนี้) เป็นคนโง่ หรือเป็นผู้อ่อนแอหรือไม่สามารถจะบอกให้บันทึกได้ ก็จงให้ผู้ปกครองของเขาบอกด้วยความเที่ยงธรรม และพวกเจ้าจงให้มีพยานขึ้นสองนายจากบรรดาผู้ชายในหมู่พวกเจ้า แต่ถ้ามิปรากฏว่า พยานทั้งสองนั้นเป็นชายก็ให้มีผู้ชายหนึ่งกับผู้หญิงสองคน จากผู้ที่พวกเจ้าพึงใจในหมู่พยานทั้งหลาย เพื่อว่าหญิงใดในสองคนนั้นหลงไป คนหนึ่งในสองคนนั้นก็จะได้เตือนอีกคนหนึ่ง และบรรดาพยานนั้นก็จงอย่าได้ปฏิเสธ เมื่อพวกเขาถูกเรียกร้อง และพวกเจ้าจงอย่าเบื่อหน่ายที่จะบันทึกหนี้สินนั้นไม่ว่าน้อยหรือมากก็ตาม จนกว่าจะถึงกำหนดเวลาของมัน นั่นแหละคือสิ่งที่ยุติธรรมยิ่งกว่า ณ ที่อัลลอฮ์ และเที่ยงตรงยิ่งกว่าสำหรับเป็นหลักฐานยืนยัน และเป็นสิ่งใกล้ยิ่งกว่าที่พวกเจ้าจะไม่สงสัย นอกจากว่ามันเป็นสินค้าที่ปรากฏอยู่ต่อหน้า ซึ่งพวกเจ้าหมุนเวียนมัน (ซื้อขายแลกเปลี่ยน) ระหว่างพวกเจ้าก็ไม่มีโทษอันใดแก่พวกเจ้าที่พวกเจ้าจะไม่บันทึกมัน และพวกเจ้าจงให้มีพยานขึ้น เมื่อพวกเจ้าต่างซื้อขายกัน และผู้เขียนก็จงอย่าก่อให้เกิดความเดือดร้อนขึ้น และผู้เป็นพยานด้วย และหากว่าพวกเจ้ากระทำ แน่นอนมันก็เป็นการฝ่าฝืนเนื่องด้วยพวกเจ้า และพวกเจ้าจงพึงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด และอัลลอฮ์นั้นทรงให้ความรู้แก่พวกเจ้าอยู่ และอัลลอฮ์นั้นทรงรอบรู้ในทุกสิ่งทุกอย่าง” (อัลกุรอาน, 2: 282)

3.6.3 กิจกรรมการฝึกอบรม กิจกรรมให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการสร้างองค์กรที่มีความโปร่งใส ระบบการตรวจสอบภายในเพื่อดำรงหลักธรรมาภิบาลในการทำงาน โดยผ่านการอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการดูงาน

3.6.4 การประเมินผล ประเมินผลจากการสัมภาษณ์ผู้เข้าอบรม การประเมินแผนการจัดการภายในกลุ่ม

4. ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิต่อหลักสูตร

จากการนำเสนอหลักสูตรเพื่อรับฟังความเห็นจากการผู้ทรงคุณวุฒิ สามารถนำเสนอผลได้ดังนี้

4.1 หลักสูตรสามารถเชื่อมโยงหลักการศาสนาสู่การทำการเกษตรได้ ทั้งนี้หลักการศาสนาจะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ให้กับเกษตรกรในการยกระดับคุณภาพผลผลิต แต่เนื่องจากเกษตรกรโดยส่วนใหญ่ยังมองแยกส่วนระหว่างศาสนากับทางโลกทำให้ขาดการทำงานที่มุ่งสร้างคุณภาพ ดังนั้นการนำหลักการศาสนาเป็นเครื่องมือจะสามารถส่งผลให้เกิดการนำไปสู่การปฏิบัติได้ ดังที่ อ.รอมลี กาแบ ที่ปรึกษามูลนิธิรักมนุษยชาติอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ให้ความเห็นไว้ว่า

“การทำการเกษตรเป็นส่วนหนึ่งของอิบาตะหนึ่งในอิสลามครั้งหนึ่งท่านนบีมุหัมมัด ปลุกอินทผาลัม แต่มีบรรดาขอฮาบะห์ของท่านที่มีการพัฒนาเรื่องการผสมเกสร ทำให้ผลผลิตนั้นดีกว่าการปล่อยตามธรรมชาติ ท่านนบี ยอมรับว่าขอฮาบะห์มีความรู้เรื่องการเกษตรมากกว่าท่าน ซึ่งมุสลิมส่วนใหญ่ไม่มีความรู้และไม่สนใจให้ความสำคัญในเรื่องการเกษตรเท่าใด ทำการเกษตรแบบปล่อยตามธรรมชาติ ขาดการนำความรู้ที่มีการศึกษาเชิงทฤษฎีมาประยุกต์สู่กระบวนการปฏิบัติจริงในการทำการเกษตร”

ดร. มะหมุด หะยีหมัด อาจารย์หลักสูตรเศรษฐศาสตร์และการจัดการในอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ให้ความเห็นว่า

“จากตัวหลักสูตรที่เสนอ ชื่นชมเพราะมันเป็นการบูรณาการและเข้ากับอิสลามได้ดี แต่โครงสร้างหลักสูตรยังไม่สอดคล้องกับหัวข้อระบบธุรกิจเกษตรทั้งหมดในระบบธุรกิจเกษตรควรมีระบบปัจจัยการผลิต ระบบการผลิตของเอกชน และระบบการตลาดสินค้าตลาดเกษตร ระบบการแปรรูป การตลาด การจัดการฐานข้อมูล และการจัดการในด้านธุรกิจเกษตร การจัดชั้นมาตรฐานของระบบสินค้าด้านการผลิต การส่งออก ดังนั้นตัวมาตรฐานการส่งออกนั้นต้องพึ่งตัวกลุ่มตลาดที่จะนำด้วย ซึ่งถ้าใส่รายละเอียดเหล่านี้เข้าไป น่าจะตอบวัตถุประสงค์ของโครงสร้างหลักสูตรได้”

ดร.มะรอมิง สาแลมิง อาจารย์แผนกอิสลามศึกษา มอ.ปัตตานี อดีตรองเลขาธิการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้ความเห็นไว้ว่า

“ปัจจุบันมีนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ต้องศึกษาและเรียนรู้มากมายเกษตรกรในพื้นที่ควรทำการปลูกพืชดูแลรักษา บำรุง ใส่ปุ๋ยเก็บเกี่ยวผลผลิต ตลอดจนการเลียนแบบระบบนิเวศแบบธรรมชาติให้มากกว่าการพึ่งพาสารเคมี เน้นความปลอดภัย ถ้าเราดูในเรื่องของชะกาดผลไม้แต่เดิมการขอให้ฝนตกลงมาเกษตรกรส่วนใหญ่ จะทำการขอพรจากพระเจ้าเพียงอย่างเดียว (ปลูกปล่อยตามธรรมชาติ ไม่ได้ดูแลรักษา) การจ่ายชะกาดก็จ่ายตามหลักการอิสลามที่วางไว้ ต่างกับเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบมีค่าใช้จ่าย (ค่าปุ๋ย ค่ายาฉีด ค่าแรงงาน ฯลฯ) มีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการบริหารจัดการเข้ามาพบว่าราคาการจ่ายชะกาดจะลดลงครึ่งหนึ่ง”

4.2 หลักสูตรนำเอาหลักคำสอนของศาสนามาสู่การจัดการจัดการทางการเกษตรที่ครบวงจร ดังที่ ดร.มะรอมิง สาแลมิง ให้ความเห็นไว้ว่า

“เรื่องฮาลาลันตอียะฮ์มันเริ่มตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำในการทำ การเกษตร ตลอดจนเรื่องต่าง ๆ จะต้องถูกต้องตามกฎหมายอิสลามที่วาง กรอบไว้ เพื่อการกระจายผลผลิตออกมาสู่ผู้บริโภคอย่างมีคุณภาพมากที่สุด ความสำคัญของการเกษตรที่มีการบริหารจัดการมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่ง ยังมีเกษตรกรบางกลุ่มยังทำการเกษตรแบบเดิม ๆ อยู่”

อาจารย์อริศ หัสมา อาจารย์หลักสูตรเศรษฐศาสตร์และการจัดการในอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีได้ให้ความเห็นไว้ว่า

“หลักสูตรจะเป็นเรื่องของการพัฒนา โดยใน 3 หัวข้อแรกเป็นการพัฒนา กระบวนทัศน์เกษตรกร หัวข้อที่ 4-5 จะเป็นเรื่องการพัฒนาคุณภาพและ สุดท้ายก็จะเป็นการจัดตั้งกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การพัฒนา คุณภาพของเกษตรกรรายย่อยเหล่านี้คือการพัฒนาคุณภาพของเกษตรกรราย ย่อยเพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนทัศน์ของอิสลาม”

4.3 หลักสูตรขยายความคิดของเกษตรกรสู่การทำตลาด ดังที่ ดร.กัมจดี ยามิรุเต็ง ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลาได้ให้ความเห็นไว้ว่า

“หลักสูตรนี้ให้มุมมองในเรื่องการทำตลาด การทำธุรกิจ ซึ่งเราต้องการเปลี่ยน จากการเกษตรไปสู่การเกษตรเชิงพาณิชย์ ตัวแปรสำคัญที่หลักสูตรตัวนี้จะไป ตอบโจทย์ คือ ช่องทางเกษตรกร ที่จะต้องมองในมิติของเศรษฐกิจ เรื่องของ ราคาในตลาด เรื่องของ Start UP โดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อให้ สามารถเชื่อมไปสู่ตลาดต่างประเทศได้ การสร้างมุมมองเรื่องของ ภาควิชาการ”

4.4 หลักสูตรตอบโจทย์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ดังที่ประธานสหกรณ์การเกษตร เพื่อการตลาดจังหวัดยะลาให้ความเห็นไว้ว่า

“คนในพื้นที่ยังขาดเรื่องอะมานะฮ์ หากเราคิดดีทำดีผลบุญก็จะย้อนกลับมาหาเราทุกอย่างก็จะได้ เท่าที่เคยลงพื้นที่ที่มีประสบการณ์ เคยไปซื้อลองกอง ในกลุ่มคนที่เราดูแล คนเหล่านี้จะมีอะมานะฮ์จากการที่เราเคยอบรมให้ เขามีการตระหนักถึงการตอบแทนจากพระเจ้า แต่โดยทั่วไปที่มาตั้งเป็นจุดรับซื้อผลไม้แบ่งตามเกรด เป็นก้าน เกรด A พอตระจอบดูเกรด A ที่ว่าไม่มีก้านติดอยู่ (ฉ้อโกง ขาดอะมานะฮ์) การจะไปสู่ตลาดโมเดิร์นเทรดเซเนทรัลท็อป ซูเปอร์มาเก็ตและการจัดการต่าง ๆ ที่เป็นระบบ เป็นสินค้าพรีเมียมได้นั้น สิ่งแรกคือต้องมีอะมานะฮ์ ของเน่าเสีย ตกไซค์ ไม่ได้ขนาด ห้ามนำมาบรรจุภัณฑ์หากเราสร้างมาตรฐานได้ เรื่องการเคลมสินค้าคงจะมีน้อยมาก”

4.5 หลักสูตรควรปรับลำดับเนื้อหาให้เหมาะสม ดังที่วิทยา สีสลักพันธ์ รองประธานหอการค้าจังหวัดยะลาได้เสนอความเห็นไว้ว่า

“การรวมกลุ่มและให้ความรู้ควรอยู่อันดับแรก การรวมกลุ่มเป็นเรื่องสำคัญสุดก่อนที่จะพูดเรื่องอื่น การเกษตรทั่ว ๆ ไปที่ชาวบ้านทำ ชาวบ้านยังไม่เข้าใจว่าการพัฒนาการเกษตรที่ถูกต้องควรเดินอย่างไร”

อาจารย์มุฮัมมัด คอยา อาจารย์คณะอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า

“หัวข้อฮาชาบะฮ์ (การทบทวน ประเมิน) ควรจะอยู่สุดท้ายของกิจกรรมการเรียนรู้ (บรรยาย ระดมความคิดเห็น) อยากให้มีการบรรยาย การให้ความรู้กับเกษตรกรกับผู้เข้าร่วมได้ปรับทัศนคติว่า การทำการเกษตรนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ชีวิตของเราดีขึ้น คนส่วนหนึ่งอาจมองว่าการทำการเกษตรเป็นงานที่ต่ำต้อย ธรรมดา ไม่มีเกียรติในสังคม เช่น นาย ก. ถาม นาย ข. ว่ามีหน้าที่การงานอะไร นาย ข.ตอบว่า ฉันเข้าสวนกริதியางพาราในความรู้สึกเหมือนเป็นงานที่ต่ำมาก ในทัศนะของคนในชุมชน อยากจะให้มีการกระตุ้นหรือปรับทัศนคติใหม่ว่า ทุกหน้าที่การงาน ทุกอาชีพในอิสลามล้วนดีทั้งหมดหากรายได้ที่ได้มานั้นฮาลาล”

4.6 หลักสูตรจะสามารถเชื่อมต่อระหว่างคนรุ่นเก่าไปยังเกษตรกรรุ่นใหม่ ดังที่วิทยา สีสลักพันธ์ รองประธานหอการค้าจังหวัดยะลาได้เสนอความเห็นไว้ว่า

“หลักสูตรที่เรา กำลังทำ คนรุ่นเก่าต้องเข้าใจ ส่งต่อไปยังเกษตรกรรุ่นใหม่ สื่อและส่งผ่านไปสู่รุ่นเยาวชนในอนาคตต่อไป อยากให้มีโรงเรียนเกษตรใน

จังหวัดยะลา เนื่องจากเรามีพื้นที่ที่ทิ้งร้าง ว่างเปล่าค่อนข้างมาก ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ขณะเดียวกันเกษตรกรปัจจุบันส่วนใหญ่ก็จะเป็นผู้สูงอายุ เยาวชนรุ่นใหม่ก็ไม่ค่อยสนใจด้านเกษตร เยาวชนนิยมความสบาย ยอมทำงานได้เงินเดือนน้อย แต่มีเกียรติ มีหน้าตาในสังคม อยากให้มีโรงเรียนที่ทำการเกษตรให้เยาวชนได้เล่าเรียน มีระบบการบริหารจัดการ เพื่อสร้างเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีใจรักวิถีการเกษตร”

การพัฒนามาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ

การพัฒนามาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศเป็นกลไกหนึ่งในการยกระดับคุณภาพมาตรฐานไม้ผลของจังหวัดยะลา เพื่อให้สามารถสร้างเอกลักษณ์ของผลผลิตของเกษตรกร สร้างความเชื่อถือให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อผลผลิตของเกษตรกรไม้ผลในจังหวัดยะลา โดยมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศประกอบด้วยประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ 1) นิยามและหลักการของมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ 2) เป้าหมายของการดำเนินงานของระบบมาตรฐาน 3) คุณค่าของระบบมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ และ 4) มาตรฐาน ข้อปฏิบัติของระบบมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. นิยามและหลักการของมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ

มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศเป็นมาตรฐานการบริหารจัดการสวนไม้ผลที่มุ่งเน้นการดำเนินการที่เชื่อมโยงกับหลักการศาสนาที่มุ่งเน้นการสร้างสรรค์ให้เกิดผลผลิตที่ก่อประโยชน์ ปลอดภัย ลดการดำเนินการที่จะสร้างให้เกิดความเสียหายที่อาจจะเกิดทั้งกับตัวของเกษตรกรเอง ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศครอบคลุมการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้

- ระบบไร่นาป่าผสมหรือวนเกษตร (Agro –forestry)
 - ระบบสวนดุซง (Dusong):
 - ระบบเกษตรอินทรีย์(Organic Agriculture)
 - ระบบไร่นาสวนผสม (Mixed/Diversified/Polyculture Farming)
 - ระบบเกษตรผสมผสาน (Integrated farming)
 - เกษตรธรรมชาติ (Natural farming)
 - เกษตรทฤษฎีใหม่
 - เกษตรกรรมเชิงอนุรักษ์(Conservation Agricultural)
 - HomeGarden / Permaculture
 - ระบบเกษตรกรรมอื่น ๆ ที่คำนึงถึง Value Chain และอธิปไตยด้านอาหาร
- แนวทางปฏิบัติของเกษตรเชิงนิเวศส่งเสริมให้มีการดำเนินการและให้ความสำคัญในสิ่งเหล่านี้
- การหมุนเวียนธาตุอาหาร

- ความอุดมสมบูรณ์ของธาตุอาหารในดิน
- ความหลากหลายที่สัมพันธ์กันอย่างสมดุลในระบบนิเวศ
- การอนุรักษ์และฟื้นฟูนิเวศการเกษตร
- การพึ่งพากลไกธรรมชาติในการทำเกษตร
- การพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิต
- ผลประโยชน์ของเกษตรกรและชุมชนในชนบท
- ผลผลิตและการผลิตที่ชาญฉลาด
- ระบบอาหารที่ยืดหยุ่น
- ความหลากหลายของความรู้ (ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิทยาการสมัยใหม่)
- หลักการฮาลาลตอยยิบัน
- ดำเนินกิจการภายใต้แนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม

นอกจากนี้การดำเนินการของเกษตรกรผ่านได้มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศจะต้องอยู่ในรูปแบบของกลุ่มหรือเครือข่ายความร่วมมือ (ญามาอะฮ์) โดยเกษตรเชิงนิเวศจะต้องก่อให้เกิดจากการรวมตัวของสมาชิกเครือข่ายในพื้นที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความน่าเชื่อถือ และผลิตภัณท์เป็นเครือข่ายที่เป็นทางการและไม่มีการบังคับด้วยกฎหมาย มีการจัดตั้งองค์กรเพื่อการรับรองอย่างมีส่วนร่วม เพื่อรับผิดชอบในส่วนของการรับรอง ในกรณีมีกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง ในระยะแรกองค์กรมีบทบาทด้านการจัดการและการตอบสนองต่อกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการซึ่งพัฒนาโดยเครือข่ายเกษตรกรซึ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นมีคำจำกัดความมากมาย การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าปราศจากระบบเกษตรกรรมที่รวมสิ่งแวดล้อม สังคม และความยั่งยืนทางเศรษฐกิจด้วยและเชื่อว่ามีความเป็นไปได้ที่จะเชื่อมโยงเกษตรกรกับผู้บริโภครวมทั้งสร้างตลาดที่เป็นธรรมปราศจากการเอาเปรียบผู้ผลิตกับผู้บริโภค

เป้าหมายของการดำเนินการตามมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศจะนำไปสู่การมีวิสาหกิจเพื่อสังคมเกษตรวิถีธรรมฮาลาลันตอยยิบัน โดยมาตรฐานมุ่งปรับเปลี่ยนความคิดของเกษตรกรในการดำเนินการบริหารจัดการสวนสู่การผลิตแบบยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การหาทางปรับรูปแบบการผลิตให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน รวมถึงปรับแนวทางการทำงานให้เอื้อต่อบริบทของเกษตรกร ศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการทำงาน การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าปราศจากระบบเกษตรกรรมที่รวมสิ่งแวดล้อม สังคม และความยั่งยืนทางเศรษฐกิจด้วย และเชื่อว่ามีความเป็นไปได้ที่จะเชื่อมโยงเกษตรกรกับผู้บริโภค รวมทั้งสร้างตลาดที่เป็นธรรมปราศจากการเอาเปรียบผู้ผลิตกับผู้บริโภค

ดังนั้นเพื่อการสนองตอบประเด็นสำคัญที่กล่าวมา จึงได้นำเอาแนวคิดเชิงบูรณาการโดยยึดประเด็นหลัก คือ ประการแรกการนำหลักการศาสนาที่เป็นสากลที่สามารถเข้าใจได้หรือสามารถปฏิบัติได้มาวางเป็นโครงสร้าง ประการต่อมาหลักการของระบบเกษตรกรรมเชิงนิเวศประสานกลมกลืนสอดคล้องกับโครงสร้าง ซึ่งทั้งหมดของการบูรณาการเพื่อนำมาเป็นหลักการและแนวทางในการจัดการระบบเกษตรกรรมโดยเรียกหลักการนี้ว่า “หลักเกษตรวิถีธรรม” ซึ่งสอดคล้อง

กับหลักการพัฒนาเกษตรที่ยั่งยืน และได้กำหนดชื่อเรียกมาตรฐานนี้ว่า “มาตรฐานวิสาหกิจเพื่อสังคม เกษตรวิถีธรรมชาติยั่งยืน”

สาระสำคัญของมาตรฐานฉบับนี้ได้กำหนดหลักการ(Principle) ข้อกำหนด (Criteria) และตัวชี้วัด(Indicator) พร้อมทั้งได้วางแผนปฏิบัติเพื่อเป็นกรอบสำหรับการผลิตอย่างยั่งยืน โดย ครอบคลุมการบริหารจัดการ การดำเนินงานด้านกฎหมาย ความเป็นไปได้ด้านเศรษฐกิจ ความเหมาะสม และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และความเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดย 6 หลักการ ประกอบด้วย

1. **หลักอึดบอดะห์** การทำเกษตรกรรม คือ อึดบอดะห์(การปฏิบัติศาสนกิจ)อีกประการหนึ่ง

2. **หลักญามาอะห์** การทำงานในระบบญามาอะห์ถือเป็นการทำงานในรูปแบบองค์กรอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการทำงานที่ต้องอาศัยความเป็นเอกภาพของคนในกลุ่ม การเคารพและเชื่อฟังผู้นำรวมทั้งการปฏิบัติตามระเบียบวินัยของกลุ่มอย่างเคร่งครัด โดยที่คนในกลุ่มทั้งหมดมีเป้าหมายในการทำงานเหมือนกัน

3. **หลักวิถีแห่งคุณภาพ** การทำการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีตรงตามมาตรฐานที่กำหนด ได้ผลผลิตสูงคุ้มค่าการลงทุนและกระบวนการผลิตจะต้องปลอดภัยต่อเกษตรกรและผู้บริโภค มีการใช้ทรัพยากรที่เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืนทางการเกษตรและไม่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

4. **หลักอามานะห์** ระบบเกษตรกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้บริโภค สังคมและสิ่งแวดล้อม

5. **หลักฮาลาลันต้อยยิบัน** กระบวนการผลิตหรือการเพาะปลูกตั้งแต่เริ่มต้นถึงสิ้นสุด ตลอด “สายโซ่การผลิต” จะต้อง “ฮาลาล” คือถูกต้องตามบัญญัติศาสนาอิสลาม ปราศจากสิ่ง “ฮารอม” คือสิ่งที่ต้องห้ามตามบัญญัติศาสนาอิสลาม อาทิวัตถุดิบส่วนประกอบ สารปรุงแต่ง สารพิษ สิ่งปนเปื้อนต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์อาหารที่ดี สะอาดถูกสุขอนามัย มีคุณค่าอาหาร เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ และรวมถึงการรักษาสิ่งแวดล้อม(ต้อยยิบัน)

6. **หลักมุฮาซาบะห์** การประเมินตนเองและการตรวจสอบ เพื่อการพัฒนาและการรับรอง

2. **เป้าหมายของการดำเนินงานของระบบมาตรฐาน** ในการดำเนินการเพื่อเข้าสู่ระบบมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ มีเป้าหมายการดำเนินการดังนี้

1. เพื่อพัฒนาและเพิ่มจำนวนโครงการริเริ่มด้านการเกษตรเชิงนิเวศ
2. เพื่อกระตุ้นการรวมกลุ่มในการผลิตและการบริโภคสินค้าเกษตรเชิงนิเวศ
3. เพื่อจัดทำและจัดเตรียมข้อมูลสำหรับเกษตรกรและองค์กร
4. เพื่อเชื่อมโยงเกษตรกรกับผู้บริโภคให้เกิดการสนับสนุนซึ่งกันและกัน
5. เพื่อสร้างตราสินค้าและฉลากสินค้าที่แสดงถึงกระบวนการ ข้อผูกมัดและคุณภาพ
6. เพื่อกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยน การช่วยเหลือและราคาที่เป็นธรรม

3. คุณค่าของระบบมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ

คุณค่าของระบบมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ ประกอบด้วย

1) **วิสัยทัศน์ร่วม** การดำเนินกิจกรรมทั้งหมายเครือข่ายอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจที่มั่นคง ยั่งยืน

2) **การมีส่วนร่วม** หลักการและมาตรฐาน คือ สิ่งที่ใช้ในวิธีปฏิบัติและสามารถตรวจสอบการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพของเกษตรกรและองค์กร

3) **ความโปร่งใส** กระบวนการและเอกสารทั้งหมดที่ใช้ในทุกขั้นตอนของวงจรการรับรองมาตรฐานพร้อมสำหรับการตรวจสอบของสาธารณะในทุกเมื่อ

4) **ความไว้วางใจ** เป็นรากฐานของกระบวนการและสมมติฐานที่ว่า เกษตรกร ที่ปรึกษาและผู้บริโภคมีส่วนร่วมกระทำด้วยความรับผิดชอบและเป็นที่ไว้วางใจ มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาการเกษตรเชิงนิเวศ ความสามารถและการตระหนักของบุคคลเหล่านี้เป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพของสินค้าเกษตรเชิงนิเวศ

5) **กระบวนการเรียนรู้** กระบวนการการเรียนรู้ช่วยพัฒนาขีดความสามารถในชุมชนที่เกี่ยวข้อง เกิดการสร้างโครงข่ายองค์ความรู้โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดที่อยู่ในระบบการผลิตและการบริโภค

6) **ไม่มีลำดับชั้นของอำนาจการไม่มีลำดับชั้นของอำนาจ** หมายถึงการแบ่งปันอำนาจโดยไม่ปล่อยให้อำนาจการตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์อยู่ในมือของคนเพียงไม่กี่คน แต่ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการการรับรองอย่างมีส่วนร่วม มีความรับผิดชอบและมีขีดความสามารถในระดับเดียวกัน เพื่อสร้างคุณภาพของผลิตภัณฑ์หรือกระบวนการเกษตรเชิงนิเวศ

4. มาตรฐาน ข้อปฏิบัติ และการอ้างอิง

มาตรฐาน ข้อปฏิบัติและการอ้างอิงตามมาตรฐานระบบเกษตรเชิงนิเวศประกอบด้วย

4.1 **มาตรฐานที่ 1 หลักอียาตะห์ (การปฏิบัติศาสนกิจ)** การทำเกษตรกรรมเป็นอียาตะห์หรือศาสนกิจรูปแบบหนึ่งที่มุสลิมจะต้องปฏิบัติด้วยความรู้ ความบริสุทธิ์ใจและสร้างให้เกิดความสมบูรณ์

ข้อกำหนด 1.1 การตั้งเจตนาการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนหนึ่งการปฏิบัติศาสนกิจและทำเกษตรในระบบเกษตรกรรมที่ฮาลาลันตอยียันและมีความรับผิดชอบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
1.1.1 บันทึกรายชื่อข้อตกลงและยอมรับในหลักการและข้อกำหนดของมาตรฐานวิสาหกิจเพื่อสังคมเกษตรวิถีธรรมฮาลาลันตอยียัน	1.1.1A มีความเป็นญามาอะห์ (สมาชิกกลุ่มหรือองค์กร) 1.1.1B มีบันทึกการลงนามร่วมในข้อตกลงและยอมรับในหลักการและข้อกำหนดของมาตรฐานวิสาหกิจเพื่อสังคมเกษตรวิถีธรรมฮาลาลันตอยียัน

ข้อกำหนด 1.2 การกำหนดพื้นฐานหรือทางเลือกในการทำเกษตรจากระบบเกษตรกรรมที่ดำเนินการในปัจจุบันสู่เป้าหมายความสำเร็จในระบบเกษตรกรรมที่ฮาลาลันต้อยยืนและที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
1.2.1 กำหนดทางเลือกพื้นฐานของระบบเกษตรกรรมที่ชัดเจน	1.1.1A ระบบเกษตรปลอดภัยหรือมาตรฐาน GAP 1.1.1B ระบบเกษตรอินทรีย์

ข้อกำหนด 1.3 ที่ดินและสิทธิการใช้ประโยชน์ที่ดินตามหลักกฎหมาย ตามหลักชาริอะห์ และตามจารีตประเพณี

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
1.3.1 มีเอกสารครบถ้วนตรวจสอบได้	1.3.1A เอกสารสิทธิ์ต่างๆ ตามกฎหมาย หรือสัญญาเช่า หรือสัญญายินยอมให้ใช้พื้นที่หรืออื่นๆ 1.3.1B ไม่มีเอกสารสิทธิ์ แต่ครอบครองและใช้ประโยชน์มายาวนาน หรือเป็นมรดกตกทอดและไม่รุกร้าป่าหวงห้าม ป่าสงวน ป่าเปิดใหม่ และพื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นต้น

4.2 มาตรฐานที่ 2 หลักญามาอะห์

การทำงานในระบบญามาอะห์ถือเป็นการทำงานในรูปแบบองค์กรอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการทำงานที่ต้องอาศัยความเป็นเอกภาพของคนในกลุ่ม การเคารพและเชื่อฟังผู้นำรวมทั้งการปฏิบัติตามระเบียบวินัยของกลุ่มอย่างเคร่งครัด โดยที่คนในกลุ่มทั้งหมดมีเป้าหมายในการทำงานเหมือนกัน

ข้อกำหนด 2.1 มีการรวมเป็นกลุ่ม และองค์กร (ญามาอะห์)

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
2.1.1 การเป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจที่จัดตั้งโดยมีสถานะตามกฎหมายหรือได้รับการรับรองซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเกษตรกรรมที่ฮาลาลันต้อยยืนและมีความรับผิดชอบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม	2.1.1A กลุ่มได้รับการจดทะเบียนจัดตั้งโดยมีสถานะตามกฎหมายหรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการเกษตร 2.1.1B มีโครงสร้างการบริหาร พร้อมทั้งมีการแต่งตั้งผู้นำกลุ่ม และมีกิจกรรมร่วมกันสม่ำเสมอ
2.1.2 การมีส่วนร่วมในญามาอะห์	2.1.2A ร่วมประชุม ติดตาม หรือกิจกรรมญามาอะห์เพื่อการพัฒนาสม่ำเสมอ 2.1.2B ร่วมลงทุน หรือหุ้น เพื่อจัดเป็นสวัสดิการภายในกลุ่มสมาชิก

	2.1.2C ร่วมช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในกลุ่มสมาชิกเมื่อการร้องขอ หรือจิตอาสา
--	---

4.3 มาตรฐานที่ 3 หลักวิธีแห่งคุณภาพ

การทำการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีตรงตามมาตรฐานที่กำหนด ได้ผลผลิตสูง คุ่มค่าการลงทุนและกระบวนการผลิตจะต้องปลอดภัยต่อเกษตรกรและผู้บริโภค มีการใช้ทรัพยากรที่เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืนทางการเกษตรและไม่ทำให้เกิดมลพิษหรือสร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม

ข้อกำหนด 3.1 การจัดการพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับระบบเกษตรกรรมฮาลาลันต้อยยิบัน

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
3.1.1 มีความพร้อมในการจัดการพื้นที่	3.1.1A พื้นที่ไม่มีความเสี่ยงต่อการปนเปื้อนสารเคมี และมลพิษ 3.1.1B พื้นที่ไม่มีความเสี่ยงต่อน้ำท่วมซ้ำซาก 3.1.1C แหล่งน้ำที่ใช้ไม่มีความเสี่ยงต่อการปนเปื้อนสารเคมี มลพิษต่างๆ รวมถึงเชื้อจุลินทรีย์ 3.1.1D พื้นที่ปลูกพืชอินทรีย์ทั้งหมด แยกจากพืชทั่วไปชัดเจน 3.1.1E พื้นที่ที่ทำเกษตรอินทรีย์ไม่เปลี่ยนกลับไปทำการเกษตรที่ใช้สารเคมี 3.1.1F มีการทำแนวกันชน เพื่อป้องกันการปนเปื้อนในกระบวนการผลิตที่ถูกต้องและเหมาะสม 3.1.1G การใช้ปัจจัยการผลิตจากภายในฟาร์มหรือฟาร์มใกล้เคียงหรือภายนอกกลุ่ม ที่มาตรฐานอนุญาตให้ใช้หรือขออนุญาตจากกลุ่มแล้วเท่านั้น เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยคอก เมล็ดพันธุ์ เป็นต้น 3.1.1H ใช้เมล็ดพันธุ์ หรือท่อนพันธุ์อินทรีย์และไม่ได้คลุกยาเคมี หากหาไม่ได้ให้มีการล้างและกำจัดอย่างเหมาะสม
3.1.2 ระยะเวลาปรับเปลี่ยนเป็นสู่ทางเลือกเกษตรอินทรีย์ในระบบเกษตรฮาลาลันต้อยยิบัน	3.1.2A พื้นที่การผลิตที่ต้องการขอรับรองมาตรฐานต้องผ่านระยะปรับเปลี่ยน เกษตรกรอาจขายผลผลิตเป็นเกษตรอินทรีย์ได้หลังจาก

	ผ่านระยะปรับเปลี่ยน 12 เดือน นับจากวันที่ใช้สารเคมีครั้งสุดท้ายในแปลงปลูกผักและผลไม้
--	--

ข้อกำหนด 3.2 การจัดทำขั้นตอนการดำเนินงานในรูปแบบที่เหมาะสม มีการนำไปปฏิบัติ และติดตามผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
3.2.1 มีการปฏิบัติงานถูกต้องเหมาะสม กับขั้นตอนที่วางไว้	3.2.1A จัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานสำหรับสวน 3.2.1B มีบันทึกการปฏิบัติงาน 3.2.1C สรุปรวบรวมปัญหาอุปสรรคพร้อมทั้งประเมินเพื่อการปรับปรุงขั้นตอนปฏิบัติงานในลำดับต่อไป

ข้อกำหนด 3.3 มีการนำข้อมูลสำรวจดิน และสภาพภูมิประเทศ มาใช้ในการวางแผนการปลูก การดูแลสวนและการดำเนินการตามแผน

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
3.3.1 มีการวางแผนการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสม	3.3.1A มีแผนที่แสดงความเหมาะสมของดินและมีการสำรวจดิน 3.3.1B วางแผนการใช้ที่ดินและปรับปรุงดินอย่างเหมาะสมในระยะยาว 3.3.1C มีข้อมูลแสดงสภาพภูมิประเทศอย่างเพียงพอเพื่อประกอบการวางแผนระบบระบายน้ำและชลประทาน ถนน โรงเรือน และโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ

ข้อกำหนด 3.4 การปฏิบัติการเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน หรือฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ให้อยู่ในระดับที่สามารถเก็บผลผลิตอย่างเหมาะสมและยั่งยืน

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
3.4.1 การจัดการธาตุอาหารในดินและการส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดิน	3.4.1A มีบันทึกการจัดการธาตุอาหารในดินและการส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดิน เช่น การปลูกปุ๋ยพืชสด พืชหมุนเวียน พืชคลุมดิน พืชแซมระหว่างแถว การใส่ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก การฟื้นฟูดิน การคลุมดิน การเตรียมดิน การใช้วัสดุเหลือทิ้งจากพืชสัตว์ในฟาร์มทำปุ๋ย การใช้จุลินทรีย์จากการหมักธรรมชาติ และอื่นๆ

	3.4.1B การใช้มูลสัตว์มาทำเป็นปุ๋ย เกษตรกรทำตามมาตรฐานหรือไม่ เช่น ไม่ใช้มูลสัตว์ที่หมักไม่สมบูรณ์กับพืชผัก และไม่ใช้มูลสัตว์จากการเลี้ยงสัตว์อุตสาหกรรมที่ใช้สารเคมีมาก และจากการเลี้ยงสัตว์ซึ่งกรงตลอดเวลาเช่น มูลไก่ไข่ เป็นต้น 3.4.1C การใช้ปุ๋ยจากนอกฟาร์ม ให้ตรวจสอบส่วนผสม และขออนุญาตให้ใช้จากที่ประชุมกลุ่ม
3.4.2 หลักฐานผลการวิเคราะห์ดิน และวิเคราะห์ธาตุอาหารจากใบ	3.4.2A มีการสุ่มตัวอย่างวิเคราะห์ดิน และการวิเคราะห์ใบพืชเพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงของธาตุอาหารเป็นระยะ ๆ ตามความจำเป็น เพื่อสามารถจัดการธาตุอาหารได้อย่างเหมาะสม

ข้อกำหนด 3.5 มีการปฏิบัติที่ช่วยลดและควบคุมการชะล้างพังทลายของดินและการเสื่อมโทรมของดินให้น้อยที่สุด

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
3.5.1 มีการปฏิบัติที่ช่วยลดและควบคุมการชะล้างพังทลายของดินและการเสื่อมโทรมของดิน	3.5.1A มีแผนกลยุทธ์การจัดการการปลูกพืชในพื้นที่ลาดชันเพื่อป้องกันการชะล้างของดิน 3.5.1B มีการนำเทคนิคในการลดการชะล้างพังทลายของดินไปใช้ตามความเหมาะสม เช่น การจัดทำแนวระดับลดหลั่น และการคลุมดิน เป็นต้น

ข้อกำหนด 3.6 มีแผนบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพและการปฏิบัติในการรักษาระดับคุณภาพน้ำ

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
3.6.1 มีแหล่งน้ำอย่างเพียงพอและการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืน	3.6.1A มีแผนบริหารจัดการน้ำภายในฟาร์ม 3.6.1B มีแหล่งน้ำ การสำรองน้ำภายในฟาร์ม ระบบการให้น้ำภายในฟาร์มที่เพียงพอตลอดฤดูปลูกหรือการเก็บเกี่ยวผลผลิต 3.6.1C มีมาตรการป้องกันการปนเปื้อนสารเคมีมลพิษต่างๆทั้งจากภายในและภายนอกฟาร์ม และมีการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ

ข้อกำหนด 3.7 มีมาตรการและการป้องกันกำจัดศัตรูพืช โรคพืช และวัชพืชตลอดการผลิต ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
3.7.1 มีการปฏิบัติตามมาตรการและการป้องกันกำจัดศัตรูพืช โรคพืชและวัชพืช	3.7.1A วางมาตรการและมีการรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาตรการและการป้องกัน กำจัด ศัตรูพืช โรคพืช และวัชพืช 3.7.1B เกษตรกรมีวิธีการในการป้องกัน กำจัด โรคแมลงศัตรูพืช และวัชพืช โดยวิธีการต่อไปนี้ ได้แก่ ปลุกพืชหมุนเวียน ปลุกพืชแซมระหว่างแถว ทั้งระยะไถพรวน ใช้พันธุ์พืชที่ทนทาน ใช้กลั่นพืชไล่แมลง ใช้พืชเป็นเหยื่อล่อ ใช้แสงไฟล่อ และวิธีอื่นๆ

4.4 มาตรฐานที่ 4 หลักอามานะห์(ความรับผิดชอบ)

ระบบเกษตรกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้บริโภค สังคมและสิ่งแวดล้อม

ข้อกำหนด 4.1 มีความรับผิดชอบต่อตนเอง

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
4.1.1 มีการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ	4.1.1A มีความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม 4.1.1B มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น หรือแหล่งเรียนรู้ 4.1.1C บันทึกการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา

ข้อกำหนด 4.2 มีความรับผิดชอบต่อผู้บริโภค และสังคม

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
4.2.1 ผลผลิตมีคุณภาพและมีความปลอดภัย	4.2.1A เก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงที่เหมาะสมและได้ผลผลิตมีคุณภาพตามมาตรฐาน ตามชนิดพืชผัก และผลไม้ชนิดนั้น ๆ 4.2.1B มีระบบการคัดแยกผลผลิตตามขนาด และคุณภาพอย่างชัดเจน 4.2.1C มีการคัดทิ้งผลผลิตที่เสียหรือผลอ่อน และไม่นำมาปลอมปนกับผลผลิตที่ดี 4.2.1D ผลผลิตที่ได้ต้องมาจากสวนของตนเองที่ผลิตแบบอินทรีย์เท่านั้น

	4.2.1E ไม่ใช้สารเคมีเพื่อยืดอายุการเก็บเกี่ยว 4.2.1F การชั่งตวงวัดผลผลิตตรงตามมาตรฐาน ไม่ฉ้อโกง 4.2.1G ผลผลิตและบรรจุภัณฑ์ที่วางจำหน่าย ผู้บริโภคสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ 4.2.1H ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลผลิต และแหล่งผลิต อย่างถูกต้องเปิดเผยไม่บิดเบือน ได้แก่ แหล่งผลิต ชนิดพันธุ์ อายุผลผลิต ข้อมูลทางโภชนาการ เป็นต้น
4.2.2 การจัดการกับลูกจ้างถูกต้องเป็นธรรม	4.2.2A มีการใช้แรงงานภายนอกอย่างถูกต้องเป็นธรรม 4.2.2B มีจ่ายค่าจ้างแรงงานเหมาะสม 4.2.2C มีการจ่ายค่าจ้างแรงงานเท่ากันทั้งหญิงและชาย

ข้อกำหนด 4.3 มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
4.3.1 มีแผน และการปฏิบัติที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมหรือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ	4.3.1A มีแผนการจัดการที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมหรือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ 4.3.1B สร้างความหลากหลายทางชีวภาพภายในฟาร์ม เช่น การปลูกพืชแซม พืชคลุมดิน การปลูกไม้ยืนต้น ไม้เศรษฐกิจ พืชสมุนไพร เป็นต้น 4.3.1C มีการอนุรักษ์หรือปล่อยศัตรูธรรมชาติ และ/หรือ จัดหาแหล่งที่อยู่อาศัยให้แก่ศัตรูธรรมชาติ 4.3.1D ไม่มีการเผาทำลายเศษซากพืชภายในแปลง ยกเว้นในกรณีที่มีการระบาดของโรคหรือแมลงศัตรูพืช แต่ต้องมีการจำกัดและควบคุมพื้นที่ในการเผาทำลาย 4.3.1E มีนโยบายเกี่ยวกับการกำจัดขยะ วัสดุเหลือใช้ต่างๆ ภายในฟาร์ม 4.3.1F มีนโยบายการป้องกัน และกำจัดมลพิษอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ

	4.3.1G เมล็ดพันธุ์หรือส่วนที่ใช้ขยายพันธุ์ไม่มีการตัดแปลงพันธุกรรม
--	--

4.5 มาตรฐานที่ 5 หลักฮาลาลน้อยยิบัน

กระบวนการผลิตหรือการเพาะปลูกตั้งแต่เริ่มต้นถึงสิ้นสุด ตลอด “สายโซ่การผลิต” จะต้อง “ฮาลาล” คือถูกต้องตามบัญญัติศาสนาอิสลาม ปราศจากสิ่ง “ฮารอม” คือสิ่งที่ต้องห้ามตามบัญญัติศาสนาอิสลาม อาทิวัตถุดิบส่วนประกอบ สารปรุงแต่ง สารพิษ สิ่งปนเปื้อนต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์อาหารที่ดี สะอาดถูกสุขอนามัย มีคุณค่าอาหาร เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ และรวมถึงการรักษาสิ่งแวดล้อม(น้อยยิบัน)

ข้อกำหนด 5.1 กระบวนการผลิตต้องฮาลาลน้อยยิบัน และปลอดภัยจากสารเคมี

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
5.1.1 มีมาตรการด้านความเสี่ยงจากการปนเปื้อนสารเคมี สิ่งฮารอม และนายิส	5.1.1A ห้ามใช้เคมีภัณฑ์ใด ๆ ในพื้นที่ผลิตและพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง 5.1.1B ประกาศข้อห้ามต่างๆในการใช้สารเคมี และแนวทางแก้ปัญหาจากความเสี่ยงจากการปนเปื้อนสารเคมี สิ่งฮารอม และนายิส(สิ่งสกปรกต่างๆ) 5.1.1C มีแนวป้องกันรอบพื้นที่หรือรอบสวน
5.1.2 มีมาตรการด้านความสะอาดที่ถูกต้องตามบทบัญญัติอิสลามและไม่ปนเปื้อนสิ่งฮารอมและนายิส	5.1.2A มีแนวปฏิบัติในการจัดการด้านความสะอาดของพื้นที่จัดเก็บผลผลิตที่สะอาดถูกต้องตามบทบัญญัติอิสลามและผลผลิตไม่ปนเปื้อนอายิส (สิ่งสกปรกและปฏิกูล) 5.1.2B มีน้ำสะอาดที่สามารถใช้ชำระล้างผลผลิต อุปกรณ์ สถานที่ และอื่นๆ 5.1.2C ไม่นำสัตว์เลี้ยงเข้ามาหรือเลี้ยงในพื้นที่จัดเก็บผลผลิตโดยเฉพาะสุนัข สุนัข หรือสัตว์นำโรคต่างๆ 5.1.2D ผู้ปฏิบัติงานต้องสวมใส่ชุดที่สะอาดและไม่ปนเปื้อนสิ่งปฏิกูลหรือนายิส 5.1.2E ผู้ปฏิบัติงานต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ฮาลาลโดยเด็ดขาด เช่น เนื้อสุกร แอลกอฮอล์ หรือเล่นสัมผัสกับสุนัขขณะหยุดพักผ่อน
5.1.3 ปัจจัยการผลิตที่ปลอดภัยจากสารเคมี สิ่งฮารอม และเชื้อเคลือบแคลงน่าสงสัย	5.1.3A ปัจจัยการผลิตต่างๆ อาทิ เช่น ปุ๋ย ฮอร์โมนพืช สารอารักขาพืช เป็นต้น ต้องปลอดภัย

	จากสารเคมี และปราศจากสิ่ง “ฮารอม” รวมทั้งข้อเคลือบแคลงน่าสงสัย 5.1.3B บันทึกการใช้ปัจจัยการผลิตทุกประเภท ระบุชนิด ปริมาณ ช่วงเวลา ซึ่งต้องปลอดจากสารเคมี และปราศจากสิ่ง “ฮารอม” รวมทั้งข้อเคลือบแคลงน่าสงสัย
5.1.4 ผลผลิตสะอาดปลอดภัยและไม่ปนเปื้อนสารเคมี สิ่งฮารอม และน่ายิส	5.1.4A ทำความสะอาดผลผลิตอย่างถูกต้องตามแนวทางปฏิบัติที่วางไว้ 5.1.4B มีสถานที่เก็บรักษาผลผลิตสะอาด ปลอดภัยจากการปนเปื้อนสารเคมี สิ่งฮารอม และน่ายิส 5.1.4C ภาชนะบรรจุหรือบรรจุภัณฑ์ต่างๆต้องสะอาดปลอดภัยจากสารเคมีและไม่ปนเปื้อนน่ายิส 5.1.4D ไม่ใช้ผลิตภัณฑ์ใด ๆ ที่เป็นเคมีภัณฑ์เพื่อการรักษาคุณภาพผลผลิต หรือยืดอายุผลผลิต
5.1.5 การล้างผลผลิตและน้ำที่ใช้ล้าง	5.1.5A การล้างผลผลิต เมื่อล้างน้ำโดยการจุ่มหรือน้ำซังในภาชนะแล้ว ต้องล้างน้ำสะอาดที่ไหลผ่านผลผลิตหรือโดยทั่วถึงในการล้างครั้งสุดท้าย น้ำที่ไหลผ่านกระบวนการนี้แล้วจะนำมาใช้ล้างผลผลิตหรือสิ่งอื่นอีกไม่ได้ 5.1.5B อุปกรณ์ที่ใช้ในการบรรจุหรือเก็บผลผลิต ถ้าเคยใช้ในการผลิตอาหารที่ไม่ ฮาลาลมาก่อน ต้องได้รับการล้างทำความสะอาดตามหลักการศาสนาอิสลามก่อนใช้ในการจัดเก็บ หรือบรรจุผลผลิต 5.1.5C อุปกรณ์ที่ใช้ในการบรรจุหรือเก็บผลผลิต จะใช้หรือเก็บรักษาปะปนกับอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตสิ่งที่ไม่ฮาลาลไม่ได้
5.1.6 การเก็บรักษาผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ การขนส่ง การจัดจำหน่าย	5.1.5A ผลผลิต และผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป ต้องเก็บรักษาให้แยกออกจากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ฮาลาลโดยเด็ดขาด ถึงแม้ว่าจะอยู่ในบรรจุภัณฑ์สำเร็จรูปแล้วก็ตาม

	5.1.5B การขนส่งผลผลิตและผลิตภัณฑ์ฮาลาล ต้องแยกออกจากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ ฮาลาลโดยเด็ดขาด 5.1.5C ผลผลิตและผลิตภัณฑ์ฮาลาล ต้องแยกจำหน่ายออกจากผลิตภัณฑ์ที่ไม่ฮาลาลโดยเด็ดขาด ต้องไม่ปะปนกันแม้ว่าจะจัดจำหน่ายอยู่ในบรรจุภัณฑ์ก็ตาม 5.1.5D อุปกรณ์ เครื่องใช้ในการจัดจำหน่ายทุกชนิด จะต้องไม่ใช่ปะปนกับสิ่งไม่ฮาลาล ถ้าเกิดการปะปนขึ้น จะต้องทำการล้างให้สะอาดตามหลักการศาสนาอิสลาม
--	--

4.6 มาตรฐานที่ 6 หลักมูฮาซาบะห์

การประเมินตนเองและการตรวจสอบ เพื่อการพัฒนาและการรับรอง

ข้อกำหนด 6.1 การจัดเตรียมความพร้อมข้อมูลเกี่ยวกับหลักการและข้อกำหนดของมาตรฐานอย่างเพียงพอให้กับผู้ที่มาตรวจรับรอง และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ ทั้งในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม สังคม กฎหมาย และอื่นๆ โดยใช้ภาษาและ รูปแบบที่เหมาะสม

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
6.1.1 ความพร้อมของข้อมูลเพื่อรับการตรวจสอบ	6.1.1A บันทึกข้อมูลการปฏิบัติต่างๆตามข้อกำหนด เอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง 6.1.1B บันทึกข้อร้องเรียน และการแก้ปัญหา 6.1.1C แผนและมาตรการต่างๆ ภายในฟาร์ม 6.1.1D บันทึกการเรียนรู้ การฝึกอบรมของเกษตรกรเจ้าของฟาร์มและผู้ปฏิบัติงาน 6.1.1E มีความพร้อมและยินดีรับการตรวจสอบจากผู้ตรวจสอบและจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ข้อกำหนด 6.2 กำหนดให้กระบวนการการรับรองอย่างมีส่วนร่วม เป็นการรับรองแหล่งผลิตและผลผลิตของสมาชิก ซึ่งผลผลิตและผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการตรวจสอบ และรับรองมาตรฐาน จึงจะมีสิทธิใช้ตราของโครงการได้

ตัวชี้วัด	แนวปฏิบัติ
6.2.1 การใช้ฉลากและตรารับรอง	6.2.1A เกษตรกรที่กำหนดทางเลือกพื้นฐานที่เป็นเกษตรปลอดภัยหรือ GAP จะไม่สามารถใช้ฉลากและตรารับรองของโครงการได้ แต่สามารถร่วมจัดจำหน่ายกับโครงการได้ในฐานะสมาชิก

	6.2.1B เกษตรกรที่กำหนดทางเลือกพื้นฐานที่เป็นเกษตรกรอินทรีย์และผ่านการรับรองสามารถ
--	---

ผลการดำเนินการยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการสวนผ่านการพัฒนาแกนนำและการดำเนินการตามมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ

จากการดำเนินงานเพื่อยกระดับภาพการบริหารจัดการสวนตามหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมและมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ สามารถนำเสนอผลการดำเนินงานออกได้เป็น 3 ประเด็น คือ 1) ความสำเร็จจากการดำเนินการ 2) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ และ 3) แนวทางการดำเนินการในระยะต่อไป ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ความสำเร็จจากการดำเนินการ

จากการดำเนินการพัฒนาเกษตรกรในระยะที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทัศนคติและรูปแบบการปฏิบัติงานของเกษตรกรในหลายประเด็น ซึ่งสามารถนำเสนอได้ดังนี้

1.1 เกิดการเชื่อมโยงการทำงานให้เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบศาสนกิจ เกษตรกรหลายคนที่เข้าร่วมการพัฒนาตามหลักสูตรสะท้อนแนวคิดที่ว่าเพิ่งจะรู้สึกตระหนักถึงความสำคัญของการทำเกษตรว่ามีความสำคัญมาก และเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่จะทำให้เข้าสู่สวรรค์หรือตถาคตได้ ดังนั้นการทำการเกษตรแบบขาดความรับผิดชอบคือสิ่งที่จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไข เกษตรกรจะทำเกษตรแบบปล่อยปละละเลยไม่ได้อีกต่อไป ดังที่เกษตรกรตัวแทนจากกรป็นังให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“แต่ก่อนมีความเข้าใจว่าทำอโงะต๊ะก็เฉพาะแต่เรื่องการละหมาด ถือศีลอด หรืออะไรทำนองนั้น ไม่คิดว่าการทำเกษตรเป็นเรื่องอโงะต๊ะและเป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องถูกสอบสวนในวันกิยามะห์ด้วย ดังนั้นประเด็นที่อบรมวันนี้เป็นเรื่องที่ต้องปรับปรุงตัวอย่างรวดเร็ว”

เช่นเดียวกับเกษตรกรอีกท่านหนึ่งที่มาจากบันนังสตาที่ให้ความเห็นว่าเป็นครั้งแรกที่เข้าอบรมทางเกษตรแต่มีเรื่องศาสนาบอกเล่าให้ได้รับรู้และเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่าเราต้องทำเกษตรให้เป็นเครื่องมือในการเข้าสู่สวรรค์ โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เป็นครั้งแรกในชีวิตเลยที่มาอบรมเกษตรแล้วได้คุยเรื่องศาสนา ทำให้รู้ว่าทำเกษตรนั้นสำคัญพาเข้าสู่สวรรค์หรือตถาคตได้ ปัญหาจริง ๆ ตอนนี้คือถ้าไม่ปรับปรุงการทำงานโอกาสเข้านรกจากความรับผิดชอบอันนี้อาจจะมากกว่าก็ได้”

การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการทำงานสู่การเป็นส่วนหนึ่งของศาสนกิจเป็นขั้นตอนของการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวนจากการปล่อยปละละเลยสู่แนวทางการมุ่งสร้างให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

1.2 การให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่ม จากการอบรมสร้างการปรับเปลี่ยนแนวคิดของเกษตรกรจากที่เบี่ยงเบนต่อการรวมกลุ่มสู่การให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มซึ่งเกิดจากคำสั่งใช้ของศาสนา เกษตรกรเริ่มมีแนวคิดของการรวมกลุ่ม ซึ่งทำให้เห็นอนาคตความเข้มแข็งของการทำงานผ่านกลุ่ม ทั้งนี้จากการศึกษาแนวคิดก่อนจัดฝึกอบรมพบว่า เกษตรกรหลายคนมีความเห็นเชิงลบต่อการรวมกลุ่ม โดยเห็นว่าการรวมกลุ่มทำให้เกิดประโยชน์กับบางคนโดยเฉพาะแกนนำเท่านั้น อีกทั้งการรวมกลุ่มสร้างปัญหาในการจัดการตลาดตามมา แต่เมื่อได้เข้าร่วมกับอบรมพัฒนาตามหลักสูตร เกษตรกรมีทัศนคติใหม่ต่อการรวมกลุ่ม โดยเห็นความสำคัญตามหลักการของศาสนาและคุณค่าที่จะได้จากการรวมกลุ่ม ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งจากเบตงกล่าวให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เดิมทีผมเข็ดหลาบกับการรวมกลุ่มมากเพราะไม่ได้ช่วยอะไรเลย รวมกลุ่มเพื่อรับของแจกเท่านั้นเอง เสียเวลา ไปรับแจกปุ๋ยมาก็ไม่ได้จะดีอะไร แต่จากที่ได้อบรมก็เข้าใจได้ว่าการรวมกลุ่มเป็นวายิบ (จำเป็น) ศาสนาให้รวมกลุ่มเพราะมันจะสร้างให้เกิดพลัง ปัญหาเดิม ๆ ที่เกิดขึ้นมาจากระบบของกลุ่มไม่ดี ซึ่งอันนี้เราต้องร่วมกันแก้ไข”

เช่นเดียวกับเกษตรกรอีกท่านหนึ่งที่เกิดแนวคิดใหม่ในการให้ความสำคัญต่อการรวมกลุ่ม โดยเห็นว่ากลุ่มมีความสำคัญในแง่ของการเป็นส่วนหนึ่งของคำสั่งใช้ในศาสนาและประการสำคัญคือมันจะทำให้การทำงานมีทิศทางและมีกลไกรองรับการทำงานมากขึ้น

“เดิมผมคิดว่าการรวมกลุ่มเป็นภาระ แต่ตอนนี้ต้องมองใหม่แล้วว่าเป็นหน้าที่ที่ศาสนากำหนดไว้ เราใช้การทำกลุ่มอย่างไม่เข้าใจ ผลที่เกิดขึ้นมาเลยไม่เห็นอะไรเลย ดังนั้นสิ่งสำคัญคือการเอาหลักคำสอนของศาสนาไปใช้ให้ถูกต้อง แล้วคุณภาพชีวิตของเกษตรกรจะดีขึ้น”

และอีกความเห็นของเกษตรกรที่เดิมให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มเพื่อการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแต่ยังขาดการใช้กลุ่มเพื่อสร้างตลาดหรือยกระดับการทำงาน โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมมาตั้งถิ่นฐานทำเกษตรที่ธารโตมา 40 กว่าปีแล้ว สิ่งแรกที่ผมทำคือหา กลุ่ม ทำกลุ่ม เพราะผมเป็นคนขี้เหงา ทำกลุ่มก็เพื่อหาเพื่อนคุย แต่ตอนนี้เห็นมุมมองใหม่แล้ว กลุ่มต้องทำให้เกิดการขับเคลื่อนพัฒนาอาชีพด้วยมันถึงจะเป็นไปตามที่ศาสนากำหนด”

1.3 เกษตรกรให้ความสำคัญกับความรู้ จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่อาศัยความรู้ที่สืบทอดต่อกันมาในชุมชน และการแลกเปลี่ยนรู้ภายในชุมชนในการทำเกษตรกรรม โดยส่วน

ใหญ่ไม่มั่นใจต่อความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากแหล่งความรู้ภายนอก โดยจากการสัมภาษณ์เกษตรกรท่านหนึ่งได้ให้ความเห็นไว้ว่า

“เคยทำตามที่เขาบอกแล้ว แต่ก็ไม่ได้ผล เราจะได้ยังงี้ว่าเขารู้จริง บางทีนักวิชาการก็ไม่เคยลงมือทำเลยจะรู้ดีได้อย่างไร”

เช่นเดียวกับเกษตรกรท่านหนึ่งที่มีความเห็นว่าความรู้ที่มีการจัดอบรมให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สามารถใช้ได้จริงและหลายครั้งที่ทำให้ผลผลิตเสียหาย โดยให้ความเห็นไว้ว่า

“เคยทำตามที่เขาอบรมแต่ก็ไม่ได้ผล เลยมั่นใจว่าทำตามที่เคยทำดีแล้ว”

ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรจะไม่แสดงความเห็นต่อการถ่ายทอดความรู้จากแหล่งภายนอก โดยมีความเห็นว่าไม่จำเป็นต้องไปโต้แย้งขัดแย้งความคิดใคร เพียงแต่ฟังแล้วก็ไม่จำเป็นต้องไปตามที่เขาบอก ประเด็นสำคัญคือส่วนใหญ่การถ่ายทอดความรู้จะใช้ภาษาไทย ทำให้เกษตรกรไม่มั่นใจในการสื่อสารโต้ตอบ โดยเกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ตอนที่เจออาจารย์ใหม่ ๆ คิดว่าอาจารย์เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านเกษตร ผมเลยไม่กล้าเล่าอะไรให้อาจารย์ ฟังอย่างเดียว แต่พอรู้จักอาจารย์ดีขึ้นก็มั่นใจที่จะพูดคุยแลกเปลี่ยนด้วย เข้าใจว่าการเรียนรู้ที่สำคัญมาจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน”

ซึ่งจากการอบรมทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจต่อการนำความรู้ที่ได้ไปสู่การปฏิบัติมากขึ้น โดยเริ่มให้ความสำคัญต่อการค้นคว้าหาความรู้ การทำความเข้าใจและออกแบบแนวทางการนำความรู้ไปใช้ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับการเอาความรู้ไปใช้ เดิมไม่มั่นใจว่าความรู้ที่เขาให้นั้นใช้ได้จริงหรือเปล่า จะส่งผลเสียกับสวนไหม แต่ตอนนี้เข้าใจว่าความรู้ที่ได้รับมานั้นเป็นหลักการ เวลาจะเอาไปใช้ก็ต้องดูสภาพของสวนเราก่อนเป็นยังไง ความชื้น ความสูงและอีกหลายอย่างทำให้ความสำเร็จในการจัดการแตกต่างกันออกไป เราต้องเรียนรู้เพิ่มตลอดเวลา”

เช่นเดียวกับเกษตรกรอีกท่านหนึ่งที่มีความเห็นว่าจากการอบรมหลายครั้งทำให้เห็นว่าคุณมีความรู้มีความสำคัญต่อการทำงานมาก การทำงานตามหลักการของศาสนาอิสลามหากปราศจากความรู้ก็จะเป็นการไม่มีความสมบูรณ์และได้รับการตอบรับจากอัลลอฮ์ โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“จากการอบรมทำให้เข้าใจว่า การทำอิบาดะห์ (ศาสนกิจ) จำเป็นต้องด้วยความรู้ ดังนั้นการทำสวนก็ต้องอาศัยความรู้และต้องมีการเรียนรู้เพิ่มเติมเสมอ วันนี้เราใช้ความรู้ในการทำเกษตรน้อยมากทำให้ผลความสำเร็จเกิดขึ้นน้อย”

1.4 เกิดการวางแผนเกษตรครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำไปถึงปลายน้ำคือผู้บริโภค เกษตรกรหลายคนให้ความสำคัญต่อปริมาณของผลผลิตที่จะได้รับในแต่ละปี โดยไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการจัดการสวนที่ครบวงจร ไม่สนใจทำความเข้าใจเรื่องตลาด โดยมีความรู้สึกว่าราคาเป็นส่วนหนึ่งจากปัจจัยยังชีพที่อัลลอฮ์ทรงกำหนดมา ดังนั้นในแต่ละปีจะได้รับเท่าไรก็พอใจเท่าที่ได้รับ แต่เมื่อได้รับความรู้จากการอบรมทำให้เข้าใจว่า การทำการเกษตรดังกล่าวที่ไม่มีการแผนงานออกแบบและกำหนดทิศทางการตลาดเป็นการทำเกษตรแบบฟุ่มเฟือยเป็นสิ่งที่ศาสนาตำหนิ เกษตรกรจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจต่ออาชีพของตนเองที่ดีเพื่อให้ภาระกิจหน้าที่ดังกล่าวมีความสมบูรณ์

“เดิมทีเข้าใจว่าความรู้ไม่จำเป็นกับการทำเกษตร การทำเกษตรไม่ต้องอาศัยความรู้อะไรก็ได้แล้ว แต่จากอบรมทำให้เห็นว่า ความรู้สำคัญมาก เพราะการทำเกษตรเป็นอู่บาตะห้อย่างหนึ่ง ทำโดยขาดความรู้อัลลอฮ์ไม่รับ ที่สำคัญความรู้ต้องครอบคลุมส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น เรื่องการตลาด ทำเกษตรแบบไม่เข้าใจตลาดสร้างปัญหาไม่ใช่เฉพาะแต่ตัวเกษตรกรแต่สร้างปัญหาให้กับคนอื่น ๆ ด้วย ซึ่งต้องเรียนรู้กันใหม่”

ในขณะที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า ปัญหาปัจจุบันไม่ใช่ปัญหาความต้องการของตลาด แต่ปัญหาสำคัญอยู่ที่เกษตรกรไม่เข้าใจตลาด ไม่มีการปรับปรุงผลผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ทำให้มีปัญหาราคา ผลผลิตไม่เป็นที่ต้องการของตลาด การที่เปิดเวทีให้เกษตรกรได้มาพูดคุยกันว่าตลาดผลไม้เป็นอย่างไรจะช่วยกระตุ้นให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวนได้เป็นอย่างดี โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“วันนี้เป็นโอกาสดีที่ได้มานั่งคุยกันเรื่องตลาด พอได้คุยแล้วเห็นเลยว่าจริง ๆ ปัญหาราคาเกิดจากอะไร และที่เราทำ ๆ อยู่ในปัจจุบันนี้เป็นการทำอยู่บนปัญหาเดิม ๆ ถ้าเราไม่ปรับเปลี่ยนเราก็เจอปัญหาเดิม ๆ ต่อไป”

เช่นเดียวกับเกษตรกรที่ท่านหนึ่งที่ให้ความเห็นไว้ว่า

“ตลาดต้องการสินค้าพรีเมียมอีกเยอะ ในขณะที่เราผลิตต่อลิ้นคั้นคุณภาพระดับล่าง ยังไงเราก็เจอปัญหาเรื่องราคาต่อไป การพัฒนาคุณภาพผลผลิตเป็นเรื่องสำคัญและแก้ไขปัญหาของเราได้”

1.5 เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศของพื้นที่เพื่อการทำการเกษตรและแนวคิดการจัดการสวนเกษตรที่สร้างคุณภาพ เกษตรกรได้รับความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศที่เอื้อต่อการทำการเกษตรในพื้นที่จังหวัดยะลา ผลกระทบต่อการใช้สารเคมีในพื้นที่ แนวคิดต่าง ๆ ที่มีการนำมาใช้เพื่อการบริหารจัดการสวน เช่น มาตรฐาน GAP การจัดการแบบเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น ซึ่งแนวคิดต่าง ๆ จะสามารถนำไปสู่การยกระดับราคาผลผลิตได้ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ได้เรียนรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์แล้ว ก็คิดว่าน่าสนใจเพราะพื้นที่ยะลาที่เอื้อให้
ทำได้ ดินเราอุดมสมบูรณ์ที่สำคัญจะทำให้ผลผลิตราคาดีขึ้นด้วย”

เช่นเดียวกับเกษตรกรอีกท่านหนึ่งที่ทำให้ความเห็นว่าการใช้สารเคมีที่ขาดความรู้และความ
ตระหนักจะทำให้เกิดผลกระทบอื่น ๆ ตามมาอีกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสวนที่อยู่ใกล้ชิดแหล่งต้นน้ำ
โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“พอฟังเรื่องการปลูกพืชแนวกันชนแล้ว ทำให้เห็นภาพของการแพร่กระจาย
ของสารเคมีต่าง ๆ จนคิดว่าถึงแม้จะไม่ได้ทำเกษตรแบบเกษตรอินทรีย์ก็
จำเป็นต้องคำนึงถึงการใช้สารเคมีด้วย เพราะนั่นคือความปลอดภัยของเราเอง
ชุมชนและผู้บริโภค”

เกษตรกรให้ความสำคัญกับการขอรับรองมาตรฐานที่เกี่ยวข้องมากขึ้น โดยส่วนใหญ่เกษตรกร
ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการขอรับรอง เนื่องจากไม่ส่งผลต่อการเพิ่มมูลค่าราคาสินค้ามากนักจึงปล่อย
ให้ใบรับรองสวนที่มีหมดอายุและไม่มีการขอต่ออายุ ในขณะที่อีกหลายสวนไม่มีการขอรับรอง
มาตรฐานเลย จากการพัฒนาเกษตรกรตามหลักสูตรทำให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการขอรับรอง
มาตรฐานมากขึ้น ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้ความเห็นไว้ว่า

“ใบรับรอง GAP ของผมหมดอายุไปนานแล้วครับไม่เคยต่อเลย เพราะคิดว่า
ไม่มีประโยชน์อะไร แต่หลังจากที่ได้อบรมฟังวิทยากรอธิบายแล้วทำให้คิดว่า
ต้องขอใบรับรอง GAP ใหม่ เพราะอย่างน้อยก็เป็นเครื่องหมายบอกถึงความ
เป็นมืออาชีพของเราในการทำเกษตรได้”

2. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้นอกจากจะสามารถจุดประกายสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับ
เกษตรกรแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ผลในมิติของปัญหาและอุปสรรคจากการดำเนินการเพื่อให้เห็น
ภาพของการสร้างความมั่นคงในการขับเคลื่อนการพัฒนา ซึ่งสามารถนำเสนอปัญหาและอุปสรรคใน
การดำเนินการได้ดังนี้

2.1 การขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาเกษตรกรระยะปรับเปลี่ยน จากการศึกษาพบว่า
ในจากการดำเนินการพัฒนาเกษตรกรเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวนนั้น เมื่อ
เกษตรกรได้รับความรู้แล้ว ยังไม่สามารถดำเนินการให้เห็นผลในเชิงการปฏิบัติการ โดยเกษตรกรส่วน
ใหญ่ยังขาดความมั่นใจในการนำความรู้ไปใช้ หรือเกษตรกรบางกลุ่มยังมีความรู้สึกว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะ
ต้องทำตามที่ได้รับรู้มาและแนวทางที่ทำมาตั้งแต่อดีตนั้นก็เหมาะสมอยู่แล้ว ดังนั้นเมื่อมีการ
ตรวจสอบความรู้จากการอบรมให้กับเกษตรกร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่สามารถอธิบายแนวทางการ
ดำเนินการได้ถูกต้อง แต่ไม่เกิดการนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงและต่อเนื่อง ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้
สัมภาษณ์หลังจากที่ทีมวิจัยลงพื้นที่พูดคุยภายหลังการอบรมผ่านไป 3 สัปดาห์ไว้ว่า

“ผมเข้าใจสิ่งที่วิทยากรพูดในการอบรม แต่คิดว่าค่อยทำ ตอนนี้อย่างไรก็ไม่พร้อมจะทำแบบนี้”

เช่นเดียวกับเกษตรกรอีกท่านหนึ่งที่ทำให้เห็นว่า ไม่จำเป็นต้องทำอย่างที่มีการเสนอในการอบรมก็ได้ เนื่องจากสิ่งที่ทำอยู่ในปัจจุบันก็เพียงพอแล้ว โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมยังไม่ได้จัดบันทึกอะไรครับ เพราะสังเกตและประมาณการเอาได้ว่าจะเก็บผลผลิตได้ตอนไหน ดูลูกหล่นดีกว่าวันนี้”

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า ชุดความรู้หลายประเด็นที่เกษตรกรมีนั้นส่งผลให้เป็นสาเหตุในการลดราคาของพ่อค้าได้ เช่นกรณีข้างต้นทำให้เกิดการเก็บทุเรียนในระยะที่ไม่เหมาะสม ทุเรียนสุกเกินไป ทำให้ไม่สามารถส่งขายในตลาดต่างประเทศได้

การจัดอบรมเกษตรกรส่วนใหญ่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมักจะเลือกจัดขึ้นตามช่วงเวลาที่เหมาะสม แต่เนื่องจากขาดการติดตามและกระตุ้นเกษตรกรเป็นรายคนให้เกิดการนำไปความรู้ไปใช้จริงในสวนก็จะทำให้เกิดผลในเชิงปฏิบัติที่ชัดเจน

2.2 การขาดความรู้เฉพาะสวนที่มีบริบทแตกต่าง จากการศึกษาพบว่า เมื่อเกษตรกรนำความรู้จากการอบรมไปสู่การปฏิบัติแล้วได้ผลลัพธ์ที่ไม่เป็นไปตามที่ได้รับข้อมูลจากการอบรม ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์หลังจากที่ได้ปฏิบัติตามคำแนะนำจากการอบรมไปแล้วว่า

“ผมไปลองแล้วไม่ได้ผล ไม่รู้เป็นเพราะอะไร การระบาดของเชื้อไม่ลดลงเลย”

ซึ่งจากการศึกษารายละเอียดพบว่าข้อมูลสภาพสวนของเกษตรกรไม่เหมาะสมที่จะใช้การจัดการตามที่ได้รับคำแนะนำจากวิทยากร ด้วยเหตุนี้การศึกษาเฉพาะพื้นที่จึงเป็นประเด็นสำคัญสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถนำเสนอเนื้อหาความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่

2.3 การขาดทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม จากการศึกษาพบว่า ภายหลังจากการอบรมเกษตรกรส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มเพื่อการจัดการสวน ซึ่งจะช่วยให้สามารถลดต้นทุนในการจัดการสวนตลอดจนสามารถสร้างอำนาจในการต่อรองราคาได้ แต่การเริ่มต้นการทำงานกลุ่มจำเป็นต้องมีผู้นำที่ดี มีทีมงานในการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่มีความเห็นว่าความร่วมมือจากคนที่มีความสามารถหลากหลายที่จะทำให้เกิดการทำงานกลุ่มที่มีประสิทธิภาพนั้นทำได้ยาก ทำให้การเริ่มต้นการทำงานในรูปแบบกลุ่มเกิดขึ้นยาก ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมเห็นความสำคัญของกลุ่ม แต่ปัญหาคือทำอย่างไรให้กลุ่มมีพลังในการทำงานได้จริง วันนี้ทุกคนอยากได้ประโยชน์จากการรวมกลุ่ม แต่ไม่มีใครเสียสละจะทำงานให้กลุ่ม”

3. แนวทางการดำเนินการในระยะต่อไป

จากสภาพการดำเนินงานที่ผ่านมา สามารถนำแนวทางในการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้กับเกษตรกรได้ดังนี้

3.1 การรวมกลุ่มเพื่อการปรับเปลี่ยนวิถีเกษตร เกษตรกรจำเป็นต้องมีการรวมกลุ่มเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันออกแบบการดำเนินการเพื่อการปรับเปลี่ยน เพราะการปรับเปลี่ยนสิ่งที่ทำกันมาอย่างช้านานมาสู่แนวคิดใหม่ในการจัดการนั้นจำเป็นต้องใช้กลุ่มเพื่อสร้างความมั่นใจในการดำเนินการ ตลอดจนการมีเพื่อนที่ไว้ใจได้เพื่อปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทั้งนี้การให้ความรู้ของหน่วยงานต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นการให้ความรู้โดยรวมและไม่มีการออกแบบการใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อให้เกิดการออกแบบกิจกรรมเพื่อการปรับเปลี่ยนภายในกลุ่ม จากการวิจัยในครั้งนี้พบว่ามีกลุ่มเกษตรกรกลุ่มหนึ่งที่มีการรวมตัวกันเพื่อศึกษาเรียนรู้แนวทางการทำเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ มีการทำความรู้ที่ได้มาสู่การปฏิบัติและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อผลการดำเนินการร่วมกัน ทำให้เกิดแนวทางใหม่ ๆ ในการจัดการสวน

3.2 การจัดให้มีโค้ชเพื่อการบริหารจัดการสวน การมีวิทยากรมาบรรยายหรือถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรในห้องประชุม หรือการเยี่ยมชมและให้คำแนะนำเกษตรกรในสวนของเกษตรกรไม่เพียงพอที่จะสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเกษตรกรมากนัก ในขณะที่ระบบการโค้ชเพื่อให้คำปรึกษาสำหรับเกษตรกรให้ผลในทางปฏิบัติได้ดีกว่า แต่ทั้งนี้โค้ชจะต้องมีความรู้ มีประสบการณ์ในการจัดการสวน ตลอดจนให้คำแนะนำแนวปฏิบัติที่เฉพาะในแต่ละสวนได้ ความใกล้ชิด ความเชื่อใจของเกษตรกรต่อโค้ชจะเป็นปัจจัยที่จะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวนของเกษตรกร

3.3 การมีต้นแบบความสำเร็จในพื้นที่ การมีต้นแบบความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวนในพื้นที่จะเป็นอีกกลไกที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องให้ความสำคัญ เพราะจะสามารถสร้างความมั่นใจในการปรับเปลี่ยนของเกษตรกรได้ ทั้งนี้บทบาทของต้นแบบจะต้องเน้นในเรื่องของการสร้างนวัตกรรมการจัดการภายในสวน ภายใต้องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่ทำการศึกษาค้นคว้า และการรับการถ่ายทอดจากหน่วยงานต่าง ๆ

บทที่ 5

การดำเนินการวิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการ บริหารจัดการและตลาด และการบูรณาการหน่วยงานแผนงานภาครัฐ

ในการขับเคลื่อนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม และการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการ
บริหารจัดการและตลาด ตลอดจนการบูรณาการหน่วยงาน แผนงานภาครัฐภายใต้การดำเนินการวิจัย
นี้สามารถนำเสนอผลการวิจัยได้ ดังนี้

วิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม

สำหรับการขับเคลื่อนการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคมภายใต้การวิจัยนี้ ได้ทำการศึกษา
สภาพของกลุ่มเกษตรกรที่มีในจังหวัดยะลา เพื่อวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการของ
เกษตรกร และนำผลดังกล่าวมาสู่การออกแบบกระบวนการเพื่อการจัดตั้งและยกระดับการทำงานของ
กลุ่มเกษตรกร โดยผลการศึกษาในประเด็นนี้แบ่งการดำเนินเสนอออกเป็น 1) สภาพการรวมกลุ่ม
เกษตรกร 2) แนวทางการขับเคลื่อนการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร 3) ผลการจัดตั้งและการดำเนินงานของ
กลุ่มเกษตรกรจากการดำเนินการวิจัย ซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดผลการศึกษาได้ ดังนี้

1. สภาพการรวมกลุ่มเกษตรกร

ในการศึกษาสภาพของการรวมกลุ่มเกษตรกรได้ทำการศึกษาครอบคลุม 3 ประเด็นคือ 1)
สภาพการรวมกลุ่มเกษตรกร 2) ทศนคติของเกษตรกรต่อการรวมกลุ่ม และ 3) รูปแบบกลุ่มที่
เกษตรกรต้องการ ซึ่งสามารถนำเสนอผลการศึกษาได้ดังนี้

1.1 สภาพการรวมกลุ่มเกษตรกร

จากการลงพื้นที่ศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรในการรวมกลุ่มเพื่อการออกแบบพัฒนา
หลักสูตร พบว่า มีหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงานได้เข้าไปส่งเสริมและจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรไว้แล้ว
จำนวนมาก โดยมีวัตถุประสงค์ที่เฉพาะตามที่ทางรัฐบาลมีนโยบายให้ดำเนินการ แต่การดำเนินงาน
ของหน่วยงานภาครัฐมักจะกระจุกตัวอยู่เฉพาะในกลุ่มเกษตรกรที่มีศักยภาพแล้วเท่านั้น เป็นผลให้
การส่งเสริมต่าง ๆ ของภาครัฐมีความซ้ำซ้อนแต่ขาดพลวัตรในการขับเคลื่อนกลุ่ม ดังที่เกษตรกรท่าน
หนึ่งจากอำเภอธารโตให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“หน่วยงานรัฐเขาส่งเสริมใครเขาก็ส่งเสริมคนนั้น ดังนั้นใครที่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐก็จะได้ตลอด ให้ทำโน่นบ้างนี่บ้าง ได้รับการช่วยเหลือทั้งหมด ส่วนคนที่ไม่เคยได้ก็ไม่เคยได้เลย”

เมื่อการรวมกลุ่มเกิดจากนโยบายเฉพาะทำให้การทำงานกลุ่มมีลักษณะการรวมกลุ่มเฉพาะกิจ กลุ่มขาดความเข้มแข็งเนื่องจากขาดกิจกรรมและการออกแบบองค์การสำหรับการขับเคลื่อนการทำงาน ดังที่เกษตรกรจากอำเภอบ้านนิงस्ताให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เวลามีนโยบายอะไรมาที่เขากำหนดให้ทำผ่านกลุ่ม ตอนนั้นละครับที่เกิดกลุ่มขึ้นมา คือเป็นการรวมกลุ่มเพื่อรับของแจกจากภาครัฐจริง ๆ สมาชิกจะมาประชุมก็ต่อเมื่อมีการแจ้งว่ามีของแจกนะ มีปุ๋ยมาแจก มีข้าวสารมาแจก ก็มาประชุมกันทีหนึ่ง ถ้าไม่มีของแจกก็ไม่มา ไม่รู้ว่าเขาเรียกว่ากลุ่มได้อย่างไร”

หน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมการทำงานในลักษณะกลุ่มให้กับเกษตรกรขาดการทำงานที่ต่อเนื่องและการไม่มีเป้าหมายในการเปิดพื้นที่ใหม่ ๆ สำหรับการสร้างกลุ่มเกษตรกร และนโยบายส่วนใหญ่เป็นนโยบายที่กำหนดช่วงเวลาในการดำเนินงานที่ชัดเจนทำให้หน่วยงานภาครัฐซึ่งขาดการทำงานที่ต่อเนื่องต้องรีบดำเนินงานตามนโยบายให้ทันเวลาที่กำหนดจึงใช้ฐานกลุ่มเดิมในการขับเคลื่อนตามนโยบายที่ได้รับมอบหมายมา ทำให้เกษตรกรอีกหลายกลุ่มไม่สามารถเข้าถึงการทำงานของภาครัฐ ดังที่เกษตรกรจากกรงปินังให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“โครงการหรือบอะไรที่ลงมาก็จะได้กับคนที่เขาเข้าถึงหน่วยงานรัฐ เพราะรัฐมาให้เสร็จแล้วก็กลับ คนที่ได้ก็จะได้รับตลอด ส่วนใครที่ไม่เคยได้ก็ไม่ได้เลยเพราะคนของรัฐไม่รู้จัก เข้าไม่ถึง เขาก็รีบทำโครงการให้เสร็จตามเวลา จะมาหาเกษตรกรใหม่ ๆ ทำกลุ่มใหม่เป็นเรื่องยาก ที่สำคัญเกษตรกรหลายคนเขาเบื่อที่เป็นแบบนี้ มาประชุมรับของแจกแล้วก็กลับ ไม่ได้ประโยชน์อะไรมากกว่านั้น”

รูปแบบของการส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรที่หน่วยงานภาครัฐใช้มากที่สุดคือการให้เกษตรกรที่มีศักยภาพหรือเข้าถึงเจ้าหน้าที่ภาครัฐรวบรวมสมาชิกเกษตรกรภายในพื้นที่และดำเนินการจัดตั้งเป็นกลุ่ม ซึ่งกลไกดังกล่าวทำให้เกิดการจัดทะเบียนกลุ่มได้จริง แต่ขาดการจัดการองค์การให้มีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกันยังเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงการให้บริการจากภาครัฐของเกษตรกรอีกบางกลุ่มบางคน ดังที่เกษตรกรจากอำเภอบางเต่างให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“กลุ่มที่เกิดขึ้นมันไม่ใช่คำว่ากลุ่ม แต่มันเป็นแค่คนที่เข้าถึงหน่วยงานรัฐมารวบรวมรายชื่อ จดทะเบียน เสร็จแล้วก็รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ โดยหัวหน้ากลุ่มคนนั้นแหละทำหน้าที่ในการจัดการ ซึ่งคนที่ได้รับประโยชน์สุดก็หัวหน้ากลุ่มนั้นแหละ ทุกอย่างจะกองรวมที่บ้านของเขาก่อนแล้วก็แจกจ่ายให้สมาชิก”

เช่นเดียวกันกับเกษตรกรอีกคนหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“คนที่เขารู้ข่าวว่ารัฐต้องการแบบนี้แบบนั้นหากมีกลุ่ม เขาก็เอาชื่อญาติ ๆ เขามาหรือไม่ก็รวบรวมลูกจ้างเขามาเป็นสมาชิก แล้วก็รับการช่วยเหลือด้านต่าง ๆ จากรัฐ ความจริงไม่ใช่สมาชิกกลุ่มหรอก แต่ต้องเรียกว่าเป็นลูกจ้างมากกว่า ดังนั้น สิ่งที่เป็นความช่วยเหลือจากภาครัฐก็เขาคนเดียวที่ได้รับ”

สภาพการทำงานของกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบนี้จะไม่เกิดขึ้นจริง แต่เป็นการทำงานตามคำสั่งของหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น ขาดความเข้มแข็งในการจัดการเนื่องจากไม่มีกิจกรรมในการพัฒนาสมาชิก การออกแบบองค์กรเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนสร้างความเข้มแข็ง และขาดบริหารจัดการที่เป็นยึดหลักธรรมาภิบาล ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งในอำเภอธารโศให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“กลุ่มที่มีไม่ได้มีอะไรเลยนอกจากมารับของแจก จะประชุมสมาชิกกลุ่มได้ก็ต่อเมื่อมีใครแจ้งว่ามีคนมาแจกของ สุดท้ายที่มีการพูดคุยกันจริง ๆ จัง ๆ ก็เหลือแค่ประธานกับเหรัญญิกเท่านั้น จะทำให้กลุ่มเติบโตเข้มแข็งไปจัดการผลผลิตของสมาชิกเป็นสิ่งที่ไม่มีโอกาสเกิดขึ้นได้จริง”

สอดคล้องกับตัวแทนของศูนย์คัดแยกฯ ท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า ถึงแม้โดยบทบาทศูนย์คัดแยกฯ จะมีหน้าที่ในการกำหนดรูปแบบการจัดการสวนเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มมีผลผลิตตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ เพื่อศูนย์คัดแยกฯ จะได้รวบรวมจะจัดส่งต่อไป แต่ในทางปฏิบัติแล้วศูนย์คัดแยกฯ ไม่สามารถบังคับและขับเคลื่อนการพัฒนาการจัดการผลผลิตของสมาชิกได้ ทำได้เพียงแต่การคัดแยกผลผลิตตามมาตรฐานและรับซื้อเฉพาะส่วนที่มีมาตรฐานเพื่อจัดจำหน่ายต่อไป ซึ่งช่วยเหลือสมาชิกได้น้อยมาก เนื่องจากผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานมีจำนวนมากกว่า 60 เปอร์เซ็นต์ของผลผลิตทั้งหมดที่เข้าสู่ตลาด ด้วยเหตุนี้กลุ่มต่าง ๆ ไม่สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาสมาชิกในการยกระดับคุณภาพได้ตามเป้าหมาย ขณะเดียวกันก็ไม่มีบทบาทในการสร้างเอกภาพให้กับสมาชิกเพื่อการจัดการตลาดได้ โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ศูนย์คัดแยกฯ มีหน้าที่เพียงรับซื้อผลผลิตจากสมาชิก โดยการคัดเลือกเฉพาะที่ได้มาตรฐาน ซึ่งต้องตรวจสอบผลผลิตของสมาชิกกลุ่ม และเป็นที่รู้กันว่าใครบ้างที่แอบเอาผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานมาปะปนกับส่วนที่มีมาตรฐาน ซึ่งเราทำได้เพียงแต่การรวบรวมเพื่อจัดจำหน่าย จะไปปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำสวนทำได้ยาก เขาฟังแล้วก็ไม่เอาไปปฏิบัติ”

ซึ่งจากการสัมภาษณ์สมาชิกของศูนย์คัดแยกฯ พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่รับรู้บทบาทของศูนย์คัดแยกฯ เพียงการรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกร ไม่ใช่เป็นการดำเนินการในรูปแบบกลุ่มเกษตรกร และศูนย์คัดแยกฯ ไม่ได้มีเจตนาให้เกษตรกรที่ต้องการนำผลผลิตมาจำหน่ายจะต้องมีรูปแบบการจัดการสวน

จากสภาพการทำงานของกลุ่มเกษตรกรที่เป็นการทำงานในรูปแบบเฉพาะกิจ ขาดความต่อเนื่องและไม่มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบทำให้เกษตรกรหลายคนปฏิเสธการรวมกลุ่ม ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ไม่มีกิจกรรมคือไม่มีกลุ่ม ดังนั้นกลุ่มที่มี ๆ กันอยู่ตอนนี้ผมว่ามันไม่ใช่กลุ่ม เพราะไม่มีกิจกรรมอะไรเลย มีเฉพาะตอนนี้เขาจะให้ประชุมเท่านั้น มีกลุ่มแบบนี้เสียเวลาครับ ทำคนเดียวดีกว่า”

ทั้งนี้พบว่ามีเกษตรกรบางกลุ่มที่มีการขับเคลื่อนการทำงานผ่านกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ โดยกลุ่มมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการทำงานของสมาชิก การให้ความรู้แก่สมาชิกตลอดจนสร้างให้เกิดการเข้าถึงการช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐได้ดีขึ้น ดังที่ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรจากอำเภอเบตงท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เวลาจะเปลี่ยนแปลงการทำงาน เช่นตอนนี้เกษตรกรในเบตงต้องการทำมังคุดอินทรีย์ สิ่งแรกที่ต้องทำคือการรวมกลุ่มกันก่อน จากนั้นก็แลกเปลี่ยนความรู้กัน หาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ กำหนดวิธีการปฏิบัติของสมาชิกในกลุ่มให้เหมือนกันเพราะทุกคนมีเป้าหมายเดียวกัน ซึ่งพอรวมกลุ่มกันได้เราก็เข้าถึงความช่วยเหลือของหน่วยงานรัฐได้มากขึ้น ทางกลุ่มก็ได้มีโอกาสให้ไปดูงานในพื้นที่ต่าง ๆ เอาความรู้ดังกล่าวมาปรับใช้ภายในกลุ่ม กลุ่มต้องเข้มแข็งถึงจะสามารถพัฒนาสมาชิกได้”

แต่ทั้งนี้ถึงแม้จะมีกลุ่มเกษตรกรมีการทำงานที่มีส่วนร่วมของสมาชิกที่เหนียวแน่น แต่อาจจะ
มีโครงสร้างองค์กรที่ขาดประสิทธิภาพ ขาดความรวดเร็วใจการตัดสินใจทำให้เกิดความเสียหายกับ
สมาชิกกลุ่มได้ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้ความคิดเห็นว่าการกลุ่มเกษตรกรอาจจะส่งผลทำให้การตัดสินใจ
ของสมาชิกเกิดความล่าช้า และทำให้เสียโอกาสในหลายครั้ง เพราะการตัดสินใจในบางเรื่อง
จำเป็นต้องอาศัยการตัดสินใจที่รวดเร็ว โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“พอมีการรวมกลุ่มแล้ว ทำให้หลายคนไม่กล้าตัดสินใจ กลายเป็นทุกเรื่องต้องรอ
การประชุมก่อน แทนที่จะทำให้ทุกอย่างดีขึ้นกลายเป็นกลุ่มทำให้ทุกอย่างช้าหมด
ไม่ทันการ ดังนั้นต้องมีการพูดคุยให้ชัดเจนเกี่ยวกับอำนาจการตัดสินใจและ
บทบาทของกลุ่ม”

จากการศึกษาพบว่า สำหรับกลุ่มเกษตรกรที่มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกลุ่มใน
จังหวัดยะลามีปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ

1) มีการใช้หลักศาสนาเพื่อการดำเนินการ การศึกษาพบว่า กลุ่มที่ก่อตั้งด้วย
การนำหลักคำสอนของศาสนามาใช้เป็นแก่นในการดำเนินกิจกรรมจะสร้างให้เกิดความร่วมมือของ
สมาชิกในกลุ่ม สามารถขยายขอบเขตการทำงานได้ครอบคลุมในทุกมิติของการดำเนินชีวิตของสมาชิก
โดยจากการศึกษากลุ่มเกษตรกรที่มีแกนนำเป็นผู้นำศาสนาซึ่งนำเอาหลักการวางทัพ (ศาสนสมบัติเพื่อ
ประโยชน์ของสาธารณะ) มาใช้ในการดำเนินงานของกลุ่ม โดยเริ่มจากการใช้พื้นที่วักฟในการทำ
กิจกรรมกลุ่ม มีการกำหนดรูปแบบองค์กรเพื่อการทำงานให้สอดคล้องกับหลักวักฟ ทำให้เกิดความ
ร่วมมือของสมาชิก และมีการขยายรูปแบบกิจกรรมได้อย่างรอบด้านครอบคลุมการทุกมิติของการทำ
เกษตรกรรม

2) มีเป้าหมายการรวมตัวกันที่ชัดเจน กลุ่มเกษตรกรที่มีการรวมตัวโดยมีเป้าหมาย
การรวมตัวที่ชัดเจน เช่น การมีเป้าหมายในการส่งเสริมผลผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ มีเป้าหมาย
เพื่อลดการใช้เคมีเพื่อสุขภาพ จะทำให้เกิดการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่มีความต้องการร่วมกันทำให้
การทำงานมีทิศทางที่ชัดเจน และสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก ทำให้การรวมกลุ่มมีความ
เข้มแข็งและพัฒนาได้อย่างมีทิศทาง จุดเด่นสำคัญของการรวมกลุ่มที่มีเป้าหมายชัดเจนคือ มีการ
แสวงหาความรู้และการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิกอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยกลุ่มใน
ลักษณะนี้ให้ความสำคัญต่อการค้นหาความรู้เพื่อปรับเปลี่ยนวิถีเกษตร ใช้ความรู้เป็นหลักในการ
กำหนดทิศทางและการออกแบบการจัดการสวน

3) มีการกำหนดรูปแบบโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน อีกปัจจัยที่จะทำให้กลุ่มมีการความเข้มแข็งคือ การมีรูปแบบโครงสร้างองค์กรหรือโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจนของกลุ่ม มีการกำหนดบทบาทของผู้บริหารและสมาชิกที่ชัดเจน จากการศึกษาพบว่าถึงแม้กลุ่มนี้บางกลุ่มเกิดจากการส่งเสริมของหน่วยงานรัฐแต่หากมีการออกแบบโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน แกนนำสามารถดำเนินการได้ครอบคลุมบทบาทและอำนาจที่ได้รับมอบหมายก็จะทำให้การขับเคลื่อนกลุ่มทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาสามารถสรุปข้อมูลของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ได้ว่า มีกลุ่มเกษตรกรเกิดขึ้นในหลายชุมชน มีการดำเนินกิจกรรมตามนโยบายจากหน่วยงานภาครัฐ และดำเนินกิจกรรมภายใต้การดูแลจากหน่วยงานต่าง ๆ แต่ส่วนใหญ่ยังขาดกลไกการบริหารจัดการเพื่อสร้างความมั่นคงภายในกลุ่ม ขาดการกำหนดมาตรฐานและระเบียบกลุ่มเพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา ขาดการทำกิจกรรมที่ต่อเนื่องและขาดการวางแผนเพื่อยกระดับคุณภาพของสมาชิก ขาดการนำหลักธรรมาภิบาลไปใช้

1.2 ทศนคติของเกษตรกรในการรวมกลุ่ม

จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันในการรวมตัวเป็นกลุ่มเกษตรกร โดยบางคนเห็นว่าเมื่อรัฐหรือแกนนำเกษตรกรในชุมชนต้องการให้มีการรวมตัวก็ยินดีเข้าร่วมกลุ่ม ในขณะที่เกษตรกรบางคนปฏิเสธการรวมกลุ่ม ซึ่งสามารถนำเสนอในรายละเอียดได้ ดังนี้

1.2.1) เกษตรกรกลุ่มที่มีความยินดีในการรวมกลุ่มตามที่ได้รับคำเชิญชวน โดยมีความเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่มียอะไรที่เสียหาย เมื่อมีการรวมกลุ่มก็จะทำให้ได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเกษตรที่จำเป็น ทั้งนี้การเข้าร่วมกลุ่มก็ขึ้นอยู่กับคำเชิญชวนของแกนนำในชุมชน ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ถ้าแกนนำเขาเชิญเข้าร่วมกลุ่ม ผมก็ไม่ปฏิเสธครับ ก็น่าจะไม่มีอะไรเสียหายอะไรที่เราทำได้เราก้ทำ อะไรที่ทำไม่ได้ก็จะให้ทำอย่างไร ดังนั้นเข้ากลุ่มก็น่าจะมีแต่ได้อย่างเดียว”

เช่นเดียวกันกับเกษตรกรอีกคนหนึ่งก็เห็นว่าการเข้าร่วมกลุ่มทำให้ได้รับทราบข้อมูลใหม่ ๆ และทำให้ได้เข้าถึงความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ถ้าเราอยู่คนเดียว ทำเกษตรอยู่คนเดียวเราก็จะมั่วอะไรเลย รัฐบาลจะให้โน่นให้นี่เราก้ไม่รู้ไม่ได้รับความช่วยเหลือใด ๆ ดังนั้นการเข้าร่วมกลุ่ม การเข้าประชุมต่าง ๆ ก็จะช่วยให้เราได้มีข้อมูลมากขึ้น”

สำหรับเกษตรกรบางพื้นที่ที่มีการรวบตัวกันและทำงานร่วมกันโดยไม่ได้มีการรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ มีการวางกติกากลุ่มและร่วมกันทำงานอย่างเข้มแข็ง ซึ่งพบว่าการรวมกลุ่มดังกล่าวเพื่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความรู้อะหว่างกัน ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีความมั่นใจในการทำเกษตรกรรมมากขึ้น โดยตัวแทนกลุ่มให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“กลุ่มผมมีการรวมตัวกันทำเกษตรโดยลดการใช้สารเคมีมานานมากแล้ว เราช่วยตัวกันทำกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ใครมีข้อมูลก็เอามาบอกเล่าระหว่างกัน เพราะเราอยู่ในพื้นที่ที่หน่วยงานรัฐยังไม่ถึง ที่เข้ามาก็โครงการวิจัยนี้เป็นหน่วยงานแรก เราไม่เคยได้รับความช่วยเหลือใด ๆ จากหน่วยงานรัฐเลย”

ซึ่งสอดคล้องกับสมาชิกของกลุ่มที่ให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นว่าการรวมกลุ่มมีความสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนการทำงานของสมาชิก การปรับเปลี่ยนจะสำเร็จได้ด้วยการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันภายในกลุ่มจนเกิดความมั่นใจ โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ที่รวมตัวกันเพราะทุกคนเห็นปัญหาเดียวกันว่า ยิ่งให้สารเคมีก็ยิ่งมีผลเสียกับสุขภาพเราเอง ดังนั้นพอในกลุ่มเสนอทางเลือกใหม่ที่ไม่ต้องใช้สารเคมี ทุกคนก็เห็นว่าดี เมื่อเห็นว่าดีก็เดินไปพร้อม ๆ กัน ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มจึงเหนียวแน่นมั่นคง แต่ถ้าภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือเราก็ยิ่งดีขึ้นอีกครับ”

1.2.2) เกษตรกรที่ไม่ยินดีในการเข้าร่วมกลุ่ม ในขณะที่เกษตรกรบางกลุ่มเห็นว่าการรวมกลุ่มไม่ได้มีส่วนช่วยในการยกระดับคุณภาพผลผลิตและการจำหน่ายผลผลิต อีกทั้งยังทำให้เสียเวลาในการทำงาน โดยให้เหตุผลว่าการรวบกลุ่มที่มีในปัจจุบันไม่ได้เป็นกลุ่มที่มีพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรกรแต่อย่างใด เป็นการตั้งกลุ่มในนามเท่านั้นเพื่อให้แกนนำได้รับความช่วยเหลือจากทางภาครัฐ ส่วนสมาชิกได้รับความช่วยเหลือเพียงเล็กน้อย ดังที่เกษตรกรคนหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“กลุ่มที่มีอยู่ไม่ใช่ทำเพื่อประโยชน์ของสมาชิกในกลุ่ม แต่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มจัดตั้งคนทำงานจริง ๆ ก็มีแต่หัวหน้ากลุ่มกับอีกสองสามคน สมาชิกคนอื่นก็มาแค่ร่วมเซ็นชื่อแล้วก็กลับ ผมเลยคิดว่าไม่รู้จะเข้าร่วมไปทำไม”

เช่นเดียวกับเกษตรกรอีกคนที่เห็นว่ากลุ่มที่มีมาไม่มีความยั่งยืน ตั้งมาเพื่อรองรับนโยบาย ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรกรจริง ๆ และไม่มีผลให้เห็นเป็นรูปธรรม การเข้าร่วมกลุ่มจึงไม่มีประโยชน์อะไรเลยจึงปฏิเสธการเข้าร่วมกลุ่ม โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เข้าไปร่วมกลุ่มก็เท่านั้นแหละครับ กลุ่มเกษตรกรที่ว่ามาไม่เคยเป็นกลุ่มที่ทำงานแบบมืออาชีพ พัฒนายกระดับอาชีพเกษตรกรได้จริงสักกลุ่ม ทำตามที่รัฐบาลบอก ทำเสร็จงานหนึ่งก็หยุด พอมีคำสั่งมาใหม่ก็นัดมาประชุมกันอีกที ผมเลยคิดว่าผมทำของผมแบบเดิม ๆ นั้นก็ได้อยู่แล้ว ไปยุ่งกับกลุ่มเสียเวลาเปล่า ๆ”

และอีกเหตุผลหนึ่งคือบุคลิกภาพ คุณสมบัติของผู้นำกลุ่มเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่เกษตรกรหลายคนปฏิเสธการเข้าร่วมกลุ่ม เช่น เกษตรกรบางคนเห็นว่าแกนนำมุ่งแต่จะหาประโยชน์ให้กับตนเองมากกว่ากลุ่ม ขาดความเสียสละ การเข้าร่วมกับแกนนำในลักษณะนี้ได้ประโยชน์เฉพาะกับกลุ่มแกนนำไม่ได้ผลประโยชน์กับสมาชิกโดยรวม ซึ่งเสียเวลาที่จะเข้าร่วมกลุ่ม ดังที่เกษตรกรคนหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“จะให้เข้ากลุ่มหรือไม่ก็ต้องดูที่ผู้นำกลุ่มครับว่าเป็นใคร ถ้าเจอแบบไม่มีความเสียสละ หวังผลประโยชน์กับตนเองเป็นหลัก การเข้าร่วมกลุ่มก็กลายเป็นการสร้างผลประโยชน์ให้กลุ่มของเขา แล้วจะให้ผมเข้าร่วมกลุ่มไปทำไม ไม่เข้ากลุ่มทำคนเดียวดีกว่า”

เช่นเดียวกันเกษตรกรอีกท่านที่ให้ความสำคัญกับแกนนำกลุ่ม หากแกนนำขาดความน่าเชื่อถือ ขาดภาวะผู้นำก็จะปฏิเสธการเข้าร่วมกลุ่ม โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“กลุ่มจะเกิดหรือเปล่าต้องดูที่แกนนำครับว่าเขาตั้งใจทำกลุ่มเพื่ออะไร ที่สำคัญกว่านั้นคือดูว่าเขามีความเป็นผู้นำขนาดไหน ถ้าทุกอย่างต้องรอประชุม ไม่กล้าตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ๆ แบบนั้นทำงานคนเดียวดีกว่า”

1.3 รูปแบบกลุ่มที่เกษตรกรต้องการ

จากการศึกษารูปแบบกลุ่มที่เกษตรกรต้องการเข้าร่วม พบว่า มีปัจจัยสำคัญต่อการส่งเสริมการเข้าร่วมกลุ่มของเกษตรกร ดังนี้

1.3.1 การช่วยเหลือในการจัดการตลาดให้กับสมาชิก จากการวิจัยพบว่า ตลาดและราคาของการจำหน่ายผลผลิตคือประเด็นสำคัญที่เกษตรกรต้องการให้กลุ่มเข้ามามีบทบาทในการ

บริหารจัดการเพื่อสร้างความมั่นคงในอาชีพเกษตรกร ทั้งนี้ในปัจจุบันเกษตรกรต่างคนต่างขายโดยหาตลาดเอง ซึ่งไม่สามารถกำหนดมาตรฐานผลผลิตและกำหนดราคาได้เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรรายเล็กที่มีผลผลิตไม่มาก ขาดอำนาจในการต่อรองราคาและการคัดแยกผลผลิต ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“หน้าที่สำคัญของกลุ่มคือจะต้องช่วยในการจัดการตลาดให้กับสมาชิก เพราะตอนนี้ต่างคนต่างขาย แต่ละคนก็โดนกดราคา เมื่อเอาผลผลิตลงจากรถแล้วก็แล้วแต่พ่อค้าจะบอกราคา พอใจไม่พอใจก็ขาย ดังนั้นถ้ามีกลุ่มที่มีพลังในการต่อรองก็จะทำให้การรวมตัวแน่นขึ้นและทำให้สมาชิกดีขึ้นด้วยเช่นกัน”

ทั้งนี้ในปัจจุบันกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้มีการก่อตั้งขึ้นยังไม่สามารถตอบโจทย์ความต้องการนี้ของเกษตรกรในพื้นที่ได้ เนื่องจากส่วนใหญ่ยังขาดการดำเนินการที่ต่อเนื่องและการงบประมาณในการดำเนินการ นอกจากนี้ในบางกลุ่มยังขาดแกนนำในการขับเคลื่อนการทำงานที่ต่อเนื่อง ทำให้ขาดการวางแผนการจัดการผลผลิต การเชื่อมต่อกับตลาดเพื่อการจัดจำหน่ายผลผลิต และในการดำเนินการของกลุ่มที่มีอยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการเฉพาะกิจตามนโยบายที่ได้รับมอบหมายจากทางภาครัฐ เช่นเมื่อมีนโยบายให้รวบรวมผลผลิตก็จะดำเนินการเป็นครั้ง ๆ ไป

1.3.2 การเป็นตัวกลางประสานความต้องการไปยังหน่วยงานภาครัฐ เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐทั้งทางด้านทุนดำเนินการ การจัดหาตลาด ตลอดจนจนถึงความรู้ทั้งในเรื่องอนาคตตลาดและการบริหารจัดการสวน ซึ่งความช่วยเหลือส่วนใหญ่ยังคงกระจุกตัวอยู่เฉพาะเกษตรกรบางคนบางกลุ่มเท่านั้น มีเกษตรกรอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือจากรัฐได้ ดังนั้นการรวมกลุ่มเกษตรกรจึงต้องทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานความร่วมมือและข้อมูลระหว่างเกษตรกรสมาชิกกับหน่วยงานภาครัฐ

1.3.3 การจัดการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพและความมั่นคง จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรไม่ต้องการอยู่ในวัฏจักรเดิม ๆ ของการรวมกลุ่ม คือ เมื่อมีการส่งเสริมให้ทำกิจกรรมก็มีการรวมตัว เมื่อไม่มีนโยบายใด ๆ มากี่ไม่มีกิจกรรมใด ๆ ของสมาชิกภายในกลุ่ม การรวมตัวเกิดขึ้นเฉพาะกิจ โดยเกษตรกรต้องการให้มีการจัดการองค์กรที่ชัดเจน มีเป้าหมายการดำเนินการและแผนการพัฒนาที่ชัดเจน เป็นองค์กรที่มีความมั่นคงเป็นที่พึ่งให้กับสมาชิกได้อย่างแท้จริง ในขณะเดียวกันการรวมตัวจะต้องก่อให้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ แก่สมาชิก โดยมีผู้นำกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง มีความสามารถในการบริหารจัดการและมีความน่าเชื่อถือ โปร่งใส

2. แนวทางการขับเคลื่อนการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร

จากสภาพการจัดการกลุ่มเกษตรกรที่ผ่านมาซึ่งสร้างความเชิงลบให้กับเกษตรกรหลายคนในการเข้าร่วมกลุ่ม ตลอดจนปัญหาอุปสรรคที่กลุ่มเกษตรกรประสบอยู่ในปัจจุบันที่ทำให้การดำเนินงานไม่บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ จึงทำให้งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาแนวทางการยกระดับและการขับเคลื่อนการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร ซึ่งผลการศึกษาสามารถนำเสนอได้ดังนี้

2.1 รูปแบบองค์กร

ในการศึกษารูปแบบองค์กรที่เหมาะสมกับการดำเนินกิจกรรมเพื่อการส่งออกไม้ผลของเกษตรกรไม้ผลจังหวัดยะลา พบว่า องค์กรที่จะต้องจัดตั้งขึ้นจะต้องให้ความสำคัญต่อรูปแบบของการรวมกลุ่มและความเป็นนิติบุคคลของกลุ่ม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 การรวมกลุ่ม ในการศึกษารูปแบบการรวมกลุ่ม สามารถนำเสนอผลออกได้เป็น 2 ประเด็นคือ 1) ความสำคัญของการรวมกลุ่ม และ 2) กลไกเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่ม ซึ่งสามารถนำเสนอผลได้ดังนี้

2.1.1.1 ความสำคัญของการรวมกลุ่ม การรวมกลุ่มเป็นกลไกสำคัญที่จะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกรในการจัดการสวน และสามารถสร้างความมั่นใจให้กับเกษตรกรเกี่ยวกับตลาดของผลผลิตได้ ดังที่เกษตรกรแกนนำของศูนย์คัดแยกฯ ได้ให้ความเห็นไว้ว่า

“กลุ่มจะทำหน้าที่จัดการผลผลิตของเกษตรกร เป็นการทำงานเชื่อมต่อระหว่างเกษตรกรกับตลาด ซึ่งเมื่อเกิดกลุ่มก็จะทำให้เกิดข้อปฏิบัติให้กับเกษตรกรเพื่อให้ได้ผลผลิตตามที่กลุ่มกำหนด การไม่ทำตามข้อปฏิบัติก็จะส่งผลต่อการตลาดของเกษตรกรเอง ด้วยเหตุนี้กลุ่มจึงเป็นหัวใจของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกร”

ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของตัวแทนสภาหอการค้าจังหวัดยะลาที่ได้ให้ความเห็นไว้ว่า

“การจะให้เกษตรกรมาทำตลาดเองเป็นเรื่องยาก สินค้าเกษตรเองส่วนใหญ่ก็มีอายุสั้น ได้ผลผลิตมาก็ต้องรีบจำหน่ายออก ซึ่งกลายเป็นช่องทางที่ให้ผู้ซื้อมีอำนาจในการกำหนดราคาเหนือกว่าเกษตรกร ดังนั้นการรวมกลุ่มจึงเป็นหัวใจของเกษตรกร เพราะจะช่วยให้เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรองมากขึ้น แต่จุดสำคัญคือ เกษตรกรต้องเข้าใจและเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม กลุ่มจึงจะมีพลัง มีความเข้มแข็ง”

เช่นเดียวกับความเห็นของเกษตรกรจากอำเภอเบตงที่ได้แสดงความเห็นไว้ว่า

“กลุ่มทำให้เกษตรกรมั่นใจเกี่ยวกับตลาดมากขึ้น ไม่ต้องคิดเรื่องตลาด คิดเรื่องการผลิตอย่างเดียว ทำอย่างไรให้มีคุณภาพ เพราะส่วนที่เหลือกกลุ่มจะเป็นคนจัดการ ถ้ากลุ่มเข้มแข็งเกษตรกรก็มั่นคงด้วย”

2.1.1.2 กลไกเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่ม จากการศึกษาพบว่า เกษตรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมกลุ่ม และเกษตรกรบางส่วนมีประสบการณ์การเป็นแกนนำกลุ่ม ซึ่งจากประสบการณ์จากการรวมกลุ่มทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่สำเร็จนั้นพบว่ามาจากหลายปัจจัย ดังนี้

- 1) ที่มาของกลุ่ม การรวมกลุ่มมีมาจากหลายที่มาและที่มาของกลุ่มเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้การทำงานกลุ่มนำไปสู่ความสำเร็จของเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังที่ตัวแทนสหกรณ์จังหวัดยะลาให้ความเห็นไว้ว่า

“การรวมกลุ่มของเกษตรกรมีมาจากหลายที่มา และที่มาของการรวมกลุ่มก็พอจะบอกได้ว่ากลุ่มนั้นจะประสบความสำเร็จหรือเปล่า บางการรวมกลุ่มมาจากนโยบายของรัฐ ผลก็คือจะทำงานแบบรัฐ ทำตามคำสั่งหรือนโยบาย ซึ่งสมาชิกในกลุ่มอาจจะไม่ได้รับประโยชน์เต็มที่ สุดท้ายก็ขาดความยั่งยืน นโยบายนี้กลุ่มก็นิ่งตามไปด้วย”

- 2) ความเข้าใจของเกษตรกรต่อการรวมกลุ่ม ทั้งนี้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าของกลุ่มจะทำให้เกิดความเหนียวแน่นในการทำงานกลุ่ม และเกิดความร่วมมือในการขับเคลื่อนกลุ่มสู่ความสำเร็จ ด้วยเหตุนี้การรวมกลุ่มต้องเป็นการรวมกลุ่มที่สมาชิกเข้าใจและเป็นความต้องการร่วมกัน จึงจะทำให้เกิดกลุ่มที่แท้จริงได้ ดังที่ตัวแทนนักธุรกิจจังหวัดยะลาได้ให้ความเห็นไว้ว่า

“ความคิดของผมสมัยก่อนไม่เคยเห็นคุณค่าของการรวมกลุ่มเลย โดยเฉพาะสหกรณ์ แต่เมื่อมาทำธุรกิจด้านเกษตรก็ต้องเปลี่ยนความคิดไปเลย การรวมกลุ่มที่เป็นกลุ่มจริง ๆ หรือเป็นสหกรณ์ที่สมาชิกเข้าใจความเห็นสหกรณ์จริง ๆ จะทำให้เกิดพลังในการทำงานและช่วยเกษตรกรได้จริง ขณะเดียวกันการรวมกลุ่มแบบนี้ทำให้ส่วนของธุรกิจทำงานง่ายขึ้น ทำงานร่วมกันได้ แต่นั่นก็คือกลุ่มที่เป็นกลุ่มจริง ๆ ไม่ใช่แค่เรื่องว่ากลุ่มแต่ไม่ใช่กลุ่ม”

ดังนั้นการสร้างกลุ่มจึงจำเป็นต้องเกิดจากสมาชิกในกลุ่มเห็นความสำคัญของกลุ่ม เห็นคุณค่ากลุ่มแล้วมาเรียนรู้ว่าการทำงานกลุ่มเป็นอย่างไร จึงจะนำไปสู่ประสิทธิภาพของกลุ่มได้จริง ดังที่ตัวแทนสหภาพการค้าได้นำเสนอไว้ว่า

“กิจกรรมการพัฒนาเกษตรกรจะต้องเริ่มจากการให้เกษตรกรรู้จักคำว่ากลุ่ม อย่างที่ท่านเรียกไว้ว่า ญามาอะห์ เพราะถ้าไม่มีกลุ่มก็ยากที่จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนการทำงานของเกษตรกร กลุ่มมีความสำคัญมากกับเกษตรกร แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เข้าใจและคิดว่าทำงานแบบเดิม ๆ นั้นดีอยู่แล้ว ซึ่งความจริงไม่ใช่เลย แต่เป็นปัญหาจากการที่เขาไม่รู้จักจริงกับการทำงานกลุ่ม ซึ่งเราต้องช่วยให้เขาเข้าใจ”

3) แกนนำกลุ่ม แกนนำกลุ่มเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้เกิดความสำเร็จในการรวมกลุ่ม หากแกนนำขาดศักยภาพก็จะทำให้กลุ่มเป็นตัวตั้งรับความสำเร็จของสมาชิกได้ ดังที่เกษตรกรจากอำเภอเบตงได้แสดงความเห็นไว้ว่า

“ข้อหนึ่งที่ผมใช้ในการตัดสินใจว่าจะเข้ากลุ่มหรือเปล่านั้น คือจากผู้นำกลุ่ม เพราะการทำงานกลุ่มที่แกนนำขาดความเป็นผู้นำคือการทำให้การตัดสินใจเข้าไปแล้ว ทำให้กลุ่มเสียโอกาสได้ ดังนั้นความเป็นมืออาชีพของแกนนำ ประสบการณ์ความสำเร็จของแกนนำจะทำให้สมาชิกมั่นใจและทำให้กลุ่มเหนียวแน่น ตลอดจนนำสมาชิกไปสู่ความสำเร็จได้ การทำงานกลุ่มทำให้การตัดสินใจช้าลงต่างจากการทำงานแบบเดี่ยว ๆ ดังนั้นก็ต้องมีส่วนดีส่วนเสียที่ทดแทนกันได้”

4) ความเสียสละ และการมีจิตสาธารณะของสมาชิก การเข้าร่วมกลุ่มไม่ใช่เพื่อการเพิ่มผลประโยชน์หรือกำไรให้กับสมาชิกเท่านั้น แต่สมาชิกจะต้องเรียนรู้ที่จะเสียสละประโยชน์ของตนเองเพื่อคนอื่นด้วย ต้องมีมุมมองต่อการทำงานเพื่อสังคม เพราะหากสมาชิกมุ่งหวังแค่ประโยชน์ของตนเอง กลุ่มก็ขาดความเข้มแข็ง ไม่มีความยั่งยืน ดังที่ตัวแทนประชาสังคมจังหวัดยะลาให้ความเห็นไว้ว่า

“คำว่ากลุ่มไม่ใช่หมายถึงการที่จะให้ทุกคนได้รับผลประโยชน์อย่างเดียว แต่หมายถึงการที่ทุกคนพร้อมเสียสละด้วย แต่การเสียสละ การมองเห็นประโยชน์ร่วมกันของสังคมจะทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งขึ้น”

2.1.2 ความเป็นนิติบุคคล จากการศึกษาพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิและเกษตรกรส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีเป้าหมายเพื่อการส่งสินค้าออกต่างประเทศจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจดทะเบียนให้เป็นนิติบุคคลเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในการทำงานร่วมกัน ดังที่ตัวแทนสหกรณ์จังหวัดยะลาได้แสดงความเห็นไว้ว่า

“การจดทะเบียนจัดตั้งให้เป็นองค์กรที่มีผลทางกฎหมายเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะจะทำให้เกิดความมั่นใจในการประสานงาน ติดต่อกันทั้งภายในจังหวัดและในระหว่างประเทศ แต่จะจัดตั้งเป็นอะไรนั้นเป็นเรื่องที่ต้องมีการวางแผนกันให้ชัดเจน”

ทั้งนี้รูปแบบนิติบุคคลจำเป็นต้องคำนึงถึงเป้าหมายและรูปแบบการบริหารจัดการของกลุ่ม ดังที่ตัวแทนภาคประชาสังคมจังหวัดยะลาได้ให้ความเห็นไว้ว่า

“นิติบุคคลแต่ละแบบก็มีความแตกต่างกัน บางนิติบุคคลไม่เอื้อให้ทำการส่งออกได้ บางนิติบุคคลอาจจะมีเชื่อมั่นจากกลุ่มธุรกิจน้อยกว่าแบบอื่น ซึ่งอันนี้ต้องศึกษารายละเอียด”

2.2 รูปแบบการบริหารจัดการองค์กร

จากการศึกษารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับวิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม พบว่ามีแนวทางการดำเนินงานได้ในหลายรูปแบบ ทั้งในรูปแบบของสหกรณ์ บริษัท ห้างหุ้นส่วน แต่ทั้งนี้ไม่ควรมุ่งที่จะสร้างให้เกิดองค์การโดยขาดการสร้างคามเข้มแข็งในการทำงานกลุ่ม ซึ่งจากการศึกษาสามารถนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรได้ดังนี้

2.2.1 การกำหนดเป้าหมายการทำงานเพื่อผลประโยชน์ของสมาชิกและสังคม
องค์การที่จะจัดตั้งขึ้นจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายขององค์การที่ชัดเจน โดยไม่ใช่เพื่อการสร้างผลกำไรให้กับองค์การ แต่เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับสมาชิกเป็นสำคัญ สมาชิกเข้มแข็งคือความเข้มแข็งขององค์การ การให้ความสำคัญกับสมาชิกมากกว่าผลกำไรขององค์การคือความยั่งยืนอย่างแท้จริง ดังที่ตัวแทนสหกรณ์จังหวัดยะลาได้ให้ความเห็นว่า

“สหกรณ์ที่เข้าใจหลักการที่แท้จริงจะเป็นสหกรณ์ที่ทำงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้สมาชิก เน้นในเรื่องสวัสดิการที่จะช่วยสร้างให้สมาชิกเข้มแข็ง สหกรณ์แบบนี้

จะยั่งยืน สมาชิกจะเหนียวแน่น แต่ถ้าสหกรณ์เอาแนวคิดธุรกิจมาใช้ ทำธุรกิจกับสมาชิกเพื่อให้กำไรแล้วเอามาแบ่งปันให้สมาชิก แบบนี้ในไม่ช้าไม่นานสหกรณ์ก็จะอ่อนแอและล้มลงในที่สุด”

เช่นเดียวกันกับความเห็นของตัวแทนภาคธุรกิจที่กล่าวไว้ว่า

“องค์กรต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนอยู่ที่การรวมตัวสร้างความเข้มแข็งให้กับสมาชิก เพราะหัวใจอยู่ที่การรวมกลุ่ม การไม่เข้าใจเป้าหมาย ทำให้องค์กรขาดทิศทาง และเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความล้มเหลวในอนาคต”

และตัวแทนภาคประชาสังคมจังหวัดยะลาได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ภาพอนาคตขององค์กรต้องเกิดจากการเอาความฝันของทุกคนมารวมกัน ไม่ใช่ทำกันอยู่แต่ในทีมคนบริหารไม่กี่คน ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นก็ไม่มีความหวังที่จะเข้มแข็งได้”

2.2.2 การออกแบบโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ โครงสร้าง

องค์กรที่ชัดเจนสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กรจะทำให้การบริหารงานชัดเจนและมีประสิทธิภาพ การออกแบบองค์กรจะต้องตอบสนองต่อโจทย์ของการจัดตั้งองค์กรและภาพอนาคตขององค์กร ดังที่ตัวแทนภาคธุรกิจให้ความเห็นไว้ว่า

“โครงสร้างองค์กรจะทำให้เห็นบทบาทการทำงาน การตัดสินใจของคนบริหารได้ชัดเจนขึ้น ซึ่งอันนี้เป็นหัวใจของการทำงานกลุ่ม หากคนที่อยู่ในตำแหน่งไม่กล้าตัดสินใจเพราะความไม่ชัดเจนในโครงสร้างการบริหารงาน ก็จะกลายเป็นปัญหาในอนาคต”

เช่นเดียวกันกับความเห็นของเกษตรกรจากอำเภอเบตงที่กล่าวไว้ว่า

“พอมีการรวมกลุ่มแล้ว ทำให้หลายคนไม่กล้าตัดสินใจ กลายเป็นทุกเรื่องต้องรอการประชุมก่อน แทนที่จะทำให้อย่างดีขึ้นกลายเป็นกลุ่มทำให้ทุกอย่างช้าหมด ไม่ทันการ ดังนั้นต้องมีการพูดคุยให้ชัดเจนเกี่ยวกับอำนาจการตัดสินใจและบทบาทของกลุ่ม”

2.2.3 การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ที่เกิดจากการมีส่วนร่วม แผนยุทธศาสตร์เป็นเรื่องของการกำหนดภาพอนาคตร่วมกันของสมาชิกในองค์กร การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ที่เกิดจากมีส่วนร่วมของสมาชิกจะเป็นกลไกเพื่อสร้างความร่วมมือ สร้างให้เกิดความมุ่งมั่นในการทำงานกลุ่ม ดังนั้นองค์กรไม่ใช่เพียงแค่ว่าจะต้องมีแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและขับเคลื่อนเท่านั้น แต่จะต้องเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิก ดังที่ตัวแทนภาคประชาสังคมจังหวัดยะลา กล่าวไว้ว่า

“ภาพอนาคตขององค์กรต้องเกิดจากการเอาความฝันของทุกคนมารวมกัน ไม่ใช่ทำกันอยู่แต่ในทีมคนบริหารไม่กี่คน ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นก็ไม่มีความท้าทายที่จะเข้มแข็งได้”

2.2.4 การพัฒนาสมาชิกและผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ พร้อมไปกับการขับเคลื่อนการทำงานขององค์กร อีกส่วนสำคัญคือการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกและผู้บริหารไปพร้อม ๆ กัน การไม่ให้ความสำคัญในการพัฒนาสมาชิกและผู้บริหารคือปัญหาสำคัญขององค์กรในปัจจุบัน เพราะองค์กรจะต้องมีความพร้อมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างทันท่วงที ดังที่เกษตรกรจากอำเภอบันนังสตาให้ความเห็นไว้ว่า

“เราจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ตลอดเวลา นอกนี้เทคโนโลยีเข้ามาถึงในสวนเกษตรกรจะต้องเข้าใจเรื่องบาร์โค้ด เพราะถ้าทำไม่เป็นก็พาสินค้าไปขายในห้างไม่ได้เหมือนกัน ดังนั้นกลุ่มที่จะเกิดขึ้นต้องช่วยพัฒนาเกษตรกรในหลาย ๆ เรื่อง”

เช่นเดียวกับตัวแทนสภาหอการค้าจังหวัดยะลาที่ให้ความเห็นไว้ว่า

“ผู้บริหารองค์กรจำเป็นต้องมีการพัฒนาทักษะอยู่อย่างต่อเนื่อง หากผู้บริหารขาดทักษะการทำงานที่ตอบโจทย์ใหม่ ๆ ได้ องค์กรก็เดินหน้าไม่ได้”

นอกจากการพัฒนาศักยภาพการทำงานแล้ว สมาชิกและผู้บริหารจะต้องได้รับการพัฒนาทางด้านคุณธรรม จริยธรรมด้วย เพราะหลายการรวมกลุ่มเกิดความล้มเหลวอันเนื่องจากปัญหาเรื่องคุณธรรมของผู้บริหารองค์กร ดังที่ตัวแทนสหกรณ์จังหวัดยะลาได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า

“สหกรณ์หลายสหกรณ์ล้มเหลวก็เพราะคุณธรรมของผู้บริหาร ดังนั้นสิ่งนี้จำเป็นต้องให้ความสำคัญ สร้างให้เกิดกลไกเพื่อการขัดเกลาจิตใจของผู้บริหาร และสมาชิก”

2.2.5 การออกแบบกลไกการตรวจสอบและสร้างความโปร่งใส องค์การจะต้องมีกลไกในการตรวจสอบทั้งภายในองค์การและการมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาตรวจสอบ เพื่อการรวบรวมกลุ่มจำเป็นต้องสร้างให้เกิดความเชื่อใจในการทำงาน เกิดความมั่นใจของสมาชิกต่อการบริหารจัดการของแกนนำ ดังที่ตัวแทนสหกรณ์จังหวัดยะลาได้ให้ความเห็นไว้ว่า

“จุดแข็งของสหกรณ์คือการตรวจสอบได้ มีการวางระบบการตรวจสอบทั้งภายในและภายนอก ถึงแม้จะดูเหมือนยุ่งยาก แต่ก็เป็นการสร้างเชื่อมั่นให้กับสมาชิกและสังคมได้ จุดแข็งนี้ต้องเป็นส่วนหนึ่งที่องค์การที่จะตั้งขึ้นจะต้องให้ความสำคัญ”

2.2.6 การสร้างคนรุ่นใหม่เพื่อความยั่งยืนขององค์การ การสร้างคนรุ่นใหม่เพื่อการทำงานเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาและจะต้องมีการออกแบบการทำงานองค์การเพื่อรองรับไว้ ดังที่ตัวแทนเกษตรกรจากอำเภอธารโตให้ความเห็นไว้ว่า

“อนาคตของการทำเกษตรต้องมองไปที่คนรุ่นใหม่ ทำอย่างไรให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าการทำเกษตร เห็นคุณค่าการทำงานเป็นกลุ่มที่จะทำให้เขามั่นใจว่าอาชีพเกษตรเป็นอาชีพที่มั่นคง”

3. ผลการจัดตั้งและการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจากการดำเนินการวิจัย

จากการขับเคลื่อนการจัดทำกลุ่มเกษตรกรไม่ผลใน 4 อำเภอของจังหวัดยะลา คณะวิจัยสามารถจัดตั้งกลุ่มได้ใน 2 รูปแบบ คือการปรับกลไกการทำงานในกลุ่มเกษตรกรที่มีอยู่เดิมเพื่อเข้าสู่การทำเกษตรตามมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ และการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรใหม่ ซึ่งจากการดำเนินงานสามารถจัดตั้งกลุ่มได้ทั้งสิ้นจำนวน 11 กลุ่ม โดยอำเภอบันนังสตา จำนวน 4 กลุ่ม อำเภอธารโต จำนวน 2 กลุ่ม อำเภอเบตง จำนวน 3 กลุ่ม และอำเภอกรงปินัง จำนวน 3 กลุ่ม ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 แสดงกลุ่มเกษตรกรจำแนกตามอำเภอ

อำเภอ	กลุ่ม
-------	-------

บันนังสตา	กลุ่มปาหวัง (มะสุกรี) กลุ่มอีหมามมะรอปี กลุ่มหมู่บ้านภักดี (รูสตัน) กลุ่มตาดานะปูเต๊ะ (อับดุลอาซิส)
ธารโต	กลุ่มคีรีเขต (อุตม) ครูแซ
เบตง	กลุ่มไอยาเวง (วาจิ วาแม) กลุ่มธารน้ำทิพย์ (ณรงค์รักษ์)
กรงปินัง	กลุ่มสาเอะ (ยิเซะ) กลุ่มห้วยกระทิง (แบพะ) กลุ่มแบลี

การดำเนินการของกลุ่มเกษตรกรสามารถนำเสนอผลได้ออกเป็น 4 ประเด็น คือ 1) การปรับกระบวนการขั้นตอนการทำงานกลุ่ม 2) การจัดการผลผลิตของกลุ่ม 3) การปรับเปลี่ยนการจัดการสวนเพื่อเข้าสู่มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ และ 4) การพัฒนาศักยภาพสมาชิก ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 การปรับกระบวนการทำงานกลุ่ม

การเริ่มต้นของกลุ่มเกษตรกรมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ โดยส่วนใหญ่เกษตรกรในแต่ละพื้นที่มีกลุ่มเกิดขึ้นอย่างมากมาย เนื่องจากนโยบายของรัฐบาล แต่ส่วนใหญ่กลุ่มในลักษณะนี้จะไม่ปรากฏการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม และเป็นกลุ่มเฉพาะกิจทำให้ไม่มีการขับเคลื่อนอื่น ๆ ต่อ ดังที่ตัวแทนเกษตรกรจากอำเภอกรงปินังให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ถ้ารัฐบาลแบบเดิม คือ มาส่งเสริมให้ปลูก มาเอาใบสมัครให้ล่ายรายชื่อ ไม่เอาแล้วนะเสียเวลา แต่ถ้ามาช่วยดูแลทั้งระบบตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงการทำตลาด แบบนี้ดีครับ เห็นแนวทางการทำตลาดที่ชัดเจน ยกระดับราคาที่ชัดเจน ผมยินดีที่จะเข้าร่วม”

เช่นเดียวกันกับตัวแทนเกษตรกรจากอำเภอเบตงที่เห็นว่าการจัดตั้งกลุ่มโดยหน่วยงานรัฐเป็นเพียงกระบวนการที่ฉาบฉวยไม่สร้างให้เกิดผลที่ยั่งยืนกับเกษตรกร โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“การรวมกลุ่มเกิดขึ้นมาเพื่อรับของแจกจากหน่วยงานรัฐบาลต่าง ๆ เช่น มาประชุมแล้วจะได้รับแจกปุ๋ย เกษตรก็มา”

และเช่นเดียวกันกับตัวแทนจากธารโตอีกท่านหนึ่งที่ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“รวมกลุ่มเหวอ ไม่เอาแล้ว ไม่ต้องพูดแล้วมีการจัดตั้งกลุ่มตั้งแต่ปี 34 เพราะทำงานคนเดียวทำไม่ได้ สุดท้ายก็มีการรวมกลุ่ม แต่เมื่อทำกลุ่มไปสักระยะไม่ได้มีการทำกิจกรรมที่ต่อเนื่องทำให้กลุ่มยุติไปในที่สุด เพราะเหลือแต่ประธานกับเหรัญญิก ปัญหาจากการมารวมกลุ่มกันนั้นไม่ได้มาจากการต้องการของคน

เอง ไม่ได้ระเบิดมาจากความต้องการจริง ๆ มารวมกลุ่มเพราะเขาแจกท่อน้ำ พอประชุมแบบไม่มีของแจกไม่มีใครมาสักคน”

และสอดคล้องกับความเห็นของเกษตรกรจากบ้านนังस्ताที่ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“การรวมกลุ่ม มีการกำหนดรูปแบบการดำเนินการต่าง ๆ แต่สุดท้ายไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริงของเกษตรกร”

แต่เมื่อโครงการวิจัยได้นำเสนอแนวคิดการจัดการกลุ่มที่ใช้หลักคำสอนของศาสนาและการดำเนินงานกลุ่มวงจรทำให้เกษตรกรให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มมากยิ่งขึ้น ดังที่ตัวแทนจากกลุ่มบ้านนังस्ताให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ไม่เคยได้ยินเลยว่าการรวมกลุ่มจะเกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งหลังจากที่ได้ฟัง ก็รีบกลับมาหาสมาชิกเพื่อนำให้เกิดกลุ่ม และกลุ่มก็เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วเพราะหมายถึงเราต้องทำเพราะเป็นหลักคำสอนของศาสนา”

เช่นเดียวกันกับตัวแทนเกษตรกรอีกท่านหนึ่งจากบ้านนังस्ताที่ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“รัฐไม่เคยหยิบยื่นอะไรให้กับเรา โครงการวิจัยนี้มาหาเราถึงสวน ที่สำคัญเกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม มันจึงเป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้เลย”

และอีกท่านหนึ่งให้ความเห็นไว้ว่า

“ขนาดไฟฟ้าบ้านเรายังไม่มีใช้ มีแต่ไฟฟ้าทางเกษตร โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการแรกที่มาช่วยเหลือเรา”

และตัวแทนจากบ้านนังस्ताที่ใช้ศาสนสถานเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนและใช้ในการพัฒนาอาชีพ กรรมการมัสยิดจะมีความรับผิดชอบต่องานด้านต่าง ๆ ของชุมชน ใช้พื้นที่วากาฟเพื่อการพัฒนา ใช้พื้นที่วากาฟ 14 ไร่เพื่อการทำประโยชน์ให้กับสาธารณะ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ทำเกษตรแล้วได้ศาสนา เป็นแนวคิดสำคัญ ได้ประโยชน์ทั้งโลกนี้และโลกหน้า”

จากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มของเกษตรกรข้างต้น พบว่าแนวทางที่จะส่งผลต่อการจัดการกลุ่มให้เกิดความเข้มแข็งจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาสมาชิกกลุ่มใน 2 ประเด็นหลัก คือ 1)

การใช้หลักคำสอนของศาสนาในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ และ 2) การพัฒนาความรู้ในการจัดการสวน และ 3) การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกตลาด

3.1.1 การใช้หลักคำสอนของศาสนาในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ ทั้งนี้

จากการให้หลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมในการอบรมพัฒนาเกษตรกรพบว่า เมื่อเกษตรกรรับทราบเกี่ยวกับแนวทางการจัดการสวนที่เชื่อมโยงกับหลักศาสนาแล้วทำให้เกิดผลในเชิงการนำไปสู่การปฏิบัติได้ดีขึ้น ขณะเดียวกันเกษตรกรจะเห็นภาพความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการใหม่ ๆ ในการทำเกษตรกรรม ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เพิ่งเคยได้ยินว่าทำเกษตรนั้นเกี่ยวข้องกับอิหม่าน (ศรัทธา) ก็จากการอบรมครั้งนี้ ทำให้เห็นเลยว่าเราละทิ้งการปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาทำให้เรามีความคับแคบในการดำเนินชีวิตในการทำมาหากิน”

และเกษตรกรอีกท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“รู้สึกคุ้มค่ามากที่ได้เข้าอบรมครั้งนี้ ได้ฟังแล้วยิ่งเข้าใจว่าอิสลามครอบคลุมการดำเนินชีวิตจริง ๆ ปัญหาคือเรายังเข้าใจศาสนาของเราไม่ครอบคลุมทุกด้าน เข้าใจแค่ว่าต้องละหมาด ต้องถือศีลอด อิสลามเป็นแสงสว่างในการดำเนินชีวิต เราต้องเอาไปใช้ในทุกด้าน”

แต่ทั้งนี้การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาและการส่งเสริมให้นำไปสู่การปฏิบัตินั้น จำเป็นต้องมีการถ่ายทอดให้กับสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ และจะต้องให้เป็นกิจกรรมสำคัญของการประชุมกลุ่มเพื่อสร้างความตระหนักและกระตุ้นการปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของศาสนา ดังที่แกนนำเกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“มาฟังครั้งเดียวไม่ใช่ว่าจะได้ผล เรื่องศาสนาต้องฟังบ่อย ๆ ดังนั้นในการประชุมกลุ่มทุกครั้งต้องมีการหยิบเอาเรื่องศาสนามาคุยกันทุกครั้ง ทุกคนจะได้ฟังใจ เรา มักเข้าใจว่าเรื่องศาสนาต้องคุยที่มัสยิด ซึ่งต่อไปต้องไม่ใช่อย่างนั้น กลุ่มเกษตรกรต้องพูดคุยเรื่องศาสนาด้วย”

3.1.2 การพัฒนาความรู้ในการจัดการสวน เกษตรกรส่วนใหญ่จัดการสวนแบบ

ปล่อยปละละเลย ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการจัดการสวนตามหลักวิชาการ และจะปฏิบัติตามแบบที่

สืบทอดกันมาโดยขาดความเข้าใจถึงหลักการที่มีการปฏิบัติดังกล่าว ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ที่ถามว่าทำไมมาทำเกษตร เหตุผลของผมคือ เพราะทำเกษตรนี้ไม่ต้องใช้ความรู้ มีที่ดินก็ทำได้แล้ว”

กลุ่มเกษตรกรที่จะประสบความสำเร็จได้จะต้องปรับเปลี่ยนการจัดการสวนของสมาชิกโดยมุ่งเน้นการศึกษาค้นคว้าและการแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อประยุกต์ใช้ในสวนซึ่งจะช่วยให้ผลผลิตมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น การไม่ใช้ความรู้ในการจัดการสวนนอกจากจะทำให้ผลผลิตไม่ได้มาตรฐานแล้ว ยังทำให้ต้นทุนการดูแลรักษาสวนสูงขึ้นด้วย ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เกษตรกรส่วนใหญ่รู้แค่ว่าต้องใส่ปุ๋ย แต่ไม่รู้ว่าจะใส่ปุ๋ยอะไร เลยใส่ตาม ๆ กัน เขาไม่รู้เลยว่าบางทีไม่ต้องใส่ปุ๋ยก็ได้ แต่ที่ต้องรู้คือดินในสวนของเขาขาดอะไร ใส่เฉพาะที่ดินของเขาขาดก็ทำให้ผลผลิตดีแล้ว ที่ใส่ ๆ ไปสุดท้ายก็ไม่ได้ช่วยอะไรเลย เขาทำเกษตรโดยไม่ใช้ความรู้คือความขาดทุนอย่างหนึ่งของเกษตรกรบ้านเรา”

3.1.3 การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกตลาด เกษตรกรกำหนดทิศทางการทำเกษตรโดยใช้กระแสที่เกิดขึ้นในระยะสั้น ซึ่งกลายเป็นจุดเสี่ยงที่ทำให้เกิดสินค้าล้นตลาด สินค้าราคาตก ขณะเดียวกันยังไม่ทราบเกี่ยวกับทิศทางการตลาด ซึ่งเป็นผลให้ขาดการวางแผนในการจัดการสวน ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่า

“เราไม่รู้ว่าจะอนาคตของพืชแต่ละชนิดเป็นอย่างไร ดังนั้นเราพึ่งหน่วยงานรัฐบาล เราว่าจะให้เราปลูกอะไร”

เช่นเดียวกับเกษตรกรอีกคนที่ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เกษตรกรไม่รู้ว่าจะหว่านอะไรที่ปลูกไปนั้นจะขายใครได้บ้าง แค่เห็นว่าคนเขาปลูกอะไรกันก็ปลูกตามกันไปเท่านั้นเอง”

ซึ่งการวิเคราะห์ตลาดจะช่วยให้เกษตรกรมีกำลังใจและทิศทางในการจัดการสวนให้มีคุณภาพได้ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมรู้ว่าทุเรียนของผม ผลไม้อื่น ๆ ในสวนของผมจะไปขายที่ไหนอย่างไร เพราะผมทำตลาดของผมเอง ผมเปิดขายออนไลน์ จัดส่งสินค้าเองถึงผู้ซื้อ พอยิ่งทำยิ่งเข้าใจตลาด เราก็จะยิ่งให้ความสำคัญกับคุณภาพของการจัดการสวนของเรา เพราะเห็นชัดเจนว่าจะได้เงินเท่าไรในแต่ละปี ในขณะที่เกษตรกรบ้านเราขายได้เท่าไรก็เท่านั้น ไม่เคยเปรียบเทียบกับที่อื่นเลยว่าที่อื่นราคาเขาสูงกว่าเราตั้งเยอะ”

3.2 การจัดการผลผลิตของกลุ่ม

ผลผลิตหลักของกลุ่มเกษตรกรในปัจจุบันได้แก่ ทุเรียน ลองกอง มังคุด และมีเงาะบางส่วน โดยส่วนใหญ่ยังไม่มีการคำนวณปริมาณผลผลิตในแต่ละปี ไม่มีการควบคุมการบริหารจัดการสวน การจัดการตลาด โดยสมาชิกส่วนใหญ่หาตลาดเอง โดยตลาดของเกษตรกรในจังหวัดยะลา ได้แก่

- ตลาดภายในจังหวัด ซึ่งประกอบด้วย 4 แหล่งรับซื้อสำคัญ คือ 1) เส้นทางถนนสาย 410 ซึ่งจะมีพ่อค้าตั้งจุดรับซื้อตลอดเส้นทาง 2) ตลาด 4 แยกมลายูบางกอก ซึ่งเป็นแหล่งรวมการซื้อขายไม้ผลที่ใหญ่ที่สุดของยะลา โดยปกติจะเปิดการรับซื้อผลผลิตตั้งแต่ช่วงบ่ายไปจนถึงดึกของทุกวันในช่วงที่ผลผลิตออกสู่ตลาด 3) ตลาดกลางทางการเกษตร ซึ่งเป็นตลาดที่เปิดขึ้นโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดยะลา เพื่อให้เป็นแหล่งรวบรวมผลผลิตของจังหวัด และ 4) ตลาดเมืองใหม่ยะลา ซึ่งเป็นตลาดสดของจังหวัดและมีโอกาสในการขายตรงทั้งกับพ่อค้าผลไม้และผู้บริโภค ทั้งนี้อดีตสมาชิกสภาจังหวัดท่านหนึ่งได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับตลาดรับซื้อผลผลิตไม้ผลของจังหวัดไว้ว่า

“เส้นทางสาย 410 เป็นเส้นทางสายหลักจากเบตงมายังตัวจังหวัด ซึ่งเกษตรกรจะใช้เส้นทางนี้เพื่อขนผลผลิตของตนเองมาจำหน่าย เดิมทีปลายทางของสี่แยกมลายูบางกอกซึ่งจุดนั้นจะเป็นที่รวมของบรรดาผู้รับซื้อ แต่ต่อมาก็มีการส่งนายหน้าไปประจำจุดต่าง ๆ ระหว่างทาง คือต้องดักจอดตั้งแต่ต้นทางเลย เกษตรกรคนไหนพอใจราคาก็มาไม่ถึงสี่แยกมลายูบางกอก ซึ่งสภาพดังกล่าวดูไม่เป็นระเบียบ ทางอบจ. จึงเปิดพื้นที่เป็นตลาดกลางขึ้นมาอีกหนึ่งแห่งเพื่อความเป็นระเบียบและความสะดวกของทั้งเกษตรกรและพ่อค้า ซึ่งตอนนี้เวลาถึงฤดูเก็บผลไม้ก็คึกคักตลอดเส้นทางอย่างที่เราเห็น”

- ตลาดต่างจังหวัด สำหรับเกษตรกรบางกลุ่มมีการจัดหาตลาดและจัดส่งสินค้าโดยตรงไปยังพ่อค้าในต่างจังหวัด เช่น กลุ่มคัดแยกฯ ซึ่งจะมีหน่วยงานภาครัฐประสานผู้รับซื้อในต่างจังหวัด และทางศูนย์จัดส่งสินค้าให้ตามคำสั่งซื้อ หรือกลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มที่มีการรวบรวมผลผลิตและจัดส่งไปยังแหล่งรับซื้อต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่กลุ่มเกษตรกรจะทำการจัดส่งผลผลิตไปยัง ตลาด อตก. ตลาดไท

ศูนย์ราชการแจ้งวัฒนะ ห้างบิ๊กซีแจ้งวัฒนะ ห้างแมคโคร กรุงเทพมหานคร หรือการส่งไปยังจุดรวมผลผลิตเพื่อการส่งออก เช่น จังหวัดชุมพร เชียงใหม่ นครพนม เป็นต้น ดังที่หัวหน้าศูนย์คัดแยกฯ ท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ในแต่ละปีทางศูนย์จะประสานไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้ช่วยหาตลาดให้ พอได้คำสั่งซื้อมาทางศูนย์ก็รับซื้อจากสมาชิกและจัดส่งไป ส่วนใหญ่ก็เป็นกลุ่มห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ เช่น แมคโคร บิ๊กซี และตลาดผลไม้อย่าง ตลาด อดก. ตลาดไท หรือศูนย์ราชการแจ้งวัฒนะ”

และสมาชิกกลุ่มผลไม้จากอำเภอเบตงท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ถึงการติดต่อกับผู้รับซื้อผลผลิตเพื่อการส่งออกโดยตรงไว้ว่า

“ทางกลุ่มรวบรวม คัดแยกผลผลิตเองตามเกรดที่กำหนดแล้วก็ส่งไปขายเองที่ชุมพร เพราะตรงนั้นจะเป็นที่รับซื้อใหญ่ของตัวแทนจากจีน”

- ตลาดต่างประเทศ โดยพบว่ามีการรวมกลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มที่ได้ทำการส่งออกผลผลิตโดยตรงไปต่างประเทศ เช่น ประเทศมาเลเซียโดยส่งผ่านชายแดนเบตง หรือบางครั้งใช้ประเทศมาเลเซียเพื่อเป็นทางผ่านจัดส่งสินค้าต่อไปยังประเทศจีน แต่ในปีที่ผ่านมาเกษตรกรมีปัญหากการส่งออกไปประเทศจีนเนื่องจากมีการตรวจพบสารเคมีตกค้างถึง 60 เปอร์เซ็นต์ โดยตัวแทนเกษตรกรจากอำเภอเบตงให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ทุเรียนบางส่วนทางกลุ่มส่งไปยังที่มาเลเซียผ่านทางชายแดน หรือขายตรงกับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในเบตงเลย และก็มีส่วนที่ส่งไปขายประเทศจีน โดยไปรวบรวมส่งในประเทศมาเลเซีย”

ทั้งนี้ในการจัดการผลผลิตของกลุ่มเกษตรกรที่ผ่านมาไม่พบว่ามีผู้จัดการผลผลิตที่เป็นรูปธรรม สำหรับกลุ่มที่ทำหน้าที่ในการจัดการตลาดให้กับสมาชิก ส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าไปมีบทบาทกับการจัดการผลผลิตของสมาชิก มีหน้าที่เฉพาะในการคัดแยกผลผลิตตามมาตรฐานที่ตลาดต้องการและรวบรวมผลผลิตที่ได้มาตรฐานไปจัดส่งให้กับผู้รับเท่านั้น ดังที่หัวหน้าศูนย์คัดแยกฯ ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทของศูนย์ในการจัดการผลผลิตของสมาชิกไว้ว่า

“ทางศูนย์คัดแยกไม่ได้มีหน้าที่ในการไปกำหนดมาตรฐานในการจัดการสวน มีหน้าที่แค่รับซื้อผลผลิตของสมาชิกที่มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดและนำไปจัดส่งตลาดให้เท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่สมาชิกจะมีผลผลิตที่ได้มาตรฐานอยู่ประมาณ 40% ของผลผลิตทั้งหมด”

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มเกษตรกรที่มีอยู่ไม่สามารถเข้าไปจัดการผลผลิตทั้งหมดของสมาชิกได้ทั้งหมด เนื่องจากปัญหาเรื่องคุณภาพผลผลิต ซึ่งพบว่าผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานมีไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 เป็นผลให้สมาชิกเกษตรกรต้องทำการหาตลาดเอง หรือไม่ก็พยายามแอบปะปนไปกับผลผลิตที่ได้มาตรฐานเพื่อให้ทางศูนย์รับซื้อทั้งหมด ซึ่งส่งผลให้ภาพของลักษณะศูนย์เสียหายในกรณีที่ผลผลิตเหล่านี้ถูกจำหน่ายออกไปในนามของกลุ่ม และศูนย์จำเป็นต้องมีมาตรฐานในการตรวจสอบมาตรฐานผลผลิตที่เข้มข้นขึ้นทุกปี ดังที่หัวหน้าศูนย์คัดแยกฯ ท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เกษตรกรสมาชิกแอบเอาผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานมาขาย ซึ่งแต่เดิมนั้นส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นต่อศูนย์มาก ต่อมาเลยต้องเข้มงวดเรื่องการตรวจสอบผลผลิตที่รับซื้อ ตรวจเป็นรายลูก แต่เรื่องนี้นี้เป็นเฉพาะคนจริง ๆ คนไหนทำมาแบบนั้นก็เหมือนจะเป็นแบบนี้ประจำทุกปี ปัญหาจริง ๆ อยู่ที่เขาไม่สามารถทำให้ผลผลิตของเขามีมาตรฐานได้ตามที่กำหนด”

เช่นเดียวกับหัวหน้าศูนย์คัดแยกฯ อีกท่านหนึ่งที่ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ปัญหาคุณภาพของผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐาน ทำให้ทางศูนย์ไม่รับซื้อ บางสวนผมเจรจากับเขาตั้งแต่ต้นปีเลยว่า ผมจะดูแลสวนให้ แบ่งผลกำไรกัน ซึ่งเมื่อมีการบริหารจัดการสวนที่ดี ผลผลิตก็ได้มาตรฐานที่กำหนดไว้ ไม่ใช่เรื่องยากลำบากอะไร เพียงแต่เกษตรกรเราส่วนใหญ่ไม่ค่อยจะทำกัน”

ปัญหาผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานที่มีจำนวนประมาณร้อยละ 60 ของผลผลิตทั้งหมดทำให้ภาพลักษณ์ของผลไม้จังหวัดยะลามีปัญหาทางการตลาด ผู้ซื้อใช้เป็นข้ออ้างในการกดราคาการรับซื้อทั้งผลผลิตที่มีคุณภาพและไม่มีคุณภาพ ในขณะที่ไม่มีการแก้ไขปัญหานี้อย่างเป็นรูปธรรม ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เวลาพ่อค้าเขาเห็นรถขนส่งผลไม้มาจากสามจังหวัด เขาก็กดราคาต่ำไว้ได้เลย เขามีข้ออ้างสารพัดที่จะทำให้ราคาของเราต่ำลงเมื่อเปรียบเทียบกับราคาจากที่อื่น ทั้ง ๆ ที่ผลผลิตของเรารสชาติดีกว่า คุณภาพดีกว่า ปลอดภัยกว่า ปลอดภัยกว่าเดิมด้วย”

จากการศึกษาพบว่า เมื่อมีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อการจัดการผลผลิตจำเป็นต้องมีการออกแบบกลไกที่ครอบคลุมผลผลิตในทุกมาตรฐานเพื่อสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับผลผลิตของจังหวัดยะลา ซึ่งมีอัตลักษณ์และจุดเด่นในหลายประการ ประการสำคัญคือการรับซื้อผลผลิตจะต้องควบคุมสำหรับผลผลิตที่ต่ำกว่ามาตรฐาน โดยต้องมีการรับซื้อเพื่อการแปรรูปหรือการจัดการตลาดเพื่อไม่ให้กระทบต่อสินค้าคุณภาพของจังหวัด โดยจะต้องมีแผนการจัดการผลผลิตที่ชัดเจนและรัดกุม ซึ่งการรวมกลุ่มเกษตรกรจะช่วยให้มีการจัดการตลาดและการจัดการราคาที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้เนื่องจากการจัดตั้งกลุ่มจากการวิจัยครั้งนี้มีทั้งการเข้าไปร่วมยกระดับการทำงานของกลุ่มเกษตรกรเดิมและการส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรใหม่ ทำให้การคำนวณพื้นที่การเพาะปลูกและประเมินปริมาณผลผลิตยังไม่มีข้อมูลที่ชัดเจน เพราะยังมีข้อมูลจำนวนสมาชิกที่ยังไม่แน่นอน มีการเพิ่มขึ้นและลดลงในบางกลุ่มเกษตรกร

3.3 การปรับเปลี่ยนการจัดการสวนเพื่อเข้าสู่มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ

จากการศึกษาพบว่า พื้นที่เกษตรกรรมในจังหวัดยะลาเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำที่เพียงพอต่อการทำการเกษตร มีระดับความสูงและความชื้นที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกพืชแบบผสมผสานหลายชนิดในสวนเดียวกัน ขณะเดียวกับเกษตรกรส่วนใหญ่จำกัดการใช้สารเคมีเฉพาะที่มีความจำเป็นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ทำให้ผลผลิตบางส่วนตรวจพบมีหนอนผลไม่อยู่บ้าง ด้วยเหตุนี้ในระยะเริ่มต้นของการวิจัย ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อมุ่งสู่การทำเกษตรอินทรีย์เป็นโอกาสสำคัญที่มีความเป็นไปได้สูงสำหรับเกษตรกรไม้ผลในจังหวัดยะลา แต่จากการดำเนินการในภาคสนามโดยการลงพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเกษตรกรรายบุคคลพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจกับการปรับเปลี่ยนการจัดการสวนสู่การทำเกษตรอินทรีย์ โดยมีเหตุผลดังนี้

1) ขาดความมั่นใจในการไม่ใช้ปุ๋ยเคมี โดยเกษตรกรกลุ่มใหญ่เห็นว่า ถึงแม้ปัจจุบันจะไม่ได้ใช้สารเคมีใด ๆ ในการกำจัดแมลงหรือวัชพืช แต่สำหรับปุ๋ยเคมียังคิดว่ามีความจำเป็น เพราะถ้าไม่ใส่ผลผลิตอาจจะออกน้อยหรือไม่ออกก็ได้ ประการสำคัญคือส่งผลทำให้ต้นทุนเร็ว มีอายุการให้ผลผลิตน้อยลง

2) การทำเกษตรอินทรีย์ต้องใช้เวลาในการดูแลสวนมากขึ้น โดยเกษตรกรกลุ่มหนึ่งเห็นว่าหากปรับเปลี่ยนการจัดการสวนไปสู่การทำสวนเกษตรอินทรีย์จำเป็นต้องใช้เวลาในการดูแล

สวนมากขึ้น ต้องอยู่ในสวนเพื่อการดูแลมากกว่าเดิม ซึ่งจะกระทบการวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นอยู่ เนื่องจากเวลามีจำกัดจะทุ่มเทให้กับเพียงสวนอย่างเดียวเป็นสิ่งที่ยากลำบาก

3) การทำเกษตรอินทรีย์ต้องใช้แรงงานเพิ่มขึ้น เนื่องจากเมื่อลดใช้ปุ๋ยเคมีหรือสารเคมีอื่น ๆ ทำให้ต้องใช้วัสดุธรรมชาติทั้งหมดจะส่งผลให้ต้องใช้ในปริมาณที่มากขึ้น และจำเป็นต้องใช้แรงงานเพิ่มขึ้นเพื่อการขนย้ายและการดูแลสวน

4) การทำเกษตรอินทรีย์ต้องใช้ความรู้ การทำเกษตรอินทรีย์ต้องอาศัยความรู้ที่ชัดเจนเพื่อออกแบบการจัดการสวนที่ถูกต้อง ซึ่งเกษตรกรสวนใหญ่ยังไม่สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ ทำให้ขาดความเข้าใจถึงแนวทางในการจัดการสวนให้ได้ผลผลิตและป้องกันโรคพืชชนิดต่าง ๆ

จากสภาพของเกษตรกรดังกล่าวทำให้การขับเคลื่อนการรวมกลุ่มทำได้ล่าช้า ผู้วิจัยจึงได้ปรับแนวทางการสร้างมาตรฐานผลผลิตทางการเกษตรใหม่ โดยสร้างให้เกิดความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับวิถีการทำเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่มากขึ้น โดยกำหนดให้มาตรฐานเกษตรมีทางเลือกสำหรับเกษตรกร คือ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ifoam หรือมาตรฐานเกษตร มาตรฐาน GAP ทั้งนี้ไม่ว่าเกษตรกรจะเลือกมาตรฐานใดในการดำเนินการจะต้องยึดหลักการทำงานผ่านกลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคม และหลักธรรมาภิบาลที่ยั่งยืน โดยผู้วิจัยได้พัฒนามาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศตามที่น่าเสนอไปแล้วในบทที่ 4 ซึ่งจากการดำเนินการในรอบ 9 เดือน เกษตรกรยังไม่ได้เข้าสู่การปรับใช้มาตรฐานในการจัดการสวน เนื่องจากเกษตรกรยังอยู่ในระยะของการเรียนรู้มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศและการวางแผนการจัดการสวนและการจัดการกลุ่ม ทั้งนี้จากการสอบถามความคิดเห็นของเกษตรกรสามารถประมวลได้ดังนี้

3.3.1 มาตรฐานมีความแตกต่างและมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง โดยมาตรฐานที่พัฒนาขึ้นเกษตรกรเห็นว่ามีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ เนื่องจากการทำเกษตรในพื้นที่แตกต่างจากการทำเกษตรในภาคอื่นที่เป็นการทำที่เป็นอาชีพและเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ในขณะที่พื้นที่ในแต่ละแปลงมีการปลูกพืชแบบผสมผสาน ขณะเดียวกันเกษตรกรแต่ละคนก็ทำอาชีพหลายอย่าง ถ้าจะให้ปรับการทำงานทันทีจะเป็นเรื่องยากลำบากสำหรับเกษตรกร ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ถ้าให้เปลี่ยนไปทำเกษตรอินทรีย์เลยคงลำบากครับ เพราะมันยาก แต่ถ้าตามมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศนี้มีความเป็นไปได้บ้าง อย่างน้อยก็ค่อย ๆ ปรับไปทีละนิด และหลายอย่างเราก็ทำแบบนั้นมานานแล้ว”

เช่นเดียวกันเกษตรกรอีกท่านหนึ่งก็ให้ความเห็นไว้ว่า

“ตอนนี้ผมและกลุ่มก็หันมาทำเกษตรอินทรีย์มาได้ 4-5 ปีแล้ว แต่ยังไม่ได้ขอรับรองอะไร เพราะยังขาดข้อมูลเกี่ยวกับการขอรับรองและรายละเอียดของมาตรฐาน และเท่าที่ได้อ่านมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศนี้ก็ทำให้เข้าใจได้ว่าในกลุ่มพร้อมที่จะก้าวไปสู่เกษตรอินทรีย์แบบเต็มรูปแบบได้อย่างไร”

3.3.2 มาตรฐานนำเสนอความเป็นตัวตนของคนในพื้นที่ จากการรับฟังความคิดเห็นพบว่า มาตรฐานได้นำเสนอประเด็นของการรวมกลุ่มและฮาลาลต้อยยิบัน ซึ่งจะเป็นจุดแข็งของการพัฒนาคุณภาพผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นอัตลักษณ์สำคัญของคนในพื้นที่ด้วย ตัวบ่งชี้ในมาตรฐานจะสามารถเชื่อมโยงกับหลักความเชื่อของเกษตรกรและกระตุ้นให้เกิดการนำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรมได้ ดังที่เกษตรกรให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เป็นเรื่องประทับใจมากที่ต่อไปนี้เวลาเราคุยเรื่องคุณภาพ คุยเรื่องผลผลิตทางการเกษตร แต่ไปเชื่อมโยงกับเรื่องฮาลาล เรื่องต้อยยิบัน ซึ่งแต่ก่อนเราปลูกเราขายโดยไม่คิดถึงเรื่องนี้ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องสำคัญ”

3.3.3 มาตรฐานเอื้อให้สามารถส่งสินค้าไปยังต่างประเทศ เนื่องจากทั้งมาตรฐาน GAP และมาตรฐาน ifoam เป็นมาตรฐานที่ได้รับการยอมรับในระหว่างประเทศ ซึ่งจะช่วยให้กลุ่มวิสาหกิจหลักต้นให้สามารถเข้าสู่การรับรองมาตรฐานดังกล่าวได้ เพื่อสร้างการยอมรับในสินค้าเพื่อให้สามารถแข่งขันในการส่งออกได้ต่อไป และด้วยการให้ความสำคัญกับมาตรฐานฮาลาลจะทำให้เข้าถึงกลุ่มลูกค้าเฉพาะได้ ดังที่ผู้ประกอบการส่งออกท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ตอนนี้ในประเทศอินโดนีเซียและมาเลเซียมีการทำเครือข่ายธุรกิจการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร โดยเน้นหลักการฮาลาล ดังนั้นหากกลุ่มเกษตรกรระยะลานเน้นหนักมาตรฐานนี้ด้วยก็จะทำให้สามารถนำผลผลิตเข้าสู่ตลาดใหม่นี้ได้ง่ายขึ้น โดยขณะนี้สมาชิกในเครือข่ายนี้ขยายตัวอย่างรวดเร็วและน่าสนใจมาก”

3.4 การพัฒนาศักยภาพสมาชิก ในการพัฒนาศักยภาพสมาชิกกลุ่มเพื่อการปรับเปลี่ยนวิถีการจัดการสวนเพื่อมุ่งสู่การยกระดับคุณภาพผลผลิตตามมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ ทางโครงการวิจัยได้กำหนดรูปแบบการพัฒนาเป็น 2 แนวทาง คือ การพัฒนาโดยรวม และการพัฒนารายกลุ่มและรายบุคคล ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.4.1 การพัฒนาโดยรวม โดยการดำเนินการจัดอบรมตามหลักสูตรเกษตรวิถีธรรม ซึ่งได้มีการสอดแทรกความรู้ด้านการจัดการสวนไว้ในแต่ละประเด็น นอกจากนี้ในระหว่างการพัฒนาตามอรรถาธิบายในช่วงเวลาของการอบรมจะมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ระหว่างกันในการยกระดับคุณภาพการจัดการสวน ซึ่งพบว่าเกษตรกรให้ความสนใจในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ประเด็นคุณภาพดินและความต้องการธาตุอาหารของพืช ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งสะท้อนความคิดเห็นไว้ว่า

“แต่เดิมเข้าใจว่าดินบ้านเราอุดมสมบูรณ์ ปลูกอะไรก็ขึ้นอยู่แล้ว แต่พอมาได้คุยกัน ก็ได้รับความรู้ใหม่ว่า อุดมสมบูรณ์ก็จริง แต่ถ้าถูกใช้ไปเรื่อย ๆ มันก็หมดได้ ต้องรู้ว่าอะไรเริ่มจะขาดแล้วจะเติมอะไรเพิ่มบ้าง อันนี้สำคัญมาก”

เช่นเดียวกับเกษตรกรอีกท่านหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับการทำแนวกันระหว่างสวน เนื่องจากเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการทำเกษตรอินทรีย์ โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เดิมเข้าใจว่าผมทำถูกต้องตามหลักเกษตรอินทรีย์แล้ว แต่พอได้ฟังหัวหน้าสำนักสภาคเกษตรคุยช่วงเข้าก่อนเริ่มอบรมก็ได้รับความรู้ใหม่ว่าต้องมีแนวพืชรกกันพื้นที่ด้วย อันนี้ต้องไปปรับใหม่”

เช่นเดียวกับเกษตรกรอีกท่านหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าการได้พบปะกันระหว่างเกษตรกรต่างอำเภอทำให้ได้รับความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นนอกเหนือจากเนื้อหาที่ได้อบรม โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“วันนี้ได้ทำรู้จักเพื่อนเพิ่มขึ้น เขาเล่าความสำเร็จของเขาเลยขอที่อยู่ไว้แล้ว เสร็จอบรมนี้จะพากันไปเยี่ยมที่สวนของเขาด้วย จะได้เรียนรู้เพิ่ม โดยเฉพาะวิธีการทำปุ๋ย ลดปุ๋ยยังงี้ให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นซึ่งเขาทำสำเร็จแล้ว น่าสนใจมาก ๆ”

3.4.2 การพัฒนารายกลุ่มและรายบุคคล นอกจากการอบรมกลุ่มใหญ่แล้ว ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เยี่ยมเยียนสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ เพื่อร่วมเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน ซึ่งการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างนักวิจัยกับเกษตรกรทำให้ได้ทราบรายละเอียดการจัดการสวนของเกษตรกร ตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกษตรกรได้รับข้อมูลที่เฉพาะมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดความมั่นใจในการปรับเปลี่ยนการจัดการสวนสู่มาตรฐานที่กำหนดไว้ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ได้ฟังทีมวิจัยคุยเรื่องเกษตรอินทรีย์แล้วเกิดความสนใจมาก ยิ่งได้คุยเรื่องตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่เพิ่มขึ้นต่อเนื่องยิ่งคิดว่าเป็นทางเลือกที่ดี คงต้องคุยกันในกลุ่มให้มากขึ้น”

และเกษตรกรอีกท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ตอนไปอบรมครั้งแรกมีคำถามมาก แต่ไม่กล้าที่จะถาม แต่ตอนที่ทีมวิจัยมาเยี่ยมที่สวนถือเป็นโอกาสเหมาะมากเลยได้ถามทุกคำถามที่คาใจอยู่ ตอนนั้นมั่นใจที่จะเข้ากลุ่มเพื่อทำตามมาตรฐานที่กำหนดไว้”

4. การดำเนินวิสาหกิจเพื่อสังคมเพื่อการจัดการผลไม้จังหวัดยะลา

การวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อการจัดตั้งและดำเนินการวิสาหกิจเพื่อสังคมในการจัดการผลไม้จังหวัดยะลา โดยผลจากการดำเนินการสามารถนำเสนอโดยแบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็น คือ 1) บริบทสำคัญเพื่อพิจารณาสำหรับการออกแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม 2) รูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมและแนวทางการขับเคลื่อน และ 3) ผลการดำเนินการของวิสาหกิจ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 บริบทสำคัญเพื่อพิจารณาสำหรับการออกแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม

จากการศึกษาและการดำเนินการในระยะเวลา 12 เดือนที่ผ่านมา พบว่า การดำเนินการเพื่อให้เกิดวิสาหกิจเพื่อสังคมจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนการดำเนินงานเพื่อป้องกันความผิดพลาดจากการดำเนินงานที่หลายภาคส่วนดำเนินการไปแล้วซึ่งได้สร้างความบอบซ้ำให้กับชุมชนเกษตรกรอยู่ตลอดมา จนทำให้เกษตรกรบางกลุ่มขาดต่อการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ทั้งนี้จากการดำเนินงานของการวิจัยพบบริบทสำคัญในการออกแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมดังนี้

1) ขนาดของพื้นที่ของเกษตรกรในการวิจัยครั้งนี้มีความกว้างและบริบทที่แตกต่างกัน ด้วยขนาดพื้นที่ที่มีความกว้าง การจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมเพียงหนึ่งองค์กรไม่สามารถตอบโจทย์ความต้องการของเกษตรกรและกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในพื้นที่ได้ การจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมจึงจะต้องเป็นข้อต่อเพื่อการเชื่อมโยงการทำงานของเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ เพื่อสร้างพลังการทำงานของการรวมกลุ่มเล็ก ๆ ของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่

2) เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ทำเกษตรแบบเต็มเวลา ส่วนใหญ่จะมีอาชีพหรือกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมด้วย และการใช้เวลากับการทำเกษตรนั้นเฉพาะเวลาที่กำหนดไว้แล้วเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ทำหน้าหน่วยงานภาครัฐไม่สามารถเข้าถึงเกษตรกรได้อย่างแท้จริง โดยจะสามารถขับเคลื่อนการทำงานกับเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบเต็มเวลาได้เท่านั้นซึ่งมีจำนวนไม่มาก ทำให้การผลักดันนโยบายของรัฐไม่

สามารถเกิดเป็นรูปธรรมได้จริงในพื้นที่ ดังนั้นเมื่อจะจัดตั้งให้วิสาหกิจเพื่อสังคมจึงต้องให้ความสำคัญกับกำหนดคนทำงานที่สามารถทำงานวิสาหกิจเพื่อสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ ขณะเดียวกันสามารถเชื่อมต่อกับเกษตรกรที่ไม่ได้ทำเกษตรแบบเต็มเวลาด้วย

3) แหล่งทุนเพื่อการดำเนินการวิสาหกิจเพื่อสังคม ทั้งนี้ในการวิจัยนี้ได้มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกับแหล่งทุนทางการเงินต่าง ๆ ในพื้นที่ตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งทุนการเงินที่สอดคล้องกับข้อกำหนดของศาสนาอิสลามเช่น สหกรณ์อิสลามต่าง ๆ ซึ่งได้รับความร่วมมือและแสดงเจตนารมณ์ในการเข้ามามีส่วนช่วยเหลือเกษตรกรเป็นอย่างดี แต่ทั้งนี้จากการประชุมศึกษาแนวโน้มตลาดไม้ผลในปี พ.ศ. 2561 พบว่า ส่วนใหญ่คาดการณ์ว่าจะมีการแข่งขันทางการตลาดที่เข้มข้น เนื่องจากคาดว่ามีความต้องการของต่างประเทศโดยเฉพาะในประเทศจีนสูงขึ้น ในขณะที่มีการคาดการณ์ปริมาณผลผลิตของไม้ผล เช่น ทูเรียน ในพื้นที่ว่าจะมีผลผลิตออกมาไม่มากนัก ดังนั้นในปัจจุบันกลุ่มทุน กลุ่มพ่อค้าคนกลางได้เริ่มระดมทุนและมีการเข้าพื้นที่เพื่อการเจรจาซื้อขายล่วงหน้าแล้ว สถานการณ์ดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อการทำงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่จะดำเนินการในหลายมิติ เช่น การรวบรวมผลผลิตของสมาชิกทำได้ยากขึ้นเนื่องจากเกษตรกรต้องการความมั่นใจในการรับซื้อผลผลิตทำให้ไม่สนใจการจัดการผลผลิตร่วมกับภายใต้กลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคม และกลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคมมีความเสี่ยงในการกำหนดราคาสินค้าล่วงหน้าให้กับสมาชิก

4) การมีส่วนร่วมและความรวดเร็วในการตัดสินใจ จากการศึกษาพบว่า กลุ่มวิสาหกิจจำเป็นต้องสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมจากสมาชิก เพราะการขับเคลื่อนจะเกิดพลังและมีความยั่งยืนได้ด้วยจากความรู้สึกของสมาชิกในการเป็นส่วนหนึ่งของวิสาหกิจเพื่อสังคม การเข้ามาโดยเพื่อรับความช่วยเหลือโดยขาดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของจะทำให้การดำเนินการไม่มีความยั่งยืนและขาดศักยภาพการจัดการองค์กร ขณะเดียวกันวิสาหกิจเพื่อสังคมจะต้องมีความคล่องตัวและรวดเร็วในการตัดสินใจ ซึ่งจำเป็นต้องมีการออกแบบองค์กรที่ดี

5) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือและความน่าเชื่อถือขององค์กร จากการศึกษาพบว่า ถึงแม้จะมีการรวมตัวที่เข้มแข็งแต่หากขาดเครือข่ายธุรกิจหรือองค์กรขาดความน่าเชื่อถือก็จะทำให้ไม่สามารถดำเนินงานได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า กลุ่มธุรกิจที่จะมาเป็นคู่ค้ากับวิสาหกิจเพื่อสังคมต้องการความมั่นใจและเห็นศักยภาพของการดำเนินการขององค์กร เพราะจะทำให้มั่นใจได้ว่าความร่วมมือดังกล่าวจะไม่ส่งผลกระทบต่อการค้าเงินธุรกิจของพวกเขา

6) กฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ จากการศึกษาพบว่า ในการดำเนินธุรกิจวิสาหกิจเพื่อสังคมที่จะส่งสินค้าเกษตรไปสู่ตลาดต่างประเทศมีข้อกฎหมายและระเบียบที่เข้ามาเกี่ยวข้องในหลาย

มิติ การออกแบบจำเป็นต้องให้ความสำคัญเพราะอาจจะก่อให้เกิดข้อจำกัดในการดำเนินการภายหลังได้

4.2 รูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมและแนวทางการขับเคลื่อน

จากการศึกษาพบว่า วิสาหกิจเพื่อสังคมควรมีรูปแบบองค์กรดังนี้

4.2.1) ผลักดันให้มีวิสาหกิจชุมชนในระดับตำบล โดยเป็นไปตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ครอบคลุมอย่างน้อย 1 ตำบลในอำเภอเป้าหมายของการวิจัย โดยในระยะเริ่มต้น ให้แต่ละกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีสมาชิกไม่น้อยกว่า 5 คน ซึ่งในขณะนี้คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการประสานงานในพื้นที่เพื่อค้นหาแกนนำและรวบรวมกลุ่มใน 4 อำเภอพื้นที่วิจัย โดยแกนนำและสมาชิกก่อตั้งอยู่ระหว่างการพัฒนาตามหลักสูตรเกษตรวิถีธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการยกระดับการบริหารจัดการสวนเกษตร การรวมกลุ่มเพื่อการก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนซึ่งเชื่อมโยงกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม

บทบาทของวิสาหกิจชุมชนที่สำคัญประกอบด้วย 1) เป็นศูนย์กลางเพื่อการพัฒนาสมาชิก 2) การวางแผนการตลาด 3) การรวบรวมและคัดแยกผลผลิต 4) การประสานข้อมูลผลผลิตและการจัดส่งผลผลิตกับวิสาหกิจเพื่อสังคมในระดับจังหวัด และ 5) การประสานหน่วยงานภาครัฐเพื่อหนุนเสริมการทำงานของสมาชิก

จากการรวมตัวของเกษตรกรภายใต้การวิจัยนี้ พบว่า บางกลุ่มได้ดำเนินการในการพัฒนาสมาชิกในการบริหารจัดการสวน โดยการทำการศึกษาข้อมูลสวน การวางแผนการจัดการสวน การศึกษาสภาพดินและความต้องการสารอาหารของพืชในสวน เป็นต้น และมีการวิเคราะห์ประมาณการผลผลิตประจำปี พ.ศ. 2561 ของสมาชิกในกลุ่มตลอดจนวางแผนการจัดการตลาดแล้ว ในขณะที่บางกลุ่มอยู่ระหว่างรวบรวมสมาชิกเพื่อเข้าสู่การพัฒนาตามหลักสูตรเกษตรวิถีธรรม

4.2.2) จัดให้มีวิสาหกิจเพื่อสังคมระดับจังหวัด โดยให้เป็นไปตามพระราชกฤษฎีกาออกตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร (ฉบับที่ 621) พ.ศ. 2559 เพื่อดำเนินธุรกิจต่อยอดจากวิสาหกิจชุมชน เป็นตัวกลางในการส่งผลผลิตไปสู่ผู้ประกอบการและการส่งออกไปยังต่างประเทศ โดยวิสาหกิจเพื่อสังคมระดับจังหวัดจะประกอบด้วยโครงสร้าง ดังนี้

1) ที่ปรึกษา ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด

2) คณะกรรมการกำกับและจัดทำนโยบาย ประกอบด้วย รองผู้ว่าราชการจังหวัดที่ได้รับมอบหมาย เกษตรจังหวัด สภาเกษตรกร สหกรณ์จังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด หอการค้าจังหวัด ตัวแทนนักวิชาการในพื้นที่ นักธุรกิจในพื้นที่

3) คณะกรรมการบริหารวิสาหกิจเพื่อสังคม ประกอบด้วย

- ประธานบริหาร มาจากการประชุมคัดเลือกของคณะกรรมการ
และตัวแทนสมาชิก

- กรรมการบริหาร ประกอบด้วย ตัวแทนจากวิสาหกิจชุมชน
เครือข่าย ผู้ชำนาญการด้านธุรกิจและการตลาด ผู้บริหารภาครัฐประจำจังหวัด ตัวแทนสหกรณ์
อิสลาม ตัวแทนภาคประชาสังคม

- กรรมการและเลขานุการ ได้แก่ หัวหน้าสำนักงานสภาเกษตรกร

4) เจ้าหน้าที่ประจำวิสาหกิจเพื่อสังคม

ทั้งนี้วิสาหกิจเพื่อสังคมจะต้องมีการดำเนินการจดทะเบียนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง
ขึ้นอยู่กับมติของคณะกรรมการก่อตั้ง และเป็นหน่วยดำเนินธุรกิจเต็มรูปแบบและนำผลกำไรกลับสู่
สังคม และทำหน้าที่ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับวิสาหกิจชุมชนที่เป็นสมาชิก

4.3 ผลการดำเนินการของวิสาหกิจ

จากการดำเนินการของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่อยู่ระหว่างการดำเนินการขอจัดตั้ง ซึ่งได้มีการ
ดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ โดยสามารถนำเสนอผลการดำเนินการได้ออกเป็น 2 ประเด็นคือ 1) ผล
ความสำเร็จในการดำเนินการ และ 2) แนวทางการขับเคลื่อนในระยะต่อไป ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

4.3.1 ผลความสำเร็จในการดำเนินการ จากการดำเนินการวิสาหกิจเพื่อสังคมใน
รูปแบบของโครงการจัดตั้งวิสาหกิจ ได้มีการดำเนินการใน 2 ด้านหลัก คือ 1) การประสานตลาดรับ
ซื้อผลไม้ 2) การรวบรวมผลผลิต คัดแยกและการจัดจำหน่าย ซึ่งมีรายละเอียดผลการดำเนินงาน ดังนี้

1) การประสานตลาดรับซื้อผลไม้ โครงการวิจัยได้ดำเนินสำรวจตลาด
ผลไม้ทั้งในประเทศและกลุ่มประเทศ SIMB ใน 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงก่อนผลผลิตออกสู่ตลาด ช่วง
ผลผลิตนอกพื้นที่ออกสู่ตลาด และช่วงที่ผลผลิตในพื้นที่กำลังออกสู่ตลาด ซึ่งพบว่า ในช่วงก่อนผลผลิต
ออกสู่ตลาด กลุ่มผู้ซื้อคาดว่าตลาดมีความต้องการผลไม้ทั้งทุเรียน มังคุด เงาะและลองกองสูงมาก โดย
มีเหตุผลจากปีที่ผ่านมาผลไม้ออกสู่ตลาดน้อย ดังที่ตัวแทนโรงงานแปรรูปผลไม้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ปีนี้ทางบริษัทคาดว่าจะต้องเตรียมเงินเพิ่มมากขึ้นจากปีที่แล้วสำหรับการรับซื้อ
ผลผลิต เพราะปีนี้ราคาน่าจะสูงกว่าปีที่แล้ว และความต้องการสูงทั้งจากจีนที่ปีที่
แล้วยังส่งได้น้อย โรงงานเองปีที่แล้วก็รับซื้อได้ไม่ครบตามที่มีคำสั่งซื้อมาจาก
ต่างประเทศ”

และตัวแทนผู้ส่งออกท่านหนึ่งแสดงความเห็นว่าในปีนี้อัตราผลผลิตไม่มีความต้องการเพิ่มขึ้น โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ปีนี้ตลาดจีนต้องการทุเรียน มังคุด ลองกองสูงมาก เรื่องราคาไม่น่าเป็นกังวลอะไรมาก”

จากข้อมูลการคาดการณ์ตลาดที่ได้รับทางวิสาหกิจเพื่อสังคมได้ประสานกลุ่มเกษตรกรในโครงการวิจัยเพื่อการเตรียมความพร้อมรองรับการเข้ามาของกลุ่มผู้ซื้อ แต่จากการพูดคุยในกลุ่มเกษตรกรพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่กังวลสืบเนื่องจากปริมาณผลผลิตที่คาดว่าจะมีจำนวนมากในปีนี้อัตราผลผลิตจึงได้จัดให้มีการพบปะระหว่างผู้ซื้อของกลุ่มเกษตรกร โดยจัดให้มีขึ้น 2 ครั้งเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มเกษตรกรต่อตลาดผลไม้ในปีนี้อัตราผลผลิตจากการพบปะพูดคุยทำให้กลุ่มเกษตรกรมีความมั่นใจต่อตลาดและบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการเข้าไปช่วยเหลือทางการตลาดให้กับกลุ่มเกษตรกร ดังที่แกนนำเกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เดิมทีคิดว่าปีนี้น่าจะมีปัญหาเรื่องราคาแน่ ๆ เพราะปีที่แล้วผลผลิตน้อยราคาจึงดีมาก แต่ปีนี้ผลผลิตออกมาเยอะราคาก็น่าจะตก แต่ที่เราไม่รู้คือตลาดจริง ๆ เป็นยังไง วันนี้รู้สึกสบายใจ”

นอกจากการดำเนินการของทางวิสาหกิจเพื่อสังคมในการเตรียมความพร้อมของเกษตรกรแล้วพบว่าทางจังหวัดยะลาก็ได้มีการจัดตลาดเพื่อการรับซื้อผลผลิตของเกษตรกรด้วย โดยมีการดำเนินการทำบันทึกความเข้าใจร่วมกันระหว่างจังหวัด บริษัทรับซื้อและเกษตรกร ซึ่งเป็นอีกปัจจัยที่จะให้เกษตรกรมีความมั่นใจด้านตลาดในปีนี้น่าจะมากขึ้น

สำหรับตลาดต่างประเทศ วิสาหกิจเพื่อสังคมได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับแกนนำกลุ่มเกษตรกรพบว่า ส่วนใหญ่คาดการณ์ว่าราคาผลผลิตในปีนี้จะสูง แต่กรณีนี้เป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่า ตลาดผลไม้ขาดความมั่นคง เพราะปัจจุบันราคาไม่ได้ถูกกำหนดโดยภายในประเทศ แต่เป็นการกำหนดราคาจากประเทศจีน ซึ่งกลุ่มประเทศผู้ผลิตและส่งออกไม่ทราบปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับราคาเลย ในบางชนิดสินค้าดูเหมือนกันการปั่นราคาให้สูงโดยไม่มีเหตุผลและกระทบกับผู้บริโภคภายในประเทศ โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ราคาทุเรียนขึ้นลงจากการกำหนดของประเทศจีน ดูเหมือนจะดีแต่ความจริงมันเป็นการทำลายตลาด เมื่อจีนผูกขาดตลาดก็กลายเป็นตลาดภายในประเทศก็ถูก

ทำลายไปแล้ว ผู้บริโภคภายในประเทศก็จะได้รับผลกระทบ อยู่ ๆ ราคาที่สูงขึ้น เขาก็ซื้อไม่ได้”

ประเด็นที่น่าสนใจจากการพูดคุยกับบริษัทรับซื้อผลไม้เพื่อการส่งออกทั้งที่มีและไม่มีประสบการณ์การค้าขายในพื้นที่พบว่า มี 3 ประเด็นที่สำคัญสำหรับการวางแผนการจัดการรับซื้อในพื้นที่ คือ

1) บริษัทที่ไม่มีประสบการณ์ในการเปิดจุดรับซื้อในพื้นที่ส่วนใหญ่มีเหตุผลจากการกลัวเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น แต่มีจุดที่น่าสังเกตคือ ส่วนใหญ่รับรู้ในพื้นที่ที่มีการผูกขาดการรับซื้อโดยพ่อค้ากลุ่มเดิมที่ทำงานร่วมกับคนในพื้นที่ทำให้ไม่กล้าที่จะมาเปิดการรับซื้อโดยตรงในพื้นที่ แต่พร้อมรับซื้อต่อหากวิสาหกิจเพื่อสังคมทำหน้าที่ในการรวบรวมจากเกษตรกร

2) ไม่มีการประกันราคากับทางวิสาหกิจเพื่อสังคม การรับซื้อจะเป็นไปตามราคาตลาด ซึ่งพบว่าเมื่อผลไม้ในพื้นที่ออกสู่ตลาดจะทำให้ราคาตลาดตกลงมาประมาณร้อยละ 40 โดยเหตุผลสำคัญมาจากคุณภาพของผลผลิต ซึ่งพบว่าผลผลิตจากจังหวัดยะลายังมีสัดส่วนที่ได้คุณภาพสำหรับส่งออกเพียงร้อยละ 50 เท่านั้น โดยตัวแทนผู้รับซื้อที่รับซื้อในพื้นที่มาต่อเนื่องให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผลผลิตยะลา มีคุณภาพเพียง 50% ที่เหลือส่งออกไม่ได้เขาไม่รับซื้อ ดังนั้นเวลาซื้อหากยังไม่คัดเกรดเราก็ต้องเผื่อไว้เยอะๆ หน่อยเพื่อความปลอดภัย”

เช่นเดียวกับตัวแทนบริษัทส่งออกที่เปิดจุดรับซื้อในพื้นที่ให้ความเห็นไว้ว่า ผลผลิตในพื้นที่ที่มีคุณภาพจะมีคุณภาพสูงมาก อย่างทุเรียนจะมีรูปทรงสวย รสชาติดีแต่ปัญหาคือส่วนใหญ่ไม่ได้ตามเกรดที่กำหนดและมีปัญหาตกเกรดถึงร้อยละ 40 ในขณะที่พื้นที่อื่นมีผลผลิตที่ตกเกรดเพียงร้อยละ 5 เท่านั้น โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ทุเรียนยะลารูปทรงสวยได้มาตรฐาน หवादอร้อย ลูกใหญ่ แต่ปัญหาคือส่วนใหญ่ตกเกรด มีสัดส่วนลูกที่ไม่รับซื้อสูงกว่าที่ตราด จันทบุรี ถ้าที่นั่นแต่ละสวนที่ส่งมาขายจะมีลูกตกเกรดอยู่ประมาณ 5 เปอร์เซ็นต์ แต่ที่ยะลานี้อยู่ที่ 40 เปอร์เซ็นต์เลยทีเดียว”

เช่นเดียวกับผู้บริหารบริษัทส่งผลไม้ไปประเทศจีนท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการรับซื้อทุเรียนและมังคุดจากจังหวัดยะลาไว้ว่า

“มังคุดที่รับซื้อมาจากเบตงพอเอามาคัดแยกก็พบว่าส่วนใหญ่ลูกเล็กไม่ได้ขนาดตามที่ต้องการ ลูกเล็กมากและเริ่มจะดำแล้ว ส่วนทุเรียนที่ส่งมาก็หนามหักเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งส่งออกไม่ได้เพราะจะเน่าเสียได้ง่ายกว่าทุเรียนอื่น ปัญหาสำคัญคือส่วนใหญ่ส่งมานี้สภาพสุกมากแล้วไม่น่าจะส่งออกได้ทัน ต้องส่งเข้าโรงงาน ซึ่งทำให้ราคาตกลงมาอีกกิโลกรัมละ 5 บาท”

จากการประสานตลาดการรับซื้อผลไม้ วิสาหกิจเพื่อสังคมสามารถสร้างแหล่งรับซื้อใหม่และการประชาสัมพันธ์ตลาดใหม่ให้กับเกษตรกรในยะลาได้ดังนี้

- การประสานผู้ส่งออกเพื่อการรับซื้อผลไม้เพิ่ม โดยมีการประสานบริษัทรับซื้อใหม่มาทำการรับซื้อในจังหวัดยะลา โดยวิสาหกิจเพื่อสังคมจะทำหน้าที่ในการรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกกลุ่มเกษตรกรในโครงการวิจัย
- สร้างความร่วมมือกับกลุ่มเกษตรกรในประเทศมาเลเซียเพื่อจัดงานแสดงสินค้าผลไม้จากจังหวัดยะลา โดยมีการตกลงเบื้องต้นในการจัดให้เป็นมหกรรมทุเรียนยะลาที่ปีนัง
- การประสานโรงงานแปรรูป โรงงานฟอสเฟต และเฟรสดรายน์ เพื่อการรับซื้อผลไม้ที่ไม่ได้มาตรฐาน

2) การรวบรวมผลผลิต คัดแยกและการจัดจำหน่าย วิสาหกิจเพื่อสังคมได้ทำการประสานไปยังกลุ่มเกษตรกรภายใต้โครงการวิจัยเพื่อรวบรวมและรับซื้อผลผลิต โดยทำการรับซื้อในราคาตลาดและรับส่วนดำเนินการจากบริษัทที่ทางวิสาหกิจเพื่อสังคมส่งจำหน่าย โดยมีเป้าหมายที่จะนำผลกำไรที่ได้ส่งคืนกลับไปยังกลุ่มเกษตรกรเพื่อใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มต่อไป โดยในปีปัจจุบันวิสาหกิจได้ทำการรับซื้อทุเรียนและมังคุดแบบคละเกรดจากเกษตรกรและทำการคัดเกรดส่งไปยังบริษัทต่อไป จากการดำเนินการสามารถนำเสนอผลได้ดังนี้

- เกษตรกรส่วนใหญ่มีคู่ค้าประจำอยู่แล้ว การรวมกลุ่มเกษตรกรในการวิจัยยังไม่สามารถปรับเปลี่ยนการขายผลผลิตของเกษตรกรได้ เนื่องจากเกษตรกรจะมีความผูกพันกับตัวแทนผู้รับซื้อมายาวนาน และส่วนใหญ่ผู้รับซื้อจะให้ความช่วยเหลือในการบริหารจัดการสวนมาโดยตลอด เกษตรกรจึงรู้สึกเกรงใจหากไม่ขายกับผู้รับซื้อเดิมที่มีความสัมพันธ์กันมา ซึ่งการรวมกลุ่มเกษตรกรทำหน้าที่ในการนำเสนอองค์ความรู้ให้กับสมาชิกเท่านั้นยังไม่สามารถปรับเปลี่ยนการขายของสมาชิกได้ ด้วยเหตุนี้ผลผลิตที่เกษตรกรนำมาขายกับวิสาหกิจเพื่อสังคมจึงเป็นผลผลิตที่มีคุณภาพต่ำ ผลผลิตตกท้ายที่เหลือจากการขายคู่ค้าประจำ หรือส่วนที่ต้องการทดลองตลาดขายกับพ่อค้าคนอื่นเท่านั้น ส่งผลให้คุณภาพผลผลิตที่ทางวิสาหกิจเพื่อสังคมรับซื้อมีส่วนผลผลิตที่มีคุณภาพต่ำกว่าผลผลิตที่ไม่มีคุณภาพ

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรกลุ่มใหญ่นิยมขายแบบเหมาสวนหรือการเข้ามาเก็บผลผลิตเองของผู้ซื้อเนื่องจากส่วนใหญ่มีปัญหาแรงงานในการจัดเก็บผลผลิต การเหมาสวนนิยมทำการตกลงราคาจากการนับผลผลิตที่มีคุณภาพเท่านั้น ส่วนผลผลิตที่ไม่ได้คุณภาพจะถือเป็นกำไรของคนจัดเก็บ นอกจากนี้ยังมีเกษตรกรบางกลุ่มรับจ้างดูแลสวนให้กับเจ้าของสวนโดยมีการตกลงแบ่งกำไรกัน ทั้งนี้เกษตรกรที่รับจ้างจะมีการทำข้อตกลงกับพ่อค้าคนกลางไว้แล้ว โดยพ่อค้าคนกลางจะให้ยืมเงินเพื่อใช้ในการบริหารจัดการสวน

- การคัดแยกผลผลิต พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่นิยมการขายแบบคละ ไม่มีการคัดแยก โดยพ่อค้าจะทำหน้าที่คัดแยกเมื่อเกษตรกรนำผลผลิตมาขาย ณ จุดรับซื้อ ดังนั้นเมื่อวิสาหกิจเพื่อสังคมนำเสนอแนวทางการคัดแยกผลผลิตจากสวนและนำมาส่งยังจุดรับซื้อจึงได้รับการตอบรับจากเกษตรกรน้อย ทั้งนี้การคัดเกรดผลผลิตจะสร้างผลกำไรให้กับเกษตรกรได้มากกว่า และจากการศึกษาการคัดเกรด ณ จุดรับซื้อต่าง ๆ ในจังหวัดยะลาพบว่า มีแนวทางการคัดเกรดเหมือนกัน แต่มีความยืดหยุ่นในการคัดเกรดต่างกัน เกษตรกรบางคนที่ไม่พอใจในการคัดเกรดจากจุดรับซื้อหนึ่งก็จะอาจจะขอยกเลิกการขายและย้ายไปยังจุดรับซื้ออื่นได้อีก

การคัดเกรดเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการสวน แต่เมื่อเกษตรกรมีทางเลือกในการจำหน่ายมาก การวิจัยครั้งนี้จะไม่สามารถผลักดันให้เกิดผลเพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกรได้

- การจำหน่าย วิสาหกิจเพื่อสังคมได้นำผลผลิตที่รวบรวมได้จัดส่งไปยังพ่อค้าส่งออก ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดชุมพร ซึ่งพบว่าบริษัทรับซื้อส่วนใหญ่เข้มงวดกับการตรวจสอบผลผลิตมาก เนื่องจากวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นกลุ่มคู่ค้าใหม่ และผลจากการคัดแยกทำให้บริษัทส่งออกปฏิเสธการรับซื้อผลผลิตทุเรียนของวิสาหกิจเพื่อสังคมถึงร้อยละ 70 วิสาหกิจเพื่อสังคมจึงได้ทำการติดต่ออีกบริษัทส่งออกผ่านตัวแทนจำหน่ายของบริษัทในพื้นที่ ซึ่งมีความไว้วางใจกัน ทำให้ผลผลิตที่เหลือสามารถจำหน่ายออกได้ทั้งหมด จากการสัมภาษณ์พนักงานรับซื้อและพนักงานขนส่งพบว่า ผู้รับซื้อส่วนใหญ่รู้จักผลผลิตจากยะลาดี และรู้ถึงความเสี่ยงเรื่องหนอนและคุณภาพที่จะกระทบต่อการส่งออก โดยส่วนใหญ่สังเกตจากรถที่ใช้ในการขนส่ง ซึ่งรถจากสามจังหวัดจะแตกต่างจากรถขนส่งในพื้นที่อื่น

4.3.2 แนวทางการขับเคลื่อนในระยะต่อไป

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาคุณภาพผลผลิตไม้ผลของจังหวัดยะลาเป็นปัจจัยสำคัญด้านราคาและการจำหน่าย ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่รับรู้ปัญหาด้านคุณภาพของผลผลิตของตนเองดีแต่

ไม่มีการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ขอเสนอแนวทางการขับเคลื่อนเพื่อยกระดับคุณภาพผลผลิต ดังนี้

1) การส่งเสริมบทบาทของกลุ่มเกษตรกรที่ต้องครอบคลุมการให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิก โดยเฉพาะเรื่องการสนับสนุนด้านการเงินทุนดำเนินการ โดยกลุ่มควรมีแหล่งเงินทุนสำหรับการให้ยืมเพื่อการบริหารจัดการสวนของสมาชิก การวางกติกการบริหารจัดการสวนร่วมกันจะช่วยให้สมาชิกในกลุ่มปรับเปลี่ยนการดูแลจัดการสวนได้อย่างเป็นรูปธรรมขึ้น

2) วิสาหกิจเพื่อสังคมจะต้องดำเนินการร่วมกับกลุ่มเกษตรกรในการวางแผนการตลาดอย่างต่อเนื่อง โดยจะต้องสร้างความมั่นใจระหว่างกันตลอดจนกระทั่งผลผลิตออกสู่ตลาด และวิสาหกิจจะต้องมีกิจกรรมการพัฒนากับเกษตรกรที่ต่อเนื่อง มีการพบปะ สร้างความมั่นใจระหว่างกัน

3) วิสาหกิจเพื่อสังคมจะต้องทำความเข้าใจตลาดไม้ผลที่สำคัญเช่น ประเทศจีน เวียดนาม และการแสวงหาตลาดใหม่ๆ เพิ่มเติมเพื่อสร้างความมั่นคงในการจัดจำหน่าย ตลอดจนการสร้างคู่ค้าในต่างประเทศ เพื่อลดการอาศัยผู้ส่งออกในประเทศ

การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการตลาด

การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการตลาดเป็นอีกปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมการพัฒนาระดับคุณภาพการจัดการสวนเกษตรไม้ผลในพื้นที่ได้ ตลอดจนเป็นอีกช่องทางสำคัญเพื่อการสื่อสารทางการตลาด เปิดตลาดใหม่ให้กับเกษตรกรได้อีกทางหนึ่ง จากการศึกษาพบว่าเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการสวนเกษตรและการจัดการวิสาหกิจเพื่อสังคมมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการตลาดสามารถแบ่งผลการศึกษาออกได้เป็น 2 ประการ คือ 1) ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการกลุ่มวิสาหกิจและการควบคุมมาตรฐาน และ 2) ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการผลผลิตและตลาด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการกลุ่มวิสาหกิจและการควบคุมมาตรฐาน

จากการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจและการควบคุมมาตรฐาน สามารถนำเสนอผลออกได้เป็น 3 ประเด็นคือ 1) ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการกลุ่ม 2) ระบบสารสนเทศเพื่อการควบคุมมาตรฐาน และ 3) ระบบเพื่อการจัดการความรู้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการกลุ่ม จากการศึกษาพบว่า กลุ่มวิสาหกิจมีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลสารสนเทศในการบริหารจัดการเพื่อสร้างความเข้มแข็งและความโปร่งใสให้กับวิสาหกิจ โดยข้อมูลสารสนเทศจะช่วยให้เกิดการวางแผนการจัดการในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1.1.1) ข้อมูลสมาชิกรายบุคคล ถึงแม้กลุ่มวิสาหกิจจะมีจำนวนสมาชิกไม่มากและข้อมูลพื้นฐานของสมาชิกส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลที่คงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่การจัดการเพื่อการพัฒนาสมาชิกจำเป็นต้องอาศัยแนวโน้มของข้อมูลและข้อมูลรายบุคคลมาใช้ในการกำหนดทิศทางการดำเนินงานของกลุ่ม โดยจากการวิจัยพบว่า กลุ่มวิสาหกิจส่วนใหญ่ขาดระบบการจัดการข้อมูลสมาชิก จึงส่งผลให้ไม่สามารถออกแบบการดำเนินการของกลุ่มได้อย่างเหมาะสมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาศักยภาพสมาชิกและการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวน ทั้งนี้หากมีการจัดการข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับสมาชิกจะทำให้เกิดกำหนดแนวทางของกลุ่มที่ชัดเจนและถูกต้องมากยิ่งขึ้น ดังเช่นในการประชุมปฏิบัติการครั้งหนึ่งของการวิจัยเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาของกลุ่มวิสาหกิจพบว่าข้อมูลสมาชิกโดยเฉพาะประเด็นคุณภาพของผลผลิตจะส่งผลต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาสมาชิก แต่แกนนำสมาชิกส่วนใหญ่ไม่สามารถนำเสนอข้อมูลที่ชัดเจนได้ โดยส่วนใหญ่เห็นว่าข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงไม่คิดว่าจะสามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางของการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจ ดังที่แกนนำกลุ่มวิสาหกิจท่านหนึ่งแสดงความคิดเห็นไว้ว่า

“การอบรมครั้งนี้ทำให้เห็นว่าข้อมูลของสมาชิกในกลุ่มสำคัญมาก เพราะมันเป็นตัวชี้วัดอะไรได้มากมาย แต่เมื่อเราไม่มีการบันทึกเป็นรายคน หรือบางคนอาจจะจำในตอนที่ได้แต่พอผ่านไปปีสองปีก็ลืม ทำให้เราขาดข้อมูลสำคัญในการบริหารกลุ่มของเรา เช่นที่อาจารย์ถามว่าผลผลิตที่ได้มาตรฐานในแต่ละปีเป็นอย่างไร คิดเป็นสัดส่วนเท่าไรกับผลผลิตที่ได้มาตรฐาน ส่วนใหญ่เป็นปริมาณคร่าว ๆ และเป็นข้อมูลในปัจจุบัน ข้อมูลในอดีตสองสามปีที่ผ่านมาส่วนใหญ่เริ่มไม่แน่ใจ ซึ่งถ้ามีระบบในการบันทึกของสมาชิกในแต่ละคน จะทำให้เราเห็นแนวทางการพัฒนาได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลรายคนในรอบหลาย ๆ ปีที่ผ่านมา”

การมีระบบสารสนเทศเกี่ยวกับสมาชิกทั้งข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลการบริหารจัดการสวนของสมาชิกจะช่วยให้เกิดองค์ความรู้ในการยกระดับคุณภาพได้ โดยการนำข้อมูลการดำเนินการของสมาชิมาวิเคราะห์ซึ่งจะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่สำหรับการบริหารจัดการสวนได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันข้อมูลดังกล่าวจะสามารถช่วยให้กลุ่มวิสาหกิจพยากรณ์ผลผลิตและกำหนดทิศทางการตลาดของกลุ่มได้เป็นอย่างดี ทั้งข้อมูลของรายบุคคลของสมาชิกที่ควรมีระบบในการจัดการ ได้แก่

1) ข้อมูลบุคคล ได้แก่ ชื่อ อายุ เพศ การศึกษา สถานในครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว รายได้ต่อปี และแหล่งรายได้หลักรายได้เสริม

2) ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับที่ดิน ได้แก่ ลักษณะการถือครองที่ดิน ตำแหน่งที่ตั้งของสวน ขนาดพื้นที่ ความลาดชัน คุณภาพดิน

3) ข้อมูลเกี่ยวกับไม้ผลและพืชเสริมในสวน ได้แก่ จำนวนไม้ผลแต่ละชนิดในสวน อายุของไม้ผล พืชเสริมในสวน

3) ปริมาณผลผลิตของพืชแต่ละชนิด ประกอบด้วย ปริมาณการให้ผลผลิตของพืชแต่ละชนิด ช่วงเวลาการให้ผลผลิตในแต่ละปี โดยระบบควรออกแบบให้ยืดหยุ่นตามข้อมูลพืชในสวนของสมาชิกในแต่ละคน

4) แหล่งน้ำ ประกอบด้วย แหล่งน้ำ การกักเก็บน้ำ ระบบในการดึงน้ำไปใช้ ระบบน้ำในสวน และปริมาณการใช้น้ำ

5) แรงงานในสวน ได้แก่ จำนวนแรงงานที่ใช้ในสวน บทบาทสมาชิกในครอบครัวในการทำสวน จำนวนแรงงานในสวน ค่าจ้างแรงงาน

1.1.2 ข้อมูลการบริหารจัดการสวนของสมาชิก การบริหารจัดการสวนของสมาชิกเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อปริมาณและคุณภาพผลผลิต ซึ่งจะเป็นหัวใจสำคัญที่จะสะท้อนให้เห็นต้นทุนการดำเนินการ ตลอดจนใช้ในการกำหนดทิศทางการจัดการตลาดของกลุ่ม ขณะเดียวกันข้อมูลดังกล่าวนี้จะช่วยให้กลุ่มออกแบบแนวทางในการยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการสวนให้เป็นไปตามคุณภาพมาตรฐานที่กำหนดไว้ได้ ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการจดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ไว้ และอาศัยการคาดการณ์จากประสบการณ์ ทำให้ขาดความชัดเจนและไม่เอื้อต่อการวางแผนการจัดการภายใต้กลุ่มวิสาหกิจ ทั้งนี้หากมีการบันทึกข้อมูลการบริหารจัดการสวนของสมาชิกจะช่วยให้กลุ่มวิสาหกิจกำหนดกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือสมาชิกได้อย่างแม่นยำ ดังที่แกนนำกลุ่มวิสาหกิจท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ถ้าสมาชิกบันทึกข้อมูลไว้ว่าดอกบานเมื่อไรเป็นรายต้น ก็ทำให้ประมาณการเก็บได้แบบแม่นยำ แต่ส่วนใหญ่เกษตรกรไม่บันทึกและการคาดการณ์ในการจัดเก็บจึงไม่แม่นยำ จะรู้ว่าเก็บได้เมื่อไรก็เมื่อเข้าไปดูในสวน ทำให้การวางแผนคนสำหรับการเก็บผลผลิตและการขนส่งมีปัญหา”

ระบบสารสนเทศต้องเอื้อให้เกษตรกรเพิ่มเติมข้อมูลสวนเป็นระยะ ๆ ได้แก่ ประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- 1) การใส่ปุ๋ย ประกอบด้วยชนิดปุ๋ยที่ใช้ ปริมาณต่อต้น ราคาปุ๋ย ค่าจ้างแรงงาน วันที่ใส่
- 2) การจัดการวัชพืชและศัตรูพืช ประกอบด้วย ลักษณะการกำจัด ชนิดและปริมาณสารเคมีที่ใช้ แรงงาน ช่วงเวลาที่ใช้ ค่าใช้จ่าย
- 3) การจัดแต่งกิ่ง ประกอบด้วย ระยะเวลาที่ใช้ รูปแบบการจัดการ ค่าใช้จ่าย
- 4) การออกดอกและผล ประกอบด้วย เวลาการออกดอกและดอกบานในแต่ละระยะ การออกผลจนกระทั่งการเก็บเกี่ยวผลผลิต
- 5) การแพร่ระบาดของศัตรูพืช ประกอบด้วย ชนิดศัตรูพืช ลักษณะและระยะเวลาการแพร่ระบาด ผลกระทบ

1.2 ระบบสารสนเทศเพื่อการควบคุมมาตรฐาน การศึกษาพบว่า มาตรฐานผลผลิตเป็นอีกปัจจัยสำคัญในการยกระดับราคาไม้ผล แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อการเพิ่มผลผลิตที่ได้มาตรฐานจึงทำให้สัดส่วนผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานสูงกว่าผลผลิตที่ได้มาตรฐาน ซึ่งการกำกับติดตามการบริหารจัดการสวนผ่านกลุ่มจะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้นการพัฒนาระบบสารสนเทศจะต้องเอื้อให้เกิดการรายงานและติดตามการดำเนินการของสมาชิกเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานที่พัฒนาขึ้น ดังที่ตัวแทนเกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“เวลาพูดถึงมาตรฐาน ผมว่าหลายคนสนใจแต่เวลาเอาไปปฏิบัติมันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะมีข้อจำกัดอีกเยอะทำให้ไม่สามารถทำตามที่มีมาตรฐานกำหนดไว้ได้ แต่ถ้าเป็นกรณีที่ทำไปเรียนรู้ไปต่อเนื่อง มีคนให้คำปรึกษาและแนะนำตลอดคิดว่าเป็นไปได้มากกว่า”

ระบบสารสนเทศด้านนี้จะต้องครอบคลุมการจัดการด้านมาตรฐาน ดังนี้

1.2.1 มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ โดยระบบสารสนเทศจะต้องทำหน้าที่ในการเป็นฐานข้อมูลสำหรับการขอรับรองมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศของเกษตรกร ซึ่งจะต้องประกอบด้วย 3 ส่วนประกอบ คือ

- ส่วนของการประชาสัมพันธ์ข้อมูลมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ เพื่อสร้างการรับรู้และการยอมรับของสาธารณะต่อมาตรฐานที่โครงการวิจัยได้พัฒนาขึ้น

- ส่วนของระบบในการยื่นขอรับรองและการตรวจสอบผลการขอรับรอง เพื่อให้เกษตรกรสามารถยื่นคำร้องขอรับรองมาตรฐานและรับทราบผลได้ผ่านทางระบบ ตลอดจนระบบจะต้องจัดให้มีแบบตรวจประเมินสวนเกษตรออนไลน์สำหรับเกษตรกรที่ต้องการขอรับรองมาตรฐานด้วย

- ส่วนของการประชาสัมพันธ์สวนเกษตรที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน เพื่อสร้างผลประโยชน์ในการต่อยอดการขอรับรองมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศต่อไป

1.2.2 มาตรฐานที่แปลงเกษตรได้รับการรับรองแล้ว การศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการขอรับรองมาตรฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องค่อนข้างน้อยและมีความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรที่เกี่ยวข้องน้อย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถสร้างตลาดผลผลิตให้เพิ่มขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ระบบสารสนเทศจะต้องมีการรวบรวมมาตรฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเกษตรกร เพื่อสร้างการรับรู้ของเกษตรกรและการส่งเสริมการขอรับรองมาตรฐานของเกษตรกร นอกจากนี้ระบบต้องสามารถแจ้งเตือนการหมดอายุการรับรองในแต่ละมาตรฐานที่เกษตรกรได้รับการรับรองแล้ว เพื่อไม่ให้เกษตรกรปล่อยปละละเลยขอต่ออายุการรับรองมาตรฐานต่าง ๆ ที่มี

1.3 ระบบเพื่อการจัดการความรู้ จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรเริ่มให้ความสนใจในการพัฒนาและค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมผ่านสื่อใหม่ในช่องทางต่าง ๆ เช่น ยูทูบ และเว็บไซต์ต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ระบบสารสนเทศที่พัฒนาขึ้นจะต้องสามารถนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้กับเกษตรกรที่เป็นสมาชิกและทั่วไปได้ ในขณะเดียวกันก็ต้องทำหน้าที่ในการรวบรวมความรู้ในการบริหารจัดการสวนของเกษตรกรสมาชิกเพื่อการเผยแพร่ต่อสาธารณะด้วย

2. ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการการผลิตและตลาด

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคมจำเป็นต้องมีระบบสารสนเทศในการจัดการผลผลิตเพื่อออกสู่ตลาด ซึ่งระบบในส่วนนี้จะต้องประกอบด้วย 2 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

2.1 ระบบในการจัดการผลผลิต จากการศึกษาพบว่า ปัญหาการดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจส่วนใหญ่มาจากประสิทธิภาพของการจัดการผลผลิตของสมาชิก ซึ่งมาจากการขาดการประสานข้อมูลเพื่อการจัดเก็บผลผลิตของสมาชิก ทำให้ความร่วมมือในการจัดการผลผลิตขาดประสิทธิภาพ ส่งผลให้ความร่วมมือในกลุ่มลดลง ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ถึงแม้จะมีการร่วมกลุ่มกัน แต่กลุ่มไม่ได้ช่วยในเรื่องการจำหน่ายผลผลิต ต่างคนต่างขาย ไม่มีการจัดการในลักษณะกลุ่ม เมื่อนำไปขายก็ถูกกดราคาเหมือนเดิม กลุ่มก็ไม่เข้มแข็งขึ้น”

ระบบต้องเอื้อในการจัดการข้อมูลผลผลิตของเกษตรกรสมาชิกที่จะออกสู่ตลาด การจัดการแรงงานเพื่อการเก็บเกี่ยว คัดแยกและขนส่งผลผลิตเพื่อการรวบรวมและจัดจำหน่ายโดยกลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคมต่อไป ซึ่งประกอบด้วย

2.1.1 ระบบสำหรับสมาชิกในการแจ้งปริมาณ คุณภาพและการนัดหมายเวลาในการจัดเก็บผลผลิต โดยระบบจะต้องสามารถให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจแจ้งปริมาณและคุณภาพผลผลิตเบื้องต้นที่คาดว่าจะออกสู่ตลาด และระบบจะทำการส่งต่อข้อมูลดังกล่าวมายังกลุ่มวิสาหกิจเพื่อการวางแผนการจัดเก็บและการขนส่ง ตลอดจนการจัดเตรียมบรรจุภัณฑ์ ฉลากและ QR-Code เพื่อการบรรจุสำหรับการจำหน่ายและการแปรรูปต่อไป

2.1.2 ระบบสำหรับกลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคม สำหรับการรวบรวมข้อมูลทางด้านปริมาณผลผลิตโดยรวมของสมาชิกกลุ่ม ระบบการวางแผนแรงงานเพื่อการจัดเก็บและคัดแยกผลผลิต ระบบในการจัดทำฉลากและตรามาตรฐานสำหรับการบรรจุภัณฑ์ การวิเคราะห์ต้นทุนและกำไร การจัดทำรายงานการเงินรายวัน และสรุปรายเดือน

2.2 ระบบเพื่อการจัดการตลาด จากการศึกษาพบว่า การจัดการของกลุ่มวิสาหกิจยังไม่เอื้อต่อการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากมาตรฐานทางการเกษตรต่าง ๆ ไม่สามารถนำไปสู่การเพิ่มมูลค่าของผลผลิตได้ นอกจากนี้ยังไม่สามารถสร้างช่องทางการสื่อสารกับผู้บริโภค ซึ่งเทคโนโลยีสารสนเทศสามารถนำมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในกรณีเหล่านี้ได้ ดังที่เกษตรกรท่านหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“จากการอบรมเรื่อง QR-Code ทำให้เห็นว่าเทคโนโลยีช่วยให้เรากับคนซื้อใกล้ชิดกันได้ ตรวจสอบกันได้ด้วยครับ ถ้าเอามาใช้อย่างจริงจังจะทำให้การขอรับรองมาตรฐานต่าง ๆ มีประโยชน์เพิ่มขึ้นด้วย ปัจจุบันจะขอหรือไม่ขอมาตรฐานก็เหมือน ๆ กัน คนรับซื้อก็เอามารวมแข่งขันส่งขาย ราคาก็ไม่แตกต่างกัน”

ระบบสารสนเทศในส่วนนี้มีส่วนประกอบ ดังนี้

2.2.1 การนำเสนอข้อมูลราคาผลผลิตของกลุ่มวิสาหกิจและตลาดต่าง ๆ การสร้างความมั่นใจและเป็นฐานข้อมูลเพื่อการตัดสินใจให้กับสมาชิกกลุ่มในการจำหน่ายผลผลิตกับกลุ่ม

2.2.2 การประชาสัมพันธ์ผลผลิตของกลุ่ม การเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อการประชาสัมพันธ์และสื่อสาร เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับตลาดและผู้บริโภคในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจ ตลอดจนเป็นช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างคู่ค้าของกลุ่มวิสาหกิจ

2.2.3 ช่องทางการสื่อสารสาธารณะกับผู้บริโภค การรับข้อร้องเรียนจากผู้บริโภค เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค การสะท้อนความพึงพอใจกลับมายังกลุ่มวิสาหกิจเพื่อการพัฒนา

การบูรณาการหน่วยงานแผนงานภาครัฐ

ในการศึกษาการบูรณาการหน่วยงานแผนงานภาครัฐ แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) หน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการทำงาน 2) การทบทวนแผนงาน โครงการภาครัฐ และ 3) แนวทางบริหารจัดการผลไม่ปี 2561 ของจังหวัดยะลา ซึ่งสามารถนำเสนอผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. หน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการทำงาน

เนื่องจากการศึกษาวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม เป็นกิจกรรมที่ต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเกษตรตลอดห่วงโซ่มูลค่า ทั้งการผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่มและการตลาด ดังนั้นเพื่อความสำเร็จ ตามนโยบายมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน จึงต้องมีการประสานเชื่อมโยง และบูรณาการกับส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเชื่อมประสานภารกิจด้วยกัน

1.1 สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดยะลา บทบาทหน้าที่และภารกิจของสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดยะลาศึกษา วิเคราะห์ และจัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดและกลุ่มจังหวัด แผนพัฒนาการเกษตรสินค้า แผนบูรณาการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัด และการจัดทำงบประมาณด้านการเกษตรและสหกรณ์จังหวัดจัดทำแผนปฏิบัติการโครงการพัฒนาการเกษตรและของจังหวัด กำกับกับการบูรณาการ และติดตามการใช้งบประมาณประจำปีของส่วนราชการในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในจังหวัดการบูรณาการร่วมโดยสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดยะลาส่งสมาชิกโครงการเกษตรทุเรียนแปลงใหญ่เข้าร่วมกับโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม จำนวน 10 ราย และพร้อมอำนวยความสะดวกด้านการเกษตรในพื้นที่จังหวัดยะลาในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม

1.2 สำนักงานเกษตรจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรองค์กรเกษตรกรและวิสาหกิจเกษตรของชุมชน ส่งเสริมและประสานถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการผลผลิตพืช ประมงและปศุสัตว์ กำกับ ดูแล และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงานเกษตรอำเภอ การบูรณาการร่วมโดยการสนับสนุนข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลผลิตไม่ผล

ในพื้นที่ สนับสนุนปัจจัยการผลิตไม้ผล ตลอดวิทยาการผู้มีความรู้ในพื้นที่เพื่อการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มตัวอย่างการวิจัย

1.3 ศูนย์วิจัยและพัฒนากาเกษตรจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจหน้าที่ศึกษา วิจัย พัฒนา และทดสอบพืช / เทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ศึกษา วิจัยและทดสอบพืช / สาขาวิชาตามแผนงาน / โครงการวิจัยของกรมฯ และให้บริการวิชาการด้านพืชและปัจจัยการผลิตในพื้นที่รับผิดชอบให้แก่เกษตรกร ภาคเอกชน และเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลิต / ขยายเมล็ดพันธุ์หรือท่อนพันธุ์ และกระจายพันธุ์ การบูรณาการร่วมสนับสนุนข้อมูลในด้านการรับรองมาตรฐานแปลงเกษตร ความรู้ความเข้าใจเกษตรเชิงนิเวศ

1.4 โครงการชลประทานจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจเป็นที่ปรึกษาด้านใช้น้ำและบำรุงรักษาสำหรับโครงการที่ได้ถ่ายโอนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้วจัดทำสถิติข้อมูลด้านอุตุ-อุทกวิทยา การเกษตรชลประทาน และฐานข้อมูลด้านแหล่งน้ำของจังหวัดจัดหาเครื่องสูบน้ำงานป้องกันแก้ไขปัญหามลพิษและช่วยเหลือภัยแล้งสนับสนุนภารกิจอื่นของจังหวัดยะลาการบูรณาการความร่วมมือในด้านการจัดการระบบน้ำในแปลงเกษตร การสนับสนุนการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

1.5 สำนักงานสหกรณ์จังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ ศึกษา วิเคราะห์ เกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรในกรมส่งเสริมสหกรณ์ ขบวนการสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกรและบุคคลทั่วไป ด้านบริหารองค์กร ด้านธุรกิจสหกรณ์ ด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตและการบำรุงรักษา ในพื้นที่ความรับผิดชอบอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง การบูรณาการในด้านการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างการวิจัย การพัฒนาศักยภาพการรวมกลุ่มเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างการวิจัย ตลอดจนจัดหาช่องทางการตลาดทั้งในและต่างประเทศ เพื่อพัฒนากลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมวิจัยสู่วิสาหกิจไม้ผลในอนาคต

1.6 สำนักงานตรวจบัญชีจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ พัฒนาระบบการตรวจสอบบัญชีและระบบควบคุมคุณภาพการตรวจสอบบัญชีสหกรณ์ให้เป็นไปตาม มาตรฐานสากลพัฒนามาตรฐานการบัญชีสหกรณ์และส่งเสริมความรู้การจัดทำบัญชีและการบริหารจัดการด้านการเงิน การบัญชีแก่สหกรณ์และเกษตรกรการบูรณาการด้านการสนับสนุนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำบัญชีฟาร์ม และบัญชีครัวเรือนของเกษตรกรผู้เข้าร่วมงานวิจัย เพื่อให้สามารถกำหนดต้นทุน และราคาผลผลิตตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม

1.7 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ การดำเนินงานของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร แบ่งเป็น ๒ ด้าน เช่นเดียวกับธนาคาร

พาณิชย์ คือ ๑. ด้านการให้เงินกู้เป็นทุนดำเนินการพัฒนา และปรับปรุงการเกษตร จะสามารถเพิ่มพูนผลิตผลได้มากขึ้น 2. ด้านแหล่งที่มาของเงินทุนของธนาคารการบูรณาการร่วมกันด้าน การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรผู้เข้าร่วมงานวิจัย หาช่องทางการตลาดภายในประเทศโดยการประสานความร่วมมือกับห้างสรรพสินค้าต่างเพื่อเป็นช่องทางการจัดจำหน่าย ตลอดจนส่งเสริมสินเชื่อเพื่อการผลิตและศึกษาดูงานตลาดในประเทศ

1.8 สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจศึกษา สำรวจ วิเคราะห์ และจำแนกดินเพื่อกำหนดนโยบายและวางแผนการใช้ที่ดิน การกำหนดบริเวณการใช้ที่ดิน การควบคุมการใช้ที่ดินบริเวณที่มีการใช้หรือทำให้เกิดการปนเปื้อนของสารเคมีหรือวัตถุอันตราย การกำหนดเขตการอนุรักษ์ดินและน้ำ รวมทั้งติดตามสถานการณ์สภาพการใช้ที่ดินการบูรณาการด้านข้อมูลการวิเคราะห์สภาพดินในพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูลแปลงตัวอย่างทดลอง เพื่อใช้ในการพัฒนาแปลงตัวอย่างในการวิจัย ตลอดจนสนับสนุนข้อมูลต่าง ๆ ในการเพิ่มประสิทธิภาพในแปลงตัวอย่างทดลอง

1.9 สำนักงานประสานนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ศอ.บต. บทบาทภารกิจการศึกษา วิเคราะห์ เสนอแนะนโยบายด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งเศรษฐกิจทั่วไป เศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต การบูรณาการด้านเชื่อมโยงนโยบายของหน่วยงาน และโครงการที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม

1.10 หอการค้าจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ เพื่อส่งเสริมการค้า การบริการการประกอบวิชาชีพอิสระ อุตสาหกรรมเกษตรกรรม การเงินหรือเศรษฐกิจ อันมิใช่เป็นการหากำไรหรือรายได้แบ่งปันกันการบูรณาการด้านการให้คำปรึกษา และสนับสนุนข้อมูลด้านเศรษฐกิจในพื้นที่จังหวัดยะลา โดยการประสานเชื่อมโยงกับบริษัท ห้างร้าน ภาคส่วนเอกชนในพื้นที่จังหวัดยะลาเพื่อสนับสนุนอำนวยความสะดวก ในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม

1.11 สำนักงานพาณิชย์จังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ ส่งเสริมและพัฒนาการค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน การค้าชายแดน และโลจิสติกส์การค้าการพัฒนาตลาดสินค้าเกษตรและการแก้ไขปัญหาสินค้าเกษตรของจังหวัดส่งเสริมและพัฒนาตลาดสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) สินค้า/บริการที่เกี่ยวข้องกับอาหารภายใต้นโยบายครัวไทยสู่ครัวโลก และพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) พัฒนารฐานข้อมูลด้านเศรษฐกิจการค้าระดับจังหวัด การบูรณาการด้านช่องทางการตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ ตลอดจนสนับสนุน

ความรู้ด้านการใช้สื่อออนไลน์ และระบบสารสนเทศเพื่อเป็นช่องทางการตลาดในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม

1.12 สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจกำกับ ควบคุม ดูแล และดำเนินการตาม กฎหมายว่าด้วยโรงงาน กฎหมายว่าด้วยแร่ กฎหมายว่าด้วย พิกัดอัตราค่าภาคหลวงแร่ กฎหมายว่าด้วยการควบคุมแร่ดีบุก กฎหมายว่าด้วยมาตรฐาน ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม และกฎหมายอื่น ที่เกี่ยวข้อง ภายในเขตอำนาจ จัดทำ เสนอ และประสานแผนพัฒนา และส่งเสริมอุตสาหกรรมในระดับจังหวัด รวมทั้งประสานการพัฒนา และประเมินผลการดำเนินงานตามแผนดังกล่าวการบูรณาการด้านการสนับสนุนความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิต การพัฒนาผลผลิตเพื่อการแปรรูป กฎระเบียบ ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโรงงานอุตสาหกรรม สนับสนุนโรงงานแปรรูปผลผลิต และพัฒนาศักยภาพกลุ่มแปรรูปผลผลิตเกษตร

1.13 มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา บทบาทภารกิจ บริการวิชาการและศึกษาในระดับอุดมศึกษา พัฒนาการศึกษาค้นคว้าวิจัยการบูรณาการด้านการพัฒนาเว็บไซต์การขับเคลื่อนโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม ตลอดจนพัฒนาเพื่อการต่อยอดการขับเคลื่อนโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม

1.14 วิทยาลัยชุมชนจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ บริการวิชาการและศึกษาในระดับอุดมศึกษา พัฒนาการศึกษาค้นคว้าวิจัยการบูรณาการให้คำปรึกษา และพัฒนาหลักสูตรวิถีธรรมพร้อมทั้งนำหลักสูตรวิถีธรรมบูรณาการขยายเข้าเนื้อหาที่สัมพันธ์หลักสูตรของวิทยาลัยชุมชนจังหวัดยะลา

1.15 องค์การบริหารส่วนจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ พัฒนาจังหวัด ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สาธารณสุข การอาชีพ สาธารณูปโภคต่าง ๆ การบูรณาการด้านให้คำปรึกษา การประสานความร่วมมือกับพื้นที่วิจัย ตลอดจนการสนับสนุนโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม โดยการนำผลการวิจัยเพื่อขยายต่อไปยังโครงการทายาทเกษตรกร

1.16 สหกรณ์ปina บทบาทภารกิจ เป็นผู้นำด้านสหกรณ์ในรูปแบบอิสลามดำเนินการตามหลักขาริอะฮ์บริการสมาชิกอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นศูนย์กลางการประสานงานระหว่างองค์กรภายนอกกับสมาชิกการบูรณาการด้านการสนับสนุนสินเชื่อตามหลักการศาสนาอิสลาม พร้อมร่วมลงทุนในการก่อตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมตามโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม

1.17 สหกรณ์อับนุอ์ฟาน บทบาทภารกิจ ดำเนินการโดยยึดหลักการอิสลามอย่างเคร่งครัด ถือการบริการเป็นหัวใจของงาน ซึ่งจะต้องสะดวก รวดเร็ว ถูกต้อง โปร่งใสและเป็นที่พอใจของสมาชิก มีระบบบริหารจัดการทุกสาขา อย่างมีคุณภาพ มั่นคงและยั่งยืน ให้ความรู้และคำปรึกษาด้านการเงินและ ธุรกิจแก่สมาชิกอย่างสม่ำเสมอ สร้างคุณภาพชีวิตแก่สมาชิกและสังคมการบูรณาการด้านการสนับสนุนสินเชื่อตามหลักการศาสนาอิสลาม พร้อมร่วมลงทุนในการก่อตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมตามโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม

1.18 สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ ปฏิบัติหน้าที่ ตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พุทธศักราช 2540 เป็นองค์กรกลางของประชาคมมุสลิมในกรุงเทพมหานคร ดำเนินการพัฒนา ปรับปรุงและแก้ไขปัญหาสังคม ตามความคาดหวังของภาครัฐและเอกชนการบูรณาการด้านข้อมูลความรู้ด้านมาตรฐานสินค้าฮาลาล โดยการสนับสนุนวิทยากร ผู้เชี่ยวชาญด้านอาหารฮาลาล และสนับสนุนการขับเคลื่อนการบูรณาการด้านการสนับสนุนสินเชื่อตามหลักการศาสนาอิสลาม พร้อมร่วมลงทุนในการก่อตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมตามโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม

1.19 สำนักงานการกีฬาและการท่องเที่ยว บทบาทภารกิจ การส่งเสริมสนับสนุน และพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การกีฬา การศึกษาด้านกีฬา นันทนาการ การบูรณาการ และการสนับสนุนในด้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จะขับเคลื่อนความคู่กับการบูรณาการด้านการสนับสนุนสินเชื่อตามหลักการศาสนาอิสลาม พร้อมร่วมลงทุนในการก่อตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมตามโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรมเป็นพัฒนาเชิงพื้นที่ ที่สอดคล้องกับงานวิจัย

2. การทบทวนแผนงาน โครงการภาครัฐ

จากการศึกษาทบทวนแผนงาน โครงการภาครัฐ สามารถนำเสนอโครงการที่สำคัญ ๆ ได้ ดังนี้

2.1 โครงการศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพ โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดยะลา กรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งมีรายละเอียดโครงการดังนี้

2.1.1 ความเป็นมาของโครงการ

แนวโน้มราคาผลผลิตลองกองตกต่ำตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ประกอบกับเหตุการณ์ความไม่สงบของพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 ทำให้ทางราชการต้องเข้ามามีบทบาทในด้านการแทรกแซงราคาผลผลิตลองกอง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 โดยได้ส่งเสริมให้ชาวสวนลองกองรวมตัวสมาชิกจัดตั้งเป็นกลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมผลผลิตและทำการคัดแยกผลไม้ส่งออกตามคุณภาพ ส่งไปจำหน่าย เรียกว่าศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพ ซึ่ง

ได้รับงบประมาณเป็นเงินอุดหนุนจากกรมส่งเสริมการเกษตร เพื่อใช้บริหารจัดการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งรับซื้อลองกองของสมาชิกออกจำหน่าย

การแก้ไขปัญหาด้านการตลาดผลผลิตลองกองใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ฤดูกาลผลิต ปี 2550 จังหวัดยะลา สืบเนื่องจากนายกรัฐมนตรีนายทักษิณ ชินวัตร (พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์) เดินทางมาประชุมพิจารณาแนวทางการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2550 และได้เห็นชอบแนวทางการกระตุ้นเศรษฐกิจ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งได้มีข้อสั่งการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาหาค่าผลผลิตการเกษตรของพื้นที่ โดยมอบหมายให้ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดทำแผนการตลาดรองรับผลผลิตลองกองใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) ในฤดูกาลผลิต ปี 2550 (สำนักงานเกษตรจังหวัดยะลา, 2550)

จังหวัดยะลา ได้ดำเนินงานตามแผนการแก้ไขปัญหาด้านการตลาดผลผลิตลองกองฯ เพื่อให้มีการกระจายผลผลิตลองกองออกสู่ตลาดอย่างรวดเร็ว เกษตรกรได้รับราคาที่เป็นธรรม ซึ่งได้มอบหมายให้ เกษตรและสหกรณ์จังหวัดยะลา จัดตั้งศูนย์บริหารจัดการผลผลิตลองกองและการตลาดลองกองจังหวัดยะลา เพื่อเป็นศูนย์ประสานงานด้านข้อมูลการแก้ไขปัญหาการตลาดผลผลิตลองกอง ปี 2550 โดยให้หน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เข้ามาเป็นคณะกรรมการ เช่น ประมง ปศุสัตว์ ตำรวจภูธร สปก. ฯลฯ

2.1.2 แนวทางการดำเนินงานศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพ

แนวทางการดำเนินงานศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพ มีดังนี้ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2547)

1) **วัตถุประสงค์** ประกอบด้วย 1) เพื่อสร้างระบบจัดการผลผลิตของผลไม้ ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีการปลูกไม้ผลเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญหลายชนิดในปริมาณมาก โดยเฉพาะลองกอง ทุเรียน เงาะและมังคุด และ 2) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลไม้ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

2) **เป้าหมาย** ประกอบด้วย 1) จัดตั้งศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพ 20 ศูนย์ ให้เป็นแหล่งในการจัดการผลไม้เพื่อจำหน่ายในระดับต่างๆ และเพื่อการส่งออก รวมทั้งการบริหารและใช้ประโยชน์จากศูนย์ฯ ให้คุ้มค่า และ 2) พัฒนาคุณภาพผลไม้ ตั้งแต่กระบวนการผลิตจนถึงการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว ด้วยระบบการผลิตที่ดีและเหมาะสม (GAP) เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีมีคุณภาพไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 จากผลผลิตที่ผลิตได้ทั้งหมด

3) กิจกรรมโครงการดำเนินการ

3.1) **อบรม/ดูงาน/ฝึกปฏิบัติ** เพิ่มพูนทักษะด้านการพัฒนาการผลิตและการจัดการผลผลิตผลไม้สำหรับเกษตรกร

3.2) อบรม/ดูงาน/ฝึกปฏิบัติ สำหรับเจ้าหน้าที่ (เน้นด้านระบบการจัดการผลผลิต)

3.3) จัดงานวันผลไม้ระดับจังหวัดและการประกวดผลผลิต

3.4) จัดตั้งศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพ

3.5) ติดตามและประเมินผล เพื่อประเมินในระหว่างดำเนินการ (On-Going Evolution) และผลที่ได้รับจากการดำเนินงานเพื่อพิจารณาคุณภาพของผลไม้ ความต้องการของเกษตรกร เพื่อนำไปสู่การวางแผนการดำเนินงานในปีต่อไป

3.6) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งผลิตช่วงเวลาผลผลิตออกสู่ตลาดให้ผู้บริโภคและผู้สนใจทราบ

4) วิธีการดำเนินงาน

4.1) กำหนดจุดที่ตั้งศูนย์คัดแยกฯ โดยพิจารณาพื้นที่ที่มีการปลูกไม้ผลเป็นส่วนใหญ่

4.2) กำหนดขอบเขตพื้นที่เป้าหมายที่คาดว่าเกษตรกรสามารถนำผลไม้มายังจุดที่ตั้งของศูนย์คัดแยกฯ ได้สะดวก โดยคำนึงเรื่องการคมนาคมเป็นหลัก ซึ่งทำให้ทราบถึงเป้าหมายจำนวนหมู่บ้าน ตำบล และจำนวนเกษตรกรผู้ปลูกไม้ผล โดยมีทั้งเกษตรกรทั่วไป และเกษตรกรที่รวมตัวกันเป็นกลุ่ม หรือชมรมผู้ปลูกไม้ผล

4.3) ประเมินการเมื่อทราบขอบเขตของพื้นที่ และจำนวนเกษตรกรผู้ปลูกไม้ผล จะทำให้สามารถประมาณการผลผลิตของผลไม้ในแต่ละฤดูกาลได้

4.4) เกษตรกรผู้ปลูกไม้ผลทุกคนมีสิทธิในการใช้บริการ และเป็นสมาชิกของศูนย์คัดแยกฯ อย่างเท่าเทียมกัน การดำเนินการของศูนย์ฯ จะบริหารจัดการโดยคณะกรรมการที่ร่วมกันคิดและตัดสินใจ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ศูนย์ฯ มีการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพและบรรลุผล มีการพัฒนาการผลิตการจัดการผลผลิต เพื่อก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม ตลอดจนส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจของผลไม้ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

4.5) ศูนย์ฯ จัดทำแผนโดยการประชุมสมาชิก เสนอแผนปฏิบัติงาน และแผนเบิกจ่ายเงินที่ได้รับการสนับสนุน ส่งสำนักงานเกษตรจังหวัด

4.6) จังหวัดจัดอบรมสมาชิกกลุ่มและนำสมาชิกทัศนศึกษาดูงาน ฝึกปฏิบัติ เพื่อเพิ่มพูนทักษะในการพัฒนาและจัดการผลผลิต

4.7) จังหวัดตรวจสอบแผนปฏิบัติงานของศูนย์ฯ และดำเนินการเบิกจ่ายงบประมาณของศูนย์ฯ โดยดำเนินการตามหลักเกณฑ์การเบิกจ่ายงบประมาณ งบเงินอุดหนุน

4.8) ติดตามความก้าวหน้า และประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์ฯ

4.9) ประสานงานและเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารด้านการผลิตและการตลาดกับ
ศูนย์ฯทุกศูนย์ฯ

4.10) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์

5) บทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้อง

5.1) เจ้าหน้าที่และแกนนำเกษตรกรร่วมการกำหนดบทบาทหน้าที่และความ
รับผิดชอบของผู้เกี่ยวข้อง

5.2) คัดเลือกคณะกรรมการบริหารจัดการศูนย์ฯ ในตำแหน่งต่างๆ ประกอบด้วย
ประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรณญิกและคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อทำหน้าที่วางแผนและ
ดำเนินการจัดการผลผลิต ตลอดจนการจำหน่ายผลไม้ วรระการดำรงตำแหน่ง การอนุมัติ การจัดซื้อ
จัดจ้างและการจำหน่ายผลผลิต การบริหารงานทั่วไป

5.3) คณะกรรมการบริหารจัดการศูนย์ฯกำหนดหลักเกณฑ์เงื่อนไขต่างๆ เช่น
หลักเกณฑ์การรับสมัคร การบริการคัดแยกผลไม้ การบริการเงินกองทุนหมุนเวียน การจัดสรร
ผลประโยชน์ การจัดการผลผลิต ฯลฯ เพื่อสร้างระบบการจัดการผลผลิต และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด
แก่ชุมชน

5.4) คณะกรรมการบริหารจัดการศูนย์ฯสร้างกลุ่มเครือข่ายของศูนย์ฯ โดย
เชื่อมโยงกลุ่มผู้ปลูกไม้ผลในพื้นที่ ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและความเชื่อถือของสมาชิก

5.5) คณะกรรมการบริหารจัดการศูนย์ฯมีหน้าที่รวบรวมผลผลิต จัดหาตลาดรับ
ซื้อผลผลิตและกำหนดราคาจำหน่ายให้แก่สมาชิกศูนย์

5.6) จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการศูนย์ฯ และสมาชิกศูนย์ฯ เพื่อแลกเปลี่ยน
ความรู้และประสบการณ์ด้านการผลิต และสรุปผลความก้าวหน้าของศูนย์ รวมทั้งช่วยกันแก้ปัญหา
และอุปสรรคต่างๆ ในการบริหารจัดการศูนย์

5.7) ประสานงานและเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารด้านการผลิตและการตลาดกับศูนย์
อื่นๆ ทั้ง 3 จังหวัด คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาสและหน่วยงานอื่นๆ

5.8) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลผลิตที่ได้รับการคัดแยกของศูนย์ฯและผลการ
ดำเนินงานให้เป็นที่รู้จัก

6) ผลผลิต (Output)

6.1) เกษตรกรเกิดทักษะในการผลิตจนกระทั่งการเก็บเกี่ยวก่อให้เกิดผลผลิตที่มี
คุณภาพ

6.2) เกษตรกรมีการรวมกลุ่มในชุมชนเพื่อคัดแยกผลไม้และพัฒนาคุณภาพตาม
ความต้องการของตลาด

6.3) เกษตรกรเกิดความรู้และสามารถวางแผนการจัดการผลผลิต

7) ผลลัพธ์ (Outcome)

7.1) เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพึงพอใจต่อการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของศูนย์คัดแยกฯ

7.2) ศูนย์คัดแยกฯ มีเงินทุนหมุนเวียน

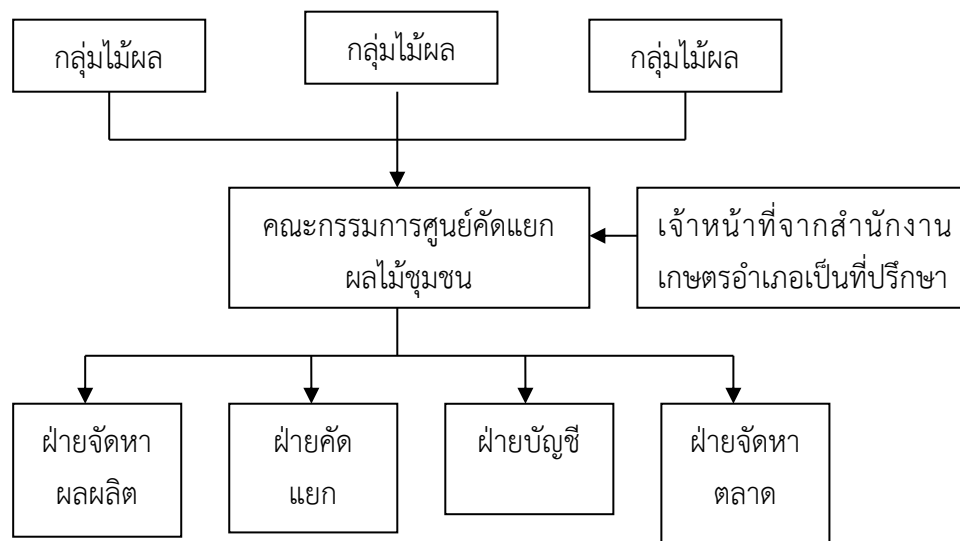
7.3) มูลค่าเพิ่มของผลผลิต เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น

7.4) ชุมชนเข้มแข็ง เกิดความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้

2.1.3 การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบของคณะกรรมการศูนย์ศูนย์คัดแยกฯ มีคณะกรรมการอยู่ศูนย์ละประมาณ 10-15 คน ซึ่งมาจากตัวแทนจากกลุ่มไม้ผลต่างๆ ในเขตของศูนย์คัดแยกนั้น ๆ แบ่งหน้าที่โดยการประชุมของคณะกรรมการศูนย์คัดแยกพร้อมกับเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ ออกเป็น 2 ฝ่ายหลักๆ ได้แก่ ฝ่ายจัดหาผลผลิต ฝ่ายคัดแยกผลผลิต และมีคณะกรรมการอยู่ 1-3 คนที่ทำหน้าที่จัดทำบัญชี และฝ่ายจัดหาตลาด บางศูนย์คัดแยกจะมีกรรมการที่ทำหน้าที่เร่งรัดหนี้สินด้วย ส่วนการทำหน้าที่ประสานงานข้อมูลข่าวสารด้านราคาและตลาดปลายทางนั้นส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของประธานศูนย์คัดแยกเป็นหลัก

จังหวัดยะลามีการกำหนดตำแหน่งของคณะกรรมการบริหารศูนย์จะมี 3 ลักษณะ ด้วยกันดังนี้

1. ลักษณะที่ 1 ประกอบด้วย ประธาน รองประธานฝ่ายบริหาร รองประธานฝ่ายตลาด รองประธานฝ่ายผลผลิต เภรัญญิก เลขานุการ ส่วนที่เหลือเป็นกรรมการ
2. ลักษณะที่ 2 กำหนดให้คณะกรรมการศูนย์ฯ ทุกคนต้องมีตำแหน่งชัดเจน นอกเหนือจากตำแหน่งประธาน รองประธาน เลขานุการ ฯลฯ แล้ว จะประกอบด้วย ตำแหน่ง ฝ่ายทะเบียน ฝ่ายขาย ฝ่ายคัดแยกผลผลิต ฝ่ายตรวจสอบ ฝ่ายเร่งรัดหนี้สิน
3. ลักษณะที่ 3 แต่งตั้งให้คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ทุกคนเป็นคณะทำงาน โดยมีหัวหน้าคณะทำงาน 1 คน
ไม่ว่าจะมีการวางโครงสร้างในลักษณะใดก็ตาม ทุกศูนย์จะมีนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร จากสำนักงานเกษตรอำเภอเป็นที่ปรึกษาและควบคุมการเบิกจ่ายงบประมาณ

รูปที่ 3 โครงสร้างการบริหารศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพ จังหวัดยะลา

2.2 โครงการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ปีงบประมาณ 2558 โดยกรมส่งเสริมการเกษตร มีรายละเอียดโครงการดังนี้

2.2.1 หลักการและเหตุผล ปัจจุบันกรมส่งเสริมการเกษตรได้รับจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ไปแล้วกว่า 73,000 แห่ง จากข้อมูลการประเมินศักยภาพ พบว่าวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่มีความจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้มีความเข้มแข็ง และพึ่งพาตนเองได้ โดยในระยะที่ผ่านมาได้มีการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ จนสามารถกำหนดแนวทางพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชน และได้รับการสนับสนุนการพัฒนาภายใต้กลไกของคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนและคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัดและอนุกรรมการฯอำเภอแล้วจำนวนหนึ่ง

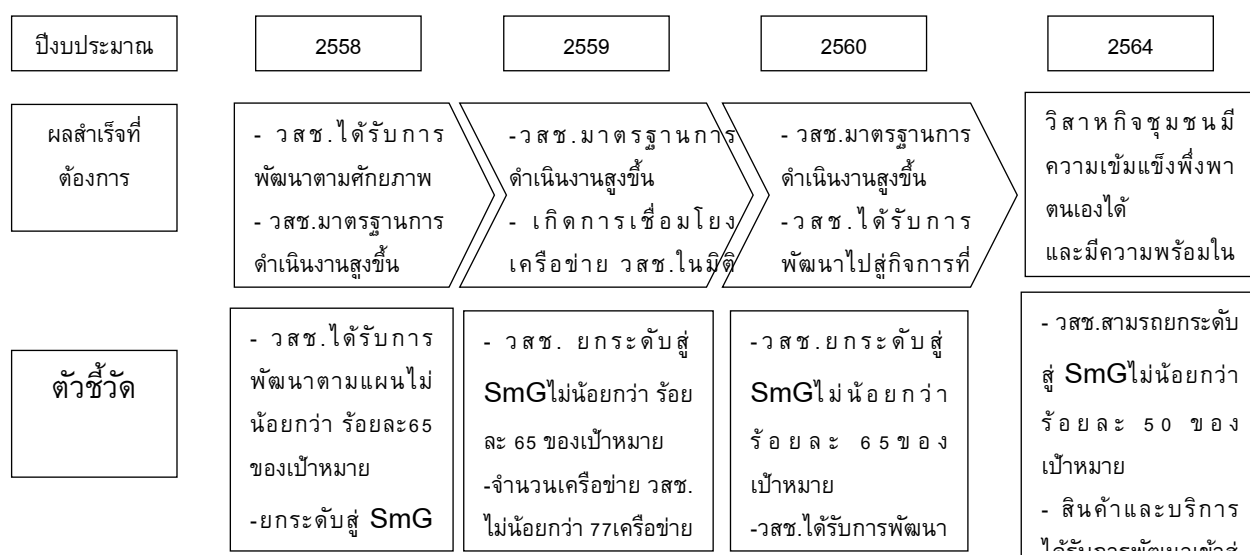
ในปีงบประมาณ 2558 การส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจะมุ่งเน้นผลการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งประกอบด้วย การเน้นให้เกิดการบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนโดยผ่านกลไกของคณะกรรมการและอนุกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในทุกระดับให้สามารถยกระดับการพัฒนาขึ้นตามลำดับสู่ความเป็น Smart Group การยกระดับขีดความสามารถวิสาหกิจชุมชนในการแข่งขันเชิงการค้าเชื่อมโยงสู่พัฒนาสินค้าและบริการให้มีความเป็น Smart Product รวมทั้ง การคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนดีเด่นเพื่อเป็นการค้นหาวิสาหกิจชุมชนที่สามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาและกระตุ้นให้เกิดการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในลักษณะบูรณาการในพื้นที่มากยิ่งขึ้น

2.2.2 แนวคิดโครงการในภาพรวม

1) เป้าประสงค์หลัก วิสาหกิจชุมชนได้รับการส่งเสริมและพัฒนาที่เหมาะสมกับศักยภาพให้มีความความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมทั้ง มีความสามารถในการประกอบการ การบริหารจัดการ ให้มีความพร้อมในการแข่งขันทางการค้าและสามารถก้าวไปสู่การเป็นผู้ประกอบการในระดับที่สูงขึ้น

2) กลยุทธ์การดำเนินงาน/กิจกรรมหลัก ประกอบด้วย 1) การสนับสนุนกลไกการดำเนินงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 2) การส่งเสริมและพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชน 3) การคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนดีเด่น และ 4) การสนับสนุนการปฏิบัติงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

3) Road Map ของโครงการ ดังรูปประกอบที่ 4

รูปที่ 4 Road Map ของโครงการ

2.2.3 การดำเนินโครงการ ปี 2558

1) วัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) เพื่อสนับสนุนการทำงานของคณะกรรมการอนุกรรมการ ที่ตั้งขึ้นภายใต้ พรบ.ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 ให้สามารถบูรณาการงานส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) เพื่อส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้แก่สมาชิกวิสาหกิจชุมชนอย่างต่อเนื่องและสามารถจัดทำแผนการพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนได้อย่างเหมาะสม 3) สนับสนุนกิจการวิสาหกิจชุมชนให้มีการพัฒนาตามศักยภาพทั้งในด้านการบริหารจัดการ สินค้าและบริการได้อย่างเหมาะสม และ 4) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในเชิงบูรณาการในพื้นที่มากยิ่งขึ้น และสามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชน

2) เป้าหมาย/สถานที่ดำเนินการ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน จำนวน 5,300 ราย ทั้งนี้ ให้พิจารณานำไปบูรณาการในพื้นที่โครงการบริหารจัดการเขตเกษตรเศรษฐกิจ สำหรับสินค้าเกษตรที่สำคัญ(Zoning)

3) กิจกรรมและวิธีการดำเนินงาน

- การสนับสนุนกลไกการดำเนินงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 ประกอบด้วยกิจกรรม ดังต่อไปนี้

1) ประชุมคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนดำเนินการโดยส่วนกลาง เพื่อให้กำหนดนโยบาย แนวทางพัฒนาและส่งเสริมกิจการวิสาหกิจชุมชน รวมถึง ผลักดันให้เกิดการบูรณาการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในระดับนโยบาย

2) การสรรหากรรมการผู้แทนวิสาหกิจชุมชนในคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนดำเนินการโดยส่วนกลาง เป็นการสรรหากรรมการผู้แทนวิสาหกิจชุมชนเนื่องจากครบวาระ

3) ประชุมคณะกรรมการประสานนโยบายกองทุนเพื่อพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชน ดำเนินการโดยส่วนกลาง เพื่อให้ประสานงานกับกองทุนที่เกี่ยวข้องให้สามารถสนับสนุนกิจการวิสาหกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเสนอแนวทางการดำเนินงานหรือแก้ไขปัญหากองทุนในการสนับสนุนกิจการวิสาหกิจชุมชนแก่คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

4) ประชุมอนุกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนระดับประเทศ ดำเนินการโดยส่วนกลาง เพื่อให้ผลักดันนโยบาย แนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนไปสู่การปฏิบัติ บูรณาการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งดำเนินการอื่นใดตามที่คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนมอบหมาย

5) ประชุมคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนระดับจังหวัด ดำเนินการโดยสำนักงานเกษตรจังหวัดเพื่อกำหนดแนวทาง วิธีการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนของจังหวัดบูรณาการงานส่งเสริมสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนภายในจังหวัดอย่างเป็นเอกภาพ รวมถึง เสนอแนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนต่อคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

6) ประชุมกรรมการประสานงานวิสาหกิจชุมชน ดำเนินการโดยส่วนกลาง และเขต เพื่อเชื่อมโยงนโยบายจากคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนสู่การปฏิบัติภายใต้กรมส่งเสริมการเกษตร และเพื่อกำกับ ดูแล ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการดำเนินงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนให้เป็นไปตามแนวทางการปฏิบัติงาน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548

7) สัมมนาบูรณาการงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนดำเนินการโดยส่วนกลาง เพื่อสนับสนุนให้เกิดการบูรณาการแผนงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนระหว่างหน่วยงานภาคี และเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนต่อคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

8) สร้างเครือข่ายกรรมการผู้แทนวิสาหกิจชุมชน ดำเนินการโดยสำนักงานเกษตรจังหวัดที่มีกรรมการผู้แทนวิสาหกิจชุมชนระดับประเทศกิจกรรมที่สนับสนุนให้เกิดเวทีการแลกเปลี่ยน ระดมความคิดเห็นจากผู้แทนวิสาหกิจชุมชนเพื่อนำเสนอเป็นแนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในระดับจังหวัดหรือระดับประเทศ

- การส่งเสริมและพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรม ดังต่อไปนี้

- การประเมินศักยภาพและจัดทำแผนพัฒนากิจการวิสาหกิจดำเนินการโดยสำนักงานเกษตรจังหวัด โดยจังหวัดจัดสรรจำนวนวิสาหกิจชุมชนเป้าหมายให้อำเภอๆละ 1 วิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้ ขอให้พิจารณานำไปบูรณาการในพื้นที่โครงการบริหารจัดการเขตเกษตรเศรษฐกิจสำหรับสินค้าเกษตรที่สำคัญ(Zoning) โดยอาจใช้แนวทางประกอบการพิจารณาคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนเป้าหมาย ดังนี้

- เป็นวิสาหกิจชุมชนที่มีการดำเนินกิจการอย่างต่อเนื่อง
- มีผลการประเมินศักยภาพในระดับปานกลาง หรือระดับดี
- เป็นกิจการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเกษตรหลักของชุมชนหรือเป็นกิจการที่ สมาชิกในชุมชนส่วนมากมีผลประโยชน์ร่วมกัน

- เป็นวิสาหกิจชุมชนอยู่เป้าหมายในการทำงานร่วมกันของหน่วยงานภาคี องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือภาคเอกชน หรือ

- จังหวัด อำเภอ ร่วมกันจัดกิจกรรมเวทีการเรียนรู้เพื่อให้มีการการประเมินศักยภาพ และจัดทำแผนพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนทั้งนี้ อาจเชิญหน่วยงานภาคีต่างๆเข้าร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสม โดยให้นำแผนพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนไปสู่การบูรณาการส่งเสริมจากคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัด หน่วยงาน องค์กรต่างๆ

- ยกระดับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนสู่ความเป็น Smart Group ดำเนินการโดยสำนักงานเกษตรจังหวัด โดยจังหวัดกำหนดหลักสูตรการอบรมเพื่อเพิ่มทักษะด้านการบริหารจัดการ ซึ่งพิจารณาจากการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน และตามเงื่อนไขตัวบ่งชี้ความเป็น Smart Group ของวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้ ขอให้เน้นผลการนำไปสู่การปฏิบัติอันจะส่งผลต่อการยกระดับการพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนให้ดีขึ้น

- **พัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่การแข่งขัน** การวิเคราะห์ขีดความสามารถในการแข่งขันโดยแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

(1) สำนักงานเกษตรจังหวัดคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนเป้าหมายจากกิจกรรม 2.1 ที่มีความพร้อมในการพัฒนาสินค้าและบริการเพื่อพัฒนาไปสู่ Smart Product จังหวัดละ 1 วิสาหกิจชุมชน รวม 77 แห่ง เพื่อนำไปสู่กระบวนการพัฒนาตามโครงการพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตรแปรรูป กิจกรรม การพัฒนามาตรฐานการผลิตเพื่อการแข่งขันเชิงธุรกิจ

(2) ส่วนกลาง เขต จังหวัด ร่วมกันคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาสู่การเป็นท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำนวน 27 วิสาหกิจชุมชน

(3) จังหวัดทำการวิเคราะห์ขีดความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มเป้าหมาย ตามแนวทางการวิเคราะห์ตามระบบเพชร (Diamond model) พร้อมทั้ง จัดทำแผนพัฒนากิจการ สินค้าและบริการ จัดส่งให้กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนภายในวันที่ 30 พฤศจิกายน 2557 เพื่อพิจารณาจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป้าหมายเป็นลำดับต่อไป

(4) สนับสนุนการพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนสู่การบริการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำนวน 27 วิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้ กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจะเสนอขอจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป้าหมายเมื่อพิจารณาแผนการพัฒนา ตามกิจกรรม 2.3

- พัฒนาต่อยอด วสช. ชนะการประกวด

2.4 สนับสนุนกิจการวิสาหกิจชุมชนดีเด่น ดำเนินการโดยสำนักงานเกษตรจังหวัด และส่วนกลาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนที่ชนะเลิศการประกวดวิสาหกิจชุมชน ปี 2556-57 ให้มีความสามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยขอให้สำนักงานเกษตรจังหวัดร่วมกับกลุ่มเป้าหมายจัดทำแผนพัฒนาส่งให้กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนภายในวันที่ 30 พฤศจิกายน 2557 เพื่อจะพิจารณาและเสนอขอโอนจัดสรรงบประมาณสนับสนุนกลุ่มเป้าหมายเป็นลำดับต่อไป

- การคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนดีเด่น เป็นการคัดเลือกระดับจังหวัด ระดับเขต และระดับประเทศ

2.2.4 แนวทางการดำเนินงาน

การคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนดีเอนมีคณะกรรมการคัดเลือก 3 ระดับ ได้แก่ ระดับจังหวัด ระดับเขต และระดับประเทศ โดยคณะกรรมการทั้ง 3 ระดับ จะต้องประกอบด้วยหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน โดยมีแนวทางการคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนดีเด่น ดังนี้

(1) คณะอนุกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนระดับอำเภอคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนดีเด่นส่งเข้ารับการคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด

(2) สำนักงานเกษตรจังหวัดดำเนินการคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด โดยให้คณะกรรมการระดับจังหวัด เป็นผู้คัดเลือก และส่งวิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับจังหวัดเข้ารับการคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับเขต

(3) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตดำเนินการคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับเขต โดยให้คณะกรรมการระดับเขต เป็นผู้คัดเลือก และส่งวิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับเขตเข้ารับการคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับประเทศ

(4) กรมส่งเสริมการเกษตรดำเนินการคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับประเทศ โดยให้คณะกรรมการระดับประเทศเป็นผู้คัดเลือก

(5) จัดทำเอกสาร และหรือสื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลการคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนดีเด่น

2.2.5 ผลผลิต ผลลัพธ์ ตัวชี้วัด

1) ผลผลิต (output) พร้อมตัวชี้วัดผลผลิต

1.1) สมาชิกวิสาหกิจชุมชนเข้าร่วมเวทีเรียนรู้การจัดทำแผนพัฒนาและเพิ่มทักษะการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน อย่างน้อย 5,300 ราย

1.2) วิสาหกิจชุมชนได้รับการประเมินศักยภาพและวิเคราะห์ขีดความสามารถในการแข่งขัน อย่างน้อย 104 แห่ง

1.3) วิสาหกิจชุมชนได้รับการพัฒนาสู่กิจการท่องเที่ยวเชิงเกษตร อย่างน้อย 27 แห่ง

1.4) วิสาหกิจชุมชนได้รับการส่งเสริมให้เป็นต้นแบบการพัฒนา 154 แห่ง

2) ผลลัพธ์ (outcome) พร้อมตัวชี้วัดผลลัพธ์

2.1) สมาชิกวิสาหกิจชุมชนที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการพัฒนากิจการไม่น้อยกว่า ร้อยละ 65

2.2) กิจการวิสาหกิจชุมชนได้รับการพัฒนาที่เหมาะสมตามศักยภาพ อย่างน้อยร้อยละ 65 ของเป้าหมาย

2.3 โครงการพัฒนาศักยภาพการผลิตलगองคุณภาพ(Premium) โดย สำนักงาน ธ.ก.ส. จังหวัดยะลา

2.3/1 หลักการและเหตุผล

ตามที่ธนาคารกำหนดยุทธศาสตร์ตลาดสินค้าเกษตร โดยการพัฒนาเพื่อเพิ่มมูลค่า ผลผลิต ตลอดห่วงโซ่การผลิตประกอบด้วย การจัดการผลิตภาคชุมชน การรวบรวม การแปรรูป และการจัดการตลาดผ่านขบวนการสหกรณ์ และการดำเนินงานในปีบัญชี 2558 ในยุทธศาสตร์ที่ 2 เพิ่มขีดความสามารถภาคเกษตรรองรับ AEC เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตรโดยเน้น 9 ผลิตภัณฑ์หลัก ได้แก่ ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง อ้อยโรงงาน กาแฟ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ผลไม้(สับปะรดทุเรียน มังคุด ลำไย ลองกอง) และโคเนื้อ

เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ดังกล่าว ภายใต้สภาวะการณ์วิกฤติด้านเศรษฐกิจที่ตกต่ำในขณะนี้ ส่งผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกรชาวสวนลองกอง ข้างยังถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลางที่เข้าไปรับซื้อผลผลิตในพื้นที่ ราคาผลผลิตไม่คุ้มค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษา รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ดังนั้น เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาราคาสินค้าเกษตรลองกอง จำเป็นจะต้องให้ความรู้กับเกษตรกรในด้านการจัดการพื้นที่การผลิต การจัดหาปัจจัยการผลิต การเลือกใช้เทคโนโลยี การเชื่อมโยงภายใต้การประสานพื้นที่การผลิตและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่อุปทานสินค้าตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำโดยต้องอาศัยระบบการจัดการด้านการผลิต(Production Management) วิธีการผลิต ขนาดการผลิต ปริมาณการผลิต การจัดการห่วงโซ่อุปทาน การตลาดและระบบโลจิสติกส์(Supply Chain and Logistics Management) อย่างเป็นรูปธรรมและเข้าถึงเกษตรกรลูกค้า สำนักงาน ธ.ก.ส.จังหวัดยะลา จึงได้จัดทำโครงการพัฒนาศักยภาพการผลิตลองกอง(Premium)ตามมาตรฐานการพักชำระหนี้ลูกค้า ธ.ก.ส. 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อสร้างเกษตรกรต้นแบบเป็นฐานการผลิตลองกองคุณภาพ พัฒนากลุ่มการผลิต กลุ่มรวบรวม เพื่อผลิตลองกองคุณภาพ(Premium) โดยผ่าน สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส.ยะลา จำกัด ให้สามารถทำหน้าที่สนับสนุนและเชื่อมโยงผลผลิตลองกองของเกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตหรือกลุ่มเกษตรกรไปสู่ตลาดผู้บริโภคปลายทางภายในประเทศ มุ่งเน้นไปที่การบริหารจัดการพื้นที่การผลิต การดูแลรักษาผลผลิต การลดต้นทุนการผลิต การผลิตลองกองคุณภาพ(Premium Product) เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการเกษตรตามความต้องการของตลาด สามารถเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายรวบรวมผลิตผล คัดเกรดคุณภาพและจำหน่ายตามชั้นคุณภาพ โดยในการดำเนินการตามโครงการนี้เป็นการสร้างต้นแบบเชิงคุณภาพเพื่อบูรณาการการพัฒนาภาคการผลิตลองกองแบบครบวงจร (ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ) ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาตลาดสินค้าเกษตร (Agricultural Market Development) ของ ธ.ก.ส. เพื่อให้เกิดครัวเรือนเกษตรกรมีอาชีพที่มีความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน

2.3.2 วัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) เพื่อสร้างเกษตรกรต้นแบบในการผลิตลองกองที่มีคุณภาพสูง ตรงตามความต้องการของตลาด 2) เพื่อเพิ่มสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต สร้างรายได้แก่เกษตรกรชาวสวนลองกอง และ3) เพื่อเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายการผลิต การรวบรวมผลิตผล ระหว่าง

เกษตรกร สถาบันเกษตรกรในชุมชนกับ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส.ยะลา จำกัด (สกต.ยะลา)

2.3.3 เป้าหมาย เกษตรกร กลุ่มเกษตรกรผู้รวบรวม(ศูนย์คัดแยก)ลองกองในพื้นที่จังหวัด ยะลา/สมาชิก สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส.ยะลา จำกัด (สกต.ยะลา)จำนวน 200 คน

2.3.4 วิธีการดำเนินการ

อบรมพัฒนาศักยภาพผู้ผลิตลองกอง การใช้เทคโนโลยีเพิ่มผลผลิต การลดต้นทุนการผลิต การจัดการพื้นที่การผลิต การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยวผลผลิต(Production Management) การคัด แยกคุณภาพ การบรรจุหีบห่อ การจัดการห่วงโซ่อุปทาน การตลาดและระบบโลจิสติกส์(Supply Chain and Logistics Management)การเชื่อมโยงภายใต้การประสานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตลอด ห่วงโซ่อุปทาน

2.3.5 พื้นที่ดำเนินการ ประกอบด้วย 1) การดำเนินการด้านการผลิตลองกองคุณภาพ อำเภอรังปิ้ง อำเภอรือเสาะ อำเภอบันนังสตา อำเภอเยะหาและอำเภอเมืองยะลา และ 2) อบรม ศักยภาพผู้ผลิตลองกอง ณ โรงแรมยะลามายเฮาส์ถนนรัฐคำนี้้ง ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัด ยะลา

2.3.6 ประโยชน์คาดว่าจะได้รับ

- 1) สร้างเกษตรกรต้นแบบด้านการบริหารจัดการพื้นที่การผลิต เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพื่อผลิตลองกองคุณภาพ
- 2) เพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายการผลิต เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตลองกอง
- 3) สร้างอำนาจในการต่อรองและเพิ่มศักยภาพกลุ่มการผลิต รวบรวมสินค้าเกษตรเชิงคุณภาพตามความต้องการของตลาด ขยายตลาด เพิ่มช่องทางการจำหน่ายและมีการเชื่อมโยงเป็น เครือข่าย(Network)
- 4) เป็นฐานลูกค้าให้ธนาคารในการขายสินเชื่อเพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิตอย่างมี คุณภาพ

2.4 โครงการบูรณาการเกษตรก้าวหน้าริมทางหลวง (Smart Farm) โดยศูนย์อำนวยการ บริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.4.1 วัตถุประสงค์ของโครงการ ประกอบด้วย 1) เพื่อสนับสนุนการรวมกลุ่มและการ ประกอบอาชีพการเกษตร เพื่อให้มีอาชีพและรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้ อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน 2) เพื่อส่งเสริมการยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของ ประชาชน ให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ด้วยตนเองบนฐานของการดูแลและช่วยเหลือตนเองและเพื่อน สมาชิกในชุมชน 3) เพื่อเป็นการลดรายจ่าย สร้างรายได้ และพลิกฟื้นผืนดินให้ทำการเกษตรได้และ

สร้างความรักความสามัคคีของประชาชน ผ่านโครงการเกษตรริมทางกันได้ 4) เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกการน้อมนำกระแสพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เรื่อง “การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” และพระราชเสาวนีย์ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เรื่อง “คนอยู่ร่วมกันกับป่าอย่างยั่งยืน” มาเป็นแนวทางหลักของการขับเคลื่อนโครงการ และ 5) เพื่อเป็นสื่อสารความรู้ ความเข้าใจให้กับประชาชน ตามนโยบายของรัฐบาลด้วยกลไก “ประชารัฐ” ในการขับเคลื่อนการดำเนินการในระดับพื้นที่

2.4.2 พื้นที่เป้าหมาย ในปีงบประมาณ 2559 ศอ.บต. ได้สนับสนุนกิจกรรมบูรณาการเกษตรก้าวหน้าริมทางหลวง (Smart Farm) จำนวน 4 พื้นที่ ประกอบด้วย

1. ตำบลบุโหลบปุ๋ย อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี
2. ตำบลเกาะเปาะ อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี
3. ตำบลไพรวัน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส
4. บ้านลือม ตำบลกรงปินัง อำเภอกงปินัง จังหวัดยะลา

2.5 โครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ โดยสำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดยะลา

การทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาของกระทรวง (Road map) ซึ่งมีโครงการ ที่สำคัญคือการปรับโครงสร้างการผลิตสินค้าเกษตร ด้านสินค้าพืช ปศุสัตว์ และประมง ประกอบกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พลเอก ฉัตรชัย สาริกัลยะ) ได้มอบนโยบายเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2558 เน้นให้ความสำคัญในเรื่องการลดต้นทุนการผลิต โดยการรวมแปลงการผลิตของเกษตรกรเป็นแปลงใหญ่ก่อให้เกิดกิจกรรมลดต้นทุนการผลิตตามที่กำหนด และสามารถวัดสัมฤทธิ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นการเพิ่มโอกาสในการแข่งขันให้กับสินค้าเกษตร ทั้งนี้ การปรับโครงสร้างสินค้าที่สำคัญดังกล่าวจะต้องทำการผลิตในพื้นที่ที่มีความเหมาะสม ตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ประกาศเขตพื้นที่เหมาะสมสำหรับ การผลิตสินค้า 20 ชนิดไว้แล้ว โดยมีหลักการ คือ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต อาทิ ลดต้นทุนการผลิต เพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่ รวมทั้งผลผลิตมีคุณภาพได้มาตรฐาน ตรงตามความต้องการของตลาด มีการผลิตร่วมกันเป็นกลุ่มและมีการเชื่อมโยงกับตลาดเพื่อบริหารจัดการให้เกิดสมดุลระหว่างอุปทานและอุปสงค์ ของสินค้าแก้ปัญหาเรื่องสินค้าล้นตลาด และราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ

อย่างไรก็ตาม โครงการภาคการเกษตรของไทย เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย มีพื้นที่ถือครองทางการเกษตรขนาดเล็ก และเป็นการผลิตที่มีลักษณะต่างคนต่างทำ การดำเนินการลักษณะดังกล่าวทำให้ภาคเกษตรต้องเผชิญกับปัญหาและข้อจำกัดต่างๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อรายได้และความเป็นอยู่ของเกษตรกร เช่น ปัญหาด้านต้นทุนการผลิต ได้แก่ ค่าพันธุ์ ค่าปัจจัยการผลิตต่างๆ

ค่าใช้จ่ายของเครื่องจักรกลการเกษตร และค่าจ้างแรงงานด้านการเกษตร รวมทั้ง ปัญหาการขาดอำนาจการต่อรองของเกษตรกรตลอดกระบวนการผลิต (Production Process) การจัดการห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) และปัญหาด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่ยังไม่เข้าถึงตัวเกษตรกรได้เท่าที่ควร

ดังนั้น เพื่อเป็นการลดข้อจำกัดดังกล่าว จะต้องส่งเสริมให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มการผลิต และการบริหารจัดการร่วมกัน การทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีภารกิจต้องดูแลคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ต้องให้การสนับสนุนและส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรของเกษตรกรให้มีคุณภาพได้มาตรฐานเพื่อขีดความสามารถในการแข่งขันของสินค้าเกษตร และเพิ่มรายได้ของเกษตรกร จึงได้กำหนดระบบการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ที่มีการบริหารจัดการร่วมกัน ให้เกษตรกรเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงาน โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ปรับกระบวนการทำงานภายใน ให้ทุกหน่วยงานมีเป้าหมายการทำงานเชิงพื้นที่ร่วมกันในแปลงใหญ่ สนับสนุนเกษตรกรสมาชิกแปลงใหญ่ตามภารกิจของหน่วยงาน และความต้องการของเกษตรกร รวมทั้งทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงประสานภาคเอกชน ให้ร่วมสนับสนุนการดำเนินงานแปลงใหญ่ ในลักษณะประชารัฐที่มีความร่วมมือระหว่างเกษตรกร ภาครัฐ และภาคเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระต้นการบริหารจัดการและการตลาดที่ภาคเอกชนมีความเชี่ยวชาญ ทั้งนี้ เพื่อร่วมกันผลักดันให้เกษตรกรรวมกลุ่มในการผลิต ร่วมกันจัดหาปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพ บริหารจัดการร่วมกัน ตลอดจนการจกการด้านการตลาดเพื่อนำไปสู่การลดต้นทุน เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพิ่มโอกาสในการแข่งขัน โดยหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

2.5.1 วัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มและบริหารจัดการร่วมกัน เพื่อให้เกิดการรวมกันผลิตและรวมกันจำหน่าย โดยมีตลาดรองรับที่แน่นอน และ 2) เพื่อให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิตและมีผลผลิตต่อหน่วยเพิ่มขึ้น รวมทั้งผลผลิตมีคุณภาพได้มาตรฐาน ภายใต้การบูรณาการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

2.5.2 เป้าหมาย มีเป้าหมายในการดำเนินงานทั้งหมด จำนวน 55000 แปลง ดังนี้ 1) แปลงต้นแบบจังหวัดละ 1 แปลง รวมทั้งหมด 76 แปลง เพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบของระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ในการผลิตสินค้าเกษตร 2) แปลงทั่วไป จำนวน 429 แปลง และ 3) แปลงเกษตรสมัยใหม่ จำนวน 45 แปลง

2.5.3 เงื่อนไขการเข้าร่วมแปลงใหญ่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

1) เป็นการรวมแปลงผลิตสินค้าชนิดเดียวกัน แปลงไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ติดกันเป็นผืนเดียวกันแต่ควรอยู่ภายในชุมชนที่ใกล้เคียง สอนค่าควรเป็นสินค้าหลักของเกษตรกร พื้นที่ที่มีความเหมาะสม และมีศักยภาพที่จะพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจ

2) เกษตรกรสมัครใจ พร้อมที่จะพัฒนาการผลิตและการตลาดร่วมกัน โดย
การมีส่วนร่วมกันตลอดกระบวนการพัฒนา

3) ขนาดพื้นที่ดำเนินการ

1) พืชไร่ปาล์มน้ำมัน ยางพารา และข้าว มีผลพื้นที่รวมกันตั้งแต่
1000 ไร่ ขึ้นไป และเกษตรกรสมัครใจเข้าร่วมโครงการไม่น้อยกว่า 50 รายขึ้นไป

2) ไม้ผล พืชผัก ไม้ดอกไม้ผล หรือพืชอื่นๆ มีขนาดพื้นที่ตั้งแต่ 300
ไร่ ขึ้นไป หรือเกษตรกรสมัครใจเข้าร่วมโครงการไม่น้อยกว่า 50 รายขึ้นไป

3) ประมงและปศุสัตว์ ควรมีขนาดพื้นที่ตั้งแต่ 300 ไร่หรือหน่วย
ขึ้นไป (สินค้าปศุสัตว์ ให้คิดเป็นหน่วย ปศุสัตว์ โค 1 ตัว เท่ากับ 0.65 หน่วย กระบือ 1 ตัว เท่ากับ
0.70 หน่วย แพะ-แกะ 1 ตัว เท่ากับ 0.10 หน่วย สัตว์ปีก 1 ตัว เท่ากับ 0.01 หน่วย) หรือเกษตรกร
สมัครใจเข้าร่วมโครงการไม่น้อยกว่า 50 ราย

4) ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ของ
จังหวัด

5) การเข้าร่วมแปลงใหญ่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะมีการ
สนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชน ดังนี้

1) แปลงจะได้รับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในด้านการจัดการ
ดิน การจัดการน้ำ เป็นต้น

2) สมาชิกแปลงใหญ่จะได้รับการถ่ายทอดความรู้ และการบริการ
จากหน่วยงานต่างๆ ภายในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ภายใต้ภารกิจของแต่ละหน่วยงาน ตามความ
ต้องการของสมาชิกแปลงใหญ่

3) สนับสนุนการเข้าถึงแหล่งทุนเพื่อการพัฒนาความเข้มแข็งของ
กลุ่ม/องค์กรที่บริหารจัดการแปลงใหญ่

4) สนับสนุนพัฒนากลุ่ม/องค์กรที่บริหารแปลงใหญ่ ให้มี
ความสามารถในการบริหารจัดการ เพื่อพัฒนาเป็นองค์กรที่มีความเข้มแข็ง

5) ประสานและดำเนินงานร่วมกับภาคเอกชน เพื่อพัฒนาการ
บริหารจัดการและการตลาด

2.5.4 กลไกการขับเคลื่อน

1) ระดับส่วนกลาง การขับเคลื่อนการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตร
แบบแปลงใหญ่ ใช้กลไกของคณะกรรมการบริหารและขับเคลื่อนงานตามนโยบายรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยขับเคลื่อนผ่านคณะทำงานขับเคลื่อนการดำเนินงานระบบส่งเสริม
การเกษตรแบบแปลงใหญ่ ซึ่งมีกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นหน่วยงานหลักในการกำกับ ดูแล ติดตาม

และบูรณาการการทำงานดังกล่าวของหน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ในระดับส่วนกลาง รวมทั้งการเชื่อมโยงกับระดับภูมิภาค/ระดับจังหวัด โดยใช้กลไกขับเคลื่อนผ่านคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แบบเบ็ดเสร็จ (Single Command)

2) ระดับภูมิภาค/ระดับจังหวัด การขับเคลื่อนการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ใช้กลไกของคณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัด ในการบูรณาการการทำงานระบบการส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ โดยคณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดตั้งแต่ทีมงานเพื่อสนับสนุนและร่วมการขับเคลื่อน จำนวน 2 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ทีมผู้จัดการแปลง และส่วนที่ 2 ทีมสนับสนุนดำเนินงาน ประกอบด้วย 3 ทีม ได้แก่ ทีมตลาด ทีมลดต้นทุนการผลิต และทีมบริหารจัดการโดยมีองค์กรประกอบและบทบาทหน้าที่ตามภาพผนวก 1 ทั้งนี้ การปฏิบัติงานต้องมีการประสานงานกับคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แบบเบ็ดเสร็จ (Single Command) อย่างใกล้ชิด

2.5.5 ขั้นตอนการดำเนินงาน

1 การเตรียมการ

1) สร้างการรับรู้

1.1 ส่วนกลาง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดการประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงาน ให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องในระดับส่วนกลาง คณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แบบเบ็ดเสร็จ (Single Command) และเกษตรจังหวัด

1.2 ส่วนภูมิภาค คณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แบบเบ็ดเสร็จ (Single Command) จัดการประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงานให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง

2) คณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัด จัดตั้งทีมงาน จำนวน 4 ทีม

3) หน่วยงานในพื้นที่ ประชาสัมพันธ์และชี้แจงเกษตรกร ให้เห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของระบบการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่

4) หน่วยงานในพื้นที่รับสมัครเกษตรกรที่ประสงค์เข้าร่วมเป็นสมาชิกแปลงใหญ่

5) หน่วยงานเสนอแปลงเพื่อเข้าร่วมแปลงใหญ่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ต่อคณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดพิจารณารับรอง ผ่านคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แบบเบ็ดเสร็จ (Single Command) ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด พร้อมทั้งคัดเลือกแปลงที่มีศักยภาพเพื่อเสนอเป็นแปลงต้นแบบจังหวัดละ 1 แปลง

6) คณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แบบเบ็ดเสร็จ (Single Command) เสนอแปลงที่ผ่านการพิจารณาแก่คณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ (กรมส่งเสริมการเกษตร)

7) ผู้จัดการแปลงประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนากลุ่ม/องค์กรเกษตรกรสมาชิกแปลงใหญ่ให้มีการร่วมกันบริหารจัดการกิจกรรมของแปลง ตั้งแต่การร่วมกัน คิด วิเคราะห์ วางแผน และดำเนินงานตามแผนที่กำหนด ทั้งนี้ เพื่อให้กลุ่ม/องค์กร มีความเข้มแข็งสามารถบริหารจัดการแปลงใหญ่ได้อย่างยั่งยืน

8) จัดทำข้อมูลพื้นฐานและแผนที่ ดังนี้

8.1 ทีมผู้จัดการแปลงร่วมกับสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรในพื้นที่ (12 สคท.) จัดทำข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรรายแปลง เป็นรายครัวเรือน ประกอบด้วยชื่อ – สกุล ของเกษตรกร หมายเลขประจำตัวประชาชน 13 หลัก จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ลักษณะการประกอบอาชีพ การถือครองที่ดินของครัวเรือน/กรรมสิทธิ์ในที่ดิน รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อปี เป็นต้น

8.2 ทีมบริหารจัดการและทีมผู้จัดการแปลงประสานกับหน่วยงานในพื้นที่จัดทำแผนที่ในรูปแบบ Digital file ลงในแผนที่ขนาด 1: 4000 ได้แก่

1) ข้อมูลขอบเขตพื้นที่แปลงใหญ่

2) แผนที่แปลงย่อยของเกษตรกรเป็นรายแปลงและสอบถามแก้ไขตามข้อเท็จจริงโดยทำประชาคมร่วมกับเกษตรกรเจ้าของแปลงในพื้นที่แปลงใหญ่

3) ตรวจสอบแผนที่ความเหมาะสมของที่ดิน (Suitability) กับพื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกร (Existing) เพื่อวิเคราะห์ความเหมาะสมกับกิจกรรมการเกษตร ในกรณีที่พื้นที่แปลงใหญ่อยู่ในเขตชลประทานให้ส่งข้อมูลขอบเขตพื้นที่แปลงใหญ่ในชลประทานจังหวัด นำไปใช้ในการวางแผนการส่งน้ำให้เกษตรกร

9. ทีมงานทั้ง 4 ทีม และเกษตรกรร่วมกันสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูลสภาพพื้นฐานการผลิต และการตลาดของเกษตรกรที่เข้าร่วมระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ปี 2559 เช่น ปริมาณผลผลิตต่อไร่ คุณภาพผลผลิต ต้นทุนต่อหน่วย ต้นทุนการผลิตแยกตามรายการที่สำคัญ รายได้ รายได้สุทธิข้อมูลทางกายภาพ ชีวภาพ ความเหมาะสมกับการปลูกพืช ประมง ปศุสัตว์แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร แหล่งจำหน่าย ฯลฯ เพื่อให้มีข้อมูลเบื้องต้นสำหรับใช้เปรียบเทียบก่อนและหลังเข้าร่วมระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 1-12 เป็นที่ปรึกษา

9.2 การพัฒนาผู้จัดการแปลง

การส่งเสริมการเกษตรจัดอบรมเพื่อยกระดับขีดความสามารถในการบริหารจัดการและการตลาดแก่ทีมผู้จัดการแปลง

9.3 การกำหนดเป้าหมายและแผนพัฒนา

1) ทีมผู้จัดการแปลง ร่วมกับทีมสนับสนุนการดำเนินงาน (3 ทีม) และเกษตรกรสมาชิก ร่วมกันกำหนดเป้าหมาย โดยนำข้อมูลจากข้อ 8) และข้อ 9) ประกอบการวิเคราะห์ เช่น เรื่องการลด ต้นทุนการผลิต การเพิ่มผลผลิต การพัฒนาคุณภาพผลผลิต การตลาดการบริหารจัดการ พร้อมทั้ง จัดทำแผนพัฒนาแปลงใหญ่

2) คณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แบบเบ็ดเสร็จ (Single Command) จัดประชุมหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อบูรณาการการดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้

7.4 การปฏิบัติงานตามแผน

1) หน่วยงานภาครัฐ ให้การสนับสนุนดำเนินงานตามแผนและบทบาท/ภารกิจของหน่วยงาน เช่น การให้บริการความรู้ แหล่งน้ำ/ระบบน้ำเพื่อการเกษตร เครื่องจักรกลทางการเกษตร เข้าถึงแหล่ง เงินทุน เพื่อพัฒนาการผลิตและการตลาดของเกษตรกร เป็นต้น

2) ภาคเอกชน ให้การสนับสนุนการดำเนินงานตามแผนที่กำหนด โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการ บริหารจัดการ และด้านการตลาด เช่น การให้บริการความรู้ การเชื่อมโยงและรับซื้อผลผลิตในแปลง ใหญ่ เป็นต้น

3) ทีมผู้จัดการแปลงและเกษตรกรสมาชิก ปฏิบัติงานตามแผนโดยการมีส่วนร่วมและบริหาร จัดการร่วมกัน

9.5 การติดตามและประเมินผล

1) การรายงาน

1.1) ผู้จัดการแปลงรายงานผลการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลง ใหญ่ตามแบบรายงานข้อมูลแปลงใหญ่ในภาคผนวก ผ่านระบบออนไลน์ online ที่ดำเนินการโดยศูนย์ สารสนเทศ กรมส่งเสริมการเกษตร ทั้งนี้ ให้ผู้จัดการแปลงปรับปรุงข้อมูลผลการดำเนินงานให้เป็น ปัจจุบัน โดยคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แบบเบ็ดเสร็จ (Single Command) ติดตาม กำกับ

1.2) กรมส่งเสริมการเกษตร ในฐานะเลขานุการคณะทำงานระบบส่งเสริม การเกษตรแบบแปลงใหญ่ รวบรวม และสรุปรายงาน ผลการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตรแบบ แปลงใหญ่ โดยตัดยอดทุกวันที่ 15 และวันที่ 30 ของทุกเดือน โดยเสนอสรุปรายงานต่อสำนักงาน เศรษฐกิจการเกษตรในวันที่ 20 ของทุกเดือน และวันที่ 5 ของทุกเดือนถัดไป

2) การติดตาม

1.1) ผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ติดตามนิเทศตามระบบของ ผู้ตรวจราชการ

1.2) ทีมส่วนกลางของหน่วยงานเจ้าภาพแปลง คณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แบบเบ็ดเสร็จ (Single Command) วางแผนการติดตาม ให้คำแนะนำ และ ดำเนินการตามแผน

3) การประเมินผล

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประเมินผลระหว่างการทำนงานระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ในภาพรวม ซึ่งผลการประเมินจะใช้ในการพิจารณาตัดสินใจ ปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงาน หรือยุติ/ขยายผล ต่อไป โดยจำนวนครั้งและช่วงเวลาการประเมินผล ทำการประเมินผล 2 ครั้งต่อปี ดังนี้

ครั้งที่ 1 เก็บรวบรวมข้อมูลเดือนเมษายน 2559 และจัดส่งรายงานผลการประเมินผลภายในเดือน พฤษภาคม 2559

ครั้งที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูลเดือนกันยายน 2559 และจัดส่งรายงานผลการประเมินผลภายในเดือน ตุลาคม 2559

2.5.6 การสนับสนุนจากภาคส่วน

1) ภาครัฐ เช่น หน่วยงานภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นต้น ให้การส่งเสริมและสนับสนุนแบบบูรณาการ ตามความต้องการของพื้นที่และเกษตรกรภายใต้ภารกิจของหน่วยงาน

2) ภาคเอกชน เช่น สมาหกรณ์ค้า สมาอุตสาหกรรม สมาคมผู้ส่งออก สมาค้าปลีก บริษัทและหน่วยงานอื่นๆ เป็นต้น ให้การสนับสนุนการบริหารจัดการ การตลาด การรับซื้อผลผลิต และการแปรรูป

3) ภาคประชาชน ให้การสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการทำนงาน

2.6 โครงการบริหารจัดการทุเรียนด้านการผลิต การรวบรวม การแปรรูป และการตลาด
ทั้งระบบตามมาตรการโครงการพักชำระหนี้ลูกค้า ธ.ก.ส. 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดย สำนักงาน ธ.ก.ส.จังหวัดยะลา

2.6.1 หลักการและเหตุผล แม้สถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้จะเกิดขึ้นต่อเนื่องทำให้มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม มาตั้งแต่ปี 2547 แต่จังหวัดยะลาถือเป็นพื้นที่สำคัญในการผลิตสินค้าเกษตรโดยเฉพาะทุเรียน เพื่อส่งขายตลาดในประเทศและยังสามารถส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน เช่นมาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ จีน และสามารถสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจให้กับเกษตรกรในพื้นที่ ยิ่งหากมีการเปิดตลาดอาเซียนในอนาคต ทุเรียนเป็นผลไม้สำคัญของจังหวัดยะลาที่จะออกสู่ตลาดในช่วงเดือนกรกฎาคม – ตุลาคม และจะออกสู่ท้องตลาดมากสุดในเดือนสิงหาคมของทุกปี สถานการณ์ผลผลิตทุเรียนของจังหวัดยะลา ปี ๒๕๕๘ มีเนื้อที่การให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น แต่ยังเป็นห่วงในเรื่องคุณภาพของผลผลิตทุเรียน โดยเฉพาะปัญหาทุเรียนอ่อน ทุเรียนหนอนรู

และทุเรียนหนามแดงซึ่งมีมากถึง 70% ของผลผลิตที่ออกตามฤดูกาล และไม่เป็นที่ต้องการของตลาด ทำให้สูญเสียมูลค่าทางเศรษฐกิจจำนวนมากในแต่ละปี ปัญหาเกษตรกรใช้การจ้างเหมาแรงงานในพื้นที่ในการเก็บเกี่ยว แรงงานยังขาดทักษะในการเก็บเกี่ยวทำให้ได้ผลผลิตทุเรียนอ่อน อีกทั้งการแข่งขันและกีดกันซื้อทุเรียนแบบเหมาสวนของพ่อค้าคนกลางคือปัญหาสำคัญที่ทำให้มีทุเรียนอ่อนออกสู่ตลาดและเป็นการทำลายคุณภาพชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือของทุเรียนของจังหวัดยะลา

ปัจจุบันพื้นที่การผลิตทุเรียนที่เพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากราคาผลผลิตทุเรียนขยับราคาสูงขึ้น ประกอบกับมีนักธุรกิจจากประเทศจีนเดินทางเข้ามาสั่งซื้อผลผลิตทุเรียนถึงในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเปิดจุดรับซื้อเพื่อแปรรูปเป็นทุเรียนแช่แข็ง(Durian FroZen)เป็นเหตุให้เกษตรกรหันมาสนใจปลูกทุเรียนเพิ่มขึ้นในระยะเวลา ๕-๗ ปีที่ผ่านมา โดยมีแหล่งผลิตสำคัญในพื้นที่อำเภอเบตง อำเภอธารโต และอำเภอบันนังสตา ซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการเพาะปลูกทุเรียนของจังหวัด และมีสภาพภูมิศาสตร์เอื้ออำนวยเหมาะต่อการออกดอกติดผลของทุเรียน เกษตรกรมีการปลูกใหม่เพื่อทดแทนยางพารา และไม้ผลอื่นๆ เช่นลองกอง มังคุด เงาะ อันเนื่องมาจากราคาตกต่ำ ราคาเฉลี่ยทุเรียนหมอนทองคลองที่เกษตรกรขายได้ปี ๒๕๕๘ กิโลกรัมละ ๔๐ บาทสูงขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา เป็นมูลเหตุจูงใจให้เกษตรกรมีการจัดหาแหล่งน้ำมาใช้เพื่อติดตั้งระบบน้ำและมีการดูแลรักษาเพิ่มขึ้น

ตามที่ธนาคารกำหนดยุทธศาสตร์ตลาดสินค้าเกษตร โดยการพัฒนาเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตตลอดห่วงโซ่การผลิตประกอบด้วย การจัดการผลิตภาคชุมชน การรวบรวม การแปรรูป และการจัดการตลาดผ่านขบวนการสหกรณ์ และการดำเนินงานในปีบัญชี 2559 ในยุทธศาสตร์ที่ 2 เพิ่มขีดความสามารถภาคเกษตรรองรับ AEC เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตรโดยเน้น 9 ผลผลิตหลัก ได้แก่ ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง อ้อยโรงงาน กาแฟ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ผลไม้(สับปะรด ทุเรียน มังคุด ลำไย ลองกอง) และโคเนื้อ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาาราคาผลผลิตทุเรียนและการสร้างมูลค่าเพิ่ม จำเป็นจะต้องให้ความรู้กับเกษตรกรในด้านการบริหารจัดการพื้นที่การผลิต การเลือกใช้เทคโนโลยีการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ การเชื่อมโยงตลาดภายใต้การประสานพื้นที่การผลิตและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำโดยต้องอาศัยระบบการจัดการด้านการผลิต(Production Management) วิธีการผลิต ขนาดการผลิต ปริมาณการผลิต การจัดการห่วงโซ่อุปทาน การตลาดและระบบโลจิสติกส์(Supply Chain and Logistics Management)

สำนักงาน ธ.ก.ส.จังหวัดยะลา จึงได้จัดทำโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทุเรียนคุณภาพ (Premium)ตามมาตรการโครงการพักชำระหนี้ลูกค้า ธ.ก.ส. 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อสร้างเกษตรกรต้นแบบเป็นฐานการผลิตทุเรียนคุณภาพ พัฒนากลุ่มการผลิต กลุ่มรวบรวม (Premium) โดยผ่าน สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส.ยะลา จำกัด ให้สามารถทำหน้าที่สนับสนุนและเชื่อมโยงผลผลิตทุเรียนไปสู่ตลาดผู้บริโภคปลายทางภายในประเทศ และต่างประเทศซึ่งนิยมบริโภค

ทุเรียนเพิ่มขึ้น โดยมุ่งเน้นไปที่การบริหารจัดการพื้นที่การผลิต การดูแลรักษาผลผลิต การลดต้นทุนการผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าทางการเกษตรโดยศึกษาความต้องการของตลาด สามารถเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายรวบรวมผลผลิต คัดเกรดคุณภาพและจำหน่ายตามชั้นคุณภาพ โดยในการดำเนินการตามโครงการนี้เป็นการสร้างต้นแบบเชิงคุณภาพเพื่อบูรณาการการพัฒนาภาคการผลิตทุเรียนตามยุทธศาสตร์การพัฒนาลาดสินค้าเกษตร (Agricultural Market Development) ของ ธ.ก.ส. เพื่อให้เกิดครัวเรือนเกษตรกรมีอาชีพที่มีความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน

2.6.1 วัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) เพื่อพัฒนาระบบการรวบรวมผลผลิตการเกษตร และพัฒนาทักษะเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการทุเรียนทั้งระบบ 2) เพื่อเรียนรู้กระบวนการสร้างนวัตกรรมเพื่อมูลค่า (Value chain) ในกระบวนการบริหารจัดการทุเรียนทั้งระบบอย่างเต็มรูปแบบ

2.6.2 เป้าหมาย 1) กลุ่มเป้าหมายแรก เกษตรกร กลุ่มเกษตรกรผู้รวบรวม(ศูนย์คัดแยก) ทุเรียนในพื้นที่จังหวัดยะลา/สมาชิก สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส.ยะลา จำกัด (สกต.ยะลา)จำนวน 200 คน 2) กลุ่มเป้าหมายที่สอง คือกลุ่มพัฒนาระบบการรวบรวม และพัฒนาระบบการผลิต แปรรูป และการตลาด จำนวน 10 คน 3) กลุ่มเป้าหมายที่สาม คือกลุ่มพัฒนาทักษะเชิงปฏิบัติการ และพัฒนาระบบการคัด แยก และบรรจุภัณฑ์ จำนวน 26 คน

2.6.3วิธีการดำเนินการ

1) พัฒนาระบบการรวบรวม

1.1) จัดอบรมพัฒนาเกษตรกรในกระบวนการผลิต (Production Management) เพื่อสร้างเครือข่ายเกษตรกรในกระบวนการผลิต การรวบรวมและการตลาด
6.1.2) จัดอบรมด้านบริหารจัดการและศึกษาดูงานและการสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value chain) เพื่อพัฒนากลุ่มเครือข่ายเกษตรกรในกระบวนการรวบรวมผลผลิตและการตลาด การค้าและการส่งออก ระบบโลจิสติกส์ (Supply Chain and Logistics Management)

2) พัฒนาทักษะเชิงปฏิบัติการ

2.1) จัดอบรมพัฒนาทักษะการคัดทุเรียนคุณภาพ

2.2) จัดอบรมทักษะการแกะเนื้อทุเรียน

2.3) จัดอบรมการบรรจุภัณฑ์ การแปรรูป

3) จัดมหกรรมงานวันทุเรียนจังหวัดยะลา/การจัดคู่ธุรกิจการค้า

3.1) จัดทำบันทึกความเข้าใจเพื่อการสร้างเครือข่ายการตลาดและการค้าระหว่างผู้ผลิตและตลาด

3.2) จัดกิจกรรมงานวันทุเรียนพื้นบ้านจังหวัดยะลา

4) เวทีกิจกรรมการติดตามและการประเมินผลความสำเร็จเชิงคุณภาพด้านการบริหารจัดการทั้งระบบ

2.6.4 พื้นที่ดำเนินการ พื้นที่การผลิตเกษตรแปลงใหญ่(ทุเรียน) อำเภอฮาทอ อำเภอบันนังสตาและเกษตรกร กลุ่มเกษตรกรเครือข่าย

2.6.5 ระยะเวลาดำเนินการ (ระยะเวลาดำเนินการ 4 เดือน)

2.7 ยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้ประกอบการ SMAEs ใหม่ (Emerging SMAEs) โดย ธ.ก.ส.

SMAEs(Small and medium agricultural enterprises)เป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่ธนาคารมีบทบาทในการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ ที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจบนฐานรากภาคการเกษตร กระจายโอกาสในการพัฒนาอาชีพ การสร้างผลตอบแทนจากผลผลิตการเกษตรให้กับเกษตรกรและสถาบันของเกษตรกร ตลอดห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) เพื่อแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และความยากจนของเกษตรกร อันเป็นผลจากการพัฒนาที่ขาดความสมดุลระหว่างภาคอุตสาหกรรมและบริการกับคนต้นน้ำในภาคการเกษตร ระหว่างเมืองกับชนบท ทำให้ภาคการเกษตรตกอยู่ในฐานะผู้เสียสละ แม้จะเป็นฐานการผลิตที่สำคัญ เป็นขุมกำลังทรัพยากรที่ทรงคุณค่าต่อระบบเศรษฐกิจ แต่มีบทบาทเพียงแหล่งป้อนวัตถุดิบหรือเป็นแรงงานให้กับภาคการผลิตอื่นๆ และแบกรับความเสี่ยงจากผลกระทบจากวิกฤตของภูมิอากาศ สภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ที่มีผลต่อต้นทุนการผลิตและรายได้ของเกษตรกรเอง

การกำหนดนโยบายภาคการเกษตรต้องมุ่งสู่การกระจายประโยชน์จากนโยบายไปสู่เกษตรกรอย่างทั่วถึง ครอบคลุมพื้นที่ระดับตำบลทั่วประเทศ และจำเป็นต้องมีกระบวนการและแผนงานที่เหมาะสมมีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่เกษตรกรทุกตำบลทั่วประเทศ เป็นกระบวนการและแผนงานเชิงรุก โดยมีเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย สร้างโอกาสให้เกษตรกรได้เข้าร่วมและรับประโยชน์จากนโยบายอย่างเท่าเทียม

กระบวนการและแผนงานที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพที่ใช้ในการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่เกษตรกร จะต้องเป็นแผนงานและกระบวนการที่ใช้เวลาไม่มาก มีเครื่องมือและวิธีการสร้างการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรที่ผ่านการคัดเลือกเข้าร่วมกระบวนการเพื่อให้เกษตรกรสามารถวิเคราะห์และประเมินศักยภาพของผลผลิตและทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่นของตนเอง คัดเลือกประเภทของผลผลิตและทรัพยากรเข้าสู่การพัฒนา SMAEs ตามกระบวนการดังกล่าวได้เกษตรกรจะได้เรียนรู้จากผู้รู้และต้นแบบ SMAEs เรียนรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ และเรียนรู้เข้าใจความสำคัญและวิธีการในการจัดทำแผนธุรกิจ การลงทุน การตลาด และสามารถตัดสินใจเลือกประเภทของผลิตภัณฑ์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม การตลาดในโลกยุคใหม่ และจัดทำโครงการ SMAEs ของกลุ่มหรือชุมชนของตนเองได้

ดังนั้นกระบวนการและการจัดทำแผนงานพัฒนาผู้ประกอบการ SMAEs ใหม่ (Emerging SMAEs)จะเป็นการขับเคลื่อนการพัฒนา SMAEs ตามภารกิจและบทบาทที่มีลักษณะเฉพาะของสถาบันบ่มเพาะและพัฒนาผู้ประกอบการ SMAEs ที่มีคุณค่าหลักและเกณฑ์นำ (Values & Guiding Principles) 4 ประการ คือ เป็นกลไกทางเลือกใหม่ของภารกิจการพัฒนา SMAEsเป็นองค์กรเสมือนจริง (Virtual Organization) ที่เน้นตัวบุคคล และความคล่องตัวในการทำงานเป็นหลัก ไม่ถูกจำกัดโดยโครงสร้าง พื้นที่ศูนย์หรือสำนักงาน (Work Place)ให้มีความสำคัญกับการจัดการความเป็นไปได้เพื่อเกษตรกร มากกว่าการศึกษาความเป็นไปได้ในทางธุรกิจ (Feasibility Study) และมีวัฒนธรรมการทำงานแนวราบที่เรียกว่า เครือข่ายสถาบันฯในการประสานและสร้างเครือข่าย (Coordinator &Networking) การเชื่อมโยงความรู้ (Conceptualization & Operationalization) และการอำนวยความสะดวกการเรียนรู้ (Facilitator)สู่การขับเคลื่อนการพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการ SMAEsใหม่ (Emerging SMAEs)ทั้งระบบ

2.8 โครงการพัฒนาศักยภาพการแข่งขันมังคุดจังหวัดยะลา โดยสภาเกษตรกรจังหวัดยะลา

2.8.1 หลักการและเหตุผล จังหวัดยะลามีเนื้อที่ให้ผลผลิตมังคุดปริมาณ 6,933 ไร่ มีผลผลิต 3,213 ตันต่อปี (ข้อมูลจากสำนักงานเกษตรกรจังหวัดยะลา,2558) และแนวโน้มของผลผลิตมังคุดมีมากขึ้น โดยเฉพาะอำเภอเบตง มีพื้นที่ปลูกมังคุดเป็นลำดับต้นๆ ของจังหวัดยะลาแต่การผลิตมังคุดยังมีปัญหาด้านคุณภาพและขาดการบริหารจัดการด้านตลาดค่อนข้างมาก ซึ่งเป็นประการหนึ่งที่ไม่สามารถแข่งขันในตลาดได้

มังคุดเป็นไม้ผลที่ได้รับความนิยมในการบริโภคทั้งในรูปของผลสดและแปรรูปเป็นอาหารและเป็นส่วนผสมในเครื่องสำอาง จึงเป็นโอกาสดีของเกษตรกรที่ต้องพัฒนาการผลิตที่มีคุณภาพเพื่อการส่งออกสู่ประเทศต่างๆ ในอาเซียนและเอเชียที่นิยมบริโภคมังคุด สำนักงานสภาเกษตรกรจังหวัดยะลาจึงเล็งเห็นความสำคัญของการสร้างมูลค่าเพิ่ม เพื่อการพัฒนาศักยภาพการแข่งขันมังคุดโดยเน้นกระบวนการผลิตที่มีคุณภาพและการพัฒนาศักยภาพการแข่งขันมังคุด ด้วยกระบวนการตรวจสอบข้อมูลคุณภาพเพื่อสร้างแรงจูงใจในการตัดสินใจเพื่อการเลือกซื้อและบริโภค โดยผู้ซื้อสามารถตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับผลผลิตนั้นๆ ได้อย่างรวดเร็ว

2.8.2 วัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) เพื่อให้ความรู้การผลิตที่ดีได้มาตรฐานที่ตลาดกำหนด โดยการเปลี่ยนวิธีการเกษตรแบบดั้งเดิมสู่เกษตรเชิงพาณิชย์ 2) เพื่อเกิดระบบตามสอยสินค้าเกษตร(QR code) สำหรับเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และ 3) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มด้านราคาและสามารถการแข่งขัน

2.8.3 พื้นที่เป้าหมาย ตำบลธารน้ำทิพย์ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

2.8.4 กลุ่มเป้าหมาย เกษตรกรชาวสวนผู้ปลูกมังคุดและส่วนที่เกี่ยวข้อง 50 คน

2.8.5 การดำเนินงาน

กิจกรรมที่ 1 จัดการอบรมการรับรองคุณภาพสินค้าเกษตร โดยระบบการตรวจสอบย้อนกลับ (QR code) โดยจัดอบรมเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร ถึงแนวทางการตามสอบสินค้าเกษตรผู้ประกอบการขนาดกลางและเล็ก มีกลุ่มเป้าหมาย ทั้งหมด 40 คน เกษตรกรชาวสวนมังคุดที่มีพื้นที่ปลูกผ่านการรับรอง GAP ณ ห้องคอมพิวเตอร์ วิทยาลัยการอาชีพเบตง ซึ่งผลที่ได้จากการอบรมระบบการตรวจสอบย้อนกลับสินค้าเกษตร (QR code)

1) เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร มีความเข้าใจประโยชน์ของการใช้ระบบตามสอบสินค้าเกษตร เป็นช่องทางในการจำหน่ายผลผลิตสู่ผู้บริโภคโดยตรงและสามารถช่วยขยายตลาดได้มากขึ้น

2) เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร ผู้ประกอบการที่ผลิตสินค้าเกษตรแปรรูปนำไปใช้กับผลิตภัณฑ์แปรรูป มีความเชื่อมั่นในระบบการตามสอบสินค้า เพื่อเป็นการยืนยันในคุณภาพของสินค้าและมีผู้บริโภคให้ความสนใจสินค้าแปรรูปจากผู้ผลิต

-ดำเนินการ ในวันที่ 12 มกราคม 2560

กิจกรรมที่ 2 ศึกษาดูงาน กระบวนการผลิต การบริหารจัดการผลผลิต และการตลาดเพื่อการค้า และส่งออก โดยเดินทางไปเรียนรู้ในพื้นที่อำเภอพะโต๊ะและอำเภอลำสนาจังหวัดชุมพร มีกลุ่มเป้าหมาย ทั้งหมด 50 คน แบ่ง 2 ส่วน คือ 1) เกษตรกร จำนวน 42 คน 2) เจ้าหน้าที่ส่วนราชการหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 8 คน ได้แก่ 1) เกษตรอำเภอเบตง จำนวน 1 คน 2) ธ.ก.ส. สำนักงานจังหวัดยะลา จำนวน 2 คน 3) พอช. จำนวน 1 คน และ 4) สำนักงานสภาเกษตรกรจังหวัดยะลา จำนวน 4 คน

-ดำเนินการ ในวันที่ 17 - 19 มกราคม 2560 ณ จังหวัดชุมพร

แนวทางบริหารจัดการผลไม้ปี 2561 ของจังหวัดยะลา

คณะกรรมการเพื่อแก้ไขปัญหาเกษตรกรอันเนื่องมาจากผลิตผลการเกษตรระดับจังหวัด (คพจ.) ได้กำหนดแนวทางการดำเนินการบริหารจัดการไม้ผลจังหวัดยะลา โดยยึดตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัฒนาและบริหารจัดการผลไม้ พ.ศ. 2550 คณะกรรมการพัฒนาและบริหารจัดการผลไม้ ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นประธาน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์เป็นรองประธาน และอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นคณะกรรมการและเลขานุการ อีกทั้งข้อสั่งการของนายกรัฐมนตรี รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ที่ภาคใต้และภาคใต้ชายแดนเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2560 ที่เกี่ยวข้องด้านผลไม้ คือ

(1). ให้กระทรวงพาณิชย์ร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สภาเกษตรกรแห่งชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กำหนดแนวทางในการกำกับดูแลธุรกิจรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรของคน

ต่างชาติให้เป็นไปตามกฎหมาย เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงผู้ผลิตและผู้รับซื้อจากต่างประเทศให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(2). ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ร่วมกับกระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการคลัง สภาเกษตรกรแห่งชาติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนให้เกษตรกรผลิตผลไม้คุณภาพและปลอดภัย สอดคล้องกับความต้องการของตลาดในและต่างประเทศ โดยให้พิจารณาแหล่งเงินทุนให้กับเกษตรกร องค์กรเกษตรกร (สหกรณ์กลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน) ในการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต รวมทั้งสนับสนุนการส่งออกต่างประเทศตามเหมาะสม

การปรับนโยบายของนายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ รองนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2560 ที่เน้นการส่งเสริมให้เกษตรกรที่รายได้เพิ่มขึ้น สร้างความเข้มแข็งในระบบสหกรณ์ สินค้าผลไม้มีตลาดรองรับ เกษตรกรสามารถขายสินค้าได้ราคาไม่ต่ำกว่าทุน มีรายได้เพียงพอในการเลี้ยงชีพ โดยบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งด้านข้อมูลการผลิตและการตลาด ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการคลัง เป็นต้น คณะกรรมการพัฒนาและบริหารจัดการผลไม้จึงเห็นสมควรกำหนดแนวทางการบริหารจัดการผลไม้ปี 2561 เพื่อให้จังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางดำเนินงานได้อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

หลักการบริหารจัดการผลไม้ ปี 2561 คือ “มีข้อมูลการผลิตที่ชัดเจน เพื่อเชื่อมโยงกับตลาดผู้ซื้อได้อย่างเหมาะสม”

1. หลักการทำงาน

“จังหวัดบริหารจัดการผลไม้แบบเบ็ดเสร็จด้วยตนเอง” ดังนี้

1.1 การบริหารจัดการเชิงคุณภาพ โดยจัดทำแผนบริหารจัดการผลไม้พื้นที่ ซึ่งมี “คณะกรรมการเพื่อแก้ไขปัญหาเกษตรกรอันเนื่องมาจากผลิตผลการเกษตรระดับจังหวัด” (คพจ.) เป็นแกนหลักในการกลั่นกรอง เชื่อมโยง บูรณาการ แผนงาน/โครงการ ในเรื่องการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานของผลไม้ และการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลไม้ด้านการตลาดตลอดฤดูกาลผลิต จากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในจังหวัด เพื่อจัดเป็นแผนบริหารจัดการผลไม้ (แผนแม่บท) ประจำปี 2561 ให้สอดคล้องตามยุทธศาสตร์การพัฒนาผลไม้ไทย พ.ศ. 2558 – 2562 ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดังนี้

(1). การถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีการพัฒนาคูณภาพผลไม้ทั้งในและนอกฤดู

1.1) การลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มคุณภาพผลผลิต โดยนำเทคโนโลยีนวัตกรรมมาปรับใช้ตามความเหมาะสม

1.2) จัดฝึกอบรมและศึกษาดูงานสวนไม้ผลที่ประสบความสำเร็จ

1.3) จัดทำแปลงเรียนรู้แก่เกษตรกร เช่น การควบคุมทรงพุ่ม ตัดแต่งกิ่ง ตัดแต่งช่อดอกช่อผล ห่อผล การจัดการดิน น้ำและปุ๋ย การใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชที่ถูกต้อง การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยวอย่างถูกต้องและเหมาะสม

1.4) ส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์

1.5) ส่งเสริมการผลิตไม้ผลนอกฤดูในพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีตลาดรองรับ รวมทั้งการจัดระบบการผลิต และการวางแผนการผลิตในแต่ละพื้นที่เพื่อให้มีผลผลิตต่อเนื่องตลอดปี

(2). ส่งเสริมการผลิตตามมาตรฐาน GAP

ส่งเสริมการผลิตผลไม้เพื่อให้ผลผลิตได้มาตรฐาน ปลอดภัย ปลอดภัยผู้บริโภค และมีคุณภาพตามมาตรฐาน GAP

(3). ส่งเสริมและ พัฒนาการผลิตตามมาตรฐานสินค้าเกษตรด้านไม้ผล

3.1) การจัดทำและปรับปรุงมาตรฐานสินค้าเกษตรด้านไม้ผล

3.2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรผลิตผลไม้ตามมาตรฐานสินค้าเกษตรด้านไม้ผล

3.3) รมรณรงค์ให้เกษตรกรผู้ผลิตและผู้ประกอบการไม้ผลมีการซื้อขายผลไม้ตามมาตรฐานสินค้าเกษตรด้านไม้ผล

1.2 การบริหารจัดการเชิงปริมาณ มุ่งเน้นการบริหารจัดการ โดยจัดสมดุลอุปสงค์ อุปทาน ดังนี้

(1). กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ชี้เป้าการผลิตให้ชัดเจน โดยจัดทำข้อมูลประมาณการผลผลิต (Supply) สํารวจและจัดเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่อย่างละเอียด เช่น สภาพพื้นที่ ชนิดไม้ผล พันธุ์ ปริมาณ เกรดคุณภาพ ช่วงระยะเวลาการออกสู่ตลาด การกระจายตัวของผลผลิต เป็นต้น

(2). กระทรวงพาณิชย์เชื่อมโยงและหาตลาดรองรับผลผลิต โดยจัดทำข้อมูลความต้องการทางการตลาด (Demand) สํารวจและจัดทำข้อมูลความต้องการผลผลิตไม้ผลแต่ละชนิด ทั้งชนิด พันธุ์ ปริมาณ คุณภาพ ช่วงระยะเวลาความต้องการของผู้ประกอบการ (ผู้รวบรวม ผู้ส่งออก สหกรณ์ โรงงานแปรรูปฯ และห้างสรรพสินค้าต่างๆ ทั้งผลสดและผลิตภัณฑ์แปรรูปผลไม้)

(3). คณะกรรมการเพื่อแก้ไขปัญหาเกษตรกรอันเนื่องมาจากผลิตผลการเกษตรระดับจังหวัด (คพจ.) ปรับสมดุลข้อมูลของอุปทาน (Demand) และอุปสงค์ (Supply) โดยเชื่อมโยงข้อมูลประมาณการผลผลิต (Supply) ให้สอดคล้องกับความต้องการทางการตลาด (Demand) ของผลไม้แต่ละชนิด โดยมุ่งเน้นให้ผลลัพธ์สุทธิ เกิดความสมดุลและหรือเสมอภาคระหว่างข้อมูลประมาณการผลผลิตไม้ควรอยู่ในภาวะที่สูงกว่าข้อมูลความต้องการทางการตลาด และจัดเตรียมแผนเผชิญเหตุรองรับปริมาณผลผลิตในช่วงที่จะออกมาก (ช่วง peak) หมายถึง กรณีหลังปรับสมดุลแล้ว และพบว่ายังมีผลผลิต

ส่วนเกินจากกลไกตลาดปกติ หรืออาจจะมีภาวะการณ์กระจุกตัวสูงในช่วงที่ผลผลิตออกมา ซึ่งต่อมา อาจเกิดผลผลิตด้อยคุณภาพขึ้นในพื้นที่อันเนื่องมาจากสาเหตุใดก็ตาม ให้คณะกรรมการเพื่อแก้ไข ปัญหาเกษตรกรอันเนื่องมาจากผลิตผลการเกษตรระดับจังหวัด (คพจ.) บูรณาการระหว่างภาครัฐและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จัดเตรียมแผนเผชิญเหตุซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ

(3.1) แผนเผชิญเหตุที่จังหวัดสามารถดำเนินการแก้ไขได้เอง โดยใช้มาตรการต่างๆ ในจังหวัด มาช่วยกระจายผลผลิต

(3.2) แผนเผชิญเหตุที่จังหวัดไม่สามารถดำเนินการแก้ไขได้เอง ต้องการให้คณะกรรมการ พัฒนาและพัฒนาและบริหารจัดการผลไม้ช่วยขับเคลื่อน ประสานงานและเชื่อมโยงการกระจาย ผลผลิตกับหน่วยงานภายนอก

2. มาตรการดำเนินการ

จัดทำเป็นแผนบริหารจัดการเชิงรุก เพื่อให้มองเห็นการทำงานอย่างชัดเจนทั้งด้านการผลิต (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์) และด้านการตลาด (กระทรวงพาณิชย์) ครอบคลุมตลอดระยะการ พัฒนาการเจริญเติบโตของไม้ผลจนสิ้นสุดฤดูกาล ดังนี้

ก. ระยะก่อนเก็บเกี่ยว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลัก ดำเนินการ

1. ส่งเสริมการผลิตไม้ผลนอกฤดู โดยวางแผนและส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถผลิตไม้ ผลนอกฤดู (ก่อนหรือหลังฤดู) เพื่อให้เกษตรกรกระจายผลผลิตป้องกันปัญหาผลไม้กระจุกตัวในฤดูกาล ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาในด้านราคา

2. เน้นพัฒนาคุณภาพผลผลิตเป็นหลัก โดยสนับสนุนให้เกษตรกรนำเทคโนโลยีและ นวัตกรรมใหม่ๆ มาปรับใช้ตามความเหมาะสมในการผลิตผลไม้คุณภาพ รณรงค์ส่งเสริมให้มีการ บำรุงรักษาต้น การจัดการเรื่องปุ๋ยและให้น้ำให้ตรงตามความต้องการของต้นไม้ผล การตัดแต่งช่อดอก การตัดแต่งผล การป้องกันกำจัดศัตรูพืชในระยะดอก/ผล การห่อผล การเก็บเกี่ยว การคัดแยกเพื่อจัด ขึ้นคุณภาพ และการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยวที่ถูกต้องวิธีเพื่อรักษาคุณภาพและคงความสดของผลผลิต จนถึงมือผู้บริโภค รวมทั้งส่งเสริมระบบรับรองคุณภาพผลผลิตของเกษตรกร

3. ส่งเสริมเกษตรกรรายย่อยให้รวมกลุ่มเพื่อผลิตไม้ผลคุณภาพตามระบบส่งเสริม การเกษตรแปลงใหญ่ ในพื้นที่เหมาะสมเพื่อให้ผลผลิตมีคุณภาพตามมาตรฐานที่ตลาดต้องการ เทียบเท่ากับส่วนใหญ่ๆ ได้อีกทั้งเพิ่มอำนาจในการต่อรองการจัดหาปัจจัยการผลิต เพื่อลดต้นทุนการ ผลิต อันจะส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น

4. จัดทำข้อมูลเอกภาพและพยากรณ์ผลผลิต คณะทำงานสำรวจข้อมูลไม้ผลเศรษฐกิจ ระดับภาคดำเนินการจัดทำข้อมูลการผลิตไม้ผลและการประมาณการผลผลิตล่วงหน้าให้มีความ

ถูกต้อง แม่นยำ ใกล้เคียงความเป็นจริง เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาและการวางแผนป้องกันแก้ไขปัญหาผลผลิตและการตลาดในแต่ละปี

กระทรวงพาณิชย์เป็นหน่วยงานหลัก ดำเนินการเชื่อมโยงและเจรจาการค้าล่วงหน้า โยส่งเสริมให้เกษตรกรได้เสนอแผนการผลิตให้แก่ผู้รับซื้อ หรือสนับสนุนให้ผู้รับซื้อเข้าถึงแหล่งผลิตคุณภาพเพื่อเชื่อมโยง เจริญ ตลอดจนมีการซื้อขายผลผลิตล่วงหน้าด้วยความสมัครใจ

ข. ระยะเก็บเกี่ยวผลผลิต กำหนดให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงพาณิชย์เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลัก ดำเนินการ

1. ชี้เป้าแหล่งผลิตผลไม้คุณภาพได้ชัดเจน ตลอดจนรณรงค์ให้เกษตรกร เก็บเกี่ยวผลผลิตในระยะเวลาที่เหมาะสมตามดัชนีการเก็บเกี่ยว
2. ส่งเสริมการบริโภคและประชาสัมพันธ์ โดยประชาสัมพันธ์ข่าวสารในเรื่องคุณภาพและคุณประโยชน์ของผลไม้ที่มีต่อสุขภาพและการดำรงชีวิตตั้งแต่ต้นฤดูกาล เน้นการบริโภคสดในประเทศให้มากขึ้น
3. ป้องปรามผลผลิตด้อยคุณภาพออกสู่ตลาด โดยให้คณะกรรมการเพื่อแก้ไขปัญหาเกษตรกรอันเนื่องมาจากผลิตผลการเกษตรระดับจังหวัด (คพจ.) ดำเนินการออกประกาศ และบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อติดตามตรวจสอบ รวมทั้งการใช้บทลงโทษกรณีพบผู้กระทำผิด
4. ส่งเสริมการแปรรูป เพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตและรองรับปริมาณผลไม้เกร็ดรองให้มีช่องทางการตลาดมากขึ้น
5. ส่งเสริมการรวบรวม คัดแยก และจัดขึ้นคุณภาพผลผลิต การจัดทำระบบตรวจสอบย้อนหลังผ่านสถาบันเกษตรกร (กลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน และกลุ่มสหกรณ์) และศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชน เป็นต้น

กระทรวงพาณิชย์เป็นหน่วยงานหลัก ดำเนินการ

1. สนับสนุนการกระจายผลผลิต สนับสนุนให้การกระจายผลผลิตออกนอกพื้นที่ที่มีความคล่องตัวมากขึ้น เช่น เชื่อมโยงตลาดล่วงหน้า การสร้างจุดกระจายสินค้าตลาดปลายทางของสถาบันเกษตรกรและการตั้งจุดกระจายผลผลิตออกนอกพื้นที่
2. จัดทำข้อมูลและกำกับดูแลสถานประกอบการ รับซื้อผลผลิตให้เป็นไปตามกฎหมาย
3. ผลักดันการส่งออก สนับสนุนและผลักดันให้มีการส่งออกผลผลิตสดและแปรรูป ไปยังประเทศเพื่อนบ้านและประเทศอื่นๆให้มากขึ้น
4. ส่งเสริมการเปิดตลาดต่างประเทศแห่งใหม่ ไม่ผูกขาดหรือพึ่งพาตลาดเก่ามากเกินไป

5. ส่งเสริมการจำหน่ายผลผลิตให้มีช่องทางการจำหน่ายทันสมัย สอดคล้องกับ Thailand

4.0

ค. ระยะหลังเก็บเกี่ยวผลผลิต หน่วยงานที่เกี่ยวข้องติดตามการดำเนินการตามมาตรการข้างต้น เพื่อประเมินการดำเนินงานให้ครอบคลุมด้านการผลิตและการตลาด เพื่อปรับปรุงและกำหนดแนวทางการพัฒนาต่อไป

1.ทุเรียน ทุเรียนเป็นผลไม้เศรษฐกิจอันดับหนึ่งของจังหวัดยะลา ผลผลิตที่ออกประมาณ 35,000 – 50,000 ตันต่อปี สามารถสร้างมูลค่า สร้างรายได้หลายล้านต่อปี จากการศึกษาห่วงโซ่มูลค่า พบว่า จะการบริหารจัดการทุเรียนกำหนด 2 ลักษณะ คือ การบริหารเชิงปริมาณ ทุเรียนยะลาเริ่มออกสู่ตลาดตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ถึงเดือนกันยายน ของทุกปี ช่วงที่ให้ผลผลิตมากที่สุด Peak คือช่วงเดือนสิงหาคมที่จะต้องจัดการและเฝ้าระวังอย่างดีที่สุด ซึ่งการบริหารจัดการจะแบ่งออกเป็น 3 ช่วงสำคัญ

1) ระยะก่อนเก็บเกี่ยวผลผลิต ช่วงนี้จะมุ่งเน้นการสำรวจและจัดทำข้อมูลประมาณการผลิต การเชื่อมโยงตลาดล่วงหน้า การรณรงค์ประชาสัมพันธ์เป็นหลัก

2) ระยะเก็บเกี่ยวผลผลิต ปี 2561 คาดการณ์ว่าจะมีผลผลิตประมาณ 32,000 ตัน (ข้อมูลเอกภาพ) จะออกมากที่สุดประมาณ วันที่ 25 กรกฎาคม-15 สิงหาคม 2561 มีผลผลิตออกสู่ตลาดมากที่สุดประมาณ ร้อยละ 27.52 ตัน ในภาพรวมปริมาณความต้องการซื้อผลทุเรียนมีมากกว่าปริมาณผลผลิตที่ผลิตได้ โดยมีแหล่งรับซื้อผลผลิตเพื่อกระจายผลผลิตในประเทศ ร้อยละ 32.55 แปรรูป ร้อยละ 11.94 และส่งออกร้อยละ 55.53 ส่วนปี 2561

3) ระยะหลังเก็บเกี่ยวผลผลิต ด้านการตลาด ปี 2561 เสถียรภาพด้านราคาของทุเรียน เกรดA และเกรดB อยู่ในเกณฑ์ดี ราคาเฉลี่ย 75 บาท (ราคาสูง-ต่ำ 90-60 บาท) และ 60 บาท (ราคาสูง-ต่ำ 70-50 บาท) ตามลำดับ

ซึ่งปีนี้มีผลผลิตภาพรวมมากกว่าปีที่ผ่านมาประมาณเท่าตัว แต่พบว่าความต้องการของตลาดบริโภคภายในประเทศและตลาดส่งออกต่างประเทศยังมีความต้องการมากกว่าผลผลิตที่ผลิตได้ เช่นเดียวกับปี 2560 ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลเบื้องต้น 2 ส่วน คือความต้องการบริโภคทั้งในและต่างประเทศขยายเพิ่มมากขึ้น แต่ผลผลิตที่ผลิตได้ทั้งประเทศจำนวนต่ำกว่าความต้องการของตลาด เนื่องจากผลผลิตของแต่ละพื้นที่ได้รับผลกระทบจากสภาพอากาศแปรปรวนในช่วงเวลาที่ผ่านมา คาดการณ์การซื้อขายปีนี้ราคาใกล้เคียงปีที่ผ่านมา คาดการณ์ราคาหน้าสวน 70-80 บาท ราคาหน้าล้ง 80-90 บาท และราคาซื้อขายในตลาดส่งออกจีนอยู่ประมาณ 125 บาท(ข้อมูลจากการพูดคุยกับผู้ประกอบการจีน) และราคาการบริหารจัดการถึงตลาดปลายทางประเทศจีน(ราคาCIF)อยู่ประมาณ 25บาทต่อกิโลกรัม (ณ ท่าเทียบเรือรับสินค้าฝั่งประเทศจีน) หากพิจารณาราคาจากหน้าสวน 70+25=95 บาท จะมีส่วนต่างประมาณ 25 บาทต่อกิโลกรัม

2.มังคุด มังคุดเป็นผลไม้เศรษฐกิจใหม่ที่ได้รับความสนใจจากเกษตรกรในพื้นที่ จังหวัดยะลา ผลผลิตที่ออก ประมาณ 2500-4,000 ตันต่อปี สามารถสร้างมูลค่า สร้างรายได้หลาย ล้านต่อปี จากการศึกษา พบว่า จะการบริหารจัดการมังคุดกำหนด 2 ลักษณะเช่นเดียวกับทุเรียน คือ การบริหารเชิงปริมาณ มังคุดยะลาเริ่มออกสู่ตลาดตั้งแต่เดือนสิงหาคม ถึงเดือนตุลาคม ของทุกปี ช่วงที่ให้ผลผลิตมากที่สุด Peak คือช่วงปลายเดือนสิงหาคมต้นเดือนกันยายนที่จะต้องจัดการและเผื่อ ระวังอย่างดีที่สุด มังคุดจะออกสู่ตลาดประมาณ 3,000 ตัน ต้นทุนการผลิตก่อนการเก็บเกี่ยวของ เกษตรกรเฉลี่ยประมาณ 20 บาทต่อกิโลกรัม ราคาขายหน้าสวนเฉลี่ยโดยรวมคาดการณ์ ประมาณ 25-35บาท(ราคาสูง-ต่ำ) ราคาซื้อขายตลาดมลายูบางกอก อยู่ประมาณ 30-40 บาท พบว่าราคาที่ตก อยู่กับพ่อค้าคนกลางและแต่ละช่วง เฉลี่ยประมาณ 5-10 บาท และราคาซื้อขายในตลาดส่งออกจีนยัง ไม่ชัดเจน (ข้อมูลจากการพูดคุยกับผู้ประกอบการจีน) และราคาการบริหารจัดการถึงตลาดปลายทาง ประเทศจีน(ราคา CIF) อยู่ประมาณ 36 บาทต่อกิโลกรัม (ณ ท่าเทียบเรือรับสินค้าฝั่งประเทศจีน) หาก พิจารณาราคาจากหน้าสวน $30+36=66$ บาท

และที่ผ่านมาทางภาครัฐได้เข้าไปส่งเสริมเกษตรกรไม้ผลทั้ง3ห่วงโซ่เช่นเดียวกับการส่งเสริม ทุเรียน จะดำเนินการภายใต้นโยบายเกษตรแปลงใหญ่ แต่จะไม่ให้ความสำคัญเท่ากับทุเรียน จะเน้น ส่งเสริมด้านการผลิตมากกว่าการสร้างมูลค่าและการตลาด เนื่องจากผลผลิตในพื้นที่ยังมีปริมาณน้อย

3.ลองกอง ลองกองเป็นผลไม้เศรษฐกิจหลักในอดีตของ จังหวัดยะลา มีพื้นที่ เพาะปลูกรองจากทุเรียน ผลผลิตที่ออกในฤดูกาลปี 2561 ประมาณ 10,000-15,000 ตันต่อปี ลองกองยะลาเริ่มออกสู่ตลาดตั้งแต่เดือนสิงหาคม ถึงเดือนกันยายน ของทุกปี ช่วงที่ให้ผลผลิตมาก ที่สุด Peak คือช่วงปลายเดือนสิงหาคมต้นเดือนกันยายนที่จะต้องจัดการและเผื่อระวังอย่างดีที่สุด แต่ ปีนี้ออกช้ากว่าปกติ จะอยู่ประมาณเดือนสิงหาคม-ตุลาคม ผลผลิตประมาณการ 12,000 ตัน ต้นทุน การผลิตก่อนการเก็บเกี่ยวของเกษตรกรเฉลี่ยประมาณ 27 บาทต่อกิโลกรัม ราคาขายหน้าสวนเฉลี่ย โดยรวมคาดการณ์ ประมาณ 10-40 บาท(ราคาสูง-ต่ำ) และเป็นไม้ผลที่มีข้อจำกัดในการส่งออก เนื่องจากอายุหลังเก็บเกี่ยวจนถึงผู้บริโภคไม่เกิน 5 วัน ตลาดหลักจึงเป็นตลาดภายในประเทศ หรือ ประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง

4.เงาะ เงาะเป็นผลไม้เศรษฐกิจหลักในอดีตของจังหวัดยะลาเช่นเดียวกับลองกอง แต่ปัจจุบันกลับไม่ได้รับความสนใจจากเกษตรกรในการดูแลรักษา ทั้งนี้เนื่องจากมีปัญหาด้าน เสถียรภาพด้านราคาที่แปรปรวนค่อนข้างหนักและต่อเนื่อง ปัจจุบันมีพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 3,000 ไร่ ออกผลผลิตประมาณ 10,000-15,000 ตันต่อปี ปี 2561 ออกผลผลิตประมาณ 5,000 ตัน เริ่ม ออกสู่ตลาดตั้งแต่เดือนสิงหาคม ถึงเดือนกันยายน ช่วงที่ให้ผลผลิตมากที่สุด Peak คือช่วงปลายเดือน สิงหาคมต้นเดือนกันยายนที่จะต้องจัดการและเผื่อระวังอย่างดีที่สุด ต้นทุนการผลิตก่อนการเก็บเกี่ยว ของเกษตรกรเฉลี่ยประมาณ 27 บาทต่อกิโลกรัม ราคาขายหน้าสวนเฉลี่ยโดยรวมคาดการณ์ ประมาณ

10-40 บาท (ราคาสูง-ต่ำ) และเป็นไม้ผลที่มีข้อจำกัดในการส่งออกเนื่องจากอายุหลังเก็บเกี่ยวจนถึงผู้บริโภคใกล้เคียงกับลองกอง ตลาดหลักจึงเป็นตลาดภายในประเทศ หรือประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง

บทที่ 6

ห่วงโซ่มูลค่าในกลุ่มประเทศ SIMB

ในการศึกษาห่วงโซ่มูลค่าในกลุ่มประเทศ SIMB ซึ่งประกอบด้วย ประเทศสิงคโปร์ อินโดนีเซีย มาเลเซียและบรูไน เพื่อแสวงหาแนวทางในการนำผลไม้จังหวัดยะลาไปจัดจำหน่าย ซึ่งผลการวิจัยสามารถนำเสนอผลการวิจัยได้ 3 ประเด็นคือ 1) ห่วงโซ่มูลค่าในกลุ่มประเทศ SIMB 2) แนวทางการขับเคลื่อนการบริหารจัดการระหว่างประเทศ และ 3) ความพร้อมของกลุ่มวิสาหกิจยะลาในการส่งออกกลุ่มประเทศ SIMB ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ห่วงโซ่มูลค่าในประเทศกลุ่ม SIMB

ในการศึกษาห่วงโซ่มูลค่าของตลาดไม้ผลในประเทศสิงคโปร์ อินโดนีเซีย มาเลเซียและบรูไน โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการที่มีประสบการณ์ในการส่งสินค้าไปยังกลุ่มประเทศดังกล่าว ผู้จัดการกลุ่มเกษตรกรในประเทศดังกล่าว ตลอดจนผู้ส่งผลผลิตทางการเกษตรออกต่างประเทศ และนำข้อมูลทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ซึ่งผลการวิจัยสามารถนำเสนอได้เป็น 2 ประเด็นสำคัญคือ 1) ห่วงโซ่มูลค่าในประเทศกลุ่ม SIMB และ 2) แนวทางการขับเคลื่อนการบริหารจัดการระหว่างประเทศ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ประเทศมาเลเซีย

จากการศึกษาห่วงโซ่มูลค่าของประเทศมาเลเซียสามารถนำเสนอได้ดังนี้

1.1 ผลผลิตไม้ผล พบว่า ประเทศมาเลเซียมีผลผลิตที่ออกในช่วงระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย คุณภาพผลผลิตในส่วนของทุเรียนก็มีความใกล้เคียงกับไทย ในขณะที่มาเลเซียมีการพัฒนาสายพันธุ์ไม้ผลเพื่อการส่งออกอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะทุเรียน เงาะ มังคุด โดยมุ่งตลาดการส่งออกเช่นเดียวกับประเทศไทยคือประเทศจีน พฤติกรรมการบริโภคผลไม้ของมาเลเซียมีความใกล้เคียงกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และผลไม้ไทยในบางประเภทเป็นที่นิยมของคนมาเลเซีย

1.2 ราคาไม้ผล การศึกษาพบว่า ราคาไม้ผลของไทยกับประเทศมาเลเซียมีความใกล้เคียงกัน ดังนั้นเมื่อส่งออกผลไม้ไทยไปยังประเทศมาเลเซียจะทำให้ราคาของผลไม้ไทยสูงกว่าประเทศมาเลเซีย โดยเฉพาะในสถานการณ์ค่าเงินในปัจจุบันยิ่งทำให้ต้นทุนของสินค้าไทยสูงขึ้น

1.3 การนำเข้าและการจัดจำหน่าย พบว่า การค้าขายกับประเทศมาเลเซียจำเป็นต้องมี คู่ค้าในประเทศมาเลเซียด้วย เพราะการดำเนินการเองจะไม่สะดวกและมีต้นทุนสูง แต่ทั้งนี้ ผู้ประกอบการจากไทยมักประสบปัญหาการร่วมทำธุรกิจกับชาวมาเลเซีย โดยเฉพาะประเด็นการ ชำระหนี้ การรับและคืนสินค้า ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อการทำธุรกิจของคนไทยได้ ซึ่งผู้ประกอบการ ไทยจะต้องมีคู่ค้าที่มีความเชื่อใจก่อนที่จะทำธุรกิจ

1.4 โอกาสการเปิดตลาดไม้ผล จากการศึกษาพบว่า แนวทางที่ยั่งยืนต่อการส่งผลไม้ผล ของยะลาไปยังประเทศมาเลเซียคือการแปรรูปไม้ผลเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ขนม ของคบเคี้ยวกิน เล่น เป็นต้น

2. ประเทศสิงคโปร์

จากการศึกษาห่วงโซ่มูลค่าของประเทศสิงคโปร์สามารถนำเสนอได้ ดังนี้

2.1 ผลผลิตไม้ผล จากการศึกษาพบว่า ผลไม้ในตลาดสิงคโปร์ส่วนใหญ่นำเข้าจาก ต่างประเทศ พบว่าประเทศมาเลเซียครองส่วนแบ่งตลาดได้มากกว่าประเทศไทยเนื่องจากต้นทุนใน การขนส่งที่ถูกกว่าไทยเพราะมีประเทศติดต่อกัน ทั้งนี้พฤติกรรมผู้บริโภคผลไม้ของคนสิงคโปร์ ไกล่เคียงกับคนมาเลเซีย สำหรับประเทศไทยที่ทำการส่งออกผลไม้ไปยังสิงคโปร์จะเน้นสินค้า คุณภาพสูง ซึ่งจะเป็นข้อจำกัดสำหรับผลผลิตจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกรดคุณภาพสูงยังมีผลิต อย่างจำกัด

2.2 ราคาไม้ผล จากการศึกษาพบว่า ราคาผลไม้ในประเทศสิงคโปร์มีความใกล้เคียงกับ ราคาในประเทศไทย ตลาดไม้ผลในประเทศสิงคโปร์ถือว่าเป็นตลาดขนาดเล็กเนื่องจากประชากรมีไม่ มาก แต่มีกำลังซื้อสูง แต่ทั้งนี้พฤติกรรมผู้บริโภคผลไม้ของคนสิงคโปร์มีความแตกต่างจากไทย แต่ ผลผลิตจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อาจจะมีความสอดคล้องกับความต้องการของคนสิงคโปร์

2.3 การนำเข้าและการจัดจำหน่าย พบว่า ประเทศสิงคโปร์มีการบังคับใช้กฎหมายที่ เคร่งครัด นอกจากจะต้องจดทะเบียนบริษัทนำเข้าแล้ว จะต้องดำเนินการขอจดทะเบียนนำเข้าผลไม้ สดอีกขั้นตอน ต้องมีกระบวนการตรวจสอบสารตกค้างและมีการรับรองการตรวจสอบ ในขณะที่การ จัดจำหน่ายจะผ่านร้านค้าในรูปแบบต่าง ๆ

2.4 โอกาสในการเปิดตลาด พบว่า ตลาดผลไม้ของสิงคโปร์มีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้น แต่ทั้งนี้กระบวนการผลผลิตต้องมีมาตรฐานได้รับการรับรองความปลอดภัย และต้องสร้างกลยุทธ์ใหม่ ๆ เพื่อให้สามารถสร้างส่วนแบ่งตลาดจากประเทศมาเลเซีย

3. ประเทศอินโดนีเซีย

การศึกษาห่วงโซ่มูลค่าของประเทศอินโดนีเซีย สามารถนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

3.1 ผลผลิตไม้ผล จากการศึกษาพบว่า ผลไม้ไทยในหลายประเภทเป็นที่นิยมของคนอินโดนีเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุเรียน แต่ทั้งนี้ในปัจจุบันอินโดนีเซียได้ส่งเสริมการปลูกทุเรียนในประเทศเพิ่มมากขึ้นซึ่งอาจจะส่งผลต่อการส่งออกทุเรียนไปยังอินโดนีเซียในอนาคต

3.2 ราคาไม้ผล การศึกษาพบว่า ผลไม้ไทยสามารถแข่งขันทางด้านราคาในประเทศอินโดนีเซียได้ โดยเฉพาะผลไม้บางชนิดที่ฤดูกาลออกสู่ตลาดไม่ตรงกัน

3.3 การนำเข้าและการจัดจำหน่าย พบว่า จำเป็นต้องมีคู่ค้าในประเทศอินโดนีเซีย และจะต้องมีการทำข้อตกลงสัญญาที่ชัดเจน และจะต้องเลือกคู่สัญญาที่สามารถจัดจำหน่ายสินค้าได้ทั่วถึง

3.4 โอกาสในการเปิดตลาด ประเทศอินโดนีเซียมีระเบียบกฎหมายที่อาจจะทำให้การส่งออกไม่ค่อยสะดวก และเป็นข้อจำกัดสำหรับเกษตรกรในพื้นที่ โดยเฉพาะเรื่องของการรับรองคุณภาพผลผลิต

4. ประเทศบรูไน

การศึกษาห่วงโซ่มูลค่าของประเทศบรูไน สามารถนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

4.1 ผลผลิตไม้ผล ผลไม้ในประเทศบรูไนมีความหลากหลายและใกล้เคียงกับมาเลเซีย แต่ทั้งนี้ความต้องการในประเทศมีไม่มากนักเนื่องจากเป็นประเทศที่มีขนาดเล็ก โอกาสของผลไม้จึงมีไม่มากนักยกเว้นต้องมีคุณภาพสูง

4.2 การนำเข้าและการจัดจำหน่าย การนำเข้าผลผลิตไม้ผลอาจจะไม่สะดวกเนื่องจาก การนำเข้าและการจัดจำหน่ายเป็นการผูกขาด ไม่สามารถทำตลาดอย่างเสรี

4.3 โอกาสในการเปิดตลาด โอกาสในการนำผลผลิตจากยะลาไปสู่ประเทศบรูไนยังถือว่าน้อยมาก

แนวทางการขับเคลื่อนการบริหารจัดการระหว่างประเทศ

จากการศึกษาพบว่า ไม้ผลจากจังหวัดยะลายังไม่เหมาะสำหรับการทำตลาดในกลุ่มประเทศ SIMB ซึ่งในปัจจุบันมีกลุ่มนักธุรกิจในพื้นที่ได้ทำการขายในประเทศกลุ่มนี้อยู่บ้างแต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากคุณภาพผลผลิตที่ยังไม่ได้มาตรฐาน ขณะเดียวกันผลผลิตมีลักษณะใกล้เคียงกันกับกลุ่มประเทศดังกล่าว ในขณะที่ทั้งประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซียก็มีตลาดส่งออก

ผลไม้เดียวกับประเทศไทยคือประเทศจีน และตลาดภายในประเทศก็มีจำกัดเช่นเดียวกับไทย การส่งออกไปยังประเทศมาเลเซียจะมีตลาดรับซื้อหลักอยู่ที่ปีนัง ซึ่งจากการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่เป็นตัวแทนรับซื้อของประเทศจีนเช่นกัน โดยแนวทางการรวบรวมสินค้าไม้ผลในจังหวัดยะลาเพื่อส่งออกไปยังกลุ่มประเทศ SIMB จึงมีข้อจำกัดหลายประการโดยเฉพาะในเรื่องราคา ซึ่งตัวแทนบริษัทส่งออกของไทยให้ข้อสังเกตไว้ว่า

“ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งมีชายแดนติดกับประเทศมาเลเซียไม่ปรากฏว่ามีพ่อค้าส่งออกของมาเลเซียมาทำการรับซื้อในพื้นที่เลย ทั้งที่มีเส้นทางการขนส่งสะดวกกว่าการส่งไปรวบรวมผลผลิตที่ชุมพร เหตุผลสำคัญคือการจัดการตลาดของนักธุรกิจจีน ดังนั้นเรื่องจะไปส่งขายที่มาเลเซียหรือในประเทศกลุ่มนั้นเป็นเรื่องที่มีโอกาสสำเร็จน้อยมาก”

จากการสัมภาษณ์พ่อค้าส่งผลไม้ส่งออกไปยังประมาณมาเลเซียและสิงคโปร์ในพื้นที่จังหวัดยะลาพบว่า ทุเรียนยะลาสามารถส่งออกไปยังประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ได้ โดยปัจจุบันมีพ่อค้าส่งออกในพื้นที่ประมาณ 9 กลุ่ม/บริษัท แต่เนื่องจากปัจจุบันมาเลเซียปรับปรุงระเบียบในการนำสินค้าเข้ามาเลเซียจำเป็นต้องใช้รถขนส่งของมาเลเซีย ทำให้พ่อค้าส่งออกในพื้นที่ทำหน้าที่เพียงรับซื้อและนำไปจัดส่งสินค้าที่ด่านเบตงเท่านั้น โดยทางมาเลเซียจะนำรถมาขนถ่ายสินค้าเพื่อนำไปจัดจำหน่ายทั้งในประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับการค้าขายผลผลิตทางการเกษตรกับประเทศอินโดนีเซียที่พบว่าพ่อค้าในพื้นที่ทำหน้าที่ส่งสินค้าที่ด่านหรือท่าเรือเท่านั้น ด้วยเหตุนี้แนวทางการสร้างความเข้มแข็งสำหรับผลผลิตในพื้นที่จึงควรมีแนวทาง ดังนี้

1. การมุ่งยกระดับคุณภาพผลผลิต ปัญหาสำคัญที่กระทบต่อราคาผลผลิตในพื้นที่คือเรื่องของคุณภาพผลผลิต ซึ่งผู้ส่งออกส่วนใหญ่ขาดความเชื่อมั่นต่อผลผลิตจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้เกิดการกดราคาเพื่อลดความเสี่ยงจากความสูญเสียทางการตลาด การสร้างคุณภาพผลผลิตจะต้องเริ่มจากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกรในการบริหารจัดการสวน และการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับผลผลิตในพื้นที่ ซึ่งปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ให้ความสำคัญกับการจัดการตลาดมากกว่าการพัฒนาคุณภาพผลผลิต ซึ่งการให้ความสำคัญกับปลายทางไม่ส่งผลดีต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกร

คุณภาพผลผลิตสามารถออกแบบการดำเนินการใน 2 ประเด็น คือ

1.1 การพัฒนาคุณภาพผลผลิตสำหรับการส่งออก ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญกับการดูแลสวนตลอดไปจนถึงการจัดเก็บผลผลิตตามเกณฑ์มาตรฐานที่ตลาดกำหนด ทั้งนี้สำหรับพื้นที่จังหวัดยะลาพบว่า ปัญหาสำคัญเกิดจากการไม่ดูแลจัดการสวนทำให้ผลผลิตไม่ได้ตามมาตรฐาน และจากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่าส่วนใหญ่มั่นใจว่าหากมีการบริหารจัดการสวนที่ดีจะสามารถให้ผลผลิตได้ตามมาตรฐานที่กำหนด

1.2 การพัฒนาผลผลิตให้เกิดเอกลักษณ์ประจำถิ่น ทั้งนี้เนื่องจากในพื้นที่ที่มีผลผลิตที่เป็นเอกลักษณ์ สามารถสร้างภาพลักษณ์ใหม่และยกระดับราคาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องรสชาติ แต่จะต้องมีการปรับการบริหารจัดการสวนให้มีความโดดเด่นและสร้างการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ในหลายพื้นที่ยังสามารถสร้างการตลาดผลผลิตควบคู่กับการท่องเที่ยวได้ โดยปัจจุบันมีเกษตรกรหลายกลุ่มให้ความสนใจในประเด็นนี้ซึ่งจะต้องอาศัยความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการหนุนเสริมและสร้างการรับรู้

2. การแปรรูปผลผลิต การแปรรูปยังคงมีความจำเป็นสำหรับการจัดการผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานเพื่อการส่งออก ซึ่งมีสัดส่วนสูงสำหรับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัจจุบันมีโรงงานเพื่อรับซื้อผลผลิตในพื้นที่เพิ่มขึ้นและมีกำลังผลิตสูง ขณะเดียวกันทางจังหวัดยะลายังมีโครงการสร้างห้องเย็นแช่แข็งเพื่อการชะลอผลผลิตทางการเกษตรออกสู่ตลาดจนล้นตลาด ดังนั้นแนวทางการแปรรูปจะเป็นกลยุทธ์สำคัญเพื่อต่อยอดการทำงานและเพิ่มรายได้ของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ การแปรรูปสามารถดำเนินการได้ในหลายรูปแบบ ทั้งในแง่ของการแปรรูปตามคำสั่งซื้อของผู้ส่งออกหรือตลาดทั้งในและต่างประเทศ หรือการสร้างผลผลิตใหม่และการสร้างตลาดใหม่ แต่ทั้งนี้ในจังหวัดยะลาควรมีหน่วยของการพัฒนาต่อยอดผลผลิตทางการเกษตรเพื่อหนุนเสริมการทำงานของกลุ่มเกษตรกรและภาคธุรกิจแปรรูปผลผลิต

3. การสร้างความร่วมมือเพื่อการจัดการตลาด การสร้างความร่วมมือเพื่อการจัดการตลาดสำหรับผลไม้ยะลา ควรมีการดำเนินการดังนี้

3.1 การเชิญชวนผู้ซื้อมารับซื้อผลไม้ยะลา ตลาดไม้ผลในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้เป็นตลาดที่มีความเฉพาะ มีผู้ค้าที่จำกัดในขณะที่มีผลผลิตจำนวนมาก จากการดำเนินการที่ผ่านมาของจังหวัดที่ทำหน้าที่เชิญชวนผู้ค้าไม้ผลรายใหม่ให้เข้ามารับซื้อผลผลิตของเกษตรกรในพื้นที่สามารถช่วยสร้างบรรยากาศในการรับซื้อผลไม้ได้ ในขณะเดียวกันหากสามารถเพิ่มจำนวนผู้รับซื้อได้จะทำให้การผูกขาดราคาลดลง ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้รับซื้อรายใหม่ที่เพิ่งเข้ามาทำการรับซื้อในยะลาเป็นปีแรกพบว่าเขาสามารถเพิ่มราคาในการรับซื้อได้กว่าราคาที่รับซื้ออยู่ถึงกิโลกรัมละ 4 บาท

3.2 การรวมตัวเกษตรกรเพื่อจำหน่ายในตลาดนอกจังหวัด เพื่อลดการกีดกันการค้ารับซื้อจากพ่อค้าภายในจังหวัด โดยเกษตรกรจะต้องรวมกลุ่มทำการคัดแยกผลผลิต และนำไปจำหน่ายในตลาดนอกจังหวัดยะลา เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองของการรับซื้อตลาดภายในจังหวัด

3.3 การจัดกิจกรรมส่งเสริมภาพลักษณ์ไม้ผลยะลา กิจกรรมส่งเสริมภาพลักษณ์ และการส่งเสริมตลาดไม้ผลยะลาจะช่วยให้เกิดการรับรู้เกี่ยวกับคุณภาพและความโดดเด่นของไม้ผลยะลาโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านรสชาติ การสร้างกิจกรรมจะทำให้เกิดการยอมรับจากสาธารณะได้ เป็นทำให้เกิดตลาดใหม่ภายในประเทศและต่างประเทศได้

4. เส้นทางการขนส่ง จากการศึกษาสามารถนำเสนอได้ ดังนี้

4.1 เส้นทางการขนส่งสำคัญประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่

1) ด้านนอก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เป็นด่านถาวรที่สำคัญที่สุด ในการส่งออกสินค้าทุกชนิดไปประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ บริษัทส่งออก และบริษัทขนส่งสำคัญด้านผักผลไม้ที่รับขนส่งย่อยแบบรวมสินค้า (3 บริษัท ได้แก่ บริษัท STVเทรดดิ้งเอเจนซี่ จำกัด บริษัททรานส์เอเชีย จำกัด และบริษัทเซาท์เทิร์นไฮเออร์ จำกัด) ใช้เส้นทางการขนส่งผ่านด่านนอกมากที่สุด และมีมูลค่าการส่งออกมากที่สุด โดยเฉพาะการขนส่งแบบ “ตู้คอนเทนเนอร์ขนาดใหญ่” (40 ฟุต) ด้านนอกมีเครื่องสแกนตู้สินค้าขนาดใหญ่ ทำให้สะดวกรวดเร็วในการผ่านแดน

2) ด้านประกอบ อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เป็นด่านเปิดใหม่ ในวงการส่งออกผลไม้ปี 2561 นี้ ด่านนาทวีเป็นด่านส่งออกทุเรียน มังคุด ข้ามแดนมาประเทศมาเลเซียส่งผ่านมายังประเทศสิงคโปร์เป็นจำนวนมาก

3) ด้านปาดังเบซาร์ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เป็นด่านส่งออกผลไม้แบบ “รถบรรทุกร้อน” (ไม่ใช่ระบบคอนเทนเนอร์ปรับอากาศ) ขนาดใหญ่ มีลูกค้ารายย่อยส่งผลไม้ผ่านแดนไปประเทศมาเลเซีย (เท่านั้น) ผ่านบริษัทขนส่งผักผลไม้เก่าแก่ โดยมีจุดเป้าหมายที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ มะละกา และโยโฮบาร์ (ชายแดนสิงคโปร์) และผลไม้ส่วนหนึ่งถูกส่งต่อไปสิงคโปร์ ผ่านด่านวู้ดแลนด์ ของสิงคโปร์ เป็นด่านทางบก ด้านเดียวระหว่างมาเลเซีย – สิงคโปร์

4) ด้านเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา เป็นด่านส่งออกผลไม้ที่สำคัญของอำเภอเบตง ธารโต บันนังสตา และอำเภออื่นๆ ที่เป็นแหล่งผลไม้สำคัญในจังหวัดยะลา (รวมทั้งผลไม้จากจังหวัดสตูล สงขลา เช่น จำปาดะ ในฤดูการจำปาดะ ของไทยที่ออกสู่ตลาดไม่ตรงกับมาเลเซีย) โดยมีบริษัทขนส่ง ส่งออกผลไม้ตรงจากมาเลเซียไปสิงคโปร์รายใหญ่ 1 ราย

5) ด้านสุโขทัย อำเภอสุโขทัย จังหวัดนราธิวาส การศึกษาครั้งนี้ยังไม่สามารถสอบถามข้อมูลผู้ประกอบการที่ใช้เส้นทางนี้

ผลไม้จากจังหวัดยะลา ภาคใต้และประเทศไทย ส่วนใหญ่ผ่าน 5 ด้านนี้ไปประเทศมาเลเซีย และสิงคโปร์ โดยเฉพาะในเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม 2561 ทุเรียนพื้นบ้าน ทุเรียนพวงมณี ก้านยาว ชะนี กระดุม มูฮันคิง และเบญจพรรณ ส่งออกไปยังประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ ผ่าน 4 ด้านหลักนี้ (ยกเว้นด่านสุโงโกลก – ไม่ได้ทำการศึกษา) วันละไม่น้อยกว่า 200 ตัน (จากการสังเกต ด้านเบตง ใช้รถขนส่งสัญชาติมาเลเซีย ขนาดกลาง บรรทุก 4 ล้อใหญ่และ 6 ล้อ บรรทุกประมาณ 6-8 ตัน วันละ 6-10 คัน, ด้านประกอบ ใช้รถขนส่งเช่นเดียวกับด้านเบตง จำนวนวันละ 15-20 คัน และด้านนอก ด้านปาดังเบซาร์ มีปริมาณการขนส่งผลไม้ออกไป ในช่วงฤดูกาลผลไม้ ไม่น้อยกว่า วันละ 100 ตัน) (ตัวเลขปริมาณส่งออกผลไม้อย่างเป็นทางการ ไปยังประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ ผ่านด่านหลักทั้ง 4 ด้าน อาจต่ำกว่าปริมาณการส่งออกจริงไม่น้อยกว่าเท่าตัว)

4.2 สภาพการณ์การขนส่งผลไม้ไปประเทศมาเลเซีย –สิงคโปร์ จากการศึกษาเส้นทางการขนส่ง จากด่านเบตง ไปยังประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ พบว่า ผลไม้จากด่านเบตง จังหวัดยะลา ถูกส่งไป ประเทศสิงคโปร์ในสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 50 โดยเฉพาะทุเรียน มังคุด และลองกอง แม้ว่าในเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม 2561 ฤดูกาลผลไม้ไทยในพื้นที่จังหวัดภาคใต้ จะออกตรงกับผลไม้ในประเทศมาเลเซีย ทั้งทุเรียน มังคุด เงาะ ลองกอง แต่ด้วยปริมาณและราคาผลไม้ไทยที่ “ไม่แพงกว่า” ผลไม้จากมาเลเซีย และด้วยคุณภาพที่ดีกว่า (เช่น การเก็บมังคุดของชาวสวนมังคุดในมาเลเซีย ส่วนหนึ่งยังใช้วิธีเขย่าต้น ให้ผลมังคุดร่วง) ของผลไม้ไทย ทำให้ผลไม้ไทย ได้แก่ ทุเรียน และมังคุด สามารถแข่งขันกับผลไม้ของมาเลเซีย และอินโดนีเซีย ในตลาดสิงคโปร์ได้ (ยกเว้น ทุเรียน มูฮันคิงส์ ที่ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคในมาเลเซียและสิงคโปร์ มากกว่าทุเรียนจากไทย แต่ด้วยราคาและคุณภาพที่ดีของทุเรียนไทย และราคาย่อมเยากว่ามูฮันคิงส์ ตลาดทุเรียน พวงมณี ชะนี ก้านยาว จากไทยมีโอกาสทางการตลาดในประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ สูงเช่นกัน)

การขนส่งผลไม้ไปยังประเทศมาเลเซียโดยตรงโดยรถขนส่งธรรมดา (รถรั้ว---ร้อยละ) นั้น ต้องดำเนินการโดยบริษัทขนส่งสัญชาติมาเลเซียเท่านั้น ส่วนการขนส่งด้วยรถคอนเทนเนอร์ ปรับอุณหภูมิ สามารถดำเนินการได้ด้วยรถสัญชาติไทยและนานาชาติ และการส่งออกข้ามแดนหรือผ่านแดนประเทศมาเลเซีย จากไทยไปสิงคโปร์ โดยตรงนั้น ต้องใช้รถห้องเย็นคอนเทนเนอร์ (ถือสัญชาติไทยได้) เท่านั้น หากการขนส่งแบบรถร้อนหรือรถรั้ว ต้องใช้รถสัญชาติมาเลเซีย เท่านั้น รถกระบะ รถ 6 ล้อ หรือ 10 ล้อ แบบรถกั้นคอก รั้ว สัญชาติไทย ห้ามขนส่งผ่านแดนมาเลเซียไปยังประเทศสิงคโปร์ (ยกเว้นมีการลักลอบวิ่ง ผ่านแดนทางด้านประกอบ และด้านเบตง แต่มีการเสียค่าผ่านทางเที่ยวละ ไม่น้อยกว่า 7-8,000 บาท ซึ่งมีการพบเห็นไม่บ่อยนัก)

ระบบการขนส่งแบบดั้งเดิมและผูกขาด ผ่าน 4 หลัก จากประเทศไทยไปยังมาเลเซีย หรือ ผ่านแดนไปยังประเทศสิงคโปร์ นั้น เป็นปัญหาของผู้ประกอบการ “หน้าใหม่” และบางบริษัทขนส่ง ยังทำการค้าขาย (Trading เองด้วย รับจ้างขนส่งเองด้วย) ส่งผลให้สภาพการแข่งขันทางการตลาด ผลไม้จากไทยในประเทศมาเลเซีย และสิงคโปร์ เป็นไปอย่างเข้มข้น ผู้ส่งออกไทยบางราย ถึงกับเลิก การส่งออกไปยังสิงคโปร์ หันไปส่งออกประเทศทางตะวันออกกลางแทน เพราะทนสภาพการแข่งขันที่ เสรีถึงผูกขาดไม่ได้ (ต้องพบกับสงครามตัดราคาอย่างรุนแรง เมื่อมีผู้ส่งออกหน้าใหม่เกิดขึ้น)

ทิศทางการส่งออก (Trading) โดยบริษัทขนส่ง (Logistics) ขนาดใหญ่ เป็นการทำการค้า แบบครบวงจร ที่ไม่มีข้อห้ามทางกฎบัตรทางการค้า แต่ในทางพฤตินัยนั้น เป็นการ “ผูกขาดทาง การค้าลักษณะหนึ่ง” เพราะผู้ประกอบการการขนส่งและผู้บริการทำเอกสารการส่งออก-นำเข้า สินค้า มาเดิมนั้น ย่อมมีข้อมูลลูกค้าของลูกค้า (ที่ใช้บริการขนส่งของตนเอง) อยู่ในมือครบสมบูรณ์ สามารถเข้าถึงข้อมูลของลูกค้าได้โดยง่าย เมื่อบริษัทขนส่งโลจิสติกส์มาประกอบการค้าขายเอง ย่อม ได้เปรียบกว่าคู่แข่ง (ที่เคยเป็นลูกค้าใช้บริการการขนส่งของตนเอง)

4.3 โอกาสของผลไม้เกษตรอินทรีย์ เกษตรปลอดภัยและผู้ประกอบการหน้าใหม่ จากการ โครงการวิจัยฯ เดินทางศึกษาเส้นทางผลไม้ส่งออกจากจังหวัดยะลาไปประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ ในระหว่างวันที่ 8 – 11 สิงหาคม 2561 นั้น นอกจากได้ศึกษาข้อมูลการส่งออกผลไม้ตามฤดูกาลแล้ว ยังได้มีโอกาสพบกับผู้ประกอบการบริการนำเข้า-ส่งออก (ชายแดนด่านวุตแลนด์มาเลเซีย – สิงคโปร์ 1 ราย) นำเข้าผลไม้ในรัฐโยโฮบาร์ ประเทศมาเลเซีย 1 ราย ได้เยี่ยมชมกิจการคลังผลไม้ (นำเข้า จากไทยและทั่วโลก) จำนวน 4 ราย (จากทั้งหมด 17 ราย รัฐโยโฮบาร์) และได้พบผู้ประกอบการ นำเข้าผลไม้ไทย ณ ตลาดพาเซอรันจิง 1 ราย พบบริษัทผู้นำเข้าสินค้าเกษตรอินทรีย์จากไทย 1 ราย และพบบริษัทตลาดออนไลน์ 1 ราย เพื่อศึกษาโอกาสการนำเข้าผลไม้จากจังหวัดยะลา ไปยัง ประเทศมาเลเซีย และสิงคโปร์ พบว่า “ **ผักผลไม้จากระบบเกษตรอินทรีย์มีโอกาสสูงในประเทศ สิงคโปร์** ”

สถานการณ์การประกอบการสินค้าเกษตรอินทรีย์ & เกษตรปลอดภัย ในสิงคโปร์นั้น มีผู้นำเข้า รายใหญ่ 1 ราย โดยนำเข้าผักผลไม้จากโครงการหลวงเกือบทั้งหมด รองลงไปได้แก่ผู้ประกอบการ ร้านค้าย่อย จำนวน 14-15 ร้าน กระจายตัวอยู่ในชุมชน “ย่านคนรวย และคนชั้นกลาง ในโซนอาคาร สูง” ในสิงคโปร์ รวมทั้งการเติบโตของการค้าแบบระบบขายตรง “ B to C ” และระบบตลาดออนไลน์ ที่กำลังมาแรงในขณะนี้ คาดว่าอัตราการเจริญเติบโตของตลาดออนไลน์ ในสิงคโปร์ จะส่งผลให้ตลาด แบบ “ ฟาร์มทูเทเบิล ” ขยายตัวมากขึ้น ในขณะที่ฟาร์มเกษตรอินทรีย์ในสิงคโปร์ จำนวน 6 ราย

กำลังเผชิญกับ “การเวนคืนที่ดิน” ของรัฐบาลสิงคโปร์ ที่ไม่ส่งเสริมการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรไม่ว่าจะเป็นเกษตรกระแสหลักหรือเกษตรอินทรีย์ โดยทางรัฐบาลสิงคโปร์ เชื่อว่า “สำหรับสิงคโปร์อัตราการตอบแทนจากการใช้พื้นที่ทางการเกษตรนั้นต่ำกว่าการนำพื้นที่ไปใช้ประโยชน์ในทางพาณิชย์กรรม” การจำกัดพื้นที่ผลิตอาหารของรัฐบาลสิงคโปร์ จึงเป็นโอกาสของประเทศผู้ผลิตอาหารทั่วโลก ที่มุ่งหน้าสู่ประเทศสิงคโปร์ การแข่งขันทางการตลาดของสินค้าเกษตรจากทั่วโลกที่สิงคโปร์ จึงอยู่ในระดับ “แข่งขันสูง” ตลาดเปิดโอกาสให้ “หน้าใหม่” เข้าสู่ตลาดผักผลไม้เสมอ ส่วนผู้ค้าหน้าใหม่ จะอยู่รอดหรือไม่ขึ้น อยู่ที่ “ฝีมือการบริหารจัดการและการรับมือ การแข่งขัน กับรายเดิม ที่ครองตลาดมานาน ทั้งด้านผู้ส่งออกจากไทยและนำเข้าจากสิงคโปร์ “

ทิศทางและแนวทางการพัฒนาผู้ประกอบการรายใหม่ส่งออกสินค้าสู่สิงคโปร์-มาเลเซีย

1. หาพันธมิตรทางการค้าเดิมในสิงคโปร์ที่นำเข้าสินค้าจากไทยน้อยแต่มีตลาดผลไม้จากต่างประเทศ(ผลไม้เมืองหนาว) อยู่ในมือ เพื่อร่วมกันนำเข้าผลไม้ไทย บ่อนให้ลูกค้าเดิมที่มีอยู่แล้วให้มากขึ้น และร่วมใช้ระบบการขนส่ง ระบบการตลาดที่มีอยู่เดิม มาบริหารสินค้าผลไม้จากไทย
2. ผู้ประกอบการรายใหม่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ เร่งพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์และระบบเกษตรปลอดภัย ให้เป็นที่ยอมรับของผู้ประกอบการการค้าเกษตรอินทรีย์ทุกระดับในประเทศสิงคโปร์ และมาเลเซีย เนื่องจากได้เปรียบในเรื่องภูมิประเทศ และภูมิสังคม ในการติดต่อค้าขาย การสื่อสารระหว่างชายแดน ที่การค้าสินค้าผลไม้เคยประสบความสำเร็จมายาวนาน การเกิด “รายการสินค้าเกษตรอินทรีย์” ขึ้นอย่างชัดเจน สามารถใช้ระบบการขนส่งที่อยู่เดิม หรือพัฒนาระบบการขนส่งขึ้นใหม่ก็ได้ โดยเฉพาะการใช้รถห้องเย็นขนาดเล็กและขนาดกลางในการขนส่งสินค้าเกษตรอินทรีย์ ในระยะเวลาที่รวดเร็ว (การเดินทางจากด่านเบตง จังหวัดยะลา – สิงคโปร์ใช้ระยะเวลาเดินทางประมาณ 6-7 ชั่วโมงเท่านั้น)
3. พัฒนาองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคม ที่ประกอบด้วย “เกษตรกรผู้ผลิต และนักธุรกิจเพื่อสังคม” (โครงการวิจัยฯ สามารถสร้างความร่วมมือนาร่อง ระหว่างเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายในอำเภอเบตง กับคณะผู้ช่วยนักวิจัย ในโครงการวิจัยฯ และเครือข่ายสภาเกษตรกร 3 จังหวัดชายแดนใต้) ก่อตั้งเป็น “บริษัทวิสาหกิจเพื่อสังคมสามจังหวัดชายแดนใต้” ดำเนินงานดังกล่าว
4. การจัดตั้งระบบการขนส่งแบบใหม่ “จิวแต่แจ่ว” ใช้รถห้องเย็นขนาดเล็ก ขนส่งสินค้าเกษตรอินทรีย์และเกษตรปลอดภัย สู่กรุงกัวลัมเปอร์และสิงคโปร์โดยตรง โดยเฉพาะการส่งตรงไปยังร้านค้า ผู้ประกอบการ ร้านอาหาร โรงแรม และห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ โดยความร่วมมือกับตลาดสินค้าออนไลน์ขนาดใหญ่ เช่น RedMart หรือพัฒนาระบบการขนส่งร่วมกับพันธมิตรทางการค้าที่มีระบบ Cool Chain อยู่แล้ว ณ ตลาดกลางพาร์เซอร์ปันจิง

5. ผลักดันให้ด้านศุลกากรทุกแห่งชายแดนใต้ ดำเนินการกับควบคุมสินค้าผักผลไม้จากไทยแบบเท่าเทียมและโปร่งใส มีการสำแดงสินค้าแบบตรงตามรายการที่ส่งออกจริง เพื่อให้ผู้ส่งออกทุกรายเข้าในระบบภาษี ระบบการควบคุมกำกับที่ถูกต้อง เกิดการแข่งขันทางการค้าที่เป็นธรรม สำหรับรายเดิมและรายใหม่

6. ผู้ประกอบการหน้าใหม่ ควรสร้างและพัฒนาโรงแปรรูปที่ได้มาตรฐานสากลในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ รองรับการบรรจุสินค้าอาหาร ผัก ผลไม้ พร้อมปรุง และพร้อมขายขั้นชั้นวางได้ทันที ลดการจัดการในการแปรรูปสินค้าปลายทาง ณ สิงคโปร์ และกัวลาลัมเปอร์ ซึ่งเป็นการลดต้นทุนของผู้ค้าปลายทาง เพิ่มขีดความสามารถของรายใหม่ ที่ต้องรวมตัวกันเป็นคลัสเตอร์ผู้ประกอบการใหม่กลุ่มผลไม้ (ทุเรียน มังคุด เงาะ ลองกอง)

7. ประยุกต์ใช้งานวิจัยของ สกว.ชิ้นนี้ เป็นความรู้และประสบการณ์ในการจัดตั้งองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคม บริหารจัดการผลไม้แบบครบวงจรบนวิถีการผลิตที่ตั้งอยู่บนเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม (เกษตรอินทรีย์และเกษตรปลอดภัยตามมาตรฐานท้องถิ่นและสากล) และการค้าที่เป็นธรรมรองรับการตลาดทั้งในและต่างประเทศ

บทที่ 7

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 8 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาแกนนำเกษตรกรชุมชนผู้ผลิตไม้ผลโดยการนำเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมใช้ในการการบริหารห่วงโซ่มูลค่าไม้ผลครบวงจร 2) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความยั่งยืนและมั่นคงทางการเกษตรและการพัฒนามาตรฐานสวนไม้ผลตามระบบเกษตรนิเวศให้ยอมรับจากชุมชนผู้ผลิตและองค์กรการตลาดทั้งในและต่างประเทศ 3) เพื่อศึกษาห่วงโซ่มูลค่าไม้ผลในประเทศ สิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และบรูไน นำผลการศึกษามาวางแผนธุรกิจ เพิ่มศักยภาพในการตลาดส่งออก 4) เพื่อพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศรองรับการบริหารจัดการไม้ผลทั้งระบบ 5) เพื่อศึกษารูปแบบและจัดตั้งหน่วยวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE) ที่เหมาะสมกับชุมชนผู้ผลิตไม้ผลตามแนวทางเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม รองรับธุรกิจไม้ผลทั้งในและต่างประเทศ 6) เพื่อศึกษาสภาพบริหารจัดการโครงการด้านไม้ผลของภาครัฐและแนวทางการบูรณาการโครงการบริหารจัดการไม้ผลของภาครัฐและทุกภาคส่วนในพื้นที่เป้าหมายของโครงการ 7) เพื่อศึกษาและออกแบบชุดความรู้จากการวิจัยเพื่อการเผยแพร่ความรู้แก่กลุ่มเครือข่ายและชาวสวนผลไม้ และ 8) เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยการบริหารไม้ผลระยะที่ 2 โดยขยายพื้นที่ไปใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งสามารถนำเสนอผลการวิจัยโดยสรุป การอภิปรายและข้อเสนอแนะได้ ดังนี้

สภาพการบริหารจัดการเกษตรไม้ผลยะลา

การศึกษาสภาพการบริหารจัดการเกษตรไม้ผลในพื้นที่จังหวัดยะลา ได้ทำการศึกษายกย่องกรอบแนวคิดของห่วงโซ่มูลค่า โดยจำแนกการดำเนินการของสวนเกษตรตามแนวคิดห่วงโซ่มูลค่า ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กิจกรรมสำคัญได้แก่ 1) กิจกรรมหลัก และ 2) กิจกรรมสนับสนุน ซึ่งได้ผลการวิจัยสามารถนำเสนอได้ดังนี้

1. กิจกรรมหลัก กิจกรรมหลักในการบริหารจัดการเกษตรไม้ผลของจังหวัดยะลา สามารถแบ่งกลุ่มกิจกรรมออกได้เป็น 5 ประเด็น ได้แก่ 1) สภาพและการจัดการวัตถุดิบและปัจจัยนำเข้า 2) การดำเนินการเพื่อการผลิต 3) การเก็บเกี่ยวผลผลิต 4) การตลาดและการขาย และ 5) การให้บริการทั้งก่อนและหลังการขาย

1.1 สภาพและการจัดการวัตถุดิบและปัจจัยนำเข้า ผลจากการศึกษาสามารถแบ่งประเด็นการนำเสนอออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ **1) พื้นที่ทำการเกษตร** แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือพื้นที่ราบเชิงเขา และพื้นที่ราบทั่วไป จากการศึกษาค้นคว้าของพื้นที่การทำเกษตรของเกษตรกรในจังหวัดยะลาพบปัญหาสำคัญ 2 ประเด็น คือ การไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน และการไม่ทราบคุณภาพดิน **2) รูปแบบการปลูก** จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย มีพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกไม่มาก ส่วนใหญ่มีพื้นที่ประมาณ 5-20 ไร่ และมีการปลูกพืชผสมผสาน เกษตรกรในพื้นที่มีการจัดการรูปแบบการปลูกใน 3 ลักษณะสำคัญคือ การ

รูปในรูปแบบสวนผสม การรูปแบบผลไม้เดียวเพื่อการพาณิชย์ และการปลูกแบบสวนป่าดู่ซง และ 3) **แรงงาน** พบว่า ต้นทุนการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการใช้งานแรงงานของเกษตรกรมีอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ เนื่องจากเป็นการใช้แรงงานภายในครอบครัวและการทำงานที่ดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป มีเกษตรกรบางส่วนที่มีการจ้างแรงงานและเครื่องจักรกลในการจัดการสวน เช่น ในขั้นตอนของการเตรียมพื้นที่เพื่อการปลูกพืชรอบใหม่ และ 4) **แหล่งน้ำ** ซึ่งพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้แหล่งน้ำธรรมชาติโดยส่วนใหญ่ไม่ได้มีการจัดทำอ่างเก็บน้ำไว้เป็นการเฉพาะ ทั้งนี้เนื่องจากโดยปกติน้ำจากธรรมชาติจะมีปริมาณที่เพียงพอต่อการทำการเกษตรได้ตลอดปี ด้วยสภาพพื้นที่ที่เป็นภูเขาสลับกับที่ราบทำให้เกิดแหล่งน้ำธรรมชาติเช่น ลำธาร หนองน้ำ ซึ่งมีน้ำไหลผ่านตลอดปี ทำให้เกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่โดยไม่จำเป็นต้องสร้างอ่างเก็บน้ำไว้ใช้เพิ่มเติม การอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติโดยไม่มีการจัดทำแหล่งกักเก็บน้ำถึงแม้จะทำให้ต้นทุนของการบริหารจัดการสวนน้อยลง แต่ทำให้อัตราความเสี่ยงในการบริหารจัดการสวนมีมากขึ้น ขณะเดียวกันยังเป็นปัญหาต่อการขอรับรองมาตรฐานผลผลิตของสวนอีกด้วย เนื่องจากมาตรฐานโดยส่วนใหญ่กำหนดให้แปลงเกษตรจะต้องมีแหล่งกักเก็บน้ำเป็นการเฉพาะเพื่อการพักน้ำและป้องกันการปนเปื้อนสารพิษ ซึ่งประเด็นดังกล่าวส่งผลให้สวนเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สามารถขอรับรองมาตรฐานสวนได้ โดยเฉพาะมาตรฐานทางเกษตรอินทรีย์

1.2 การดำเนินการเพื่อการผลิต การศึกษาการดำเนินการเพื่อการผลิตประกอบด้วย 2 ประเด็นหลัก คือ 1) การเลือกชนิดและพันธุ์ไม้ผลเพื่อการเพาะปลูก และ 2) การดูแลจัดการสวน

1.2.1 การเลือกชนิดและพันธุ์ไม้ผลเพื่อการเพาะปลูก การศึกษาพบว่า การวางแผนการปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกของเกษตรกรเป็นประเด็นสำคัญมาก แต่ส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับตลาดของผลผลิต จึงทำให้การตัดสินใจในเรื่องสำคัญนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และกระแสความนิยมหรือราคาในปัจจุบัน ในขณะที่การปลูกใหม่แต่ละครั้งต้องใช้เวลาหลายปีกว่าจะให้ผลผลิตเพื่อการจำหน่ายได้

ในปัจจุบันทุเรียนเป็นไม้ผลที่ตลาดมีความต้องการสูง เกษตรกรส่วนใหญ่จึงให้ความสนใจในการเพิ่มพื้นที่การปลูก โดยแบ่งการปลูกใหม่ออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทุเรียนพันธุ์ และกลุ่มทุเรียนพื้นเมือง กลุ่มทุเรียนพันธุ์จะเป็นการเพาะปลูกเพื่อการส่งเข้าสู่ตลาดหลัก ดังนั้นการคัดเลือกสายพันธุ์จะพิจารณาจากความต้องการของตลาดเป็นสำคัญ ไม้ผลอันดับถัดมาที่ได้รับความนิยมจากเกษตรกรในการปลูกใหม่เพิ่มขึ้นคือ มังคุด ถือว่าเป็นไม้ผลชนิดใหม่ที่เป็นความหวังใหม่ ทั้งนี้เนื่องมามีราคาสูงในบางฤดู เกษตรกรเริ่มมีการปลูกมากขึ้นในพื้นที่อำเภอเบตง เป็นไม้ผลที่เป็นความต้องการของตลาดประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์และประเทศจีน ถือเป็นราชินีไม้ผลคู่กับราชาไม้ผลอย่างทุเรียนหมอนทอง สำหรับไม้ผลที่มีพื้นที่ในการเพาะปลูกลดลง ได้แก่ เงาะและลองกอง สำหรับลองกองเคยเป็นไม้ผลที่เคยได้รับความนิยมเมื่อ 30 ปีที่ผ่านมา เคยมีพื้นที่ปลูกเป็นลำดับต้น ๆ ของจังหวัดยะลา แต่เนื่องจากลองกองเป็นไม้ผลที่มีระยะเวลาล้างเก็บเกี่ยวสั้น ๆ แค่ 4-5 วันก่อน

ถึงผู้บริโภค จึงมีปัญหาด้านการจัดการ ทั้งเรื่องการขนส่ง และการตลาดเป็นอย่างมาก ตลาดหลักจึงอยู่เพียงแค่ว่าในประเทศหรือประเทศมาเลเซีย

1.2.2 การดูแลจัดการสวน การศึกษาพบว่า การดูแลจัดการสวนสามารถแบ่งการดูแลออกได้เป็น 2 ระยะ คือ ระยะก่อนการให้ผลผลิตและระยะการให้ผลผลิต ซึ่งจะมีรูปแบบการดำเนินการที่แตกต่างกัน สามารถนำเสนอผลการวิจัยได้ ดังนี้

1) การจัดการสวนก่อนการให้ผลผลิต พบว่า เกษตรกรมีการดูแลสวนที่แตกต่างกัน บางส่วนใช้วิธีการปล่อยตามธรรมชาติ บางส่วนมีการดูแลต่อเนื่องสม่ำเสมอ ตลอดไปจนถึงการดูแลแบบรักษาสวนแบบเคมี ทั้งนี้ด้วยเหตุผลความเชื่อที่แตกต่างกัน ในกรณีของการดูแลแบบสวนแบบปล่อยธรรมชาตินั้น อันเนื่องจากเกษตรกรมั่นใจในความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ การดูแลสวนของเกษตรกรส่วนใหญ่ จะเป็นลักษณะการดูแลสวนหลังบ้าน จะไม่เน้นหลักวิชาการ หรือการเรียนรู้องค์ความรู้ใหม่ ๆ หรือนวัตกรรมเทคโนโลยีใหม่ ๆ จะดูแลรักษาลักษณะเลียนแบบตามเพื่อนหรือคำบอกเล่าของคนอื่น มีบ้างที่ไปศึกษาดูงานและมาปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิต แต่ส่วนใหญ่ยังคงใช้ความรู้เดิม ๆ ไม่เปลี่ยนแปลง การรักษาดูแลจึงเน้นการใช้ปุ๋ย และเคมีภัณฑ์พื้นฐานเป็นหลัก ซึ่งจะใช้ปีละ 1-2 ครั้งเท่านั้นเอง เน้นช่วงเวลาก่อนแทงช่อดอก และหลังเก็บเกี่ยวเพื่อการบำรุงต้น ต้นทุนการผลิตไม่คิดรวมค่าแรง นับตั้งปลูกจนถึงการเก็บเกี่ยวเฉลี่ยไร่ละ 55,000 บาทต่อไร่ ซึ่งประกอบด้วย ค่าเตรียมพื้นที่ ค่าต้นพันธุ์ ค่าติดตั้งระบบน้ำ ค่าปุ๋ยและเคมีภัณฑ์อื่น ๆ เป็นต้น และต้นทุนการรักษาดูแลและการอารักพืช เฉลี่ยไร่ละ 2,500 บาท ซึ่งประกอบด้วยค่าปุ๋ย ค่าฮอร์โมน ค่าไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งการคิดต้นทุนการผลิตที่แท้จริงนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้คิดและคำนึงถึงมากนัก เนื่องจากเกษตรกรยังขาดความรู้ ความเข้าใจ ที่สำคัญความเป็นมืออาชีพในการบันทึกรายละเอียดที่เกี่ยวข้องมาตรฐานฟาร์ม หรือสวน แต่ค่าจำเเฉพาะรายได้จากการขายผลผลิต ซึ่งปริมาณผลผลิตที่ได้แต่ละปีสามารถแจกแจงดังนี้ ทุเรียนมีผลผลิตเฉลี่ยต่อต้น ประมาณ 90 กิโลกรัม มังคุดมีผลผลิตเฉลี่ยต่อต้น ประมาณ 50 กิโลกรัม ลองกองมีผลผลิตเฉลี่ยต่อต้น ประมาณ 50 กิโลกรัม และเงาะมีผลผลิตเฉลี่ยต่อต้น ประมาณ 80 กิโลกรัม

2) ระยะการให้ผลผลิต การศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในการดูแลสวนไม้ผลในระยะที่ไม้ผลเริ่มออกผลมากขึ้นในช่วงระยะแรกของการปลูก โดยส่วนใหญ่เริ่มการใส่ปุ๋ย และการกำจัดแมลงและวัชพืชในสวน แต่ทั้งนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในการจัดการสวน เกษตรกรส่วนใหญ่เรียนรู้การจัดการสวนจากการถ่ายทอดของคนในครอบครัว ขาดการเรียนรู้ความรู้ใหม่ ๆ จากภายนอก ขณะเดียวกันถึงแม้จะมีโอกาสได้รับความรู้ใหม่ ๆ จากภายนอกแต่ก็ขาดทักษะที่จะประยุกต์ใช้ความรู้ดังกล่าวในสวนของตนเอง นอกจากนี้เกษตรกรไม่ได้ต้องการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ผลผลิตมีคุณภาพ

มาตรฐานตามที่ตลาดต้องการและมุ่งเน้นให้ปริมาณผลผลิตจำนวนมาก ๆ เป็นอันดับแรก โดยมีความเห็นว่า หากมีผลผลิตมากก็หมายถึงการมีโอกาสขายได้มากขึ้น ด้วยเหตุนี้เกษตรกรจึงไม่ทำการตัดแต่งผลและรู้สึก เสียหายหากมีการตัดผลออก

1.3 การเก็บเกี่ยวผลผลิต จากการศึกษาพบว่าขั้นตอนการเก็บเกี่ยวผลผลิตเป็นขั้นตอนสำคัญ และส่งผลกระทบต่อราคาและภาพลักษณ์ของผลผลิตไม้ผลในจังหวัดยะลาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสามารถนำเสนอผล การศึกษาได้ดังนี้

1.3.1 การวางแผนการเก็บเกี่ยวผลผลิต จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้การ คำนวณระยะเวลาการเก็บเกี่ยวแบบคร่าว ๆ โดยการประมาณการที่ยังไม่ชัดเจน ไม่สามารถระบุกำหนดวันเก็บ เกี่ยวที่ชัดเจนได้ โดยจะต้องอาศัยการหล่นของลูกแรกหรือการเข้าไปสังเกตในสวนเป็นระยะ ทั้งนี้เกษตรกร ส่วนใหญ่ทราบเรื่องการนับวันเก็บผลผลิตตามหลักวิชาการ แต่เนื่องจากขาดการจดบันทึกสวน เช่น เรื่องการ ออกดอก ระยะต่าง ๆ ของการให้ผลผลิตทำให้ไม่สามารถระบุช่วงเวลาที่เหมาะสมได้ ขณะเดียวกันเกษตรกรส่วน ใหญ่ยังเห็นว่าแนวการนับวันดังกล่าวไม่จำเป็น เพราะเมื่อลูกสุกเมื่อไรก็เก็บได้เมื่อนั้น สาเหตุสำคัญที่ทำให้ เกษตรกรรีบในการขายล่วงหน้ามาจาก 2 ปัจจัย คือ 1) มีความจำเป็นต้องใช้เงินในช่วงเวลาดังกล่าว และ 2) ความไม่มั่นใจเกี่ยวกับราคาผลผลิต การตกลงราคาและมีการจ่ายมัดจำทำให้เกษตรกรมั่นใจว่ามีผู้รับซื้อผลผลิต แน่แน่นอนแล้ว การตกลงซื้อขายล่วงหน้าในรูปแบบนี้ทำให้เกษตรกรไม่จำเป็นต้องให้ความสนใจเรื่องคุณภาพ ผลผลิตเพราะจะเป็นหน้าที่ของพ่อค้าคนกลางในการดูแลและเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งส่งผลให้พ่อค้าคนกลางมี บทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของราคาผลผลิตและมีโอกาสให้มีการตัดลูกอ่อนออกสู่ตลาดได้ง่ายขึ้น เพราะพ่อค้าคนกลางบางรายจะเร่งตัดในช่วงที่ราคาคดี

1.3.2 การเก็บผลผลิตรอจำหน่าย จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จะทยอยเก็บ ผลผลิตพร้อมกับการส่งจำหน่ายเป็นรายวัน โดยจะเร่งการเก็บเกี่ยวให้ได้ปริมาณที่พอดีกับการขนส่งในแต่ละ ครั้ง ทั้งนี้ส่วนใหญ่ใช้แรงงานว่างจ้าง ซึ่งแต่ละสวนจะใช้ประมาณ 6 คนต่อวัน โดย 3 คนทำหน้าที่ตัดและอีก 3 คนทำหน้าที่เก็บ การเก็บผลผลิตจะทำได้ประมาณ 10-15 ต้นต่อวัน ได้ผลผลิตต่อวันประมาณ 6-7 ต้น และ สำหรับเกษตรกรบางส่วนจะใช้แรงงานภายในครอบครัวในกรณีที่มีพื้นที่การเพาะปลูกเล็กน้อย

1.4 การตลาดและการขาย สามารถนำเสนอผลการศึกษาได้ดังนี้ 1) ความเข้าใจเกี่ยวกับความ ต้องการไม้ผลของตลาด พบว่า เกษตรกรไม่ได้มีการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการของตลาดมาก นัก มีความเพียงเข้าใจว่าผลผลิตทั้งหมดที่ออกมาสามารถส่งขายได้ทั้งหมดและราคาจะขึ้นอยู่กับสภาพตลาด ในตอนนั้น เกษตรกรไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานผลผลิตของไม้ผลแต่ละชนิดหรืออาจจะเข้าใจเรื่อง ดังกล่าวแต่ไม่พยายามยกระดับคุณภาพผลผลิตให้ได้ตามมาตรฐานที่ตลาดต้องการ 2) ปัจจัยทางการตลาดที่

ส่งผลต่อราคาผลผลิต จากการศึกษาพบว่า ผลผลิตของยะลาจะออกท้ายฤดูของภูมิภาคอื่นของประเทศ และจะเป็นช่วงเดียวกันกับการออกสู่ตลาดของไม้ผลในประเทศมาเลเซีย ซึ่งส่งผลให้ไม้ผลของยะลามีราคาที่ถูกกว่าตลาดในส่วนอื่นของประเทศถึงประมาณ 40% โดยราคาผลผลิตที่มีมาตรฐานสูงสุดของยะลาจะมีราคาเท่ากับราคาผลผลิตในมาตรฐานเกรด C ของผลผลิตจากภูมิภาคอื่นของประเทศ ด้วยเหตุที่ผลผลิตออกมาในช่วงท้ายฤดูทำให้ความต้องการในการบริโภคของตลาดลดลงทำให้ราคาของผลผลิตจากยะลาตกลงไปด้วยเช่นกัน 3) ช่องทางการขาย การศึกษาพบว่า เกษตรกรไม้ผลจังหวัดยะลาได้มีการศึกษาช่องทางการขายผลผลิตของตนเอง โดยส่วนใหญ่ใช้ช่องทางการขายเพียงช่องทางเดียว คือการ นำผลผลิตมาจำหน่ายที่ตลาดมลายูบางกอก ซึ่งเป็นศูนย์กลางการรับซื้อผลไม้ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ข้อมูลไปในทิศทางเดียวกันคือ ไม่ทราบว่ามีแหล่งรับซื้ออื่นนอกจากการนำผลผลิตมาจำหน่ายที่มลายูบางกอก

1.5 การให้บริการก่อนและหลังการขาย การศึกษาพบว่า ภายหลังจากการจำหน่ายผลผลิตเกษตรกรไม่ได้มีกิจกรรมต่อเนื่องกับผู้บริโภค ไม่ได้มีกระบวนการเพื่อให้ทราบถึงความพึงพอใจของผู้บริโภค ซึ่งเป็นผลให้เกษตรกรขาดความเข้าใจเกี่ยวกับตลาดไม้ผล การขาดการสื่อสารความพึงพอใจของผู้บริโภคและตลาดสำหรับเกษตรกรทำให้เกิดช่องว่างทางความคิดในการยกระดับคุณภาพผลผลิตเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของผู้บริโภค ซึ่งจากการวิจัยพบว่า การกระตุ้นการรับรู้ตลาดให้กับเกษตรกรจะเป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวนเพื่อยกระดับคุณภาพผลผลิต

2. กิจกรรมสนับสนุน

การศึกษากิจกรรมสนับสนุนของการบริหารจัดการเกษตรกรไม้ผลจังหวัดยะลาในมิติของห่วงโซ่มูลค่า ซึ่งประกอบด้วย 1) โครงสร้างพื้นฐานองค์กร 2) การบริหารบุคลากร 3) การพัฒนาเทคโนโลยี และ 4) การจัดซื้อสามารถนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

2.1 โครงสร้างพื้นฐานองค์กร รัฐมีนโยบายในการส่งเสริมการรวมตัวของเกษตรกรในหลายรูปแบบ และมีหน่วยงานเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนในการรวมกลุ่มเกษตรกรที่ชัดเจน แต่พบว่ากลุ่มเกษตรกรยังขาดการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม เป็นการดำเนินงานแบบเฉพาะกิจขาดความต่อเนื่องและยกระดับความเข้มแข็งขององค์กร เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงทำการเกษตรโดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับกลุ่ม ไม่มีการรวมตัวเพื่อการจัดการหรือทำการตลาด ซึ่งส่งผลต่อการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐทำได้ยากขึ้น

เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการรวมตัวเป็นกลุ่มวิสาหกิจแต่ขาดความมั่นใจเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันและมีความเห็นว่าผู้นำกลุ่มเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้กลุ่มขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ แต่เมื่อกลุ่มขาดผู้นำการรวมกลุ่มก็จะไม่ก่อให้เกิดผลใด ๆ ซึ่งในปัจจุบันเกษตรกรยังขาดแกนนำเพื่อการขับเคลื่อนการทำงานกลุ่ม

ปัญหาการเงินเป็นปัญหาสำคัญของเกษตรกรและเป็นช่องทางหนึ่งทำให้พ่อค้าคนกลางใช้เป็นช่องทางในการผูกขาดและกดราคาการรับซื้อผลผลิต เนื่องจากเมื่อการวางแผนทางการเงินไม่ดีทำให้เกษตรกรมีความจำเป็นต้องใช้เงินสดเพื่อการว่าจ้างเก็บเกี่ยวผลผลิต การดำเนินในสวนหรือการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันจึงจำเป็นต้องมีการขายเหมาสวนตั้งแต่ผลผลิตยังไม่แก่ และทำให้การรวมตัวเป็นกลุ่มเกษตรกรทำได้ไม่บรรลุเป้าหมาย เนื่องจากการจัดการยังไม่สามารถเข้าช่วยเหลือทางการเงินให้กับสมาชิกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 การบริหารบุคลากร การศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากหน่วยงานภาครัฐในหลายรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านศูนย์เรียนรู้ภายในกลุ่มซึ่งทำให้เกษตรกรได้รับทราบถึงนโยบายใหม่ ๆ ของทางภาครัฐตลอดจนแนวทางหรือความรู้เพื่อการพัฒนาทางด้านการเกษตร การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติและการทอดบทเรียนจากการปฏิบัติจะเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องให้ความสำคัญ เนื่องจากให้ความสำคัญเฉพาะการถ่ายทอดความรู้ใหม่ ๆ ให้กับเกษตรกรนั้นโดยขาดการสร้างความมั่นใจและความต้องการในการนำความรู้ที่ได้รับไปสู่การปฏิบัตินั้นเป็นความสูญเสียเปล่า

2.3 การพัฒนาเทคโนโลยี จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรยังคงใช้วิธีการดั้งเดิมในการบริหารจัดการสวน ขาดการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในสวน โดยพบว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในสวนส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของระบบน้ำเท่านั้น การใช้เทคโนโลยียังมีความจำเป็นน้อยมากสำหรับสวนของเขา การทำแบบเดิม ๆ ก็สามารถตอบโจทย์ความต้องการได้แล้ว ขณะเดียวกันในการนำเทคโนโลยีมาใช้ก็จำเป็นต้องมีเงินลงทุนเพิ่มเติมซึ่งเป็นข้อจำกัดประการหนึ่ง การพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับสวนเกษตรอาจจะยังมีจำกัด ซึ่งทำให้ต้นทุนของการบริหารจัดการสวนสูงกว่าในภูมิภาคอื่น

2.4 การจัดซื้อ การศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อยมีพื้นที่การเพาะปลูกไม่มาก และไม่มีการรวมตัวเพื่อการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่างสำหรับการทำเกษตร แต่ทั้งนี้เกษตรกรมีการจัดซื้อในปริมาณที่ไม่มากเพราะมีการใช้เคมีภัณฑ์ที่ค่อนข้างจำกัด เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าวัชพืชและปราบศัตรูพืชเท่านั้น กระบวนการจัดซื้อของเกษตรกรไม่มีความซับซ้อน โดยส่วนใหญ่จะแบ่งรายได้จากการขายผลผลิตไปซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น

การพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมชาติสำหรับแกนนำเกษตรกรชุมชนผู้ผลิตไม้ผล

ผลจากการศึกษาสภาพสวนไม้ผลของเกษตรกร คณะวิจัยได้ทำการพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมชาติขึ้นเพื่อการยกระดับศักยภาพแกนนำเกษตรกรโดยการประยุกต์ใช้หลักการศาสนา ซึ่งหลักสูตรดังกล่าวมีรายละเอียด ดังนี้

1. **ชื่อหลักสูตร** หลักสูตรเกษตรวิถีธรรมเพื่อการยกระดับคุณภาพการจัดการสวนเชิงนิเวศและการรวมตัวเพื่อการส่งออก

2. **วัตถุประสงค์หลักสูตร** หลักสูตรประกอบด้วยวัตถุประสงค์ มี 2 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาระบบทัศน์เกษตรกรรมไม่ผลในการยกระดับคุณภาพการจัดการสวนสู่การเป็นสวนเกษตรเชิงนิเวศ และ 2) เพื่อส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรในการพัฒนาคุณภาพผลผลิตและการจัดการตลาด

3. **โครงสร้างหลักสูตร** หลักสูตรได้ออกแบบการอบรมแบบระยะยาว ใช้การอบรมพร้อมกับการนำไปสู่การปฏิบัติและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มสมาชิก โดยมีจำนวนชั่วโมงในการอบรมทั้งสิ้น 121 ชั่วโมง ประกอบด้วย 6 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ 1) การทำงานคืออภิปาฐะ (การเคารพภักดีต่อพระเจ้า) 2) ญามาอะห์เพื่อความมั่นคงของชีวิต 3) อามานะห์จากการทำงาน 4) วิถีคุณภาพ วิถีการทำงานของมุสลิม 5) ฮาลาล์ดี้อยู่กับ 6) มุฮาซาบะห์เพื่อการพัฒนา

4. **ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิต่อหลักสูตร** จากการนำเสนอหลักสูตรเพื่อรับฟังความเห็นจากการผู้ทรงคุณวุฒิ สามารถสรุปได้ดังนี้ 1) หลักสูตรสามารถเชื่อมโยงหลักการศาสนาสู่การทำการเกษตรได้ 2) หลักสูตรนำเอาหลักคำสอนของศาสนาสู่การสร้างการจัดการทางการเกษตรที่ครบวงจร 3) หลักสูตรขยายความคิดของเกษตรกรสู่การทำการตลาด 4) หลักสูตรตอบโจทยสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน 5) หลักสูตรควรปรับลำดับเนื้อหาให้เหมาะสม 6) หลักสูตรจะสามารถเชื่อมต่อระหว่างคนรุ่นเก่าไปยังเกษตรกรรุ่นใหม่

การพัฒนามาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ

การพัฒนามาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศเป็นกลไกหนึ่งในการยกระดับคุณภาพมาตรฐานไม่ผลของจังหวัดยะลา เพื่อให้สามารถสร้างเอกลักษณ์ของผลผลิตของเกษตรกร สร้างความเชื่อถือให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อผลผลิตของเกษตรกรไม่ผลในจังหวัดยะลา โดยมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศประกอบด้วยประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ 1) นิยามและหลักการของมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ 2) เป้าหมายของการดำเนินงานของระบบมาตรฐาน 3) คุณค่าของระบบมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ และ 4) มาตรฐาน ข้อปฏิบัติของระบบมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. **นิยามและหลักการของมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ** มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศเป็นมาตรฐานการบริหารจัดการสวนไม่ผลที่มุ่งเน้นการดำเนินการที่เชื่อมโยงกับหลักการศาสนาที่มุ่งเน้นการสร้างสรรคให้เกิดผลิตผลที่ก่อประโยชน์ ปลอดภัย ลดการดำเนินการที่จะสร้างให้เกิดความเสียหายที่อาจจะเกิดทั้งกับตัวของเกษตรกรเอง ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การดำเนินการของเกษตรกรผ่านได้มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศจะต้องอยู่ในรูปแบบของกลุ่มหรือเครือข่ายความร่วมมือ (ญามาอะฮ์)

เป้าหมายของการดำเนินการตามมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศจะนำไปสู่การมีวิสาหกิจเพื่อสังคม เกษตรวิถีธรรมชาติยั่งยืน โดยมาตรฐานมุ่งปรับเปลี่ยนความคิดของเกษตรกรในการดำเนินการบริหารจัดการสวนสู่การผลิตแบบยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การหาทางปรับปรุงแบบการผลิตให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน รวมถึงปรับแนวทางการทำงานให้เอื้อต่อบริบทของเกษตรกร ศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการทำงาน การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าปราศจากระบบเกษตรกรรมที่รวมสิ่งแวดล้อม สังคม และความยั่งยืนทางเศรษฐกิจด้วย และเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะเชื่อมโยงเกษตรกรกับผู้บริโภค รวมทั้งสร้างตลาดที่เป็นธรรม ปราศจากการเอาเปรียบผู้ผลิตกับผู้บริโภค

สาระสำคัญของมาตรฐานฉบับนี้ได้กำหนดหลักการ(Principle) ข้อกำหนด (Criteria) และตัวชี้วัด(Indicator) พร้อมทั้งได้วางแนวปฏิบัติเพื่อเป็นกรอบสำหรับการผลิตอย่างยั่งยืน โดย ครอบคลุมการบริหารจัดการ การดำเนินงานด้านกฎหมาย ความเป็นไปได้ด้านเศรษฐกิจ ความเหมาะสม และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และความเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดย 6 หลักการ ประกอบด้วย 1) **หลักอียาคะห์** การทำเกษตรกรรม คือ อียาคะห์ (การปฏิบัติศาสนกิจ) อีกประการหนึ่ง 2) **หลักญามาอะห์** การทำงานในระบบญามาอะห์ถือเป็นการทำงานในรูปแบบองค์กรอย่างหนึ่ง 3) **หลักวิถีแห่งคุณภาพ** การทำการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีตรงตามมาตรฐานที่กำหนด 4) **หลักอามานะห์** ระบบเกษตรกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อนตนเอง ผู้บริโภค สังคมและสิ่งแวดล้อม 5) **หลักฮาลาลันต้อยยิบัน** กระบวนการผลิตหรือการเพาะปลูกตั้งแต่เริ่มต้นถึงสิ้นสุด ตลอด “สายโซ่การผลิต” จะต้อง “ฮาลาล” คือถูกต้องตามบัญญัติศาสนาอิสลาม ปราศจากสิ่ง “ฮารอม” คือสิ่งที่ต้องห้ามตามบัญญัติศาสนาอิสลาม เพื่อให้ได้ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์อาหารที่ดี สะอาดถูกสุขอนามัย มีคุณค่าอาหาร เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ และรวมถึงการรักษาสิ่งแวดล้อม (ต้อยยิบัน) และ 6) **หลักมุฮาซาบาะห์** การประเมินตนเองและการตรวจสอบ เพื่อการพัฒนาและการรับรอง

2. เป้าหมายของการดำเนินงานของระบบมาตรฐาน ในการดำเนินการเพื่อเข้าสู่ระบบมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ มีเป้าหมายการดำเนินการ 6 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาและเพิ่มจำนวนโครงการริเริ่มด้านการเกษตรเชิงนิเวศ 2) เพื่อกระตุ้นการรวมกลุ่มในการผลิตและการบริโภคสินค้าเกษตรเชิงนิเวศ 3) เพื่อจัดทำและจัดเตรียมข้อมูลสำหรับเกษตรกรและองค์กร 4) เพื่อเชื่อมโยงเกษตรกรกับผู้บริโภคให้เกิดการสนับสนุนซึ่งกันและกัน 5) เพื่อสร้างตราสินค้าและฉลากสินค้าที่แสดงถึงกระบวนการ ข้อมูลมัดและคุณภาพ และ 6) เพื่อกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยน การช่วยเหลือและราคาที่เป็นธรรม

3. คุณค่าของระบบมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ ประกอบด้วย 1) วิสัยทัศน์ร่วม 2) การมีส่วนร่วม 3) ความโปร่งใส 4) ความไว้วางใจ 5) กระบวนการเรียนรู้ 6) ไม่มีลำดับชั้นของอำนาจการ

4. มาตรฐาน ข้อปฏิบัติ และการอ้างอิง มาตรฐาน ข้อปฏิบัติและการอ้างอิงตามมาตรฐานระบบเกษตรเชิงนิเวศประกอบด้วย

มาตรฐานที่ 1 หลักอียาอะห์ (การปฏิบัติศาสนกิจ) การทำเกษตรกรรมเป็นอียาอะห์หรือศาสนกิจรูปแบบหนึ่งที่มุสลิมจะต้องปฏิบัติด้วยความรู้ ความบริสุทธิ์ใจและสร้างให้เกิดความสมบูรณ์ ประกอบด้วย 3 ข้อกำหนด คือ 1) การตั้งเจตนาการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนหนึ่งการปฏิบัติศาสนกิจและทำเกษตรในระบบเกษตรกรรมที่ฮาลาลันตอยียันและมีความรับผิดชอบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม 2) การกำหนดพื้นฐานหรือทางเลือกในการทำเกษตรจากระบบเกษตรกรรมที่ดำเนินการในปัจจุบันสู่เป้าหมายความสำเร็จในระบบเกษตรกรรมที่ฮาลาลันตอยียันและที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม และ 3) ที่ดินและสิทธิการใช้ประโยชน์ในที่ดินตามหลักกฎหมาย ตามหลักชารีอะห์ และตามจารีตประเพณี

มาตรฐานที่ 2 หลักญามาอะห์ การทำงานในระบบญามาอะห์ถือเป็นการทำงานในรูปแบบองค์กรอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการทำงานที่ต้องอาศัยความเป็นเอกภาพของคนในกลุ่ม การเคารพและเชื่อฟังผู้นำ รวมทั้งการปฏิบัติตามระเบียบวินัยของกลุ่มอย่างเคร่งครัด โดยที่คนในกลุ่มทั้งหมดมีเป้าหมายในการทำงานเหมือนกัน ประกอบด้วย 1 ข้อกำหนดคือ 1) มีการรวมเป็นกลุ่ม และองค์กร (ญามาอะห์)

มาตรฐานที่ 3 หลักวิถิแห่งคุณภาพ การทำการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีตรงตามมาตรฐานที่กำหนด ได้ผลผลิตสูงคุ้มค่าการลงทุนและกระบวนการผลิตจะต้องปลอดภัยต่อเกษตรกรและผู้บริโภค มีการใช้ทรัพยากรที่เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืนทางการเกษตรและไม่ทำให้เกิดมลพิษหรือสร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 6 ข้อกำหนด คือ 1) การจัดทำขั้นตอนการดำเนินงานในรูปแบบที่เหมาะสม มีการนำไปปฏิบัติ และติดตามผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ 2) มีการนำข้อมูลสำรวจดิน และสภาพภูมิประเทศ มาใช้ในการวางแผนการปลูก การดูแลสวนและการดำเนินการตามแผน 3) การปฏิบัติการเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน หรือฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ให้อยู่ในระดับที่สามารถเก็บผลผลิตอย่างเหมาะสมและยั่งยืน 4) มีการปฏิบัติที่ช่วยลดและควบคุมการชะล้างพังทลายของดินและการเสื่อมโทรมของดินให้น้อยที่สุด 5) มีแผนบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพและการปฏิบัติในการรักษาระดับคุณภาพน้ำ และ 6) มีมาตรการและการป้องกันกำจัดศัตรูพืช โรคพืช และวัชพืชตลอดการผลิต ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

มาตรฐานที่ 4 หลักอามานะห์(ความรับผิดชอบ) ระบบเกษตรกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้บริโภค สังคมและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 3 ข้อกำหนด คือ 1) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง 2) มีความรับผิดชอบต่อผู้บริโภค และสังคม และ 3) มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

มาตรฐานที่ 5 หลักฮาลาลันตอยียัน กระบวนการผลิตหรือการเพาะปลูกตั้งแต่เริ่มต้นถึงสิ้นสุดตลอด “สายโซ่การผลิต” จะต้อง “ฮาลาล” คือถูกต้องตามบัญญัติศาสนาอิสลาม ปราศจากสิ่ง “ฮารอม” คือ

สิ่งที่ต้องห้ามตามบัญญัติศาสนาอิสลาม อาทิวัตถุติบส่วนประกอบ สารปรุงแต่ง สารพิษ สิ่งปนเปื้อนต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์อาหารที่ดี สะอาดถูกสุขอนามัย มีคุณค่าอาหาร เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ และรวมถึงการรักษาสิ่งแวดล้อม(ต้อยยิบัน) ประกอบด้วย 1 ข้อกำหนด คือ กระบวนการผลิตต้องฮาลาลต้อยยิบัน และปลอดภัยจากสารเคมี

มาตรฐานที่ 6 หลักมฺุฮาซาบะห์ การประเมินตนเองและการตรวจสอบ เพื่อการพัฒนาและการรับรอง ประกอบด้วย 2 ข้อกำหนด คือ 1) การจัดเตรียมความพร้อมข้อมูลเกี่ยวกับหลักการและข้อกำหนดของมาตรฐานอย่างเพียงพอให้กับผู้ที่มาตรวจรับรอง และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ ทั้งในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม สังคม กฎหมาย และอื่นๆ โดยใช้ภาษาและ รูปแบบที่เหมาะสม และ 2) กำหนดให้กระบวนการการรับรองอย่างมีส่วนร่วม เป็นการรับรองแหล่งผลิตและผลผลิตของสมาชิก ซึ่งผลผลิตและผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการตรวจสอบ และรับรองมาตรฐานจึงจะมีสิทธิใช้ตราของโครงการได้

ผลการดำเนินการยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการสวนผ่านการพัฒนาแกนนำและการดำเนินการตามมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ

จากการดำเนินงานเพื่อยกระดับภาพการบริหารจัดการสวนตามหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมและมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ สามารถนำเสนอผลการดำเนินงานออกได้เป็น 3 ประเด็น คือ 1) ความสำเร็จจากการดำเนินการ 2) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ และ 3) แนวทางการดำเนินการในระยะต่อไป ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ความสำเร็จจากการดำเนินการ ได้แก่ เกิดการเชื่อมโยงการทำงานให้เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบศาสนกิจ เกษตรกรให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่ม เกษตรกรให้ความสำคัญกับความรู้ เกิดการวางแผนเกษตรครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำไปถึงปลายน้ำคือผู้บริโภค เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศของพื้นที่เพื่อการทำการเกษตรและแนวคิดการจัดการสวนเกษตรที่สร้างคุณภาพ

2. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ สามารถนำเสนอได้ ดังนี้คือ การขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาเกษตรกรระยะปรับเปลี่ยน การขาดความรู้เฉพาะสวนที่มีบริบทแตกต่าง การขาดทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม

3. แนวทางการดำเนินการในระยะต่อไป จากสภาพการดำเนินงานที่ผ่านมา สามารถนำแนวทางในการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้กับเกษตรกรได้ดังนี้ คือ

1) การรวมกลุ่มเพื่อการปรับเปลี่ยนวิถีเกษตร เกษตรกรจำเป็นต้องมีการรวมกลุ่มเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันออกแบบการดำเนินการเพื่อการปรับเปลี่ยน เพราะการปรับเปลี่ยนสิ่งที่ทำกันมา

อย่างยาวนานมาสู่แนวคิดใหม่ในการจัดการนั้นจำเป็นต้องใช้กลุ่มเพื่อสร้างความมั่นใจในการดำเนินการตลอดจนการมีเพื่อนที่ไว้วางใจได้เพื่อปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

2) การจัดให้มีโค้ชเพื่อการบริหารจัดการสวน การมีวิทยากรมาบรรยายหรือถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรในห้องประชุม หรือการเยี่ยมชมและให้คำแนะนำเกษตรกรในสวนของเกษตรกรไม่เพียงพอที่จะสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเกษตรกรมากนัก ในขณะที่ระบบการโค้ชเพื่อให้คำปรึกษาสำหรับเกษตรกรให้ผลในทางปฏิบัติได้ดีกว่า แต่ทั้งนี้โค้ชจะต้องมีความรู้ มีประสบการณ์ในการจัดการสวน ตลอดจนให้คำแนะนำแนวปฏิบัติที่เฉพาะในแต่ละสวนได้ ความใกล้ชิด ความเชื่อใจของเกษตรกรต่อโค้ชจะเป็นปัจจัยที่จะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวนของเกษตรกร

3) การมีต้นแบบความสำเร็จในพื้นที่ การมีต้นแบบความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวนในพื้นที่จะเป็นอีกกลไกที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องให้ความสำคัญ เพราะจะสามารถสร้างความมั่นใจในการปรับเปลี่ยนของเกษตรกรได้ ทั้งนี้บทบาทของต้นแบบจะต้องเน้นในเรื่องของการสร้างนวัตกรรมจัดการภายในสวน ภายใต้องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่ทำการศึกษาค้นคว้าและการรับการถ่ายทอดจากหน่วยงานต่าง ๆ

วิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม

ผลการศึกษาในประเด็นนี้แบ่งการดำเนินเสนอออกเป็น 1) สภาพการรวมกลุ่มเกษตรกร 2) แนวทางการขับเคลื่อนการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร 3) ผลการจัดตั้งและการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจากการดำเนินการวิจัย ซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดผลการศึกษาได้ ดังนี้

1. สภาพการรวมกลุ่มเกษตรกร

ในการศึกษาสภาพของการรวมกลุ่มเกษตรกรได้ทำการศึกษาครอบคลุม 3 ประเด็นคือ 1) สภาพการรวมกลุ่มเกษตรกร 2) ทัศนคติของเกษตรกรต่อการรวมกลุ่ม และ 3) รูปแบบกลุ่มที่เกษตรกรต้องการ ซึ่งสามารถนำเสนอผลการศึกษาได้ดังนี้

1.1 สภาพการรวมกลุ่มเกษตรกร จากการศึกษาพบว่า มีหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงานได้เข้าไปส่งเสริมและจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรไว้แล้วจำนวนมาก โดยมีวัตถุประสงค์ที่เฉพาะตามที่ทางรัฐบาลมีนโยบายให้ดำเนินการ แต่การดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐมักจะกระจุกตัวอยู่เฉพาะในกลุ่มเกษตรกรที่มีศักยภาพแล้วเท่านั้น เป็นผลให้การส่งเสริมต่าง ๆ ของภาครัฐมีความซ้ำซ้อนแต่ขาดพลวัตรในการขับเคลื่อนกลุ่ม เมื่อการรวมกลุ่มเกิดจากนโยบายเฉพาะทำให้การทำงานกลุ่มมีลักษณะการรวมกลุ่มเฉพาะกิจ กลุ่มขาดความเข้มแข็ง

เนื่องจากขาดกิจกรรมและการออกแบบองค์กรสำหรับการขับเคลื่อนการทำงาน หน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมการทำงานในลักษณะกลุ่มให้กับเกษตรกรขาดการทำงานที่ต่อเนื่องและการไม่มีเป้าหมายในการเปิดพื้นที่ใหม่ ๆ สำหรับการสร้างกลุ่มเกษตรกร และนโยบายส่วนใหญ่เป็นนโยบายที่กำหนดช่วงเวลาในการดำเนินงานที่ชัดเจนทำให้หน่วยงานภาครัฐซึ่งขาดการทำงานที่ต่อเนื่องต้องรีบดำเนินงานตามนโยบายให้ทันเวลาที่กำหนดจึงใช้ฐานกลุ่มเดิมในการขับเคลื่อนตามนโยบายที่ได้รับมอบหมายมา ทำให้เกษตรกรอีกหลายกลุ่มไม่สามารถเข้าถึงการทำงานของภาครัฐ

รูปแบบของการส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรที่หน่วยงานภาครัฐใช้มากที่สุดคือการให้เกษตรกรที่มีศักยภาพหรือเข้าถึงเจ้าหน้าที่ภาครัฐรวบรวมสมาชิกเกษตรกรภายในพื้นที่และดำเนินการจัดตั้งเป็นกลุ่ม ซึ่งกลไกดังกล่าวทำให้เกิดการจดทะเบียนกลุ่มได้จริง แต่ขาดการจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกันยังเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงการให้บริการจากภาครัฐของเกษตรกรอีกบางกลุ่มบางคน สภาพการทำงานของกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบนี้จะไม่เกิดขึ้นจริง แต่เป็นการทำงานตามคำสั่งของหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น ขาดความเข้มแข็งในการจัดการเนื่องจากไม่มีกิจกรรมในการพัฒนาสมาชิก การออกแบบองค์กรเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนสร้างความเข้มแข็ง และขาดบริหารจัดการที่เป็นยึดหลักธรรมาภิบาล

จากการศึกษาพบว่า สำหรับกลุ่มเกษตรกรที่มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกลุ่มในจังหวัดยะลา มีปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ 1) มีการใช้หลักการศาสนาเพื่อการดำเนินการ 2) มีเป้าหมายการรวมตัวกันที่ชัดเจน 3) มีการกำหนดรูปแบบโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน

1.2 ทศนคติของเกษตรกรในการรวมกลุ่ม จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันในการรวมตัวเป็นกลุ่มเกษตรกร โดยบางคนเห็นว่าเมื่อรัฐหรือแกนนำเกษตรกรในชุมชนต้องการให้มีการรวมตัวก็ยินดีเข้าร่วมกลุ่ม ในขณะที่เกษตรกรบางคนปฏิเสธการรวมกลุ่ม ซึ่งสามารถนำเสนอในรายละเอียดได้ ดังนี้

1.2.1) เกษตรกรกลุ่มที่มีความยินดีในการรวมกลุ่มตามที่ได้รับคำเชิญชวน โดยมีความเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่มีความเสี่ยงอะไรที่เสียหาย เมื่อมีการรวมกลุ่มก็จะทำให้ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารความเปลี่ยนแปลงทางด้านเกษตรที่จำเป็น ทั้งนี้การเข้าร่วมกลุ่มก็ขึ้นอยู่กับคำเชิญชวนของแกนนำในชุมชน สำหรับเกษตรกรบางพื้นที่มีการรวมตัวกันและทำงานร่วมกันโดยไม่ได้มีการรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ มีการวางกติกากลุ่มและร่วมกันทำงานอย่างเข้มแข็ง ซึ่งพบว่าการรวมกลุ่มดังกล่าวเพื่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความรู้ระหว่างกัน ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีความมั่นใจในการทำเกษตรกรรมมากขึ้น

1.2.2) เกษตรกรที่ไม่ยินดีในการเข้าร่วมกลุ่ม ในขณะที่เกษตรกรบางกลุ่มเห็นว่าการรวมกลุ่มไม่ได้มีส่วนช่วยในการยกระดับคุณภาพผลผลิตและการจำหน่ายผลผลิต อีกทั้งยังทำให้เสียเวลาในการทำงาน โดยให้เหตุผลว่าการรวมกลุ่มที่มีในปัจจุบันไม่ได้เป็นกลุ่มที่มีพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรกร

แต่อย่างไรก็ตาม เป็นการตั้งกลุ่มในนามเท่านั้นเพื่อให้แกนนำได้รับความช่วยเหลือจากทางภาครัฐ ส่วนสมาชิกได้รับความช่วยเหลือเพียงเล็กน้อย

1.3 รูปแบบกลุ่มที่เกษตรกรต้องการ พบว่า มีปัจจัยสำคัญต่อการส่งเสริมการเข้าร่วมกลุ่มของเกษตรกร ได้แก่ 1) การช่วยเหลือในการจัดการตลาดให้กับสมาชิก 2) การเป็นตัวกลางประสานความต้องการไปยังหน่วยงานภาครัฐ 3) การจัดการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพและความมั่นคง

2. แนวทางการขับเคลื่อนการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร

จากสภาพการจัดการกลุ่มเกษตรกรที่ผ่านมาซึ่งสร้างความเชิงลบให้กับเกษตรกรหลายคนในการเข้าร่วมกลุ่ม ตลอดจนปัญหาอุปสรรคที่กลุ่มเกษตรกรประสบอยู่ในปัจจุบันที่ทำให้การดำเนินงานไม่บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ จึงทำให้งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาแนวทางการยกระดับและการขับเคลื่อนการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร ซึ่งผลการศึกษาสามารถนำเสนอได้ดังนี้

2.1 รูปแบบองค์กร ในการศึกษาในรูปแบบองค์กรที่เหมาะสมกับการดำเนินกิจกรรมเพื่อการส่งออกไม้ผลของเกษตรกรไม้ผลจังหวัดยะลา พบว่า องค์กรที่จะต้องจัดตั้งขึ้นจะต้องให้ความสำคัญต่อรูปแบบของการรวมกลุ่มและความเป็นนิติบุคคลของกลุ่ม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 การรวมกลุ่ม ในการศึกษารูปแบบการรวมกลุ่ม สามารถนำเสนอผลออกได้เป็น 2 ประเด็นคือ 1) ความสำคัญของการรวมกลุ่ม การรวมกลุ่มเป็นกลไกสำคัญที่จะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกรในการจัดการสวน และสามารถสร้างความมั่นใจให้กับเกษตรกรเกี่ยวกับตลาดของผลผลิตได้ 2) กลไกเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่ม เกษตรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมกลุ่ม และเกษตรกรบางส่วนมีประสบการณ์การเป็นแกนนำกลุ่ม ซึ่งจากประสบการณ์จากการรวมกลุ่มทั้งที่ประสบผลสำเร็จและไม่สำเร็จนั้นพบว่ามาจากหลายปัจจัย ดังนี้

1) ที่มาของกลุ่ม การรวมกลุ่มมีมาจากหลายที่มาและที่มาของกลุ่มเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้การทำงานกลุ่มนำไปสู่ความสำเร็จของเป้าหมายที่ตั้งไว้

2) ความเข้าใจของเกษตรกรต่อการรวมกลุ่ม ทั้งนี้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าของกลุ่มจะทำให้เกิดความเหนียวแน่นในการทำงานกลุ่มและเกิดความร่วมมือในการขับเคลื่อนกลุ่มสู่ความสำเร็จ

3) แกนนำกลุ่ม แกนนำกลุ่มเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้เกิดความสำเร็จในการรวมกลุ่ม หากแกนนำขาดศักยภาพก็จะทำให้กลุ่มเป็นตัวตั้งรับความสำเร็จของสมาชิกได้

4) ความเสียสละ และการมีจิตสาธารณะของสมาชิก

2.1.2 ความเป็นนิติบุคคล จากการศึกษาพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิและเกษตรกรส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีเป้าหมายเพื่อการส่งสินค้าออกต่างประเทศ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจดทะเบียนให้เป็นนิติบุคคลเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในการทำงานร่วมกัน ทั้งนี้รูปแบบนิติบุคคลจำเป็นต้องคำนึงถึงเป้าหมายและรูปแบบการบริหารจัดการของกลุ่ม

2.2 รูปแบบการบริหารจัดการองค์การ

จากการศึกษารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับวิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม พบว่ามีแนวทางการดำเนินงานได้ในหลายรูปแบบ ทั้งในรูปแบบของสหกรณ์ บริษัท ห้างหุ้นส่วน แต่ทั้งนี้ไม่ควรมุ่งที่จะสร้างให้เกิดองค์การโดยขาดการสร้างคามเข้มแข็งในการทำงานกลุ่ม ซึ่งจากการศึกษาสามารถนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการองค์การได้ดังนี้

- 1) การกำหนดเป้าหมายการทำงานเพื่อผลประโยชน์ของสมาชิกและสังคม
- 2) การออกแบบโครงสร้างองค์การที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ
- 3) การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ที่เกิดจากการมีส่วนร่วม
- 4) การพัฒนาสมาชิกและผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ
- 5) การออกแบบกลไกการตรวจสอบและสร้างความโปร่งใส
- 6) การสร้างคนรุ่นใหม่เพื่อความยั่งยืนขององค์การ

3. ผลการจัดตั้งและการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจากการดำเนินการวิจัย

จากการขับเคลื่อนการจัดทำกลุ่มเกษตรกรไม่ผลใน 4 อำเภอของจังหวัดยะลา คณะวิจัยสามารถจัดตั้งกลุ่มได้ใน 2 รูปแบบ คือการปรับกลไกการทำงานในกลุ่มเกษตรกรที่มีอยู่เดิมเพื่อเข้าสู่การทำเกษตรตามมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ และการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรใหม่ ซึ่งจากการดำเนินงานสามารถจัดตั้งกลุ่มได้ทั้งสิ้นจำนวน 11 กลุ่ม โดยอำเภอบันนังสตา จำนวน 4 กลุ่ม อำเภอรือเสาะ จำนวน 2 กลุ่ม อำเภอบะนัง จำนวน 3 กลุ่ม และอำเภอกรงปินัง จำนวน 3 กลุ่ม การดำเนินการของกลุ่มเกษตรกรสามารถนำเสนอผลได้ออกเป็น 4 ประเด็น คือ 1) การปรับกระบวนการทศการทำงานกลุ่ม 2) การจัดการผลผลิตของกลุ่ม 3) การปรับเปลี่ยนการจัดการสวนเพื่อเข้าสู่มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ และ 4) การพัฒนาศักยภาพสมาชิก ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

3.1 การปรับกระบวนการทศการทำงานกลุ่ม การเริ่มต้นของกลุ่มเกษตรกรมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ โดยส่วนใหญ่เกษตรกรในแต่ละพื้นที่มีกลุ่มเกิดขึ้นอย่างมากมาย เนื่องจากนโยบายของรัฐบาล แต่ส่วนใหญ่กลุ่มในลักษณะนี้จะไม่ปรากฏการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม และเป็นกลุ่มเฉพาะกิจทำให้ไม่

มีการขยับกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไป แต่เมื่อโครงการวิจัยได้นำเสนอแนวทางการจัดการกลุ่มที่ใช้หลักคำสอนของศาสนาและการดำเนินงานกลุ่มวงจรทำให้เกษตรกรให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มมากยิ่งขึ้น จากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มของเกษตรกรข้างต้น พบว่าแนวทางที่จะส่งผลต่อการจัดการกลุ่มให้เกิดความเข้มแข็งจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาสมาชิกกลุ่มใน 2 ประเด็นหลัก คือ 1) การใช้หลักคำสอนของศาสนาในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ และ 2) การพัฒนาความรู้ในการจัดการสวน และ 3) การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกตลาด

3.2 การจัดการผลผลิตของกลุ่ม ผลผลิตหลักของกลุ่มเกษตรกรในปัจจุบันได้แก่ ทุเรียน ลองกอง มังคุด และมีเงาะบางส่วน โดยส่วนใหญ่ยังไม่ได้มีการคำนวณปริมาณผลผลิตในแต่ละปี ไม่มีการควบคุมการบริหารจัดการสวน การจัดการตลาด โดยสมาชิกส่วนใหญ่หาตลาดเอง

3.3 การปรับเปลี่ยนการจัดการสวนเพื่อเข้าสู่มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ จากการศึกษาพบว่า พื้นที่เกษตรกรรมในจังหวัดยะลาเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำที่เพียงพอต่อการทำการเกษตร มีระดับความสูงและความชื้นที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกพืชแบบผสมผสานหลายชนิดในสวนเดียวกัน ขณะเดียวกับเกษตรกรส่วนใหญ่จำกัดการใช้สารเคมีเฉพาะที่มีความจำเป็นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ทำให้ผลผลิตบางส่วนตรวจพบมีหนอนผลไม้อยู่บ้าง ด้วยเหตุนี้ในระยะเริ่มต้นของการวิจัย ผู้วิจัยจึงเห็นว่ากรรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อมุ่งสู่การทำเกษตรอินทรีย์เป็นโอกาสสำคัญที่มีความเป็นไปได้สูงสำหรับเกษตรกรไม่ผลในจังหวัดยะลา แต่จากการดำเนินการในภาคสนามโดยการลงพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเกษตรกรรายบุคคลพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจกับการปรับเปลี่ยนการจัดการสวนสู่การทำเกษตรอินทรีย์

3.4 การพัฒนาศักยภาพสมาชิก ในการพัฒนาศักยภาพสมาชิกกลุ่มเพื่อการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการสวนเพื่อมุ่งสู่การยกระดับคุณภาพผลผลิตตามมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ ทางโครงการวิจัยได้กำหนดรูปแบบการพัฒนาเป็น 2 แนวทาง คือ 1) **การพัฒนาโดยรวม** โดยการดำเนินการจัดอบรมตามหลักสูตรเกษตรวิถีธรรม ซึ่งได้มีการสอดแทรกความรู้ด้านการจัดการสวนไว้ในแต่ละประเด็น นอกจากนี้ในระหว่างการพัฒนาตามอัธยาศัยในช่วงเวลาของการอบรมจะมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสพการณ์ระหว่างกันในการยกระดับคุณภาพการจัดการสวน ซึ่งพบว่าเกษตรกรให้ความสนใจในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ประเด็นคุณภาพดินและความต้องการธาตุอาหารของพืช 2) **การพัฒนารายกลุ่มและรายบุคคล** นอกจากการอบรมกลุ่มใหญ่แล้ว ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เยี่ยมเยียนสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ เพื่อร่วมเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสพการณ์ระหว่างกัน ซึ่งการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างนักวิจัยกับเกษตรกรทำให้ได้ทราบรายละเอียดการจัดการสวนของเกษตรกร ตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกษตรกรได้รับข้อมูลที่เฉพาะมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดความมั่นใจในการปรับเปลี่ยนการจัดการสวนสู่มาตรฐานที่กำหนดไว้

4. การดำเนินวิสาหกิจเพื่อสังคมเพื่อการจัดการผลไม้จังหวัดยะลา

การวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อการจัดตั้งและดำเนินการวิสาหกิจเพื่อสังคมในการจัดการผลไม้จังหวัดยะลา โดยผลจากการดำเนินการสามารถนำเสนอโดยแบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็น คือ 1) บริบทสำคัญเพื่อพิจารณาสำหรับการออกแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม 2) รูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมและแนวทางการขับเคลื่อน และ 3) ผลการดำเนินการของวิสาหกิจ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 บริบทสำคัญเพื่อพิจารณาสำหรับการออกแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม

จากการศึกษาพบว่า การดำเนินการเพื่อให้เกิดวิสาหกิจเพื่อสังคมจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนการดำเนินงานเพื่อป้องกันความผิดพลาดจากการดำเนินงานที่หลายภาคส่วนดำเนินการไปแล้วซึ่งได้สร้างความบอบช้ำให้กับชุมชนเกษตรกรอยู่ตลอดมา จนทำให้เกษตรกรบางกลุ่มขาดต่อการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ทั้งนี้จากการดำเนินงานของการวิจัยพบบริบทสำคัญในการออกแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมดังนี้

1) ขนาดของพื้นที่ของเกษตรกรในการวิจัยครั้งนี้มีความกว้างและบริบทที่แตกต่างกัน ด้วยขนาดพื้นที่ที่มีความกว้าง การจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมเพียงหนึ่งองค์กรไม่สามารถตอบโจทย์ความต้องการของเกษตรกรและกลยุทธ์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในพื้นที่ได้ การจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมจึงจะต้องเป็นข้อต่อเพื่อการเชื่อมโยงการทำงานของเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ เพื่อสร้างพลังการทำงานของการรวมกลุ่มเล็ก ๆ ของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่

2) เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ทำเกษตรแบบเต็มเวลา ส่วนใหญ่จะมีอาชีพหรือกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมด้วย และการให้เวลากับการทำเกษตรนั้นเฉพาะเวลาที่กำหนดไว้แล้วเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ทำให้นหน่วยงานภาครัฐไม่สามารถเข้าถึงเกษตรกรได้อย่างแท้จริง โดยจะสามารถขับเคลื่อนการทำงานกับเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบเต็มเวลาได้เท่านั้นซึ่งมีจำนวนไม่มาก ทำให้การผลักดันนโยบายของรัฐไม่สามารถเกิดเป็นรูปธรรมได้จริงในพื้นที่ ดังนั้นเมื่อจะจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมจึงต้องให้ความสำคัญกับกำหนดคนทำงานที่สามารถทำงานวิสาหกิจเพื่อสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ ขณะเดียวกันสามารถเชื่อมต่อกับเกษตรกรที่ไม่ได้ทำเกษตรแบบเต็มเวลาด้วย

3) แหล่งทุนเพื่อการดำเนินการวิสาหกิจเพื่อสังคม ทั้งนี้ในการวิจัยนี้ได้มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกับแหล่งทุนทางการเงินต่าง ๆ ในพื้นที่ตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งทุนการเงินที่สอดคล้องกับข้อกำหนดของศาสนาอิสลามเช่น สหกรณ์อิสลามต่าง ๆ ซึ่งได้รับความร่วมมือและแสดงเจตนารมณ์ในการเข้ามามีส่วนช่วยเหลือเกษตรกรเป็นอย่างดี

4) การมีส่วนร่วมและความรวดเร็วในการตัดสินใจ จากการศึกษาพบว่า กลุ่มวิสาหกิจจำเป็นต้องสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมจากสมาชิก เพราะการขับเคลื่อนจะเกิดพลังและมีความยั่งยืนได้ด้วยจาก

ความรู้สึกของสมาชิกในการเป็นส่วนหนึ่งของวิสาหกิจเพื่อสังคม การเข้ามาโดยเพื่อรับความช่วยเหลือโดยขาดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของจะทำให้การดำเนินการไม่มีความยั่งยืนและขาดศักยภาพการจัดการองค์กร ขณะเดียวกันวิสาหกิจเพื่อสังคมจะต้องมีความคล่องตัวและรวดเร็วใจการตัดสินใจ ซึ่งจำเป็นต้องมีการออกแบบองค์กรที่ดี

5) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือและความน่าเชื่อถือขององค์กร จากการศึกษาพบว่า ถึงแม้จะมีการรวมตัวที่เข้มแข็งแต่หากขาดเครือข่ายธุรกิจหรือองค์กรขาดความน่าเชื่อถือก็จะทำให้ไม่สามารถดำเนินงานได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า กลุ่มธุรกิจที่จะมาเป็นคู่ค้ากับวิสาหกิจเพื่อสังคมต้องการความมั่นใจและเห็นศักยภาพของการดำเนินการขององค์กร เพราะจะทำให้มั่นใจได้ว่าความร่วมมือดังกล่าวจะไม่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินธุรกิจของพวกเขา

6) กฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ จากการศึกษาพบว่า ในการดำเนินธุรกิจวิสาหกิจเพื่อสังคมที่จะส่งสินค้าเกษตรไปสู่ตลาดต่างประเทศมีข้อกฎหมายและระเบียบที่เข้ามาเกี่ยวข้องในหลายมิติ การออกแบบจำเป็นต้องให้ความสำคัญเพราะอาจจะก่อให้เกิดข้อจำกัดในการดำเนินการภายหลังได้

4.2 รูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมและแนวทางการขับเคลื่อน

จากการศึกษาพบว่า วิสาหกิจเพื่อสังคมควรมีรูปแบบองค์กรดังนี้

4.2.1) ผลักดันให้มีวิสาหกิจชุมชนในระดับตำบล โดยเป็นไปตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ครอบคลุมอย่างน้อย 1 ตำบลในอำเภอเป้าหมายของการวิจัย โดยในระยะเริ่มต้นให้แต่ละกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีสมาชิกไม่น้อยกว่า 5 คน ซึ่งในขณะนี้คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการประสานงานในพื้นที่เพื่อค้นหาแกนนำและรวบรวมกลุ่มใน 4 อำเภอพื้นที่วิจัย โดยแกนนำและสมาชิกก่อตั้งอยู่ระหว่างการพัฒนาตามหลักสูตรเกษตรวิถีธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการยกระดับการบริหารจัดการสวนเกษตร การรวมกลุ่มเพื่อการก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนซึ่งเชื่อมโยงกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม

4.2.2) จัดให้มีวิสาหกิจเพื่อสังคมระดับจังหวัด โดยให้เป็นไปตามพระราชกฤษฎีกาออกตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร (ฉบับที่ 621) พ.ศ. 2559 เพื่อดำเนินธุรกิจต่อยอดจากวิสาหกิจชุมชน เป็นตัวกลางในการส่งผลผลิตไปสู่ผู้ประกอบการและการส่งออกไปยังต่างประเทศ โดยวิสาหกิจเพื่อสังคมระดับจังหวัดจะประกอบด้วยโครงสร้าง ดังนี้ 1) ที่ปรึกษา ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด 2) คณะกรรมการกำกับและจัดทำนโยบาย ประกอบด้วย รองผู้ว่าราชการจังหวัดที่ได้รับมอบหมาย เกษตรจังหวัด สภาเกษตรกร สหกรณ์จังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด หอการค้าจังหวัด ตัวแทนนักวิชาการในพื้นที่ นักธุรกิจในพื้นที่ 3) คณะกรรมการบริหาร

วิสาหกิจเพื่อสังคม ประกอบด้วย ประธานบริหาร กรรมการบริหาร และกรรมการและเลขานุการ 4) เจ้าหน้าที่ประจำวิสาหกิจเพื่อสังคม

4.3 ผลการดำเนินการของวิสาหกิจ

จากการดำเนินการของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่อยู่ระหว่างการดำเนินการขอจัดตั้ง ซึ่งได้มีการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ โดยสามารถนำเสนอผลการดำเนินการได้ออกเป็น 2 ประเด็นคือ 1) ความสำเร็จในการดำเนินการ และ 2) แนวทางการขับเคลื่อนในระยะต่อไป ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

4.3.1 ความสำเร็จในการดำเนินการ จากการดำเนินการวิสาหกิจเพื่อสังคมในรูปแบบของโครงการจัดตั้งวิสาหกิจ ได้มีการดำเนินการใน 2 ด้านหลัก คือ 1) การประสานตลาดรับซื้อผลไม้ 2) การรวบรวมผลผลิต คัดแยกและการจัดจำหน่าย ซึ่งมีรายละเอียดผลการดำเนินงาน ดังนี้

1) การประสานตลาดรับซื้อผลไม้ โครงการวิจัยได้ดำเนินสำรวจตลาดผลไม้ทั้งในประเทศและกลุ่มประเทศ SIMB ใน 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงก่อนผลผลิตออกสู่ตลาด ช่วงผลผลิตนอกพื้นที่ออกสู่ตลาด และช่วงที่ผลผลิตในพื้นที่กำลังออกสู่ตลาด ซึ่งพบว่า ในช่วงก่อนผลผลิตออกสู่ตลาด กลุ่มผู้ซื้อคาดว่าตลาดมีความต้องการผลไม้ทั้งทุเรียน มังคุด เงาะและลองกองสูงมาก โดยมีเหตุผลจากปีที่ผ่านมาผลไม้ออกสู่ตลาดน้อย แต่จากการพูดคุยในกลุ่มเกษตรกรพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่กังวลสืบเนื่องจากปริมาณผลผลิตที่คาดว่าจะมีจำนวนมากในปีนี้ ทางวิสาหกิจจึงได้จัดให้มีการพบปะระหว่างผู้ซื้อกับกลุ่มเกษตรกร โดยจัดให้มีขึ้น 2 ครั้งเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มเกษตรกรต่อตลาดไม้ผลในปีนี้ ซึ่งจากการพบปะพูดคุยทำให้กลุ่มเกษตรกรมีความมั่นใจต่อตลาดและบทบาทของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการเข้าไปช่วยเหลือทางการตลาดให้กับกลุ่มเกษตรกร

สำหรับตลาดต่างประเทศ วิสาหกิจเพื่อสังคมได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับแกนนำกลุ่มเกษตรกรพบว่า ส่วนใหญ่คาดการณ์ว่าราคาผลผลิตในปีนี้จะสูง แต่กรณีนี้เป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่า ตลาดผลไม้ขาดความมั่นคง เพราะปัจจุบันราคาไม่ได้ถูกกำหนดโดยภายในประเทศ แต่เป็นการกำหนดราคาจากประเทศจีน ซึ่งกลุ่มประเทศผู้ผลิตและส่งออกไม่ทราบปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับราคาเลย ในบางชนิดสินค้าดูเหมือนกันการปันราคาให้สูงโดยไม่มีเหตุผลและกระทบกับผู้บริโภคภายในประเทศ

2) การรวบรวมผลผลิต คัดแยกและการจัดจำหน่าย วิสาหกิจเพื่อสังคมได้ทำการประสานไปยังกลุ่มเกษตรกรภายใต้โครงการวิจัยเพื่อรวบรวมและรับซื้อผลผลิต โดยทำการรับซื้อในราคาตลาด และรับส่วนดำเนินการจากบริษัทที่ทางวิสาหกิจเพื่อสังคมส่งจำหน่าย โดยมีเป้าหมายที่จะนำผลกำไรที่ได้ส่งคืนกลับไปยังกลุ่มเกษตรกรเพื่อใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มต่อไป โดยในปัจจุบันวิสาหกิจได้ทำการรับซื้อทุเรียน

และมั่งคุดแบบคละเกรตจากเกษตรกรและทำการคัดเกรตส่งไปยังบริษัทต่อไป จากการดำเนินการสามารถนำเสนอผลได้ดังนี้

4.3.2 แนวทางการขับเคลื่อนในระยะต่อไป

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาคุณภาพผลผลิตไม้ผลของจังหวัดยะลาเป็นปัจจัยสำคัญด้านราคา และการจำหน่าย ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่รับรู้ปัญหาด้านคุณภาพของผลผลิตของตนเองดีแต่ไม่มีการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ขอเสนอแนวทางการขับเคลื่อนเพื่อยกระดับคุณภาพผลผลิต ดังนี้

- 1) การส่งเสริมบทบาทของกลุ่มเกษตรกรที่ต้องครอบคลุมการให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิก
- 2) วิสาหกิจเพื่อสังคมจะต้องดำเนินการร่วมกับกลุ่มเกษตรกรในการวางแผนการตลาดอย่างต่อเนื่อง
- 3) วิสาหกิจเพื่อสังคมจะต้องทำความเข้าใจตลาดไม้ผลที่สำคัญเช่น ประเทศจีน เวียดนาม และการแสวงหาตลาดใหม่ๆ เพิ่มเติม

การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการตลาด

การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการตลาดเป็นอีกปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมการพัฒนายกระดับคุณภาพการจัดการสวนเกษตรไม้ผลในพื้นที่ได้ ตลอดจนเป็นอีกช่องทางสำคัญเพื่อการสื่อสารทางการตลาด เปิดตลาดใหม่ให้กับเกษตรกรได้อีกทางหนึ่ง จากการศึกษาพบว่าเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการสวนเกษตรและการจัดการวิสาหกิจเพื่อสังคมมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการตลาดสามารถแบ่งผลการศึกษาออกได้เป็น 2 ประการ คือ 1) ระบบสารสนเทศเพื่อจัดการกลุ่มวิสาหกิจและการควบคุมมาตรฐาน และ 2) ระบบสารสนเทศเพื่อจัดการผลผลิตและตลาด ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ระบบสารสนเทศเพื่อจัดการกลุ่มวิสาหกิจและการควบคุมมาตรฐาน

จากการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจและการควบคุมมาตรฐาน สามารถนำเสนอผลออกได้เป็น 3 ประเด็นคือ 1) ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการกลุ่ม 2) ระบบสารสนเทศเพื่อการควบคุมมาตรฐาน และ 3) ระบบเพื่อจัดการความรู้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการกลุ่ม โดยข้อมูลสารสนเทศจะช่วยให้เกิดการวางแผนการจัดการในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1.1.1) ข้อมูลสมาชิกรายบุคคล ระบบในการจัดการ ได้แก่ 1) ข้อมูลบุคคล ได้แก่ ชื่อ อายุ เพศ การศึกษา สถานในครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว รายได้ต่อปี และแหล่งรายได้หลักรายได้เสริม 2) ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับที่ดิน ได้แก่ ลักษณะการถือครองที่ดิน ตำแหน่งที่ตั้งของสวน ขนาดพื้นที่ ความลาดชัน คุณภาพดิน 3) ข้อมูลเกี่ยวกับไม้ผลและพืชเสริมในสวน ได้แก่ จำนวนไม้ผลแต่ละชนิดในสวน อายุของไม้ผล พืชเสริมในสวน 4) ปริมาณผลผลิตของพืชแต่ละชนิด ประกอบด้วย ปริมาณการให้ผลผลิตของพืชแต่ละชนิด ช่วงเวลาการให้ผลผลิตในแต่ละปี โดยระบบควรออกแบบให้ยืดหยุ่นตามข้อมูลพืชในสวนของสมาชิกในแต่ละคน 5) แหล่งน้ำ ประกอบด้วย แหล่งน้ำ การกักเก็บน้ำ ระบบในการดึงน้ำไปใช้ ระบบน้ำในสวน และปริมาณการใช้น้ำ และ 6) แรงงานในสวน

1.1.2) ข้อมูลการบริหารจัดการสวนของสมาชิก ระบบสารสนเทศต้องเอื้อให้เกษตรกรเพิ่มเติมข้อมูลสวนเป็นระยะ ๆ ได้แก่ ประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1) การใส่ปุ๋ย ประกอบด้วย ชนิดปุ๋ยที่ใช้ ปริมาณต่อต้น ราคาปุ๋ย ค่าจ้างแรงงาน วันที่ใส่

2) การจัดการวัชพืชและศัตรูพืช ประกอบด้วย ลักษณะการกำจัด ชนิดและปริมาณสารเคมีที่ใช้ แรงงาน ช่วงเวลาที่ใช้ ค่าใช้จ่าย

3) การจัดแต่งกิ่ง ประกอบด้วย ระยะเวลาที่ใช้ รูปแบบการจัดการ ค่าใช้จ่าย

4) การออกดอกและผล ประกอบด้วย เวลาการออกดอกและดอกบานในแต่ละระยะ การออกผลจนกระทั่งการเก็บเกี่ยวผลผลิต

5) การแพร่ระบาดของศัตรูพืช ประกอบด้วย ชนิดศัตรูพืช ลักษณะและระยะเวลาการแพร่ระบาด ผลกระทบ

1.2 ระบบสารสนเทศเพื่อการควบคุมมาตรฐาน จะต้องครอบคลุมการจัดการด้านมาตรฐาน ดังนี้ 1) มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ 2) มาตรฐานที่แปลงเกษตรกรได้รับการรับรองแล้ว และ 3) ระบบเพื่อการจัดการความรู้

2. ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการผลผลิตและตลาด ระบบในส่วนนี้จะต้องประกอบด้วย 2 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

2.1 ระบบในการจัดการผลผลิต ประกอบด้วย 1) ระบบสำหรับสมาชิกในการแจ้งปริมาณ คุณภาพ และการนัดหมายเวลาในการจัดเก็บผลผลิต และ 2) ระบบสำหรับกลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคม

2.2 ระบบเพื่อการจัดการตลาด ระบบสารสนเทศในส่วนนี้มีส่วนประกอบด้วย 1) การนำเสนอข้อมูล ราคาผลผลิตของกลุ่มวิสาหกิจและตลาดต่าง ๆ 2) การประชาสัมพันธ์ผลผลิตของกลุ่ม และ 3) ช่องทางการสื่อสารสาธารณะกับผู้บริโภค การรับซื้อร่องเรียนจากผู้บริโภค

การบูรณาการหน่วยงานแผนงานภาครัฐ

ในการศึกษาการบูรณาการหน่วยงานแผนงานภาครัฐ แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็นได้แก่ 1) หน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการทำงาน 2) การทบทวนแผนงาน โครงการภาครัฐ และ 3) แนวทางบริหารจัดการผลไม่ปี 2561 ของจังหวัดยะลา ซึ่งสามารถนำเสนอผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. หน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการทำงาน

เนื่องจากการศึกษาวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม เป็นกิจกรรมที่ต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเกษตรตลอดห่วงโซ่มูลค่า ทั้งการผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่มและการตลาด ดังนั้นเพื่อความสำเร็จ ตามนโยบายมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน จึงต้องมีการประสานเชื่อมโยง และบูรณาการกับส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเชื่อมประสานภารกิจด้วยกัน

1.1 สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดยะลา บทบาทหน้าที่และภารกิจของสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดยะลา ศึกษา วิเคราะห์ และจัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาการเกษตรและสหกรณ์จังหวัดและกลุ่มจังหวัด แผนพัฒนาการเกษตรสินค้า แผนบูรณาการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัด และการจัดทำงบประมาณด้านการเกษตรและสหกรณ์จังหวัดจัดทำแผนปฏิบัติการโครงการพัฒนาการเกษตรและของจังหวัด กำกับ การบูรณาการ และติดตามการใช้งบประมาณประจำปีของส่วนราชการในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ใน จังหวัดการบูรณาการร่วมโดยสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดยะลาส่งสมาชิกโครงการเกษตรทุเรียนแปลง ใหญ่เข้าร่วมกับโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม จำนวน 10 ราย และพร้อมอำนวยในด้านข้อมูลด้านการเกษตรในพื้นที่จังหวัดยะลาในการขับเคลื่อน โครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม

1.2 สำนักงานเกษตรจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กร เกษตรกรและวิสาหกิจเกษตรของชุมชน ส่งเสริมและประสานถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการผลผลิต พืช ประมงและปศุสัตว์ กำกับ ดูแล และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงานเกษตรอำเภอ การบูรณาการ ร่วมโดยการสนับสนุนข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลผลิตไม้ผลในพื้นที่ สนับสนุนปัจจัยการผลิตไม้ผล ตลอดวิทยากรผู้มีความรู้ในพื้นที่เพื่อการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มตัวอย่างการวิจัย

1.3 ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจหน้าที่ศึกษา วิจัย พัฒนาและ ทดสอบพืช / เทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ศึกษา วิจัยและทดสอบพืช / สาขาวิชาตาม แผนงาน / โครงการวิจัยของกรมฯ และให้บริการวิชาการด้านพืชและปัจจัยการผลิตในพื้นที่รับผิดชอบให้แก่ เกษตรกร ภาคเอกชน และเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลิต / ขยายเมล็ดพันธุ์หรือท่อน

พันธุ์ และกระจายพันธุ์ การบูรณาการร่วมสนับสนุนข้อมูลในด้านการรับรองมาตรฐานแปลงเกษตร ความรู้ความเข้าใจเกษตรเชิงนิเวศ

1.4 โครงการชลประทานจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจเป็นที่ปรึกษาด้านใช้น้ำและบำรุงรักษาสำหรับโครงการที่ได้ถ่ายโอนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้วจัดทำสถิติข้อมูลด้านอุตุ-อุทกวิทยา การเกษตรชลประทาน และฐานข้อมูลด้านแหล่งน้ำของจังหวัดจัดหาเครื่องสูบน้ำงานป้องกันแก้ไขปัญหามลพิษและช่วยเหลือภัยแล้งสนับสนุนภารกิจอื่นของจังหวัดยะลาการบูรณาการความร่วมมือในการจัดการระบบน้ำในแปลงเกษตร การสนับสนุนการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

1.5 สำนักงานสหกรณ์จังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ ศึกษา วิเคราะห์ เกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรในกรมส่งเสริมสหกรณ์ ขบวนการสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกรและบุคคลทั่วไป ด้านบริหารองค์กร ด้านธุรกิจสหกรณ์ ด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตและการบำรุงรักษา ในพื้นที่ความรับผิดชอบอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง การบูรณาการในด้านการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างการวิจัย การพัฒนาศักยภาพการรวมกลุ่มเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างการวิจัย ตลอดจนจัดหาช่องทางการตลาดทั้งในและต่างประเทศ เพื่อพัฒนากลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมวิจัยสู่วิสาหกิจไม่ผลในอนาคด

1.6 สำนักงานตรวจบัญชีจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ พัฒนาระบบการตรวจสอบบัญชีและระบบควบคุมคุณภาพการตรวจสอบบัญชีสหกรณ์ให้เป็นไปตาม มาตรฐานสากลพัฒนามาตรฐานการบัญชีสหกรณ์ และส่งเสริมความรู้การจัดทำบัญชีและการบริหารจัดการด้านการเงิน การบัญชีแก่สหกรณ์และเกษตรกร การบูรณาการด้านการสนับสนุนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำบัญชีฟาร์มและบัญชีครัวเรือนของเกษตรกรผู้เข้าร่วมงานวิจัย เพื่อให้สามารถกำหนดต้นทุน และราคาผลผลิตตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม

1.7 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ การดำเนินงานของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร แบ่งเป็น ๒ ด้าน เช่นเดียวกับธนาคารพาณิชย์ คือ ๑. ด้านการให้เงินกู้เป็นทุนดำเนินการพัฒนา และปรับปรุงการเกษตร จะสามารถเพิ่มพูนผลิตผลได้มากขึ้น 2. ด้านแหล่งที่มาของเงินทุนของธนาคารการบูรณาการร่วมกันด้าน การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรผู้เข้าร่วมงานวิจัย หาช่องทางการตลาดภายในประเทศโดยการประสานความร่วมมือกับห้างสรรพสินค้าต่างเพื่อเป็นช่องทางการจัดจำหน่าย ตลอดจนส่งเสริมสินเชื่อเพื่อการผลิตและศึกษาดูงานตลาดในประเทศ

1.8 สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจศึกษา สำรวจ วิเคราะห์ และจำแนกดินเพื่อกำหนดนโยบายและวางแผนการใช้ที่ดิน การกำหนดบริเวณการใช้ที่ดิน การควบคุมการใช้ที่ดินบริเวณที่มีการใช้หรือทำให้เกิดการปนเปื้อนของสารเคมีหรือวัตถุอื่นใด การกำหนดเขตการอนุรักษ์ดินและน้ำ รวมทั้งติดตามสถานการณ์สภาพการใช้ที่ดินการบูรณาการด้านข้อมูลการวิเคราะห์สภาพดินในพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูลแปลง

ตัวอย่างทดลอง เพื่อใช้ในการพัฒนาแปลงตัวอย่างในการวิจัย ตลอดจนสนับสนุนข้อมูลต่าง ๆ ในการเพิ่มประสิทธิภาพในแปลงตัวอย่างทดลอง

1.9 สำนักงานประสานนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม คอ.บต. บทบาทภารกิจ การศึกษา วิเคราะห์ เสนอแนะนโยบายด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งเศรษฐกิจทั่วไป เศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต การบูรณาการเชื่อมโยงนโยบายของหน่วยงาน และโครงการที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม

1.10 หอการค้าจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ เพื่อส่งเสริมการค้า การบริการการประกอบวิชาชีพ อิสระ อุตสาหกรรมเกษตรกรรม การเงินหรือเศรษฐกิจ อันมิใช่เป็นการหากำไรหรือรายได้แบ่งปันกันการบูรณาการด้านการให้คำปรึกษา และสนับสนุนข้อมูลด้านเศรษฐกิจในพื้นที่จังหวัดยะลาโดยการประสานเชื่อมโยงกับ บริษัท ห้างร้าน ภาคส่วนเอกชนในพื้นที่จังหวัดยะลาเพื่อสนับสนุน อำนาจข้อมูล ในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม

1.11 สำนักงานพาณิชย์จังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ ส่งเสริมและพัฒนการค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน การค้าชายแดน และโลจิสติกส์การค้าการพัฒนาตลาดสินค้าเกษตรและการแก้ไขปัญหาสินค้าเกษตรของจังหวัดส่งเสริมและพัฒนาตลาดสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) สินค้า/บริการที่เกี่ยวข้องกับอาหาร ภายใต้นโยบายครัวไทยสู่ครัวโลก และพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) พัฒนาระบบข้อมูลด้านเศรษฐกิจการค้าระดับจังหวัด การบูรณาการด้านช่องทางการตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ ตลอดจนสนับสนุนความรู้ด้านการใช้สื่อออนไลน์ และระบบสารสนเทศเพื่อเป็นช่องทางการตลาดในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม

1.12 สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ กำกับ ควบคุม ดูแล และดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยโรงงาน กฎหมายว่าด้วยแร่ กฎหมายว่าด้วย พิกัดอัตราค่าภาคหลวงแร่ กฎหมายว่าด้วยการควบคุมแร่ดีบุก กฎหมายว่าด้วยมาตรฐาน ผลิตภัณฑ์ อุตสาหกรรม และกฎหมายอื่น ที่เกี่ยวข้อง ภายในเขตอำนาจ จัดทำ เสนอ และประสานแผนพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมในระดับจังหวัด รวมทั้งประสานการพัฒนา และประเมินผลการดำเนินงานตามแผนดังกล่าวการบูรณาการด้านการสนับสนุนความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิต การพัฒนาผลผลิตเพื่อการแปรรูป กฎระเบียบ ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโรงงาน อุตสาหกรรม สนับสนุนโรงงานแปรรูปผลผลิต และพัฒนาศักยภาพกลุ่มแปรรูปผลผลิตเกษตร

1.13 มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา บทบาทภารกิจ บริการวิชาการและศึกษาในระดับอุดมศึกษา พัฒนาการศึกษาค้นคว้าวิจัยการบูรณาการด้านการพัฒนาเว็บไซต์การขับเคลื่อนโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อ

สังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม ตลอดจนพัฒนาเพื่อการต่อยอดการขับเคลื่อนโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม

1.14 วิทยาลัยชุมชนจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ บริการวิชาการและศึกษาในระดับอุดมศึกษา พัฒนาการศึกษาค้นคว้าวิจัยการบูรณาการให้คำปรึกษา และพัฒนาหลักสูตรวิถีธรรมพร้อมทั้งนำหลักสูตรวิถีธรรมบูรณาการขยายเข้าเนื้อหาที่สัมพันธ์หลักสูตรของวิทยาลัยชุมชนจังหวัดยะลา

1.15 องค์การบริหารส่วนจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ พัฒนาจังหวัด ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สาธารณสุข การอาชีพ สาธารณูปโภคต่าง ๆ การบูรณาการด้านให้คำปรึกษา การประสานความร่วมมือกับพื้นที่วิจัย ตลอดจนการสนับสนุนโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม โดยการนำผลการวิจัยเพื่อขยายต่อไปยังโครงการทายาทเกษตรกร

1.16 สหกรณ์ปina บทบาทภารกิจ เป็นผู้นำด้านสหกรณ์ในรูปแบบอิสลามดำเนินการตามหลักชารีอะฮ์บริการสมาชิกอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นศูนย์กลางการประสานงานระหว่างองค์กรภายนอกกับสมาชิกการบูรณาการด้านการสนับสนุนสินเชื่อตามหลักการศาสนาอิสลาม พร้อมร่วมลงทุนในการก่อตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมตามโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม

1.17 สหกรณ์อับดุลฟาน บทบาทภารกิจ ดำเนินการโดยยึดหลักการอิสลามอย่างเคร่งครัด ถือการบริการเป็นหัวใจของงาน ซึ่งจะต้องสะดวก รวดเร็ว ถูกต้อง โปร่งใสและเป็นที่พอใจของสมาชิก มีระบบบริหารจัดการทุกสาขา อย่างมีคุณภาพ มั่นคงและยั่งยืน ให้ความรู้และคำปรึกษาด้านการเงินและ ธุรกิจแก่สมาชิกอย่างสม่ำเสมอ สร้างคุณภาพชีวิตแก่สมาชิกและสังคมการบูรณาการด้านการสนับสนุนสินเชื่อตามหลักการศาสนาอิสลาม พร้อมร่วมลงทุนในการก่อตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมตามโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม

1.18 สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา บทบาทภารกิจ ปฏิบัติหน้าที่ ตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พุทธศักราช 2540 เป็นองค์กรกลางของประชาคมมุสลิมในกรุงเทพมหานคร ดำเนินการพัฒนา ปรับปรุงและแก้ไขปัญหาสังคม ตามความคาดหวังของภาครัฐและเอกชน การบูรณาการด้านข้อมูลความรู้ด้านมาตรฐานสินค้าฮาลาล โดยการสนับสนุนวิทยากร ผู้เชี่ยวชาญด้านอาหารฮาลาล และสนับสนุนการขับเคลื่อนการบูรณาการด้านการสนับสนุนสินเชื่อตามหลักการศาสนาอิสลาม พร้อมร่วมลงทุนในการก่อตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมตามโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรม

1.19 สำนักงานการกีฬาและการท่องเที่ยวบพทาทภารกิจ การส่งเสริมสนับสนุน และพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การกีฬา การศึกษาด้านกีฬา นันทนาการ การบูรณาการ และการสนับสนุนในด้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จะขับเคลื่อนความคู่กับการบูรณาการด้านการสนับสนุนสินค้าเชื่อตามหลักการศาสนาอิสลาม พร้อมร่วมลงทุนในการก่อตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมตามโครงการวิจัยพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม่ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐกิจศาสตร์วิถีธรรมเป็นพัฒนาเชิงพื้นที่ ที่สอดคล้องกับงานวิจัย

2. การทบทวนแผนงาน โครงการภาครัฐ

จากการศึกษาทบทวนแผนงาน โครงการภาครัฐ สามารถนำเสนอโครงการที่สำคัญ ๆ ได้ ดังนี้

2.1 โครงการศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพ โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดยะลา กรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งมีรายละเอียดโครงการดังนี้

2.2 โครงการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ปีงบประมาณ 2558 โดยกรมส่งเสริมการเกษตร มีรายละเอียดโครงการดังนี้

2.3 โครงการพัฒนาศักยภาพการผลิตลองกองคุณภาพ (Premium) โดย สำนักงาน ธ.ก.ส.จังหวัดยะลา

2.4 โครงการบูรณาการเกษตรก้าวหน้าริมทางหลวง (Smart Farm) โดยศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.5 โครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ โดยสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดยะลา

2.6 โครงการบริหารจัดการทุเรียนด้านการผลิต การรวบรวม การแปรรูป และการตลาดทั้งระบบตามมาตรการโครงการพักชำระหนี้ลูกค้า ธ.ก.ส. 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดย สำนักงาน ธ.ก.ส.จังหวัดยะลา

2.7 ยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้ประกอบการ SMAEs ใหม่ (Emerging SMAEs) โดย ธ.ก.ส.

2.8 โครงการพัฒนาศักยภาพการแข่งขันมังคุดจังหวัดยะลา โดยสภาเกษตรกรจังหวัดยะลา

แนวทางบริหารจัดการผลไม้ปี 2561 ของจังหวัดยะลา

หลักการบริหารจัดการผลไม้ ปี 2561 คือ “มีข้อมูลการผลิตที่ชัดเจน เพื่อเชื่อมโยงกับตลาดผู้ซื้อได้อย่างเหมาะสม” โดยมีแนวทางดังนี้

1. หลักการทำงาน “จังหวัดบริหารจัดการผลไม้แบบเบ็ดเสร็จด้วยตนเอง” ดังนี้

1.1 การบริหารจัดการเชิงคุณภาพ โดยจัดทำแผนบริหารจัดการผลไม้พื้นที่ ซึ่งมี “คณะกรรมการเพื่อแก้ไขปัญหาเกษตรกรอันเนื่องมาจากผลิตผลการเกษตรระดับจังหวัด” (คพจ.) เป็นแกนหลักในการกลั่นกรองเชื่อมโยง บูรณาการ แผนงาน/โครงการ ในเรื่องการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานของผลไม้ และการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลไม้ด้านการตลาดตลอดฤดูกาลผลิต

1.2 การบริหารจัดการเชิงปริมาณ มุ่งเน้นการบริหารจัดการ โดยจัดสมดุลอุปสงค์ อุปทาน

2. มาตรการดำเนินการ

จัดทำเป็นแผนบริหารจัดการเชิงรุก เพื่อให้มองเห็นการทำงานอย่างชัดเจนทั้งด้านการผลิต (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์) และด้านการตลาด (กระทรวงพาณิชย์) ครอบคลุมตลอดระยะการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษของผลไม้จนสิ้นสุดฤดูกาล ดังนี้

ก. ระยะก่อนเก็บเกี่ยว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลัก ดำเนินการ

1. ส่งเสริมการผลิตไม้ผลนอกฤดู
2. เน้นพัฒนาคุณภาพผลผลิตเป็นหลัก
3. ส่งเสริมเกษตรกรรายย่อยให้รวมกลุ่มเพื่อผลิตไม้ผลคุณภาพตามระบบส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่
4. จัดทำข้อมูลเอกภาพและพยากรณ์ผลผลิต

ข. ระยะเก็บเกี่ยวผลผลิต กำหนดให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงพาณิชย์เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. ชี้เป้าแหล่งผลิตผลไม้คุณภาพได้ชัดเจน ตลอดจนวนรงค์ให้เกษตรกร เก็บเกี่ยวผลผลิตในระยะเวลาที่เหมาะสมตามดัชนีการเก็บเกี่ยว
2. ส่งเสริมการบริโภคและประชาสัมพันธ์ โดยประชาสัมพันธ์ข่าวสารในเรื่องคุณภาพ และคุณประโยชน์ของผลไม้ที่มีต่อสุขภาพและการดำรงชีวิตตั้งแต่ต้นฤดูกาล เน้นการบริโภคสดในประเทศให้มากขึ้น
3. ป้องปรามผลผลิตด้อยคุณภาพออกสู่ตลาด โดยให้คณะกรรมการเพื่อแก้ไขปัญหาเกษตรกรอันเนื่องมาจากผลิตผลการเกษตรระดับจังหวัด (คพจ.) ดำเนินการออกประกาศ และบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อติดตามตรวจสอบ รวมทั้งการใช้บทลงโทษกรณีพบผู้กระทำผิด
4. ส่งเสริมการแปรรูป เพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตและรองรับปริมาณผลไม้เกรดรองให้มีช่องทางการตลาดมากขึ้น
5. ส่งเสริมการรวบรวม คัดแยก และจัดชั้นคุณภาพผลผลิต การจัดทำระบบตรวจสอบย้อนหลังผ่านสถาบันเกษตรกร (กลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน และกลุ่มสหกรณ์) และศูนย์คัดแยกผลไม้ชุมชน เป็นต้น
6. สนับสนุนการกระจายผลผลิต สนับสนุนให้การกระจายผลผลิตออกนอกพื้นที่ที่มีความคล่องตัวมากขึ้น เช่น เชื่อมโยงตลาดล่วงหน้า การสร้างจุดกระจายสินค้าตลาดปลายทางของสถาบันเกษตรกรและการตั้งจุดกระจายผลผลิตออกนอกพื้นที่

7. จัดทำข้อมูลและกำกับดูแลสถานประกอบการ รับซื้อผลผลิตให้เป็นไปตามกฎหมาย

8. ผลักดันการส่งออก สนับสนุนและผลักดันให้มีการส่งออกผลิตผลสดและแปรรูป ไปยังประเทศเพื่อนบ้านและประเทศอื่นๆให้มากขึ้น

9. ส่งเสริมการเปิดตลาดต่างประเทศแห่งใหม่ ไม่ผูกขาดหรือพึ่งพาตลาดเก่ามากเกินไป

10. ส่งเสริมการจำหน่ายผลผลิตให้มีช่องทางการจำหน่ายทันสมัย สอดคล้องกับ Thailand 4.0

ค. ระยะหลังเก็บเกี่ยวผลผลิต หน่วยงานที่เกี่ยวข้องติดตามการดำเนินการตามมาตรการข้างต้น เพื่อประเมินการดำเนินงานให้ครอบคลุมด้านการผลิตและการตลาด เพื่อปรับปรุงและกำหนดแนวทางการพัฒนาปีต่อไป

แนวทางการขับเคลื่อนการบริหารจัดการระหว่างประเทศ

จากการศึกษาพบว่า มีแนวคิดในการจัดการไม้ผลจังหวัดยะลาจาก 3 กลุ่มหลักที่บางประเด็นมีความเห็นในทิศทางเดียวกันและในบางประเด็นก็มีความเห็นแตกต่างกัน ซึ่งแต่ละมุมมองทั้งที่แตกต่างและสอดคล้องกันมีผลต่อการนำไปสู่การปฏิบัติและการขับเคลื่อนที่ขาดเอกภาพ การวิจัยนี้จึงนำปัจจัยต่าง ๆ ที่มีการหยิบยกมาพูดคุยถึงตลอดการวิจัย มาทำการสังเคราะห์เป็นแนวทางเพื่อการขับเคลื่อนไม้ผลยะลาสู่ความยั่งยืนไว้ ดังนี้

1. ประเด็นรสชาติของผลไม้ยะลา จากการศึกษาพบว่า กลุ่มเกษตรกร ผู้รับซื้อและจัดจำหน่ายตลอดจนหน่วยงานราชการ ทั้ง 3 กลุ่มส่วนใหญ่มีความมั่นใจต่อรสชาติของผลไม้ยะลา ซึ่งพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความภูมิใจในรสชาติผลไม้ยะลา เช่นเดียวกับหน่วยงานราชการที่มีความเห็นว่าประเด็นรสชาติสามารถนำมาสู่การเพิ่มมูลค่าของผลไม้ยะลาได้ แต่ทั้งนี้พบว่า การดำเนินการยังไม่เป็นรูปธรรมในแง่ของการสร้างการรับรู้ให้กับตลาดซึ่งจะต้องเป็นตลาดเฉพาะ ทั้งนี้กลุ่มผู้รับซื้อและจัดจำหน่ายก็มีความเห็นสอดคล้องประเด็นนี้ โดยให้ความเห็นว่ารสชาติผลไม้ยะลาโดยเฉพาะทุเรียนมีความโดดเด่นแตกต่าง แต่ไม่ได้มีผลต่อการกำหนดราคาในการรับซื้อ เนื่องจากผู้บริโภคไม่ได้ให้ความสำคัญกับรสชาติแต่ให้ความสำคัญกับรูปลักษณ์ผลไม้ภายนอกในการตัดสินใจรับซื้อ ด้วยเหตุนี้การที่หน่วยงานภาครัฐทำการส่งเสริมภาพลักษณ์ด้านรสชาติไม้ผลยะลาจึงเป็นการดำเนินการที่ยังขาดความครอบคลุม เนื่องจากการนำประเด็นรสชาติมานำเสนอจะต้องเป็นการสร้างช่องทางตลาดใหม่ที่ไม่ใช่ตลาดส่งออกประเทศจีน ซึ่งต้องสร้างช่องทางการจัดจำหน่ายที่เฉพาะ แต่ปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานใดดำเนินการให้เป็นรูปธรรม

2. ผลไม้ปลอดสารเคมี จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรและหน่วยงานภาครัฐมีความเห็นว่า ผลไม้ยะลามีความโดดเด่นในเรื่องการเป็นผลไม้ปลอดสารเคมี เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ใช้สารเคมีในแปลงไม้

ผลหรือใช้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น และส่วนใหญ่เห็นว่าสามารถนำจุดเด่นนี้มาสู่การต่อยอดเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตได้ แต่ในมุมมองความเห็นของผู้รับซื้อและจัดจำหน่ายเห็นว่าประเด็นนี้เป็นจุดอ่อนของไม้ผลยะลา ทำให้ผู้รับซื้อขาดความมั่นใจต่อผลไม้มะลา เนื่องจากการเพิ่มอัตราความเสี่ยงในการมีหนอนในไม้ผลซึ่งจะทำให้ทางประเทศจีนไม่รับสินค้า และทำให้บริษัทเสียความเชื่อมั่นจากต่างประเทศ โดยผู้รับซื้อให้ความเห็นว่าประเด็นการปลอดสารเคมีของผลไม้ไม้ นั้น ประเทศจีนยังไม่ได้ให้ความสำคัญ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ประเด็นปลอดสารเคมีของไม้ผลยะลาควรมีการส่งเสริมการสร้างช่องทางตลาดใหม่เช่นเดียวกันกับประเด็นของรสชาติผลไม้มะลา

3. ผลไม้มะลามีหนอน จากการศึกษาพบว่า เนื่องจากการไม่ใช้สารเคมีในสวนไม้ผลของเกษตรกรยะลาทำให้โอกาสที่ผลไม้มะลามีหนอนสูงขึ้นด้วย โดยความเห็นของหน่วยงานราชการและผู้รับซื้อมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ประเด็นดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อราคาไม้ผลยะลาโดยเฉพาะทุเรียนที่มีการส่งออกต่างประเทศและมีโอกาสพบหนอนในผลไม้มากที่สุด ทั้งนี้เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเห็นว่า มีโอกาสที่ผลไม้มะลาจะพบหนอนได้แต่เป็นอัตราส่วนที่น้อย และโดยส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับเฉพาะแปลงเท่านั้น ไม่ใช่ทุกแปลงไม้ผลจะเป็นหนอนทั้งหมด โดยมีความเห็นว่ามียุงร่อยละ 10 ของผลผลิตทั้งหมดเท่านั้นที่มีหนอน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ถึงแม้อัตราส่วนการพบหนอนในผลไม้มะลาในบางปีอาจจะไม่สูงมาก แต่จะส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของผู้รับซื้อและเป็นประเด็นที่ส่งผลให้เกิดการกดราคา โดยพบว่าในบางแปลงที่ผู้รับซื้อมีความมั่นใจในการจัดการสวนแบบออร์แกนิกก็จะมีปัญหาการกดราคาจากประเด็นนี้

4. รูปทรง สี และขนาด จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรและหน่วยงานภาครัฐเห็นว่า รูปทรง สี และขนาดไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อราคาของผลผลิต ทั้งนี้ควรให้ความสำคัญกับรสชาติของผลผลิตมากกว่ารูปทรง ซึ่งเป็นความเห็นที่แตกต่างจากผู้รับซื้อที่ให้ความสำคัญกับรูปทรง สี และขนาด โดยส่วนใหญ่เห็นว่าผลไม้จากยะลาทั้งทุเรียนและมังคุดมีขนาดที่ไม่ได้มาตรฐานทำให้ไม่ได้ราคาตามตลาด ในขณะที่ทุเรียนก็มีหนามสีแดงซึ่งเมื่อนำไปชุบสารเคลือบจะได้สีที่ไม่สวยเหมือนทุเรียนจากพื้นที่อื่น ทำให้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อราคาในการรับซื้อ

5. ท้ายฤดูการผลิต จากการศึกษาสาเหตุของราคาผลผลิตที่ต่ำกว่าตลาดทั่วไป พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า ส่วนหนึ่งมาจากการที่ผลผลิตของยะลาออกช้ากว่าตลาดส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งแตกต่างจากความเห็นของผู้รับซื้อและหน่วยงานภาครัฐที่ให้เหตุผลว่า ตลาดยังคงมีความต้องการตลอดปีโดยเฉพาะอย่างยิ่งตลาดต่างประเทศ ดังนั้นราคาที่ต่ำกว่าราคาตลาดอื่นนั้นไม่ได้เป็นผลมาจากการให้ผลผลิตในช่วงท้ายฤดู แต่ทั้งนี้พบว่าผู้รับซื้อบางกลุ่มใช้เงื่อนไขนี้ในการเจรจาต่อรองกับเกษตรกร ซึ่งการสร้างความเข้าใจให้กับเกษตรกรเกี่ยวกับตลาดไม้ผลจะทำให้เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรองมากขึ้น

6. เกษตรอินทรีย์ จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานภาครัฐให้การส่งเสริมการเข้าสู่การทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น โดยให้เหตุผลในด้านการเพิ่มมูลค่าและการลดต้นทุน แต่เนื่องจากยังไม่มีการสร้างตลาดใหม่ให้กับเกษตรกรทำให้ผลการขับเคลื่อนในพื้นที่จังหวัดยะลายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ถึงแม้เกษตรกรส่วนใหญ่จะไม่นิยมใช้สารเคมีในการจัดการสวนอยู่เป็นทุนเดิมแล้ว โดยพบว่าการดำเนินการของเกษตรกรยังไม่ครบถ้วนตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ในขณะที่ผลผลิตที่ได้จากสวนเกษตรอินทรีย์ก็ยังคงใช้ตลาดเดียวกับผลผลิตเคมีทำให้ได้ราคาไม่แตกต่าง จึงยังไม่เป็นที่สนใจของเกษตรกร ในขณะที่ผู้รับซื้อก็ทำตลาดเพียงตลาดเดียวจึงไม่ได้ให้ความสนใจในการเปิดตลาดใหม่

7. การรวมกลุ่ม จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานภาครัฐส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร ซึ่งจะช่วยในเรื่องตลาดได้เป็นอย่างดี แต่ยังขาดความร่วมมือในการขับเคลื่อนจากเกษตรกรเนื่องจากยังไม่เห็นความสำคัญและยังขาดองค์ความรู้ในการจัดการกลุ่ม เช่นเดียวกันกับผู้รับซื้อที่เห็นว่ากลุ่มเกษตรกรยังไม่สามารถช่วยในด้านราคาผลผลิต ทั้งนี้เนื่องจากส่วนใหญ่กลุ่มเกษตรกรมักไม่มีการดำเนินการที่ครอบคลุมและเป็นรูปธรรม แต่จากการศึกษาพบว่าหากกลุ่มเกษตรกรมีการรวมตัวและจัดการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพจะส่งผลให้เกิดอำนาจในการต่อรองราคาผลผลิต ขณะเดียวกันยังสามารถลดต้นทุนในการบริหารจัดการสวนได้อีกด้วย

8. แรงงานสำหรับการเก็บผลผลิต จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรและผู้รับซื้อมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การขาดแรงงานในการเก็บเกี่ยวผลผลิตส่งผลให้เกษตรกรไม่สามารถต่อรองราคาผลผลิตได้มากนัก เพราะหากปล่อยผลผลิตไว้จะทำให้ตลาดไม่รับซื้อ ในขณะที่มุมมองหน่วยงานภาครัฐเห็นว่า แรงงานมีเพียงพอและยังเป็นแรงงานที่ขาดทักษะจำเป็นต้องพัฒนาเพิ่มเติม ทั้งนี้แรงงานส่วนใหญ่อยู่ในส่วนของผู้รับซื้อทำให้เกษตรกรไม่โอกาสในการต่อรองได้น้อยลงไป

9. การคัดแยก จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรและผู้รับซื้อไม่ได้ให้ความสำคัญกับการคัดแยกจากสวนเพื่อนำมาจำหน่าย โดยเกษตรกรบางกลุ่มให้ความเห็นว่าถึงแม้จะมีการคัดแยกมาจากสวนแล้ว ผู้รับซื้อก็จะทำการคัดแยกใหม่อีกครั้ง ทำให้เสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ ในขณะที่หน่วยงานภาครัฐส่งเสริมให้มีการคัดแยกซึ่งสามารถสร้างอำนาจในการต่อรองราคาให้กับเกษตรกรได้จริง แต่ทั้งนี้พบว่ามาตรฐานการคัดแยกของผู้รับซื้อมีความแตกต่างกัน ดังนั้นปัจจัยที่มีผลต่อการต่อรองในเรื่องการคัดเกรดผลไม้มาจากความเชื่อมั่นระหว่างผู้รับซื้อกับเกษตรกรเป็นสำคัญ การคัดแยกจะส่งผลดีต่อเกษตรกรมากขึ้นหากมีการรวบรวมผลผลิตในรูปแบบกลุ่มเกษตรกร

10. การขนส่ง จากการศึกษาพบว่า ทั้งเกษตรกร ผู้รับซื้อและหน่วยงานภาครัฐมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ต้นทุนจากค่าขนส่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ราคาผลผลิตในพื้นที่ต่ำกว่าพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าค่าขนส่งเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งของราคา

11. ภาพลักษณ์ เกษตรกรและหน่วยงานภาครัฐมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การสร้างภาพลักษณ์ของผลไม้จะเป็นช่องทางสำคัญในการเพิ่มมูลค่าทางการตลาดได้ เนื่องจากยะลาเป็นเมืองชายแดนที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาจำนวนมาก แต่ทั้งนี้การสร้างภาพลักษณ์จำเป็นต้องมีการขับเคลื่อนอย่างเป็นเอกภาพของทุกฝ่าย ในขณะที่ผู้จัดซื้อมีความเห็นว่าการดำเนินการดังกล่าวไม่ส่งผลต่อการยกระดับราคาโดยรวมของผลผลิต สามารถดำเนินการได้เฉพาะพื้นที่เท่านั้น

12. ปริมาณผลผลิตที่ออกสู่ตลาด การศึกษาพบว่า เกษตรกรมีความกังวลกับปริมาณผลผลิตในพื้นที่ที่จะออกสู่ตลาดซึ่งกระทบกับราคาผลผลิตในแต่ละปี ทั้งนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ทราบถึงความต้องการของตลาดในภาพรวม ในขณะที่ผู้รับซื้อและหน่วยงานภาครัฐรับทราบถึงราคาตลาดไม้ผลในภาพรวมและมีความมั่นใจถึงความสามารถในการรับซื้อผลผลิตในพื้นที่และใช้เป็นประเด็นในการต่อรองราคากับเกษตรกร

13. จำนวนผู้รับซื้อ จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรและผู้รับซื้อเห็นว่าจำนวนผู้รับซื้อไม่มีผลต่อการยกระดับราคา ในขณะที่หน่วยงานภาครัฐเห็นว่าประเด็นนี้เป็นปัจจัยในการยกระดับราคาและได้มีการดำเนินการในปีที่ผ่านมาโดยการเชิญบริษัทส่งผลไม้ออกขนาดใหญ่เข้ามารับซื้อพบว่าสามารถให้ราคาได้สูงกว่าราคาของผู้รับซื้อทั่วไป แต่การเปิดตลาดดังกล่าวขาดการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่รับทราบและบางส่วนยังไม่มั่นใจผู้รับซื้อรายใหม่

14. เครือข่ายผู้บริโภค การศึกษาพบว่า เกษตรกรและผู้รับซื้อมีความเห็นว่า เครือข่ายผู้บริโภคไม่มีผลต่อการยกระดับราคาผลผลิต เนื่องจากการส่งออกผลผลิตเป็นการส่งออกโดยรวมไม่จำเป็นต้องมีการสื่อสารย้อนกลับจากผู้บริโภค ในขณะที่หน่วยงานภาครัฐเห็นว่าช่องทางนี้จะสร้างความมั่นใจและพัฒนายกระดับผลผลิตในอนาคตได้ ซึ่งปัจจุบันภาครัฐอยู่ระหว่างการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรเพื่อสร้างช่องทางสื่อสารกับผู้บริโภค

จากข้อมูลข้างต้นสามารถนำเสนอในรูปตารางได้ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ประมวลปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการไม้ผลยะลา

ประเด็น	ความเห็น		
	เกษตรกร	ผู้รับซื้อ	ภาครัฐ
• รสชาติดี	ยอมรับ	ยอมรับ	ยอมรับ
• ผลไม้ปลอดสารเคมี	ยอมรับ	ไม่ให้ความสำคัญ	ส่งเสริม
• มีหนอน	ไม่ยอมรับ	ยอมรับ	ยอมรับ
• รูปทรง สีและขนาดไม่ได้ตามมาตรฐาน	ไม่ยอมรับ	ยอมรับ	ไม่ยอมรับ

ประเด็น	ความเห็น		
	เกษตรกร	ผู้รับซื้อ	ภาครัฐ
• สีและผิวของผลผลิตไม่ได้ตามมาตรฐาน	ไม่ส่งผลต่อราคา	ส่งผลต่อราคา	ไม่ส่งผลต่อราคา
• ทำยถุคของประเทศ	ยอมรับ	ไม่ยอมรับ	ไม่ยอมรับ
• เกษตรอินทรีย์	ไม่ให้ความสำคัญ	ไม่ให้ความสำคัญ	ให้ความสำคัญ
• การรวมกลุ่ม	ไม่ให้ความสำคัญ	ไม่ให้ความสำคัญ	ให้ความสำคัญ
• แรงงานเก็บผลผลิต	ยอมรับ	ยอมรับ	ไม่ยอมรับ
• การคัดแยก	ไม่ยอมรับ	ไม่ยอมรับ	ยอมรับ
• การขนส่ง	ยอมรับ	ยอมรับ	ยอมรับ
• ภาพลักษณ์	ยอมรับ	ไม่ยอมรับ	ยอมรับ
• ปริมาณผลผลิตที่เข้าสู่ตลาด	ยอมรับ	ไม่ยอมรับ	ไม่ยอมรับ
• จำนวนผู้รับซื้อ	ไม่ยอมรับ	ไม่ยอมรับ	ยอมรับ
• เครือข่ายผู้บริโภค	ไม่ยอมรับ	ไม่ยอมรับ	ยอมรับ

จากข้อมูลข้างต้น สามารถนำเอาปัจจัยดังกล่าวมาจัดกลุ่มกลยุทธ์ได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลยุทธ์ที่มีผลต่อการยกระดับราคา ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่

1.1 ด้านผลผลิต ประกอบด้วย การดำเนินการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวนของเกษตรกร คือ 1) การจัดการเรื่องหนอนผลไม้ 2) รูปทรงและขนาด 3) สีและผิวของผลผลิต

1.2 ด้านวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย การดำเนินการเพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่ม การคัดแยกผลผลิตเพื่อการจำหน่าย การวางแผนจัดการแรงงาน และการจัดการการขนส่งสินค้าของกลุ่ม

1.3 ด้านการหนุนเสริมของหน่วยงานต่าง ๆ ประกอบด้วย การสร้างการรับรู้เกี่ยวกับตลาดและขนาดตลาดให้กับเกษตรกร การสร้างความเชื่อมั่นต่อผลผลิต และการสร้างช่องทางการสื่อสารและการสร้างเครือข่ายผู้บริโภค

2. กลยุทธ์เพื่อสร้างความเข้าใจกับเกษตรกรถึงปัจจัยที่ไม่ส่งผลต่อการยกระดับราคา ประกอบด้วย ประเด็น รสชาติ การไม่ใช้สารเคมี การออกทำยถุคของประเทศ และการต่อรองราคากับผู้ซื้อ

3. กลยุทธ์เพื่อสร้างความยั่งยืน ประกอบด้วย การเข้าสู่การทำเกษตรอินทรีย์ การสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับไม้ผลยะลา

รูปที่ 5 การสังเคราะห์ประเด็น

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. พื้นที่จังหวัดยะลาเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการทำเกษตรไม้ผล และมีความเข้มแข็งในการทำเกษตรผสมผสาน ไม่ใช่การทำเกษตรเชิงเดี่ยว ซึ่งพบว่าการทำเกษตรผสมผสานที่มีความหลากหลายพันธุ์พืชในแปลงเดี่ยวสามารถความมั่นคงให้กับเกษตรกรได้มากกว่าการทำเกษตรเชิงเดี่ยว การทำเกษตรแบบผสมผสานลดความเสี่ยงจากการผันแปรด้านราคาของไม้ผลได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของกิริติพร จูตะวิริยะ และพัชรินทร์ ลาภานันท์ (2557, 26-28) ที่ระบุว่า การส่งเสริมการเกษตรที่มุ่งผลการผลิตเพื่อขายที่เป็นการผลิตเชิงเดี่ยวทำให้วิถีชีวิตของเกษตรกรผูกโยงกับระบบเศรษฐกิจที่ถูกกำหนดด้วยตลาด การฝึกปัจจัยการผลิตและตลาดภายนอกทำให้เกษตรกรขาดความสามารถในการพึ่งตนเอง ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรรายย่อยประสบปัญหาการขาดทุนอยู่ในภาวะหนี้สิน และทำให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มขึ้นมากมาย ซึ่งสอดคล้องกับสภาพเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดยะลาที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย การทำเกษตรเชิงเดี่ยวจะยิ่งเพิ่มความเสี่ยงด้านราคาผลผลิตมากขึ้น ทั้งนี้หากเกษตรกรได้รับการส่งเสริมตามมาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศจะช่วยสร้างความมั่นใจให้กับตลาด และยกระดับคุณภาพผลผลิต สร้างเอกลักษณ์ของผลผลิตได้ แต่ทั้งนี้หน่วยงานทุกภาคส่วนจะต้องร่วมกันผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนการใช้มาตรฐานเกษตรเชิงนิเวศ

2. การเสริมสร้างการเรียนรู้ด้านการเกษตรให้กับเกษตรกรในพื้นที่เป็นเงื่อนไขความสำเร็จสำคัญเพื่อการยกระดับคุณภาพผลผลิตและคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ความรู้ที่จำเป็นสำหรับเกษตรกรไม่ใช่เรื่องของ

การดูแลบำรุงรักษาต้นไม้เท่านั้น แต่จะต้องครอบคลุมตั้งแต่เรื่องดิน น้ำ สภาพแวดล้อม ไปจนถึงเรื่องของการจัดการผลผลิตและตลาด ซึ่งปัจจุบันหน่วยงานที่รับผิดชอบมุ่งเน้นเรื่องการดูแลสวนตามช่วงฤดู และเป็นการให้ความรู้แบบทางเดียว คือการถ่ายทอดความรู้โดยขาดการรับฟังข้อมูลจากเกษตรกร ทำให้การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติเกิดขึ้นน้อยมาก นอกจากนี้ความรู้ที่นำเสนอให้กับเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ที่มาจากการบริหารจัดการเกษตรเชิงเดี่ยวหรือเกษตรอุตสาหกรรม ซึ่งไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกรในพื้นที่ จากการศึกษาครั้งนี้ได้ออกแบบหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม ซึ่งมุ่งเน้นการปรับกระบวนการทำเกษตรกรรมเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตและศรัทธา โดยเกษตรกรได้เรียนรู้จากข้อมูลจริงในสวนตั้งแต่การตรวจสอบคุณภาพดิน การใช้สิ่งที่มีในสวนเพื่อเพิ่มผลผลิต ทำให้เกิดการปฏิบัติได้จริง เน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกเพื่อให้เห็นพลวัตรของความเปลี่ยนแปลง การเยี่ยมชมดูงานเพื่อให้เห็นความท้าทายและสร้างแรงบันดาลใจให้กับเกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของนภาพร เวชกามา และธีระรัตน์ ชินเสน (2558) ที่ระบุว่า หัวใจของการทำเกษตรกรรมคือ กระบวนการเรียนรู้ โดยต้องให้ความสำคัญกับความรู้เกี่ยวกับดิน น้ำ พืช สัตว์ และการถอดความสำเร็จจากเกษตรกรคนอื่น ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ และการศึกษาของสมชาย บุญประดับ และคณะ (2558) ที่ระบุว่า ในแต่ละพื้นที่ของประเทศไทยมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่แตกต่างกัน ความนิยมของเกษตรกรในการปลูกพืชเชิงเดี่ยวและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกษตรกรมีปัญหารายได้ต่ำ ขาดความมั่นคงในอาชีพเกษตรกรรม และก่อให้เกิดมลภาวะต่อสภาพแวดล้อม การใช้ความรู้จึงจะต้องสอดคล้องกับสภาพนิเวศน์ของแต่ละพื้นที่ เช่นเดียวกันกับการใช้เทคโนโลยีที่จะต้องมีการปรับใช้และผสมผลเข้ากับภูมิปัญหาท้องถิ่นและวัฒนธรรมพื้นบ้าน และผลการศึกษาของจิรวุฒ มงคล, เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และบำเพ็ญ เขียวหวาน (2016) ที่ระบุว่า เกษตรกรต้องการความรู้จากการเยี่ยมชมในสวน

3. การรวมกลุ่มเกษตรกรเป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและการยกระดับคุณภาพผลผลิต การรวมกลุ่มของเกษตรกรเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างอำนาจต่อรองทางการตลาด การรวมกลุ่มเกษตรกรจะเป็นนโยบายที่รัฐให้การสนับสนุนมาอย่างยาวนาน แต่ในพบว่า การขับเคลื่อนการทำงานของเกษตรกรยังทำได้อย่างจำกัดขาดประสิทธิภาพ และไม่ส่งผลต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรได้ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากการดำเนินงานที่ไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเกษตรกรของหน่วยงานภาครัฐ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงอาศัยแกนนำบางกลุ่มในการขับเคลื่อนตามนโยบายรัฐที่ลงมา ด้วยเหตุนี้ความสำเร็จจากการดำเนินงานตามนโยบายปรากฏให้เห็นได้ แต่ขาดศักยภาพในการดำเนินการขยายผลสร้างการพัฒนาที่ทั่วถึงในพื้นที่จังหวัดยะลา การสะท้อนความจำเป็นที่เชื่อมโยงกับหลักการศาสนาจากหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม และการให้ความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละสวนจะช่วยให้การรวมตัวของกลุ่มเกษตรกรมีประสิทธิภาพ

และเห็นผลเป็นรูปธรรมขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของวรรณวิมล ภัทรสิริวงศ์ และคณะ (มปป.) ที่ระบุว่า การส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรที่ได้ผลจะต้องสร้างให้เกิดเครือข่ายเกษตรกรที่มีความตั้งใจและมีศักยภาพในการดำเนินงานทั้งในด้านการผลิตและการตลาด

4. การช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐส่วนใหญ่มุ่งที่ปลายทางของผลผลิตและขาดความต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการช่วยเหลือที่ไม่มีความยั่งยืนและเป็นส่วนหนึ่งที่ทำลายกลไกตลาด ส่งผลต่อราคาผลผลิตทางการเกษตร ในขณะที่กลไกที่จะสามารถสร้างการรองรับที่ยั่งยืนเช่นการรวมตัวเกษตรกรเพื่อการรับซื้อและคัดแยกกลับนำมาใช้เฉพาะในปีที่มีปัญหาราคาตกต่ำ ซึ่งหากหน่วยงานภาครัฐส่งเสริมสร้างความยั่งยืนให้กับศูนย์คัดแยกผลผลิตให้สามารถขับเคลื่อนได้ด้วยภาคเกษตรกรจะสามารถเป็นกลไกสำคัญในการรองรับตลาด การพัฒนา กลุ่มเกษตรกรให้สามารถจัดการผลผลิตของสมาชิกในกลุ่มได้จะช่วยให้เกษตรกรลดต้นทุนและมีผลกำไรจากการดำเนินธุรกิจของกลุ่มได้อีกด้วย ซึ่งหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมจะสามารถเป็นแนวทางในการพัฒนา กลุ่มเกษตรกรได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของจิรวุฒ มงคล, เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และ บำเพ็ญ เขียวหวาน (2016) ที่ระบุว่า เกษตรกรต้องการมากที่สุดสำหรับการสนับสนุนทางด้านการจัดการแปลง การจัดหาตลาด ปัจจัยการผลิต องค์ความรู้ในการผลิต การเข้าสู่มาตรฐานสินค้า

5. แนวปฏิบัติหลายประการที่เกษตรกรในพื้นที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดจากการกตราคาผลผลิตได้ เช่น การขายผลผลิตที่ยังไม่สุกพร้อมเก็บ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกห้ามโดยหลักการของศาสนาอิสลาม ผลจากการนำหลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมไปใช้จะกระตุ้นการปรับเปลี่ยนแนวคิดในเรื่องดังกล่าวได้ แต่ทั้งนี้กลุ่มจะต้องมีศักยภาพในการเข้าช่วยเหลือสมาชิก ปกป้องสมาชิกจากการกระทำในสิ่งที่ผิดตามหลักศาสนาและกฎหมายบ้านเมือง

6. ระบบสารสนเทศที่ออกแบบจะต้องเอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และเป็นเรียนรู้ให้กับสมาชิก และเกษตรกรที่สนใจเพื่อการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวนเพื่อยกระดับคุณภาพผลผลิตและสร้าง การตลาดที่เข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของกิริติพร จูตะวิริยะ และพัชรินทร์ ลาภานันท์ (2557) ที่ได้เสนอไว้ว่า การทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ จะส่งเสริมให้เกษตรกรให้สามารถปรับเปลี่ยนการทำเกษตร สร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และ สอดคล้องกับผลการศึกษาของคณิดา ไกรสันติ และรัสมนต์ คำศรี (2559) ที่ระบุว่า การบริหารวิสาหกิจจะต้องให้ความสำคัญต่อการเพิ่มพูนความรู้ การจัดการความรู้และข้อมูล และถ่ายทอดไปยังสมาชิกรุ่นต่อไป และ สอดคล้องกับผลการศึกษาของสินีนุช คุรุฑเมือง แสนเสริม และพลสรายุ สราญรมย์ (2558) ที่ระบุว่า เกษตรกรศึกษาค้นคว้าหาความรู้และการแลกเปลี่ยนความรู้ผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ

ระบบสารสนเทศจะต้องสร้างให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่มเพื่อสร้างการรับรู้และการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสวนที่มีพลังและประสิทธิภาพ โดยระบบต้องเอื้อให้สมาชิกสามารถนำเสนอ ถ่ายทอดความรู้ที่ตนเองมีเพื่อการแลกเปลี่ยนกันได้ สมาชิกจะต้องสามารถนำเสนอปัญหาที่ตนเองประสบผ่าน

ระบบเพื่อสร้างช่องทางในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาจากเพื่อนสมาชิก ซึ่งการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างกันจะทำให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจในการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติมากขึ้น ขณะเดียวกันก็จะสามารถเป็นช่องทางสำหรับการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของกลุ่มให้กับสมาชิกได้ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของคณิดา ไกรสันติ และรสมนต์ คำศรี (2559) ที่ระบุไว้ว่า การมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ตัวสมาชิก การบริหารจัดการและข้อมูลข่าวสารเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน และสอดคล้องกับความเห็นของบุหลัน กุลวิจิตร (2560) ที่ระบุไว้ว่า บุคคลเป็นสื่อที่มีอิทธิพลสำหรับเกษตรกรต่อการสื่อสารและการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมการเกษตรมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสื่อบุคคลครอบคลุมทั้งบุคคลภายในท้องถิ่นและบุคคลภายนอกท้องถิ่น

7. การดำเนินการของกลุ่มจะต้องมีกลไกในการควบคุมคุณภาพ สินค้าต้องผ่านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เน้นการใช้ทรัพยากรภายในให้มากที่สุดและมีการพึ่งพาตนเองเป็นเป้าหมายหลัก โดยระบบสารสนเทศจะต้องทำหน้าที่ในการสร้างการรับรู้ของสมาชิกและสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคและสังคม ทั้งนี้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศจะส่งผลในการกระตุ้นการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจ การสร้างแรงจูงใจให้กับสมาชิกในการดำเนินการตามมาตรฐาน ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพของการบริหารจัดการมาตรฐานของกลุ่มวิสาหกิจ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของธาดา จันตะคุณ และณัฐวี อุตกฤษฎ์ (2009) ที่ระบุว่า ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศจะช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์กรให้สามารถทำงานได้รวดเร็วขึ้น สร้างให้เกิดความยืดหยุ่นต่อวิธีการบริหารโครงการ ติดตามตรวจสอบความก้าวหน้าของการดำเนินการได้

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยนี้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 2 ประการคือ ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.1 การยกระดับคุณภาพไม้ผลจังหวัดยะลามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพื่อสร้างความมั่นคงในอาชีพให้กับเกษตรกร ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพการจัดการสวนและการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับผลผลิตของจังหวัด

1.2 การถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรควรนำเสนอกรณีศึกษาในพื้นที่เพื่อต้นแบบในการจัดการที่ใกล้เคียงและสร้างความเชื่อมั่นให้กับเกษตรกร

1.3 หลักสูตรเศรษฐศาสตร์วิถีธรรมเป็นหลักสูตรที่จะสามารถยกระดับศักยภาพแกนนำเกษตรกรในการบริหารจัดการกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพและเชื่อมโยงกับหลักการศาสนาอิสลามที่เกษตรกรส่วนใหญ่ในพื้นที่นับถือ

1.4 ควรส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มเกษตรกรมากกว่าการนำเสนอความรู้จากภายนอกเพียงมิติเดียว เพราะกระบวนการกลุ่มจะส่งเสริมการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้มากกว่าการรับความรู้จากวิทยากร

1.5 ควรเพิ่มศักยภาพการรวบรวมและคัดแยกผลผลิตให้กับศูนย์คัดแยก โดยให้ศูนย์ดำเนินการเป็นประจำในทุกปี เพื่อสร้างอำนาจต่อรองให้กับเกษตรกร

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการวิจัยเพื่อเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มในการบริหารจัดการสวนและการจัดการตลาด

2.2 ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางการใช้ระบบโค้ชชิ่งและกระบวนการกลุ่มเกษตรกรเพื่อการปรับเปลี่ยนและพัฒนาทักษะการบริหารจัดการสวน

2.3 ควรมีการวิจัยเพื่อสร้างบทบาทให้กับสมาชิกในครอบครัวเกษตรกรเพื่อการดำเนินการกลุ่มเกษตรกรและการแปรรูปผลผลิต

2.4 ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางการแปรรูปผลผลิตและการศึกษาตลาดผลผลิต

2.5 ควรมีการวิจัยแนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริหารเงินทุนสำหรับกลุ่มเกษตรกร

บรรณานุกรม

- Porter, M.E. 1985. Competitive Strategy: Creating and Sustaining Superior Performance. Free Press, New York. (35)
- เครือวัลย์ แก้วเอี่ยมและคณะ. 2557. **มาตรฐานอาหารฮาลาลสำหรับผู้ป่วยในโรงพยาบาล**. สำนักบริหารการสาธารณสุข สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข.(5)
- เจระอเมาะ จิเตะ. 2553. **พฤติกรรมการซื้อขายผลิตภัณฑ์อาหารฮาลาลของผู้บริโภคในเขต อ.เมือง จ.ปัตตานี**. สาขาวิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- เขาวนฤทธิ เรืองปราชญ์. 2549. **ความเชื่อและประเพณีในการทำบุญของชาวมุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. อิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- เทพกร ณ สงขลา. 2556. **รูปแบบการจัดการทรัพยากรเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ยั่งยืนในอำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช**. ปริญญาดุฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรเกษตรเขตร้อน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- การทำความเข้าใจตามศาสนบัญญัติ. 2557. **วิชาฟิกฮ์**. http://ilmulfik.blogspot.com/2014/10/blog-post_31.html เข้าถึงวันที่ 15 สิงหาคม 2560
- กิตติพร จุตะวิริยะ และ พชรินทร์ ลาภานันท์. (2557). **เกษตรผสมผสาน: ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของเกษตรกรอีสานภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์**. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง. 10(3) กันยายน - ธันวาคม 2557. 25-48.
- คณิตา ไกรสันติ และรัสมนต์ คำศรี. (2559). **แนวทางการพัฒนาศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสุชาวดี ตำบลปริก อำเภอสะเตาะ จังหวัดสงขลา**. การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 7 23 มิถุนายน 2559 มหาวิทยาลัยมหาดใหญ่. 554-566.
- จารุวัจน์ สองเมือง, มุหามัดรุษานี บากา, สุวรรณีย์ หลังปุเต๊ะ, วุฒิสักดิ์ พิศสุวรรณ และอภิรักษ์ โต๊ะดาหยง. 2558. **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ พัฒนาการมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการอิสบะห์ของภาคชุมชนมุสลิมเพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาอิสลาม**. สนับสนุนการวิจัยโดย สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.)
- จิตคุปต์ ละอองปลิว. 2559. **การปรับตัวและการมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้นำในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบทกรณีศึกษาอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี**. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. 10(2) ตุลาคม 2558-มีนาคม 2559. หน้า 151-177.
- จิรวุฒ มงคล, เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และบำเพ็ญ เขียวหวาน. 2016. **ความต้องการการส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ของเกษตรกรในจังหวัดสกลนคร**. The National and International Graduate Research Conference 2016. Thailand and Universitas Muhammadiyah Yogyakarta, Indonesia. สืบค้นจาก <https://gsbooks.gs.kku.ac.th/59/ingrc2016/pdf/BMP15.pdf>
- จุฑาทิพย์ ภัทราวาท, สายสุตา ศรีอุไร, ณัฐกานต์ สหวัชรินทร์, วสินธรา ขวัญเงิน, สนธยา สีแดง, พรติมา คงศรี, วันวิสาข์ ยวงไย, วิภาดา ช่วยด้วง, จินตรา นกเงิน, ประทีน สนธิ์, วรวัฒน์ ดาวเจริญ, และ

- กาญจน์ ยั่งยืน. 2556. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย การพัฒนาและดำเนินการตัวแบบ Farmer Shop ระยะที่ 2. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ชาทิน นานิก. 2557. 30 บทเรียนเพื่อเข้าใจอิสลาม. <http://www.islamcare.net/%E0> เข้าถึงวันที่ 15 สิงหาคม 2560
- ณัฐกร ทองเพียร, ชาญเวทย์ อิงค์เวทย์, สหชาติ สรรพคุณ, สุนันทา ศรีม่วง, และธนัท อาจสีนาค. 2558. การประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ร่วมกับฐานข้อมูลภูมิศาสตร์ในพื้นที่บริการวิชาการของวิทยาลัยชัยบาดาลพัฒนา อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เพื่อหาความเหมาะสมของพื้นที่เพาะปลูกของชุมชน. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร. ปีที่ 10 (2) กรกฎาคม-ธันวาคม 2558. 85-95.
- ธัชธาวินท์ สະรุโณ. 2558. ข้อมูลพื้นฐานเพื่อการวิจัยและพัฒนาการผลิตพืชในภาคใต้ตอนล่าง (ภาคใต้ตอนล่าง). สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 8 จังหวัดสงขลา.
- ธาดา จันตะคุณ และณัฐวิ อุตกฤษฎ์. (2009). การพัฒนาระบบสารสนเทศสำหรับการบริหารโครงการพัฒนาซอฟต์แวร์ผ่านอินเทอร์เน็ต. The 5th National Conference on Computing and Information Technology. 460-465.
- นภาพร เวชกามา และธีระรัตน์ ชินแสน. 2558. รูปแบบเกษตรประณีตเพื่อพัฒนาอาชีพสู่ความยั่งยืน: กรณีศึกษาเกษตรกตำบลนาโส อำเภอหาดขาม จังหวัดยโสธร. วารสารเกษตรพระวรุณ. 12(1). มกราคม- มิถุนายน 2558. หน้า 59- 66.
- นรรัตน์ ศักดิ์เลิศวิไล. 2558. การยกระดับการบริหารจัดการโลจิสติกส์เข้าโดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับการวางแผนการนำอ้อยเข้าสู่โรงงาน กรณีศึกษา โรงงานน้ำตาล. สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- นุรฮายาตี สะอิด. มปป. บทลงโทษในอิสลาม. <http://mawinekin.blogspot.com/2011/04/3-6-1-2-3-4-5-6-1.html> เข้าถึงวันที่ 15 สิงหาคม 2560
- บุหลัน กุลวิจิตร. (2560). สื่อบุคคลกับการส่งเสริมการเกษตร 4.0. Veridian E-journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ. 10(3) กันยายน-ธันวาคม 2560. 2440-2454.
- พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานภาษาอาหรับ มะดีนะฮ์ ศูนย์กษัตริย์พะอ์ด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน (ซูเราะห์อาลาอิมรอน อายะฮ์ ที่ 152)
- พันธิจิตต์ สีเหนียง. 2556. เอกสารคำสอน วิชา 02032413 การส่งเสริมเกษตรยั่งยืน. ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร กำแพงแสน.
- พิมกมล แก้วใส. 2554. การวิเคราะห์ใช้คุณค่าของผลิตภัณฑ์มันสำปะหลังไทย. การจัดการเทคโนโลยีอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- มนตรี จังจนสมบัติ. 2554. จากโลกกลมสู่โลกแบน จากโซ่แห่งคุณค่าสู่ตะแกรงแห่งคุณค่า. วารสารรามคำแหง ปีที่ 25 ฉบับที่ 4 คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มุณีร์ (สมศักดิ์) มุหะหมัด. 2541. หลักสูตรอิสลามศึกษา ระดับที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สมาคมนักเรียนเก่าศาสนาวิทยา.(21)

- ยูซุฟ อบูบักร. 2560. บทบาทของทุกลมหายใจ. <http://www.islammore.com/view/2255> เข้าถึงวันที่ 16 สิงหาคม 2560
- รอชิด บิน หุเสน. 2560. ความบริสุทธิ์ใจและการตั้งใจ. <http://www.islammore.com/view/3230> เข้าถึงวันที่ 16 สิงหาคม 2560
- รัชฎา อัสสินธิสกุล. 2558. APO Society. วารสาร Productivity World สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. 20(116) พฤษภาคม-มิถุนายน 2558. หน้า 15-
- รัฐชนก ชัยสุข เหว็ด ภิระบรรณ, แจ่มจิตร ภิระบรรณ และ สุลีมาศ คำมุง. (2559). การจัดการวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพไม้กวาดลายดอกแก้ว ตำบลงสุวรรณ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา. วารสารวิชาการ สถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิก. 2(2) กรกฎาคม-ธันวาคม 2559. 73-96.
- วทัญญูตา ไพโรจน์. 2558. การจำลองการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน กรณีศึกษา: สี่แยกอินโดจีน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. การประชุมวิชาการนิสิตนักศึกษาภูมิศาสตร์และภูมิสารสนเทศแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 8 วันที่ 25-26 ธันวาคม 2558. 1-16.
- วรรณวิมล ภักธรวิวงศ์, สุปราณี บุญเรืองรุ่งธนา, กฤษณะ ป้องนานาค และกิตติยา โพธิตา. มปป. การศึกษาพัฒนาแนวทางการลดใช้สารเคมีในการเกษตรด้วยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- วิศิษฐ์ ลิ้มสมบุญชัย, อรชร ศรีสวัสดิ์เล็ก, เออวดี อุบลสุข, และสร้างฟ้า เสริฐแก้ว. 2554. การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนของการปลูกไม้กฤษณาในระบบวนเกษตร. การประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปี 2554 “การพัฒนาอนาคตชนบทไทย: รากฐานที่มั่นคงเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน” 27-29 มกราคม 2554.
- วุฒิชัย วีระมาชา. 2553. ความพร้อมของโรงแรมในอำเภอเมืองเชียงใหม่ต่อการรองรับมาตรฐานการบริการอาหารฮาลาลเพื่อการท่องเที่ยว. สาขาวิชาการตลาด. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมเกียรติ ช่อเหมือน. 2558. ระบบจัดเก็บและค้นคืนข้อมูลบรรณภัณฑ์ชั้นนอกผ่านคิวอาร์โค้ด. การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา “การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” 3-4 กันยายน 2558 หน้า 813-819.
- สมชาย บุญประดับ, จันทนา ใจจิตร, ชวนชื่น เตียววิไล, วันชัย ถนอมทรัพย์ วิไลวรรณ พรหมคำ และสมเจตน์ ประทุมมินทร์. 2558. รายงานชุดโครงการวิจัย วิจัยและพัฒนาระบบการปลูกพืชอย่างยั่งยืน. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จากเว็บไซต์ <http://www.doa.go.th/research/attachment.php?aid=2270>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานয়รัฐมนตรี. (2549). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554). กรุงเทพฯ.
- สำนักมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.). มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มกท. ACT Organic Standards 2016. เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ สืบค้นจาก http://www.coispa.it/docs/Organic%20standard/Thailand_act_standards_2016.pdf

- สินีนุช ครุฑเมือง แสนเสริม และ พลสรายุ สราญรมย์. (2558). รูปแบบพฤติกรรมและเงื่อนไขการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของเกษตรกร. E-jodil.stou.ac.th. 5(2) กรกฎาคม-ธันวาคม 2558. 87-105.
- สิริยา คงสมพงษ์. 2557. รายงานผลสรุปการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้บริหารภาครัฐ หลักสูตร การสร้างมูลค่าจากต้นน้ำถึงปลายน้ำ
- หนังสือพิมพ์เดลินิวส์.2551. ‘ลองกอง’ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ถูกทอดทิ้ง, คอลัมภ์ข่าวเกษตรประจำวัน. วันที่ 26 สิงหาคม 2551. สืบค้นจากเว็บไซต์ <http://www.phtnet.org/news51/view-news.asp?nID=526>
- หนึ่งหทัย ตันติสันติสม และสรพรเพชญ์ เทียงเกตุ. 2557. รายงานผลการวิจัย เรื่อง การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับด้านเกษตรอินทรีย์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้. มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- อนันต์ พลธานี, อรุณี พรหมคำบุตร, นิสิต คำหล้า, พงศ์ศักดิ์ ยิ่งยืน, และ สุภาภรณ์ พวงชมพู. 2557. การวิเคราะห์ระบบนิเวศเกษตรเพื่อพัฒนาระบบเกษตรที่ระดับหมู่บ้าน: กรณีศึกษาหมู่บ้านจอมศรี อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์. เกษตร 42(ฉบับพิเศษ 2) 94-103.
- อับดุลเราะมัน เจาะอารง.2560. ลุ่มหลงกับโลกดุนยา. <http://www.islammore.com/view/3178> เข้าถึงวันที่ 15 สิงหาคม 2560
- อิสมาอีล กอเซ็ม.2560. จงรักษาหน้าที่ของตัวเอง. <http://www.islammore.com/view/3670> เข้าถึงวันที่ 16 สิงหาคม 2560
- อิสมาอีล กอเซ็ม.2560.ญามาอะห์.<http://www.islammore.com/view/1467> เข้าถึงวันที่ 18 สิงหาคม 2560
- อิสมาอีล อิบูบักร์. 2552. แนวคิดธุรกิจอิสลาม. เอกสารประกอบการสอน
- อุษมาน อิดริส. 2555. อะมานะฮ์ หน้าที่และความรับผิดชอบ. มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา

ภาคผนวก

กรณีศึกษา “การจัดตั้งศูนย์รวบรวมมังคุด ณ สำนักงานเกษตรอำเภอเบตง จังหวัดยะลา”

29 กรกฎาคม – 15 สิงหาคม 2561

โครงการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมบริหารไม้ผลครบวงจรตามแนวเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม (โครงการ SE วิถีธรรม) จังหวัดยะลา โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เริ่มปฏิบัติการรวบรวมมังคุด ในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ร่วมกับสำนักงานเกษตรอำเภอเบตง เครือข่ายสมาชิกสภาเกษตรกร จังหวัดยะลา และวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตมังคุดและทุเรียนอินทรีย์ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการบริหารการตลาดมังคุดในพื้นที่เป้าหมายการวิจัย ตั้งแต่วันที่ 29 กรกฎาคม จนถึงวันที่ 15 สิงหาคม 2561 โดยมีผลการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

1. คณะทำงาน รายชื่อคณะทำงานที่ร่วมในกิจกรรมและร่วมสรุปผลการดำเนินงาน ในวันที่ 14 สิงหาคม 2561 ได้แก่

- 1) นายณรงค์รัช ทรัพย์สิน ประธานวิสาหกิจชุมชนฯ
- 2) นายธรรมบุญ ชาญชัยวงศ์ กรรมการวิสาหกิจชุมชนฯ
- 3) นายสุษรรค์ วุฒิพิทักษ์ศักดิ์ กรรมการวิสาหกิจชุมชนฯ
- 4) นายชลิต พุฒนิโชติ กรรมการวิสาหกิจชุมชนฯ
- 5) นายสุชาติ ไบบูลย์โพธิจินดา กรรมการวิสาหกิจชุมชนฯ
- 6) นายพิทักษ์ มนัสศรีสุกใส กรรมการวิสาหกิจชุมชนฯ
- 7) นายอาหมัดคูมร์ ออลอาห์มาดี ผู้ช่วยนักวิจัย
- 8) นายพัศดุตติน ปือสา ผู้ช่วยนักวิจัย
- 9) นายฟาริส หมอแต๊ะ ผู้ช่วยนักวิจัย
- 10) นายอานันช วอเดร์ ผู้ช่วยนักวิจัย
- 11) นายยาเซอร์ สามะ ผู้ช่วยนักวิจัย
- 12) นายโชคชัย ศุภภิญโญ ผู้ช่วยนักวิจัย
- 13) นายณรงค์ คงมาก ที่ปรึกษาโครงการวิจัยฯ

2. ฝ่ายงานสำหรับการดำเนินการ ในการจัดตั้งศูนย์รวบรวมมังคุดฯ โดยมีการแบ่งฝ่ายการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

- 1) ฝ่ายประสานงานพื้นที่สวนมังคุด ได้แก่ ประธานและคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนฯ
- 2) ฝ่ายบริหารจัดการซื้อและการประเมินราคามังคุด ได้แก่ คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนฯ และผู้ช่วยนักวิจัยฯ
- 3) ฝ่ายประสานงานการตลาด ได้แก่ ที่ปรึกษาโครงการฯ และ ประธานวิสาหกิจชุมชนฯ
- 4) ฝ่ายอาคารสถานที่ ได้แก่ เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอเบตง และคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนฯ

5) ฝ่ายคัดเกรด คัดแยกคุณภาพ และแรงงานทั่วไปในศูนย์ ได้แก่ ผู้ช่วยนักวิจัยฯ 5-7 คน และผู้รับจ้างในพื้นที่ 2 คน

6) ฝ่ายประสานงานการขนส่ง ได้แก่ ผู้ช่วยนักวิจัย และหัวหน้าทีมจัดคิวบริหารรถขนส่ง

7) ฝ่ายเงินทุน ช่วงที่ 1 ได้แก่ บริษัทไทยอกริเน็ตเวิร์ค จำกัด (เครือข่ายสภาเกษตรกร) ช่วงที่ 2 ได้แก่ บริษัท วิสาหกิจเพื่อสังคมเกษตรกรรมน้ำปากพนัง จำกัด

8) ฝ่ายสนับสนุนตะกร้าบรรจุผลไม้ ได้แก่ สำนักงานเกษตรอำเภอเบตง, บริษัทไทยอกริเน็ตเวิร์ค จำกัด และบริษัทวิสาหกิจเพื่อสังคมเกษตรกรรมน้ำปากพนัง จำกัด

3. ปริมาณมังคุดที่รับซื้อ แบ่งออกเป็นดังนี้...

1) มังคุดรวม (ไม่แยกเกรด) จำนวน 5,801.80 กก.

2) มังคุดรวม แยกเกรด จำนวน 14,856 กก. โดยแบ่งเกรด ดังนี้..

2.1) มังคุดเบอร์ A (น้ำหนักต่อผลมากกว่า 80 กรัมขึ้นไป หูเขียว ผิวมัน สีผิวระยะ 2-4) จำนวน 542 กก. คิดเป็นร้อยละ 3.60

2.2) มังคุดเบอร์รวม (น้ำหนัก 80 กรัม ขึ้นไป หูเขียว ผิวลายน้ำหนัก 70-80 กรัม หูเขียว ผิวมัน สีผิวระยะ 2-4) จำนวน 5,217 กก. คิดเป็นร้อยละ 35.10

2.3) มังคุดดอก (น้ำหนัก 60 กรัม – 79 กรัม ผิวลาย หูเขียว สีผิวระยะ 2-5) จำนวน 2,143 กก. คิดเป็นร้อยละ 14.40

2.4) มังคุดดำ (น้ำหนักตั้งแต่ 60 กรัมขึ้นไป ผิวดำ หูเขียวหรือแดง สีผิวระยะ 5-6 และมังคุดผิวมัน ลาย สีผิวระยะ 2-4 ขนาด น้ำหนัก 50-60 กรัม) จำนวน 6,520.90 กก. คิดเป็นร้อยละ 43.80

2.5) มังคุดเสีย (ไม่ซื้อ) (เขียวดิบ แตก ร้าว ไม่สมบูรณ์) จำนวน 432 กก. คิดเป็นร้อยละ 2.90

โดยมียอดรวมของมังคุดทั้งหมด = $5,801 + 14,856 = 20,657$ กก.

4. ยอดปริมาณเงินที่รับซื้อมังคุด ยอดงบประมาณในการรับซื้อทั้งหมด 397,630 บาท จำนวน 20,657 กก. ราคาเฉลี่ย กก.ละ 19.25 บาท และมีค่าการบริหารจัดการ รวมทั้งหมด 163,488 บาท (ค่าใช้จ่ายทั้งหมด ได้แก่ ค่าขนส่ง ค่าแรงงาน ค่าวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น) หรือเฉลี่ย กก.ละ 8.00 บาท รวมต้นทุนมังคุด (ถึงผู้รับซื้อปลายทาง) กก.ละ = $19.25 \text{ บาท} + 8.00 \text{ บาท} = 27.25 \text{ บาท}$

จากผลสรุปการดำเนินงานของคณะกรรมการโครงการวิจัยฯ เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2561 มีบทเรียนจากการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

1. การบริหารจัดการตลาดมังคุด สามารถดำเนินการได้โดยกระบวนการจัดการขององค์กรชุมชน ภายใต้ความร่วมมือของผู้ช่วยนักวิจัย (โครงการวิจัยฯ) ลำพังการจัดการขององค์กรเกษตรกรอาจทำได้ไม่สมบูรณ์ เนื่องจากขาดทักษะและความรู้ด้านการตลาดและการจัดการศูนย์รวม
2. ผลผลิต ของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมังคุด (อ.เบตง) ที่มาร่วมขายให้กับศูนย์รวมฯ โครงการวิจัยฯ จำนวน 20 ตัน นั้น คิดเป็นร้อยละ 5 ของปริมาณมังคุดทั้งหมดของวิสาหกิจชุมชนฯ (ประมาณ 400 ตัน) และราคาเฉลี่ยที่สมาชิกที่มาจำหน่ายภายใต้โครงการวิจัยฯ กิโลกรัมละ 19.25 บาท ดังนั้น มูลค่าทางการตลาดของวิสาหกิจชุมชนฯ มังคุด คิดเป็น 7.7 ล้านบาท และต้องใช้งบบริหารจัดการกิโลกรัมละ 8 บาท หรือต้องใช้เงินบริหารจัดการทั้งหมด = $8 \text{ บาท} \times 400,000 \text{ กก.} = 3.2$ ล้านบาท และต้องใช้เงินหมุนเวียนเพื่อการซื้อมังคุด 400,000 กก. (7.7 ล้านบาท) รวมมูลค่าการ

จัดการมั่งคุดของวิสาหกิจชุมชนฯ ทั้งระบบตลอดฤดูกาล ประมาณ 10.9 ล้านบาท หรือ ประมาณวันละ 300,000 บาท (ค่าเฉลี่ย ในระยะเวลา 40 วัน) แต่ในช่วงระยะเก็บเกี่ยวสูงสุดประมาณ 14 วันนั้น ทางวิสาหกิจชุมชนฯ ต้องใช้เงินทุนหมุนเวียนอย่างน้อย 4 เท่าตัวของระยะเวลาเฉลี่ย หรือประมาณวันละ 1,200,000 บาท

3. สำหรับการจัดการด้านแรงงานคัดแยก และแรงงานทั่วไป นั้นก็เช่นเดียวกัน ทางวิสาหกิจชุมชนฯ ต้องเตรียมแรงงานประมาณ 25 คน รองรับการบริหารจัดการศูนย์รวบรวมฯ ในระยะเวลา 40 วัน ซึ่งจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อม และต้องใช้แรงงานจากภายนอกกลุ่มเท่านั้น (ยกเว้นทางกลุ่มจะประยุกต์ใช้แนวทางเศรษฐศาสตร์วิถีธรรม คือ ใช้หลักสัจจะหรืออามานะห์ กล่าวคือ สมาชิกชาวสวนคัดแยกเกรดมั่งคุดมาจากสวนตั้งแต่ต้นทาง ส่งตามเกรดที่ตกลงกันมาให้ศูนย์รวบรวม จัดแยกเกรดตามที่ตกลงกัน การใช้แรงงาน ณ จุดรวบรวมจะใช้น้อยลง และทางวิสาหกิจชุมชนฯ สามารถบริหารผลผลิต 400 ตันได้ทันเวลาในแต่ละวันของการเก็บเกี่ยว
4. สำหรับการบริหารจัดการฯ ดังกล่าว หากมีการสร้างความร่วมมือกับบริษัทเอกชนขนาดใหญ่ (จากกรณีศึกษานี้ ร่วมมือ กับ บริษัทไทยอกริเน็ตเวิร์ค จำกัด) พบว่า ทางวิสาหกิจชุมชนฯ ไม่จำเป็นต้องใช้เงินของตนเองเพื่อการจัดซื้อแต่อย่างใด เพียงแต่ต้องใช้เงินทุนเพื่อบริหารจัดการแรงงาน และการขนส่งในแต่ละวันเท่านั้น ซึ่งใช้เงินทุนหมุนเวียนประมาณ 1.5 ล้านบาท ซึ่งสามารถสร้างความร่วมมือจัดหาแหล่งเงินทุนได้ทั้งจากภาคเอกชน (ผู้ค้าผลไม้ส่งออก) หรือสถาบันการเงินในพื้นที่จังหวัด.

.....